

Kosztolányi Dezső
Nero, a véres költő
regény

TARTALOM

THOMAS MANN LEVELE KOSZTOLÁNYIHOZ

REKKENŐ MELEG
A CSODA
FIATAL CSÁSZÁR
A NEVELŐ
VAJÚDÓ ÉJ
A KEZDŐ
CSÖMÖR
IRODALMI ISKOLA
NŐNEK A SZÁRNYAK
HÁROM KÖLTŐ A GŐZFÜRDŐBEN
A TESTVÉREK
ORVOSOK A BETEGÁGYNÁL
GYILKOSSÁG
FELEJTENI
EGY NŐ A NÉZŐTÉREN
POPPAEA SABINA
A HALLGATÁS NAPJA
TAPS
AZ ISTENI SZÍNÉSZ
DIADAL
VISSZAGURULÓ KARIKA
NŐK KÖZÖTT
„RÓMAI CITERÁSOK EGYLETE”
VIHAR
A LEGJOBB ANYA
POLITIKAI LECKE
A VERSENYKOCSIS
A MÁSIK
FORRADALOM
SENECA
EGYEDÜL
PHAON KERTJÉBEN
SIRATÓ

THOMAS MANN LEVELE KOSZTOLÁNYIHOZ

Kedves Kosztolányi;

megindultan válok meg kéziratától; ettől a császár- és művészregénytől, mert vele Ön betöltötte, sőt felülmúlta azokat a reményeket, melyek a Magische Laterne novellái óta finom, erős tehetségéhez fűződtek. Fejlődése aligha lehet meglepő annak, aki már kezdő munkáinak örvendezett. És azért mégis meglepőnek szeretném nevezni az ön Neróját azzal a hozzátevéssel, hogy ezt a szót művészi alkotásra alkalmazva igen erős dicséretnek érzem. Azt jelenti, hogy ez a munka több, mint a műveltség és egy nemzeti vagy akár európai színvonal terméke, hogy egyéni merészség jelét viseli homlokán, bátor magányból származik, lelkünket erős újszerűséggel érinti, s olyan emberiséggel, hogy fáj, annyira igaz. Ez a költészet mivolta és hatása. A többi akadémia, még akkor is, hogyha forradalmasan hadonászik.

Ön nyugodtan-szokott formában szabad és szilaj, valahogy nem-sejtett könyvet adott. Ön felöltöztetett kétségtelen jól tanulmányozott, korszerű ruhába, mely egy pillanatig se hat jelmezesen és színháziasan, egyetlen pillanatig se hat régészeti, mert könnyen és magától értetődően viselhető. Ön - mondom - felöltöztetett történeti nevek alatt emberi lényeket, kiknek bensősége a lelkiismeret legmélyebb mélyéből fakad. A művészetről és művészeletről való kaján és szemérmes-büszke tudását beleömlesztette a véresen-fájó dilettantizmus regényébe, s ezáltal elmélyítette az élet minden mélységét és mélabúját, minden borzalmát és nevetségességét. Ironia és lelkiismeret: ez a kettő egy, s ez alkotja a költészet alapját. Nero sokszor vad, féktelen és nagy, kétségbeesett ajultában: de mint alakot fölője helyezem Senecát, ezt a mesterien-sima költő-udvaroncot és sophistát, aki azért valódi bölcs, igazán nagy irodalmár, és akinek utolsó órái annyira megráztak engem, mint kevés dolog az életemben és művészetben. Hasonlóan pompás az a jelenet is, hol ő és a császár kölcsönösen felolvassák költeményeiket és kölcsönösen hazudoznak egymásnak. De ez a jelenet nyilván nem is hasonlítható a másik átható szomorúsághoz, mely nekem az egész munkában a legkedvesebb, ahhoz, ahol Nero fokozódó dühében és gyötrelmében, mint igazán és emberien sértett, hiába akarja megszerezni Britannicus kartársi bizalmát, aki a Kegyet, a Titkot bírja, aki költő, s aki művészváltának csöndes és idegen önzésében a gyámoltalanul-erőszakos császárt közönyösen ellöki magától - a pusztulás felé. Igen, ez jó, ez kitűnő, ez mesteri. És több ilyesmi van a regényben, melynek sajátos meghittsége különben nemcsak a lelki-benső, hanem a társadalmi életben is érzik: egészen könnyű, erőfeszítéstől mentes mozdulattal képeket, jeleneteket büvöl fel az antik világváros életéből, melyek nagyon érdekes társadalmi bírálatul szolgálnak.

Örvendek, kedves Kosztolányi, hogy Önt mások előtt is üdvözölhetem e szép munkája alkalmából. A magyar névnek, melynek Petőfitől és Aranytól kezdve Adyig és Móricz Zsigmondig annyi hirdetője akadt, új becsületet hoz majd, és ifjúi nevét még inkább azok sorába lépteti, akik ma Európa szellemi és műveltségi életét jelentik.

München, 1923. május 23.

*Igaz híve:
THOMAS MANN*

„Inter ceteras disciplinas pueritiae tempore imbutus et musica, statim ut imperium adeptus est. Terpnum chitaroedum, vigentem tunc praeter alios, arcessiit diebusque continuis post caenam canenti in multam noctem assidens, paulatim et ipse mediari exercerique coepit, neque eorum quisquam omittere, quae generis eius artifices vel conservandae vocis causa vel augendae factitarent.”

Suetonius: Nero.

„Ne tamen ludicrae tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit contractis quibus aliqua pagendi facultas necdum insignis satis. Cenati aetatis nati considerare simul, et allatos, vel ibidem repertos, versus connectere, atque ipsius verba, quoquomodo prolata, supplere: quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens.”

Tacitus: Annales XIV. 16.

REKKENŐ MELEG

Csak egy álmos hangot lehetett hallani.

- Cseresznyét - mondta az, el nem fáradva -, cseresznyét.

Az utcai árus, aki kis bódéjában álldogált a gyümölcsös piacon, reggel óta hiába árulta cseresznyéjét.

Akkora hőség volt, hogy még itt, a Forum Cupidinisen, a nyaláncok és ínycenek kedves helyén se igen akadt járókelő. A tér egészen kihalt.

Egy zsoldos katona, aki arra vetődött, rátekintett a poshadt gyümölcsre és kedvetlenül tovább ballagott. Pár lépésnyire aztán megállapodott a közeli bódénál, ahol mézzel kevert vizet árultak, ott leszűrt egy rézpénzt s hosszan szürcsölte az üdítő italt.

Gyaloghintót nem lehetett látni.

Majd egy fiú meg egy leány tűnt föl, ki ezt a rekkenő órát választotta, hogy találkozt adjon. Megragadták egymás kezét, és szerelmesen ölelkezve szaladtak a fényben. Még elhagyottabb utcákba, hol senki sincs ébren.

Az árus, öreg rabszolga, mikor az aedilis megvizsgálta az árakat és elment, leheveredett a földre. Nézte a sárga süteményeket és kalácsokat, melyek nyakán maradtak. Aztán fáradt tekintetét az előtte levő hegyre emelte, melyen Augustus és Bacchus templomát látta, a testőr csapatok kaszárnyáját, néhány mozgó katonát, Tiberius egykori házát, melyben most az öreg Claudius lakott, és arra gondolt, hogy neki most bizonyára nincsen ilyen melege. Hiába, csak a császárnak van jó dolga, meg a koldusoknak. A császár hús termében pihen, a koldusok pedig pálmafák alatt horkolnak, tátott szájjal.

Ezen a nyáron a Tiberis leapadt. Meredek partok közt látszott a kavicsos meder, gyors, agyagos vizével, mely lázasan ide-oda hánykódott. A forróság egyre fokozódott. Köd lebegett a halmokon, a levegőt egyetlen szellőcske se frissítette. Némely kis köz szennyével és piszkával úgy bűzlött, mint az oroszlán-odú.

Ami zaj kelt, keréknyikorgás vagy messziről egy eb rekedt ugatása, beleveszett a csöndbe és még álmosabbá tette a kora délutánt.

A CSODA

Fönn, a Palatinuson, napsugarak tüzeiben izzott a császári palota.

A dormitoriumban feküdt az öreg császár, Claudius.

Nyaka csupasz volt, haja homlokára csapzott. Őt is elnyomta az álom. Utóbb meg se tudta várni az ebéd végét. Az asztalnál kihullt kezéből a falat, szeme lecsukódott. Egy darabig tréfáltak vele asztaltársai, olajbogyóval, datolyamaggal dobálták. Akkor a hálósobába vitték.

Most ébredezett.

Szája nyálazott az édes szunyókálástól. - Jó kis álmocska volt - mondta, és körültekintett. A szobában senki. Csak egy légy dongott ide-oda, majd leszállt tunikájára.

A légy végigmászott karján és ráült orrára. Nem kergette el. Csámcsogva motyogott valamit, mozgott az ajka. Tetszett neki ez a szentelen legyecske, mely ráröpi a császárocskára.

De érezte, hogy megszomjazott.

- Hé - szólt -, vizet, adjatok vizet - és ásított.

Várt kicsit, türelmesen. Nem jöttek.

Majd hangosabban:

- Vizet, adjatok már vizet.

Erre sem mozdultak.

Szolgái nem voltak. Testőreitől, csapataitól, személyes őrizetétől az utóbbi években fokozatosan fosztotta meg felesége, Agrippina, úgy, hogy észre sem vette. Claudius új helyzetébe beletörődött. Egyedül ténfergett a palotában, nem is elégedetlenül. Mindig csak azzal foglalkozott, amit látott. Emlékezete annyira meggyengült, hogy semmire sem emlékezett, ami elmúlt.

Mikor hívására megint nem mutatkozott senki, elfelejtette, mit kért. Nézte a falat, a függönyt, a padlót. Majd pástétomra és borra gondolt, líbiai fügére és fácánra, kocsisra és ostorra. Nevetgélt magában, kedélyesen, amint szokta. Majd, hogy elunta ezt is és már egyáltalán semmi se jutott eszébe, felkiáltott:

- Szomjas vagyok - énekelte -, szomjas.

Egy fiatal, nyúlánk fiú lépett be, alig tizenhét éves.

Rózsaszín, szelíd arcát szőke haj keretezte, melyet kisfiúsan homlokába fésült. Kívülről jött, a napfényről, és most káprázott a sötétben, bizonytalanul lépegetett, mert rövidlátó is volt. Kék szemében álmatag köd.

- Vizet parancsolsz? - kérdezte hunyorogva.

- Azt, báránycám - szólt és rátekintett -, egy kis vizet.

Claudius most vette észre, hogy fogadott fia áll előtte, az ifjú herceg.

Ennek megörült.

A palotában úgyszólván csak hozzá beszélhetett, a többiek rá se figyeltek. Ő azonban az aggastyánt szánta, tüntetett szeretetével, mert nemesnek érezte a dacot a gúnnyal szemben, mélyen a kihasznált öregembert körülvették. Aztán tőle sok minden érdekességet hallott az etruszk történeleméről, melyről egykor Claudius könyvet írt. Erre szívesen figyelt.

A császár megragadta kezét, leültette maga mellé, a heverőágyra. Dicsérte haját, mely göndör és dús fürtökben hullt alá, tógáját, izmát. Karját is megtapogatta, illedelmesen, minthogy a császár nem kedvelte a fiúkat. Általában csak róla beszélt, tücsköt-bogarat, mindent összevissza, ami agyvelejében megfordult, ígéreteket tett és egekig magasztalta.

Akkor egy függöny mögül megjelent a császárné, aki mintha mindig és mindenütt jelen lett volna, váratlanul előbukkant a palota legkülönbözőbb termeiben. Az ágy előtt állt meg.

Agrippina még most is gyönyörű nő volt. Magas és puha. Tekintetében elviharzott éveinek édes bűnei. Merész, kissé férfias szája volt. Arca sápadt.

- Itt vagytok? - kérdezte, meglepődve, és ingerülten végigmérte mindkettőjüket.

Claudius és Nero tudta, mit jelent ez. A császárné nem szívelte, ha együtt voltak. Nehezen érte el, hogy Claudius kitagadta édes fiát, Britannicust és örökbe fogadta Nerót, s az a három év, mely azóta elmúlt, csupa küzdelem volt. Britannicus környezete szervezkedett. Agrippina attól tartott, hogy Claudius megbánta ígéretét és akármikor visszavonja.

Egy pillanat alatt átgondolta ezt. Mit beszélhettek ők ketten? Fiát ismerte. Az érzéketlen a hatalom iránt, inkább könyvekkel foglalkozik. Szája mozgott az indulattól, szigorúan nézett rá. Még mindent elront.

Az idő alkalmasnak mutatkozott. Senki sem tartózkodott a palotában. Narcissus, a császár kedves szabadosa, aki állandóan körülötte settenkedett, Sinuessába utazott, Polybus, Felix, Posides, az ellenpárt emberei nem voltak itten. Nem érdemes sokat késlekedni.

Közelebb lépett hozzá.

Claudius most felugrott. Ide-oda lépegetett, szeretett volna valahova elbújni.

Nero, aki észrevette zavarát, a császárnét kísérő testőrökhöz fordult.

- A császár inni kért - mondta.

Egyik testőr már indult, mikor Agrippina intett.

- Majd én - szólt és visszajött, gyorsan.

Tökhéjban vizet hozott, melyet odanyújtott urának.

Claudius, alighogy szájához emelte az italt, végigvágódott a márványpadlón, teljes hosszában.

- Mi ez? - kérdezte Nero.

- Semmi - mondta Agrippina nyugodtan.

Nero a tökhéjra tekintett, mely a márványpadlón hevert. Majd az anyjára tekintett. Csöndes iszonyattal.

- Hiszen meghal - szólt.

- Hagyd - és megfogta fia kezét.

A fekvő nem kelt föl. Kövér-piros nyaka elfehéredett, szája szaggatottan kapkodta a levegőt. Haját átnedvesítette a verejték.

Nero izgatottan fölébe hajolt, hogy ajkával elfogja legalább utolsó leheletét, a lélegzetet, mely megszűnik, a lelket, mely elröpül.

- Ave - kiáltotta, szertartás szerint -, ave - kiáltotta még egyszer, mint valakinek, aki elmegy.

- Ave - mondta az anyja, csúfondárosan.

A test többé nem mozdult. Nero várt pár pillanatig. Aztán arcára tapasztotta két kezét, ki akart rohanni.

- Itt maradsz - szólt anyja, aki most kiegyenesedett.

Ő is fakó volt, mint a halott.

- Beteg volt? - kérdezte Nero.

- Mit tudom én.

- Azt hiszem, beteg volt - hebegte a fiú, mintegy mentséget keresve arra, amit látott.

Agrippina intézkedett. Hallani lehetett hangját a folyosón:

- Bezárni valamennyi ajtót. Hol Britannicus? Hol Octavia? Hol vannak?

Katonák mozogtak mindenfelé, kardok csörögtek. Octaviát, aki egy év óta már Nero felesége volt és Britannicus herceget a császárné egy terembe vitette, ott bezáratta.

Nero a szobában maradt.

Nézte a halált, a maga egyszerűségében.

A test többé nem mozdult. Mintegy azonossá vált a földdel, mindennel, ami körülötte volt, az arc elsápadt, talán egy ijedelemtől, a fül márványossá lett, az orr hegyessé, csak a haj, a nagy, szürke haj maradt a régi, meg a szemöldök, mely baljós nyugalommal és közönnyel ívelt ennyi titok fölött.

Sokáig Nero se mozdult. Eddig nem látott soha embert meghalni. Csak könyvekben olvasott róla.

Úgy bámulta ezt, mint a csodát. Az egyetlen csodát, mely a születésnél is érthetlenebb.

Még akkor sem ment el mellőle, mikor a pollintorok jöttek, akik megmosdatták, olajjal és kenőcsökkel kenték, gyorsan ingbe öltöztették. Egy szobrász forró viaszt öntött a hideg arcra. Elkészítette halotti maszkját.

A palota ekkor már fenyőgallyaktól sötétedett, a vestibulumot ellepték a cipruslombok. Lictorok álltak őrt; arany bárdal és vesszőnyalákkal, a falakat azonnal feketébe vonták. A temetkezési egylet legügyesebb emberei dolgoztak. Jajveszékélés hallatszott minden ajtóból, sóhaj és suttogás. A halál istennőjének, Venus Libitinának női imádkoztak.

A halott az ágyon feküdt.

- Mit nézel? - szólt rá az anyja. - Meghalt, vége.

Agrippina erős kézzel megragadta két karját és úgy bámult rá nagy szemével:

- Te mondod a gyászbeszédet.

- Én? - sóhajtott.

- A fórumról.

- De...

- Seneca megírja.

- Nem tudok beszélni.

- Előadod. Emelt hangon, szépen. Értetted?

Nero száján egy lehelet akadozott.

A temetés napján a halottat a fórumra vitték. Itt a rostrumról Nero meghatottan szavalt el a gyászbeszédet. A testőr csapatok háromszor elléptek a ravatal előtt.

Ötezer kocsi verte föl a port. Olyan hosszú volt a menet, hogy végét nem lehetett látni. Lovak nyerítettek, gyalogjárók botoltak, siratóasszonyok jajgattak és véresre karmolták arcukat, a fől szabadított rabszolgák az elhunyt szobrait és arcképeit vitték, magasra emelve, színészek utánozták halálos sivalkodását, a gyászos bohócok pedig, a tömeg mulattatói, a halált jelképezték, bandzsítva és fintorogva, úgyhogy hangos hahota fakadt nyomukban s szólt minden zeneszerszám, kürt, dob, hárfa, fuvola, sok-sok ezer fuvola, mely a levegőt elviselhetetlen lármával reszkettette meg. Aztán a papok vizet hintettek a tömegre, olajgallyakat osztottak szét, a béke jeléül.

Claudius császárt nyomban istennek nyilvánították.

FIATAL CSÁSZÁR

Másnap délelőtt a herceg alig öltözködött föl, lármát hallott a palota lépcsőin. Katonák özönlötték el a csarnokot, nevét kiabálták. Ő nem tudta világosan, mit jelent ez. Még föl se ocsúdott tegnapi ámulatából.

Egy csomó magasrangú katona megragadta a kis szőke fiút, és úgy vitte el, mint egy tárgyat. Künn aztán Lucius Domitius Nerót, Claudius fogadott fiát, a trón jog szerint való örökösét a hadsereg császárrá kiáltotta.

Ugyanúgy hozták vissza, amint elvitték.

Egy nagy terembe tették le, melyet még nem látott eddig. Itt hosszú asztal nyújtózkodott végig a márványpadlón, székek álltak egymás mellett, széles, magas támlájú székek, melyekben az ülők szinte elvesztek. Nerót az anyja vezette egy székhöz. Beült és az asztalra könyökölt szórakozottan. Babrált a kardjával, melyet most kötöttek először oldalára, s nehéznek, kényelmetlennek találta.

A teremben hadvezérek, tábornokok várokoztak reá, akik a birodalom helyzetét tárgyalták.

Nero fáradtan szemlélte őket. Majdnem mind őszek voltak és kopaszok, az idő elnyűtte testüket, a sok katonai törődés eldurvította. Arcuk csúnya és szellemtelen. Vespasianus, aki szemben ült vele, remegő hódolattal tekint rá. Rufus úgy tesz, mintha nagyon gondolkozna. Scribonius Proculus orra piros és szőrös. Domitius Corbulo, aki különben Cassius rokona, még a legokosabbnak látszik. Sasszemében éberség és figyelem. Burrus, a testőr csapatok parancsnoka az odaadó hűség, a becsület és egyenesség, mely nyugodtan megy célja felé. Csak Pallas fiatalos még, az állami kincstárnok. Választékosan, selypegve beszél, kínos úriassággal öltözködik, majmolva a nemeseket. Érzik, hogy rabszolgasorból került föl.

Megkezdődött a tanácsülés. Suetonius Paulius szónokolt rövid és darabos mondatokban, olyan szavakkal, melyeket csak zsoldosoktól hallani. Az, amit mondott, unalmas volt. Folyton visszatért oda, ahonnan kiindult, és ismételte anélkül, hogy befejezné. Hadsereg és hajóraj, szekér és ostromgép, kard és nyíl, gabona és zab kevergett szavaiban, és számokat olvasott egy viasztábláról, annyi számot, hogy mindenki beleszédült. Megtudták, hány sátor van az egész római birodalomban, a tartományokat is beleértve, mennyi zsoldot fizetett ki a császári kincstár a gyalogosoknak, lovasoknak és tengerészeknek az utóbbi tíz évben.

Nero egy darabig figyelte a beszélőt. Nem a szavát, hanem a száját, fejét, alakját. Ennek az öreg katonának nagy, barna szemölcs volt homlokán, mely, mikor beszélt, mozgott, és mikor összeráncolta homlokát, ugrándozott. De hogy újra számokat darált, Nero oldalt billentette finom fejét és átadta magát tulajdon gondolatainak.

Nem hitte, hogy ilyen mélyen hatott rá az, amit az utóbbi napokban átélt. Akármit tett, visszatértek gondolatai, melyek csak akkor hagyták békén, hogyha velük bíbelődött. Most újra elvonult szeme előtt a temetési menet, titáni pompájával, megjelent a kép, amint a tömeg fölött áll, a hajó orrában, és a fájdalom szavait mondja egy idegen ember fölött. Britannicust is élesen látta, a mostohatestvérét. Az közvetlen alatta foglalt helyet, fájdalomtól összezsugorodott arcát feléje fordította, és könnyekbe fulladva, lankadt, alélt zokogással siratta apját, az édesapját, aki pedig kitagadta őt.

A császár köhögött, nyelt egyet. Nagyon meleg volt a teremben. A beszéd még mindig tartott, s a szónok ezúttal a hadsereg és szenátus együttműködéséről beszélt, de szavai a hőségben összekuszálódtak azokkal a hangokkal, melyeket Nero belül hallott. Arcára kirajzolódott a

közöny, egy ásítást gyúrt el markában. Idegenül ült ebben a társaságban és csodálkozott, hogy idekerült. A trónralépés váratlanul érte, nem nagyon örült neki, Claudiuszal foglalkozott ismét és ismét, kinek halálát érthetetlennek, szörnyűségesnek tartotta. Ki tudja, mi történt vele és miért. Ha ez lehetséges, akkor felborult minden, és ő is egyedül van a földön. A császár, az első ember, csakúgy meghal, mint más, férgek, nyüvek lyukasztják át fejét és koponyájában raknak fészket. Körültekintett, de feleletet sehol se talált. Gyengének tudta magát hatalmasabb erők gyűrűjében. Most attól félt, hogy leszédül. Megfogózott székében, melyben nem is oly régen az öreg császár ült.

Ebben a pillanatban valaki megérintette meztelen csuklóját. Agrippina figyelmeztette, hogy keljen föl.

Nero látta, hogy a szónok karjait kitarva feléje fordul és ezt mondja:

- Császár.

Összerezzent. Ezt a szót reá értették. Félresimította haját, elpirult és mondott valamit.

Utána a szenátorokat fogadta, akik leveleket nyújtottak át, okmányokat, a tartományok belső állapotáról. Aztán aláírását kérték. Sokszor kellett aláírnia a nevét.

Már esteledett, mikor szabadult és Agrippinával egyedül maradt.

- Anyám - szólt egyszerre izgatottan, és mintha mondani akarna még valamit, de nem tudna, nyitva maradt a szája.

Agrippina szúrós, tiltó szemmel nézett rá.

- Valamit kérdezni akartál?

- Semmit - mondta Nero, csöndesen.

Majd fölkel, és indult Octaviához.

Azóta nem találkoztak és ma beszélni akart vele.

Felesége kisírt szemmel gubbasztott egy sarokban. Nero megsimogatta arcát, de ő elhúzódott.

- Ne félj tőlem - mondta Nero szomorúan, és nem tudott többet szólni.

Most megállott. Látta, hogy sehová se mehet, minden út bezárult előtte.

Ekkor egy messzelevő terembe sietett, a palota másik sarkába.

Itt leült és oly egyedül érezte magát, mint még soha. Olyan mély boldogtalanság fogta el, hogy kétségbeesett. Gyanú és harag viaskodott benne. Az apja is eszében járt, az ő édesapja, Cnaeus Domitius, akit nem is ösmert és sohase látott. Alig tudott róla valamit. Azt mesélték, hogy proconsul volt Szicíliában, fiatalon halt meg, senki se tudja, miben, mikor ő három éves volt, aztán anyja egy gazdag patríciushoz ment férjhez. Most árvasága mélységes mélyéből vágyakozott utána, és azt kívánta, hogy megcsókolhassa távoli kezét.

Az apa képe vissza-visszatért, egyre határozottabban és parancsolóbban. Ő nem volt se császár, se halhatatlan, se isten. Vajon milyen lehetett? Nero jószágosnak képzelte, szája körül egy fájdalmas vonással. Arcán szelídség és tétováság, mint az övé. Mindez pedig elmúlt, nyomtalanul.

Annyira fájt ez, hogy szerette volna maga előtt látni.

- Apám - mondta -, szegény apám -, és valami emlékre gondolt, mely mindennél nagyobb.

Nyugtalanul járkált le-föl.

- Mit tehetek? - kérdezte magától a császár, hatalma magasán, szédülve a csöndben.

Mert a lármát csönd követte.

Erre azonban nem kapott választ. Se önmagától, se másoktól.

Az üres égboltban megjelent a hold, puffadtan és betegen, mint siralmas bohócarc, és reá vigyorgott.

Szeles éjszaka közeledett.

A NEVELŐ

Minden jel arra vallott - a chaldeus csillagjósok véleménye is -, hogy ragyogó korszak következik a római birodalomra.

Az új uralkodó a hajnal első pillanatában született, homlokát először a napsugár érintette, aztán trónralépése is jó időben történt, délben, mikor a gonosz szellemek, a sötétség és kód kedvelői nem mernek emberek előtt mutatkozni.

Ez a kis szőke fiú kezében a békét hozta. Őv nélkül járt, a katonai szemlén mezítláb jelent meg. Aztán a császár és a szenátus kölcsönösen udvariaskodott egymással. Ő visszaadta a szenátus régi hatáskörét, a szenátus pedig a haza atyjának nevezte őt. Nero ezen elmosolyodott. A címet fiatalságához illő szerénységgel vissza is utasította azzal, hogy előbb meg kell érdemelnie.

Egyelőre arra vágyott, hogy Rómát nagynak lássa. Egy új Athént gondolt el, hatalmasat, könnyedet és görögöset, tágas terekkel, széles utcákkal. Ezzel sokat foglalkozott. Építészeivel kiment a rozoga bódék közé, a keskeny utcákba, ott mért, tárgyalt, kirajzolta képzeletében az utat, melyet majd márvány és babér szeg s az athéniak is megbámulnak. Csakhamar azonban ebbe is belefáradt. Amint a tervrajzok fölé hajolt, hirtelenül érezte minden dolog céltalanságát.

Fájdalma valamit tompult. De elfogta helyette egy új szenvedés, az előbbinél még tűrhetetlenebb és alaktalanabb: az unalom. Ennek nem volt se eleje, se vége. Szinte meg se lehetett ragadni, azt se lehetett tudni, jelen van-e vagy nincs. A semmi volt ez, mely mindig sajgott. Ásítva ébredt, fényes reggel és nem tudott fölkelni. Hogy aztán megunt a fekvést és öltözködött, álmoság tört rá, visszakíváncozott az ágyba. Nem érdekelt semmi.

Különösen délutánjai voltak rettenetesekek. Magas oszlopcsarnokban állott, egyedül. Hallgatta az emberek zaját, nézte a kertet és nem értette. Ideges, féloldali fejfájás gyötörte, melyet émelygés követett. Így borult rá az alkony.

- Rosszul érzem magam - mondta Senecának, a költőnek és bölcsnek, aki nyolcéves kora óta nevelte.

- Ó - sóhajtott Seneca - ó -, és rázta tréfásan a fejét, mint mikor kisgyerekek panaszkodnak és nem hiszünk nekik.

A bölcs hosszú, nyurga alak, szürke tógában állott előtte. Sovány, sajtsárga arcán ott égtek a tüdővész tüzrózsái, mert délután már megkapta lázát.

- De igen - szólt a császár makrancosan -, nagyon szenvedek.

- Miért?

- Nem tudom - mondta duzzogva.

- Akkor azért szenvedsz. Mert nem tudod, mi bánt. Ha az okát látod, megérted, és már nem is oly nagyon fáj. Szemvedésre vagyunk teremtve, nincsen olyan bánat, mely természetellenes és elviselhetetlen.

- Azt hiszed?

- Hogyne - mondta Seneca. - Legalábbis mindennek van ellenszere. Ha éhes vagy, egyél. És ha szomjas vagy, igyál.

- De miért hal meg az ember? - mondta hirtelenül Nero, maga elé.

- Kicsoda? - kérdezte Seneca megdöbbenve, mert Nero eddig az anyja tilalma folytán nem foglalkozott bölcelellettel. - Claudius? Vagy kicsoda?

- Mindenki. Az öreg és a fiatal. Te és én. Ezt magyarázd meg.

Seneca zavarba jött:

- Bizonyos tekintetben - kezdte és megállt.

- Lásd - szólt Nero és elnevette magát, keserűen.

- Fáradt vagy.

- Nem.

Seneca gondolkozott.

- El kellene kicsit menned - mondta.

- Hová?

- Valahová. Messzire. Nagyon messzire - és Seneca nagy mozdulatot írt le karjával.

- Azt sem lehet - szólt Nero, türelmét veszítve és ráütött székére.

Élesen feleselt mesterével és tanítójával, aki látta, hogy ingerült, közel ment hozzá, megörnyedt tógájában, úgy leste szavát.

Seneca minden ellenvetést elfogadott, ellenkezés nélkül. Száján azonnal készen állott a sima szó, mintha még mindig kisgyerekekkel beszélne, akinek minden szeszélyét hajlandó teljesíteni. Nem vette egészen komolyan ezt a gyötrődő fiút, egy-két szóval elintézte. Csak írni akart, tragédiákat és verseket, hosszú, remekbe készült mondatokat, melyek kemények és csillogóak, mint a márvány, bölcs mondásokat életről és halálról, ifjúságról és öregségről, melyek tapasztalatát foglalják magukban, örökkévalóan, s azzal, ami ezen kívül állt, nem törődött. Más hite nem volt, mint az írás, s meggyőződése, mely a folytonos gondolkodásban és tépelődésben végképpen megingott, mindig afelé hajolt, akivel beszélt, és a következő pillanatban már ékebben, világosabban fejezte ki azt, amit vitatkozó ellenfelei óhajtottak.

Most is csak villájára gondolt, melyet a császártól kapott s arra, mennyibe kerül majd a szökőkút építése. Amint azonban még egyszer rátekintett, észrevette, hogy nem enyhült meg szavaitól. Fejét hátravetette, nézte a levegőt. Seneca félt, hogy egy kedvetlen pillanatban még elveszti kegyét. Ezért izgalom futott végig sovány testén, melyet a gümőkór és a gondolat egyaránt emésztett, s a szokottnál is jobban ragyogtak kiégett szemei. Zavarában köhögött.

- Ha elmehetnék - folytatta Nero, hosszú szünet után -, de csak a barbárok hiszik, hogy elmehetnek. Mi nem mehetünk el. Se innen, a palotából. Se máshonnan. Magunkkal visszük azt, ami elől futunk. A fájdalom utánunk szalad.

- Bölcsen beszélsz - jegyezte meg Seneca. - Épp ezért magadban kell legyőznöd a fájdalmat.

- Mivel?

- Fájdalommal. A keserű nem gyógyítható édessel. Csak keserűvel.

- Ezt nem értem.

- Csak szenvedéssel múlik el a szenvedés - magyarázta Seneca. - Nézd, ezen a télen, hogy hó esett, fáztam szobámban. Lúdbőrzött a hátam. Bármennyire bebugyoláltam magam gyapjúkendőimbe, egyre jobban éreztem a hideget, ott settenkedett köröttem és végigmarta kezemet, mint a farkas. Írni se tudtam. Erre keresni kezdtem az okát, tulajdonképpen miért szenvedek.

És rájöttem, hogy a baj nem künn van, a szobában és hidegben, hanem bennem. Csak azért fáztam, mert azt óhajtottam, hogy meleg legyen. Most megfordítottam a dolgot. Elhatároztam, hogy nem a meleget akarom, hanem a hideget. Alig villant át agyamon a gondolat, máris úgy találtam, hogy a szoba nem elég hideg. Elrúgtam takaróimat, levettem tunikámat, és az udvarról behozattam egy kis havat, mellyel végigdörzsöltem testemet többször, kihajoltam és fogaim közt átszűrtem az éles, metsző téli levegőt. Akár hiszed, akár nem, egyszerre meleg járta át tagjaimat, s aztán mikor felöltöztem, nem éreztem többé a hideget, dolgozni is tudtam, és ott egy ültő helyemben megírtam a *Thyestes* három új jelenetét.

- Lehet - szólt Nero bosszús mosollyal -, de hogy alkalmazzam ezt magamra?

- Vedd át a szenvedést - mondta Seneca -, gondold azt, hogy szenvedni akarsz.

- Én nem akarok szenvedni.

- Vannak, akik szenvedni akarnak, sírni, nélkülözni, és ők azt mondják, hogy boldogok. Sohase kívánnak semmit. Csak minél több fájdalmat és megaláztatást. Annyit, amennyi nincs is a földön, oly sokat, hogy ki se elégíthetik őket, és így várakozásukban mindig csalódnak. De azért nagy nyugalom lakozik bennük.

- Te most a fekete lábúakra gondolsz - mondta a császár ingerülten - azokra, akik sohase fürdenek, a csipásokra, akik nem mosdanak, a tetves hajúakra, akik nem fésülködnek, a bűdösökre, akik a föld alatt laknak s tébolyultan verik a mellüket. A forradalmárookra gondolsz, a római állam ellenségeire - és nem nevezte meg őket, akikre célzott. - Megvetem őket.

- Én - felelte Seneca - latin költő vagyok. Gyűlölöm őket, akik a világot vissza akarják vinni a barbárok korába, utálom bárgyú babonáikat. Nincs elég kereszt és bárd, hogy végezzen velük. Az istenekben hiszek. Félreértettél - tette hozzá, mikor látta, hogy Nero nem válaszol -, csak annyit mondtam, hogy a fájdalmat fájdalommal kell lebírnunk.

- Azzal azonban nem szünteted meg, hogyha új fájdalmat tetézel reá - mondta Nero. - Nincsen út, amely innen kivezet.

És mintha valami mentőötlete támadna, megszólal:

- Valami varázslat kellene.

- Vannak varázslók - szólt Seneca -, akik állítólag az embert egészen átalakítják.

- Nem erre gondolok.

- Olvasd talán a görög tragédiákat. Ezekben gyász van. A vérző sebre fekete orvosság. Azt mondják, az írás is gyógyít. Most magam is készülök valamit írni. Fölséges atyádról. Jupiter és Mars társaságában mutatom be a megdicsőültet.

Szavait nem fejezhette be, mert a császár az emlékek hatása alatt fölkelte székéről, és búcsú nélkül, türelmetlenül, a másik szobába ment.

Seneca várakozott kicsit, aztán eltávozott.

Nerót sohase látta ilyennek. Kedves, rózsaszín orcái eltorzultak, ferde ráncok, baljós vonások szegdeltek át. Nagyon szenvedhet - gondolta. Útközben úgy érezte, valami hibát követett el és jobb lett volna hallgatnia. A tanács általában nem sokat ér.

Amikor hazaért, villája kapujában még mindig csóválta fejét. Nem értette a császárt, akinek kiskorától kezdve ismerte minden szemrebbenését, és azt hitte róla, hogy mindig az a fiúcska marad, aki eléje kuporodva hallgatja tanítását.

Úgy látszik, a hatalmasokat nem lehet sohase kiismerni.

VAJÚDÓ ÉJ

A császár vacsorázott és lefeküdt, hogy az álom boldog öntudatlanságába süppedjen. Azonnal elaludt. De pár perccel utána fölriadt.

- Nincs számomra orvosság - gondolta -, semmi.

Éjszaka volt körülötte. Puha és bársonyos, fekete, mint a korom. Nem olyan éjszaka, mint a többi, hanem parttalan és határtalan, melybe belebukik és hull, hull lefelé. Utóbb gyakran volt ez az érzése. Mikor felébredt, nem tudta, hol van és meddig aludt, egy perce-e vagy egy éve. A tárgyak elvesztették körvonalukat, imbolyogtak az űrben, az ablak közel lépett az ágyhoz, az ajtó eltávolodott.

Dörzsölte szemét, de még mindig szédült.

Künn egyszerű muzsika dűnnyögött. Annyira hozzátartozott ez a csöndhöz, hogy észre se lehetett venni, csak azután, hogy hosszasan figyelmezt.

Valaki fuvolázott.

A császári palotától nem messze lehetett a zenész. Biztosan nem tudott aludni, még most sem, és újra-újra kezdte, makacsul, kitartóan, vakbuzgón a kis dalt, mely mindössze pár hangból állott.

Nero azon gondolkozott, ki lehet a fuvolás. Kitekintett az oszlopcsarnokból. Senkit se látott. A zenész láthatatlan volt, akár a tücsök.

Reggel megkerestette a fuvolást. Egy tizenkilenc éves egyiptomi fiút hoztak oda. Szüleit nem ismerte. De azért boldognak és elégedettnek látszott. Tolmács útján hallgatta ki.

- Hogy hívnak?

- Eucærus.

- A hadsereg zenésze vagy?

- Nem.

- Miért fuvolázol?

- Mert jó.

- Ki tanított?

- Senki.

Másnap, hogy nem tudott aludni, újra hallotta az éjszakában. - Milyen boldog lehet - gondolta.

Hánykolódott párnáin. Egyik lidérces álomból a másikba zuhant. Aztán, hogy kinyitotta szemét a sivatag sötétében, fakó, nagyon régen hallott dolgok elevenedtek meg.

Elfelejtett utcákon és szobákban botorkált, a gyermekkorában. Lepida, kedves és szeleburdi nagynénikéje ódon házában lakott, melyben szűk falépcsők voltak és homályos csarnokok, az udvarban magas fű, különös virágok, melyek süppedt kövek, tört márványlapok közül nőttek ki. Apja halála után, három éves korában ide vitték, nála nőtt fel.

Itt, a meglehetősen sötét kis szobában egy táncossal lakott együtt, aki a Circus Maximusban játszott.

Ez a táncos, cingár, vékonypénzű legény, hosszú nyakkal, kiálló pofacsonttal, nagyon tetszett neki akkor, az első ember volt, akit igazán érdekesnek és irigylendőnek tartott, noha környezete nem sokra becsülte. Keveset evett, nehogy meghízzon. Este pedig otthon, a kis szobában gyakorolta magát. Székekre állt, kötélre mászott, és amikor azt hitte, hogy a kisfiú alszik, táncolni kezdett. Nero, aki csak színlelte az alvást, ágyacskájából nézte szívdobogva, mert nem tudta, mi ennek az értelme, a titkot gondosan elrejtette magában. Minden este várta. A táncos ide-oda lengett könnyű testével, mintha szél fújdogálna, és a mécsvilágnál falra rajzolódott mozgó, szeszélyesen ingadozó árnyéka, a karok és lábak képe, óriási nagytáncban.

Aztán vele élt egy másik nagyon mulatságos figura is, a táncos barátja, egy borbély. Annak mondotta magát, de sohase látták haját nyírni, vagy borotválni. Reggeltől estig járt a szája. Kedélyes bolond, utánozta a kakaskukorékolást, kecskemekegést, kígyósziszegést. Még hasbeszélni is tudott úgy, hogy mindenkit megtévesztett. Az egész házat mulattatta és őt nagyon szerette. Térdére ültette, a nyakába vette, szaladt vele a kert mélyébe. Nero csodálkozott, hogy most milyen élesen látta őt és a táncost, mindkettőjüket, ifjúkori barátait, akiket - azt hitte - már régen elfelejtett.

Megint elaludt mélyen. Horkolt a bő vacsorától, álmában beszélt. Arra ébredt, hogy kiabált, tulajdon álombéli hangja riasztotta föl, szívdobogása, mely fülében buffogott. Micsoda éjszaka ez.

Föülte ágyában és kitekintett, virrad-e.

Még sötétség terjengett mindenütt, csak a fuvolás fuvolázott édesen, kimondhatatlanul édesen. Nero visszaesett párnájára. Nyögött. Állati hangok csikorogtak fogai között, ősemberi kiáltások, melyek jajgatássá halkultak. Ha énekelni tudna, vagy legalább kiáltani. Olyan nagyot kiáltani, hogy mindenki meghallja, a föld alatti szellemek is és az égben az istenek is, s hogy mindenki, aki alszik, felriadjon és ide jöjjön, és csak rá figyeljen, ne a császárra, hanem arra, aki énekel, kiált, ordít, a nagy hangra.

Gyötrődő homlokkal vergődött, mit is tegyen, mintha valami nagy-nagy elintéznivalója lenne.

Akkor egyszerre felugrott.

Két rabszolga, ki hálósobája előtt örködött, fáklyát gyújtott, átkísérte a császárt a tricliniumba.

Ásított és bár este torkig jóllakott, enni kért. Szája keserű volt. Édességet kívánt, ingerelni ínyét.

A szakács hosszú üvegtálakon hozta a cukrozott halakat, melyeknek tüskéi és szálkái dió-cikkekből álltak, ezüst tányéron a mézben fuldokló narancsgerezdeket, aranytálon a vékonyra vágott, fahéjjal és gyömbérrel fűszerezett tökszeletkéket, melyek nyálkás, édes habban úsztak. Nero vékonyka náddal összeturkálta a habot, aztán a pálcikát kelletlenül végignyalta száraz nyelvével.

Nem volt se éhes, se szomjas, csak érzékei nyugtalanokodtak és képzelődtek, semmivel se telt be. Innia is kellett, sokat. Egymás után hörpintette föl a serlegeket. Minden megrohanta, ami körülötte állt. Érezte a krokodilbőr párna vad, nyers illatát, s az asztalon álló rózsákat is megszagolta, mohó orral. Szívdobogó izgalommal és önfeledten ült az asztalnál, egyedül, s nem unatkozott. Egyik hangulatból a másikba ringatózott, nézte a fáklyaláng játékát, észre se vette, hogy órák múltak el.

Lassan virradt. Aztán a nyári hajnal violás folyadékot csorgatott mindenüvé, egyszerre elözönlötte a császári kerteket és termeket, a halmokat és a Várost.

- Egyedül akarok lenni - kiáltotta és bement írótermébe.

- Ha jönnek? - kérdezte az ajtónálló.

- Senkit se bocsáttok be.
- A reggeli látogatók? Agrippina, a császárné jelentkezett.
- Nem vagyok itt.
- Burrus?
- Elmentem.

Bezáratta az ajtókat. A szoba közepére rohant. Úgy vágyott a magányra, hogy eléje szaladt. Kívülről még hallott néhány latin szót. Befogta fülét. Nem szerette ezt a katonás, kemény nyelvet. Görögül akart hallani, mindig görögül.

Komorán figyelt. Úgy rémlett, hogy amire vágyott, mindjárt beteljesül, az út kinyílik, a megoldás már nem lehet messze. Puha ködburokban, forró gomolyban, egyelőre még testtelenül, szavak mozogtak körülötte, melyeket majd rabul kell ejteni, s ő a vívó mozdulatával viadalra száll velük.

Nero leányosan félt, lélegzete akadozott.

Az, amit szenvedett eddig, a közeli időben és valamikor régen, mind áthullámzott rajta, s csodálatos, eddig ismeretlen érzékenység fogta el. Reszketett, szeme könnyel telt meg. Sírt az érzékenységtől, meg a bortól, s a két részesség összeolvadt. Fájt, ezerszeresen fájt, amitől szenvedett, és aztán nem fájt többé semmi. Egyszerre, maga se tudta, hogyan, írni kezdett. Egymás után rótt a görög sorokat, a hexametereket, melyek pontosan gördültek. Majd bizalmatlanul fogadta, amit hallott. Mérlegelte, latra vetette, javított. Sötét volt, leírhatatlanul sötét, mint gyilkos, aki a végzetes tetre készül, mely - ha nem sikerül - életével fizet.

Agamemnonról írt, a királyról, akit felesége, Klytaimnestra meggyilkol. És fiáról, Orestesről, aki a hadból hazatérő vezért siratja, a hős, aki az istenekhez hasonlatos, a halott atyát, aki véres, sápadt arccal, száján bús mosollyal mered szegény fiára. Ami előbb ködben jelentkezett, már világosodott, a sejtető és sugalló burok, mely titokzatossá tett mindent, oszladozott. Egymás után, engedelmesen göngyölődtek le a párasávok, és látni lehetett az alakokat, erős fényben, hallani lehetett hangjukat, tisztán. Nero sötétsége is engedett. A borzalmas édesen csiklandozta, a félelmes kellemes ájulatot és kéjt gerjesztett benne. Minden pillanatban növekedett a biztonság. Kezében tartotta azt, amit mondani akart. Csak írnia kellett, sokat, sokat és gyorsan.

Egyszer föltekintett. Azt érezte, kész. A költemény kibomlott egész mivoltában. Ledobta a nádat, újat kapott kezébe, megint tett néhány vonást. Ugrált, mint játszó gyerek, székre állott, hadonászott. Nem tudta, mit míveljen örömeiben.

A teremben éles fény nyilallt. Már csak a csiszolás maradt hátra. Elvégezte ezt is; érthetetlenül hamar. Torkaszakadtából kiabált.

- Készen van, itt van, megvan - és rámutatott a viasztáblákra.

Kocsi repült a palota elé, arra rászállt. Kimondhatatlan öröm, gőg és nyugalom töltötte el. Vágtatott a Városon, szaladt alatta a föld, fölötte az ég, mellette a házsorok, melyek mintegy mozogtak és éltek, s a kocsisnak vernie kellett a lovakat, hogy még gyorsabban száguldjanak előre abba az ismeretlen és megfoghatatlan életbe, mely értelmet nyert. Amint a haladás légrohama érte üde arcát és röpködött szőke haja a szélben, viharosan dagadozott a melle, melyben a fiatalság, a határtalan, minden lehetőséget tartalmazó jövőndő lüktetett.

Hogy hazaért, még dolgozott is. Fogadta Burrust és néhány patríciumot. Elrendelte, hogy a katonák másnap bort is kapjanak ebédjükhez.

A KEZDŐ

Öröme lassanként kialakult. Már formába szökkent, és ő megnézhetette, sáfárkodhatott vele.

Mikor betelt azzal, aminek örült és már új meglepetést nem okozott önmagának, szükségesnek látta, hogy mással is közölje. Senecát hívatta.

A bölcs a múltkori vita kellemetlen emlékével lépett be. Szertartásosan üdvözölte.

- Császár.

Néro azonban közvetlenül:

- Ne nevezd így. Tudod, ezzel megszegyenyítesz. Te neveltél. Neked köszönhetem mindenem, ami értékes.

- Kegyes vagy.

- Hívj fiadnak. Mert te vagy az én atyám.

Akkor feléje ment és megcsókolta, alázatosan, fiúi tisztelettel.

Seneca folytatni óhajtotta az abbahagyott bölcselkedést, de Nero barátságosan félbeszakította:

- Mit dolgoztál? - kérdezte. - Erről beszélj.

- A *Thyestes* harmadik felvonását fejeztem be.

- Érdekes - mondta a császár. - Nagyon érdekes. És sikerült?

- Azt hiszem.

- Szeretném hallani.

- Ennyire érdekel? - mondta Seneca, mert ilyesmit még sohasem kívánt a császár.

- Nagyon.

Seneca szerénykedett, illemből, de aztán felolvasta.

Nero hátradólt a székből. Már az első jelenetnél unta magát. Nem tudott figyelni a szavakra, az ékes, lendületes fordulatokra, képtelen volt ráirányítani lelkét, s a kéziratlapokra pillogatva azt leste, mikor fogynak el a lapok. Seneca sokáig olvasott. Ezalatt a császár lehunyt szemmel, magába merülő érdeklődéssel saját versét mondogatta, hangtalanul és várt sorára.

Hogy a fölolvadásnak mégis vége szakadt, felállt. Játszott lelkesedéssel, túlcorduló bámulattal átölelte mesterét és megrázta kezét.

- Remekmű - mondogatta -, ilyet még nem írtál. Minden ízében tökéletes.

Seneca még mámoros volt szavaitól, elfáradt az olvasásban, homlokát törölgette, s mint ki álomból ébred, révetegen nézett maga elé. A nagy ígék hatása alatt állt. Alig talált udvarias, hétköznapi szokat, hogy megköszönje a legmagasabb elismerést.

A császár türelmetlenül járt-kelt. Majd ezt mondta:

- Én is - és itt dobogó szívére figyelt -, én is írtam valamit. Egy elégiát.

Seneca nem értette mindjárt.

- Te? - kérdezte.

- Én - felelte Nero félénken, nagyon nyugtalanul. - Megpróbáltam, Agamemnonról.

- A tárgy nehéz. Elsőrangú feladat. Ha talán, de nem is merem kérni, azt gondolom, hogy te is felolvasnád.

- Téged untatna.

Seneca színpadian tiltakozott.

- Nem - szólt a császár -, nem olvashatom fel. Minek is? Hosszú. Nagyon hosszú. Csak egy föltétellel. Ha megígéred, hogy azonnal abbahagyatod, mihelyt unatkozol.

Erre Nero már olvasni kezdte. Elszavalta az Agamemnon haláláról szóló elégiát.

- Tetszik? - kérdezte mohón, mikor befejezte.

- Nagyon.

- Légy őszinte.

- Őszinte vagyok - szólt Seneca, túlságosan emelt hangon. - Különösen az eleje.

- Én is úgy érzem. Az eleje. Az sikerült. És a befejezés?

- Az is jó. Azzal a hasonlattal. Az éjszakáról, mely a fájdalomhoz hasonlatos.

- Igen - mondta Nero. - Ez nekem is tetszik.

Seneca megdörzsölte arcát, hogy letörölje róla a közönyt, mely, szürke pókháló, a hosszú, fásan kopogó költemény hatása alatt ellenállhatatlanul rátapadt. Azt akarta, hogy kipiruljon és lelkes legyen.

- Megnyugtató - tette hozzá Seneca, mert mondania kellett valamit -, megnyugtató, hogy már az első ennyire sikerült.

- Igazán?

- A maga nemében.

- Nem hosszú?

- Nem. Dehogya. Az olvasót szükséges előkészíteni, beleringatni a hangulatba.

- Mert megrövidíthetem - ajánlkozott a császár, meggyőződése ellenére, tettetett tanítványi készséggel, csak hogy újabb elismerést csikarjon ki.

És úgy vigyázott, mint a róka.

- A versnek nem lehet minden sora műretek - szólt mestere -, végre a sorok együttesen alkotják az egészet.

- Szóval ne töröljek semmit?

- Legföljebb a közepéről.

- Mit?

- Talán - dadogott Seneca, kezébe vette a kéziratot s a szakember jártasságával rábökött egy helyre - innen.

- Ezt?

- Nem - mondta Seneca -, ezért is kár lenne. Akkor megbolygatnánk a szerkezetét. Aztán ezek a sorok pompásan lejtenek.

- Pompásan. *Drága apám...* Hat láb. *Ki leszállsz...* A sormetszet a harmadik ütem közepén - magyarázta Nero s ütemezni kezdte versét. - *Drága apám, ki leszállsz...*

Most már nem akart hallani semmit.

Csak önmagát, a hangját és költeményét, melyet újra fölolvastott, érzékenyen, könnyel szemében, elbicsakló hangon, merész taglejtéssel kísérvén minden szót, érzései fellegébe fátyolozva az egészet.

Tele volt vele. Úgy mint önmagunkkal eltelünk anélkül, hogy tudnánk, a vérünk gőzével és füstjével, mely megüli agyvelőnket, elkápráztatja szemünket. Nagyon félt, hogy nem tetszik másnak és önmagának. Ezért a gyengébb részleteket különösen lendületesen és finoman adta elő, mintha a tökéletlenség készakarva elnagyoltság lenne, egész testével részt vett a szavaltban, s az unalomig tudott szöveget, melybe hosszú-hosszú hetek szenvedését ölte bele, a verseket, melyeket már utálnia kellett, akár a teste párától és ismert izzadságszagától átfüledt inget, újszerűen próbálta forgatni, hogy másokban keltse azt a meglepetést, melyet a boldogtalan fogantatás keserű vajúdásában önmaga érzett. Iszonyú vágy lihegett belőle. Soha, sohasé érzett ilyen lázat, ilyen borzongást ő, ki a trónon ült, a világ ura, se azelőtt, se később, soha. Magasba repült, versei szárnyán és ott fönn szédült. Szíve oly erősen kalapált, hogy alig hallotta tulajdon hangját. De annyi ereje volt még, hogy olykor fél szemmel Senecára sandítson, aki alacsony széken ült, játszott figyelemmel, és vékony hízelgő szája utána ismételte az elhangzott sorokat.

Most se tett egyetlen kifogást sem. Folyton bólintott és helyeselt, dicsérte is ezt-azt, talán jobban, mint kellett volna. De szava mintha ellentmondana szemének. Nero, hogy ezt észrevette, dadogott. Inkább őt nézte, mint kéziratát. Már tudta, hogy mestere nem tartja jónak a versét, mindenkinél jobban tudta. Ez ellen ravaszul védekezett. Csak fél füllel hallotta meg elismerő szavait, nehogy kihívja az igazi bírálatot. Fönn akarta tartani, ameddig lehet, érzése bizonytalanságát, mert utána, úgy rémlett, csak a semmi jöhet. Gögös volt, éles, kíméletlen. Egy jelre azonban odaadta volna mindenét, megcsókolta volna az agg költő saruját is.

Hogy mi ez a jel, azzal maga se volt tisztában. Valami nagy-nagy melegséget képzelt el, mely rálövell a meghatódó, nedves szemből, a kigyulladt homlokról, s magáévá teszi azt a fájdalmat, mely övé volt és versébe zárt.

Ez a jel azonban, melyre várakozott, a döntő és elhatározó, késett. Mikor aztán elszavalta versét másodszer is, az utolsó sornál elkapta a láz, büszkén az asztalra dobta kéziratát. Meg volt elégedve.

Másról kezdett beszélni.

CSÖMÖR

Napokig élt ebben az önkívületben, majdnem boldogan. Régi nyugalma helyreállt. Aludni is tudott. Újra és újra elolvasta költeményét, mely csillapította fájdalmát. Nézegette magát benne, mint csúnya emberek, kik gyakran vizsgálják arcukat a tükörben, de csak homályban, este. Egyelőre félt a világosságtól.

Majd a mámorra, melyből fölébredt, csömör következett. Megint fejfájósan járkált termében, nem mert versére gondolni.

Egyszerre elővette és fölajdult a szégyentől.

Milyen kongó és üres minden sora. Az eszme kopott, a jelzők lógnak, a színek zagyvák, össze nem illők, unalmasak. Főképp az unalomtól borzadt meg. Elviselhetetlen, leírhatatlan, kiordíthatatlan unalom lappangott a költemény minden zegében-zugában. Egyszer, mikor lázas volt, azt álmodta, hogy forró homokot eszik, mely felitta minden nyálát, és aztán a homok csikorogott, harsogott fogai között. Ehhez hasonló lidércnyomás kínozza most. Vádaskodott, hogy kontár és ostoba, kéjelgett a vers bamba ürességében, aztán gyötrődve újra nekilátott. Kihagyta a közepét, ami által lyuk következett a versben, az elejét tette a végére és a végét az elejére, fölforgatta a sorokat, a hexametereket pentameterekké alakította, majd visszaállította az egészet, amint volt, s megint írni kezdte előlről, hit nélkül, toldotta-foldotta, a költemény pedig nagyobbodott, már tízszer akkora lett, már hússzor akkora, mint valami szörny, mely túlnőtt rajta és elnyeléssel fenyegeti. Tikkadtan megállapodott. Most már el se akarta olvasni. Abbahagyta.

Sápadtan felállt és Senecára gondolt.

- Ments meg - kiáltotta megtörten, lerongyolt idegekkel -, nem bírom tovább. Úgy érzem, elvesztem.

Seneca nem értette, miről van szó. Akkor látta, hogy Nero most is kezében tartja versét és rámutatott. Melléje ült.

- No, csöndesebben - mondta, jóságosan mosolyogva.

Azt hitte, hogy a császár már nem is törődik versével és elfelejtette, akárcsak ő.

- Rossz - szólt Nero -, rossz, rossz.

Seneca még mindig mosolygott.

- Te mosolyogsz? - kérdezte Nero, szemrehányóan.

- Az arcod rózsás, a szemed fiatal és izzó. Egy báránnyel szállt a nap elé.

- Nem vagyok megelégedve - szólt a császár leverten.

- Ismerem ezt - mondta Seneca. - Nagyon régóta. Minden költő ilyen.

- A többi is?

- Természetesen - tette hozzá Seneca, atyáskodva. - Azaz nem mind, csak a jó poéták. A rosszak biztosak a dolgukban. Azok mindig elégedettek, mert vakok. A jók ellenben látják a nehézségeket, tudják, milyen ég-föld különbség van aközt, amit akartak és létrehoztak.

- Te csak vigasztalsz - sopánkodott Nero.

Seneca rátekintett, látta, milyen konok, erőszakos. Elkomolyodott és megszánta.

- Nem - szólt Seneca -, neked nincs szükséged vigasztalásra. Igazán nincs.

- Hát nem olyan rossz?

- Nem rossz, hanem - várt - pompás. Egyszerűen pompás.

Nero boldogan és hitetlenül:

- Hihetek neked?

Seneca elkérte a költeményt. Érdeklődve nyúlt utána, de mikor kezébe vette, önkéntelenül olyan mozdulatot tett, mint aki undok és nyirkos férget fog meg, melyet meg kell simogatnia. Holott a vers csak semmitmondó volt és szabályos, tele mitológiai képekkel, kinyalt ütemekkel. A bölcs tudta, hogy a költeményen és tanítványán nem lehet segíteni. Hogy mégis tegyen valamit, az első fogalmazást javallotta - úgy mégis jobb volt -, pár sort törölt, aztán együtt olvasták. Mind a ketten egyaránt el voltak ragadtatva. A császár tombolt a boldogságtól.

- Igazam van? - ujjongott Seneca.

- Igen.

- Megígéred, hogy nem leszel többé kishitű?

- Meg - rebegte Nero lelkendezve. - De értsd meg, miért szenvedtem. Én tudom, megtudtam, hogy ez a legjobb és legtöbb: írni. Csak ezt érdemes. Mást nem. Ha pedig nem lehet, vagy nem tudok, akkor - és tanácstalanul körülnézett - mit tehetek itten?

- Milyen szerény vagy, császár - mondta Seneca, egy gondolatnyi féltékenységgel, mely minden íróat elfog, mikor mesterségét dicsérik mások, s látják, hogy a többiek is ösmerik azt az örömet, melyet ők.

- Nem, nem vagyok szerény. Te - mondta Senecának bizalmasan -, múltkor, hogy készen lett, kikocsiztam. Vágató lovakkal. Olyan szép és friss volt minden. A nyár velem száguldott. Mintha lángokban repültem volna, fölfelé.

- Igazi költő vagy - szólt Seneca. - Csak azok beszélnek így. Lásd, ezt ír meg.

- Ezt?

- Ezt is. Mindent, amit gondolsz. És úgy, azon frissiben. Gyermekelem, előtted végtelen út áll: a fejlődés. Hiszen fiatal vagy. Az igazi művészet az aggoké.

Seneca érdekesnek találta, hogy egy költőcske ül a trónon, és hízelgett hiúságának, hogy onnan felülről így lesik szavát. Távlatok nyíltak előtte. A kapcsolat közte és a császár közt csakugyan napról napra szívesebb, melegebb lett, szinte el sem téphető többé. Aztán Nerónak ébredő szenvedélye belevágott tervébe. Mint a birodalom mozzogója, csínján nyájasságra és szelídségre óhajtotta kaptatni a császárt s alkalmasabb mód nem kínálkozott ennél, ami orvosság Nerónak is és kilencven millió alattvalójának is. Caligula császárból és a többiből talán csak ez a csöpp szeretet hiányzott. Az ötlet kapóra jött. Seneca földhöz vágta utolsó kétségét, melyet eddig végképpen nem tudott legyőzni és beszélt a császárnak. Magasból, mintha ő ülne a trónon.

- Valóban - mondta Seneca - nemcsak költő vagy, hanem okos is és jól választottál. Most lett egészen tied a világ. A hatalmasok csak kormányozzák. De a költő egészen bírja, az uralkodik rajta, vállán tartja a földet, mint Atlasz. Művészet nélkül csonka a valóság. Még a bölcs se olyan egész és boldog, mint a költő. Az legfeljebb elejét veszi a bajnak. De a költő a rosszat akkor is kedvessé varázsolja, miután már megtörtént. Nyolc évig éltem száműzetésben,

Corsica szigetén, távol a Várostól. Tar szirtek s még kopárabb barbárok között. Társaim a lázhozó szúnyogok és a kövi sasok voltak. Biztosan belepusztulok, ha nem vagyok költő. A borzalmas magányban azonban lehunytam a szemem és ott jártam, ahol akartam. Csak az álom van.

- Csak az álom - susogta Nero, és bámulta ezt az égő aggastyánt, ki a tüdővésztől úgy lobogott, mint a fáklya.

- Uralkodj az embereken - szólt Seneca -, s a költészettel uralkodj magadon. Csak tovább. Mindig újat és újat, folyton-folyton írd. Nem törődni a régivel, otthagyni, elfelejteni, mint a fa a száraz lombját.

Nero hálásan hallgatta. Gyógyíthatatlan beteg, akit áztatnak.

- Ne olvassak? - kérdezte.

- Ne - mondta Seneca riadtan.

- Miért?

Seneca féltette varázsát. Nem akarta, hogy nála nagyobb költőket is megösmerjen.

- Azaz - tette hozzá - csak keveset.

- Mit?

Töprengő arccal állott Seneca, akár az orvos, akitől étrendet kérnek.

- Homérosz - mondta ő - és Alkaios. Pindarost talán. Tyrteust ne. Azt még ne olvasd.

Végül megkapta a maga orvosi díját. Kétszázezer sesterciust.

- Aztán - szólt Seneca - főképp éljed kellene. Te még nem ismered az életet, mely minden tapasztalat kútforrása. A fiatalság csak a felszínt látja, a héjat és kérget; ami alatta van, a mélységet, még nem. Innen a magasból át se tekintheted. Le kellene szállnod kissé. Megnézni mindent. Majd erről is beszélünk.

- Igen - rebegette engedelmesen a császár. - Vezess engem - mondta, mint az alvajáró.

IRODALMI ISKOLA

A császár sokat dolgozott. Éjjel, ágya mellett is ott tartotta az íróvesszőt és följegyezte, ami eszébe ötlött. Több verset írt. Köztük egy idillt Daphnistról és Chloéről s egy ódát a Messze-nyilázó Apollóról. Belekapott egy tragédiába, mely csodálatos könnyedséggel folyt.

Meg volt elégedve önmagával. Egy év alatt összeírt egy kis könyvtárravalót, melyre önérzettel tekintett.

Idejét úgy osztotta be, hogy egyetlen perce se maradjon kihasználatlan, minden a nagy, az egyetlen cél felé röptse. Rávetette magát a tanulmányra. Olvasott és egy-egy verset kívülről is megtanult, hogy zenéje beleivódjon lelkébe és megtermékenyítse. Seneca a leckék után sétálni vitte, megmutogatott neki mindent, felhívta figyelmét olyan dolgokra, melyekre eddig nem gondolt. A tanítvány fogékonynak látszott.

Később nevelőjének útmutatása szerint maga folytatta.

Mérnökeivel kiment a külvárosba, ahol a városrendezés munkája lassan, kedvetlenül folyt. Itt, amíg tanácskoztak, elhagyta őket, gyaloghintóján továbbvitette magát, még szurtosabb és görbébb utcákba, melyekben a szegények összezsúfoltan éltek, hihetetlen nyomorúságban.

A nyílt csatornán szennyes lé folydogált, s az utcán, hol hajcsárok botozták öszvéreiket, alacsony vargaműhelyek, földbe süppedt kurtakocsmák között, az árokparton döglött kutyák, macskák heverték. Orrfacsaró bűz csapott arcába. A pusztulás pompája megijesztette és elbűvölte.

Nero, aki azelőtt idegenkedett az élettől, csak mesterséges, kötelességszerű érdeklődéssel fordult feléje, most megállította hintáját.

Emberek dugták ki fejüket a vityillókból, és mintha megnyílt volna fölöttük az ég, félénken visszahúzódtak.

Figyelte őket. A rákényszerített lecke második természetévé vált. Izgatta a sok ismeretlen, ki idegen kincset, súlyos életet hordoz magában, gyötrelmes kíváncsiság kínozza, mi lehet bennük. Mikor egy koldus behúzódott a kapuba, hosszan nézett utána.

Az árok mellett egy anyóka ült. Sebbel borított, puffadt lábát nyomogatta. Nero rátekintett, megszólította:

- Fáj? - kérdezte tőle valami halvány meghatódottsággal és merész kíváncsisággal.

Az öregasszony bambán nézett rá. Nem felelt.

- Nagyon fájhat neked a lábad! - mondta a császár hangosan, részvét és kegyetlenség közt ingadozva - szeretnéd, ha nem fájna a lábad? És szaladni tudnál? Mint húszéves korodban? Mi?

Erre se válaszolt az asszony, könnyek csorogtak végig az arcán.

- Ne sírj - szólt Nero föl villanó szemmel, csalafintán. - Nekem is olyan a lábam. Azért járok gyaloghintón - és eltávozott.

Több ilyen tréfát művelt már. Követte a járókelőket, kik nem is sejtették, hogy a császár lépeget mögöttük, addig, míg azok idegeskedve el nem tűntek. Máskor dicsérte a csúnya lányokat, hogy milyen szépek s a szépekkel elhitette, hogy csúnyák. Nevetett azon, hogy mindent összezavar.

Nero az államügyekkel alig foglalkozott, de azért jó uralkodónak tartották. Közönyét szelíd-ségnek hitték, unalmát jóságnak. Agrippina uralkodott helyette, ki azelőtt függöny mögül hallgatta végig a szenátus üléseit, most azonban már nyíltan elnökölt ottan, és minden tőle függött, meg Pallastól, a szeretőjétől. Ők ketten intézkedtek.

Seneca egy tanácskozáson megpendítette, jó lenne belevonni kissé a munkába a császárt is, aki egészen elmerül tanulmányaiban, s azt javasolta, válasszák meg konzulnak. De Nero aztán is csak ritkán jelent meg a szenátus ülésein.

Seneca éppen hozzá ment, hogy emiatt szemrehányást tegyen. Nem találta egyedül. Két különös alakkal tárgyalt.

- Nem ismered? - mondta Senecának és rámutatott az egyik alakra, aki lógó cipőszíjjal, fésületlenül, piszkosan állott előtte. - Zodicus - jelentette a nevét.

Seneca nézte.

- Ő is költő - szólt a császár.

Zodicus - zömök, alacsony, lapos orral, pislogó szemmel - úgy bámult Senecára, mint kutya az emberre, oly félelemmel és oly reménytelen tisztelettel. Azelőtt valami kézműves lehetett.

A mester természetesen nem ismerte őt, mert ilyen poéta százával szaladgált a fórumon. Csapszéki töltelékek ezek, ingyenélők, akik sohase adhatnak ki könyveket, és verseiket az utcán haladóknak olvassák el, míg el nem verik őket.

- Fannius - mutatta be Nero a másikat, ki valamivel soványabb volt, de éppoly alacsony s keshedt tógát viselt. Alig mert előkerülni a homályból. - Szintén...

- Költő? - kérdezte Seneca, gúnyosan.

- Az - magyarázta Nero -, verseket ír. Sok verset.

Seneca rápillantott mindhármukra s megértette a helyzetet. Úgy látszott, már régebben ösmerik egymást.

A római csatornának ez a két szemétbogara véletlenül mászott a császár útjába. Odatolakodtak hozzá, mint mindenkihez, és Nero nem találta őket ellenszenveseknek. Nagyon szerényeknek, igényteleneknek mutatkoztak.

- Nem is tudtam - mondta Seneca, zavartan.

- Ó, roppant furcsa fickók - szólt a császár. - Igazán eredetiek.

Seneca most már nem oly szigorúan tekintett rájuk, ízlése ellenére megszólította őket.

- Miért hallgattok?

Zodicus és Fannius a mester jelenlétében eddig meg se mukkant. Most is csak hápogott a szájuk.

- Nem így - mondta a császár -, úgy, ahogy szoktátok, bátran.

Erre fölmelegedett a két tacskozó. Szidni kezdték egymást és marni, a csapszékek kacskaringós modorában, azon a külvárosi irodalmi nyelven, melynek minden szava rothadt záptojás.

- Hallod? - mondta Nero kacagva.

- Már ösmerem őket - bólított Seneca.

- Mindjárt még többet is tudsz majd. Meglátod, mit művelnek az utcán. Nagyon mulatságosak. Jöjj velünk.

Nero szaladt a hegyről lefelé, mindentől megszabadulva. Halhatatlan fiatalság lüktetett benne. Rikkantgatott, hangokat adott ki torkából, melyek egy más ember hangjának tetszettek, mulatott rajtuk. Seneca fáradtan loholt utána. Zodicus és Fannius elől.

Csak egy rabszolgát vittek magukkal, aki bronzveretes utcai lámpát tartott előttük, hogy mutassa a járást.

Szórakozott járókelők, fáradt, esti hazatérők ballagtak az úton. Zodicus és Fannius azzal kezdte, hogy mindenkinek alázatosan, tisztelettel teljesen köszönt. Gazdag kalmárok, kelme- vagy festékgyárosok szívesen viszonzták a köszönést. Majd pár lépés múlva lassították járásukat, visszatekingettek, azon tűnődve, ki lehet ez a két ismeretlen. Hasztalan keresgéltek emlékezetükben. Aztán gyanakodva továbbmentek.

- Nem érdekes? - kérdezte Nero, akinek könnyei is potyogtak nevében. - Akár a bábok: minden ember. Most a rézpénzt - szólt oda Zodicusnak.

Zodicus zsebébe nyúlt és kivett egy ast. Keményen odavágta az arrasiető patrícius sarkába, mintha az ejtette volna el. A patrícius körültekintett. Azt hitte, csalódott, de meglátta lábánál a pénzt, fölemelte és eltette. Nyugodtan folytatta útját, nyilván arra gondolt, hogy szórakozottságból potyogtatta el.

- Még pokolibb - mondta Nero -, ha család megy hazafelé. Apa, anya, kisgyerek és dada. Azok a pénz zajára lekuporodnak a földre. Még a gazdagok is. Órákig keresgélnek. És örülnek neki mind.

Nero maga is működött. Annyira belemelegedett, hogy nem tudta fékezni magát. Egy tisztos, nemes nőnek, aki férjével sétált, bokájához dobta a pénzdarabot. A nő rászólt. Nero évődni kezdett vele és mikor a nő tovább ellenkezett, megcsipkedte az állát és mellét. Férje a koromsötétben összevissza verte a császárt. Másnap tudták meg, hogy Julius Montanus szenátor volt.

Nero ezentúl csak álruhában ment ki.

Paris, a színész, kifestette őt, felöltöztette. Néha közkatonának, vastag kis karddal, néha aedilisnek, néptribunának, vagy éhenkórász csavargónak.

Első este szurtos, ütött-kopott ujjast öltött és zsíros, rossz szagú bőrkalapot, amilyent a római kocsisok viselnek, esőben. Hegyeset pökött a porba és káromkodott.

A Circus Maximus körül nép tolongott. Ebbe a sokaságba vegyült el. Zodicus a szájába dugta két ujját, hosszát füttyentett az éjszakába, mire a circus körüli fabódékból utcai lányok jöttek elő, egyiptomiak, görögök és siralmas kelletéssel lejtettek el ottan. Zodicus kiválasztott egy öreg lányt.

- Cicám - mondta -, állj meg egy szóra.

- Istennő - kiabált utána Fannius, mikor az továbbment.

Nero és Seneca háttérben maradt. A lány visszajött Zodicushoz.

- Mit akarsz? - kérdezte tőle, mert nem szokott meg ilyen jobb gavallérokat. Csak silány rabszolgák szólígtatták meg.

Valamit tárgyaltak. Nero ellenállhatatlan kísértést érzett és mestere mellől előugrott, kocsisruhájában, a lányhoz.

- Édes - fuvolázta, mint Zodicus szokta -, sohase láttam ilyen szép nőt - és olyan mozdulatot tett, melyet Fanniustól tanult.

- Remekül beszél - sùgta Zodicus.
- És hogy mozog - dicsérte Fannius. A lány vállát vonta:
- Ne izélj.
- Nem izélek - felelte Nero, hetyke, pimasz kocsihangon. - Tetszel nekem.
- Jössz?
- Megyek - mondta -, akár a világ végéig, teveled.
- Ki vagy te? - szólt a lány rekedten.
- Hát nem látod, hogy jófajta kocsihang van dolgod vagy mi. A gazdám ma reggel fölfordult. Most facér vagyok.
- Nem vagy te kocsi.
- Hát mi?
- Valami más - mondta a lány, méregetve szemével.
- Lásd, eltaláltad - szólt Nero -, én valami más vagyok. Most megmondom az igazat. A császár vagyok. A római császár.

Seneca hüledezett. Meglepőnek találta, hogy ilyen ötletei vannak. Amit lát és mond, az kétségtelenül friss és eredeti.

- Bolond vagy te, komám - szólt a lány -, nem a római császár. Bolond vagy. Mégpedig nagy.
- Helyes - hagyta helyben Nero -, de te se vagy az, babám, aminek mutatod magad. Reggel láttalak. Ne is tagadd. A Vesta-templomban voltál. Ó, Vesta szüze, hova jutottál...

A lány röhögött. Köréje szállingóztak a többiek is, akik közrefogták a tréfás és elmés kocsihang. Nerót barátai most továbbhurcolták, mert a helyzet veszedelmessé vált s távolról füttyök sikítottak.

Ezek a tivornyák egy csapszékben értek véget. A költők nyúlós vinkót ittak, mely fejükbe szállt, aztán elaludtak a földön, Seneca Neróval beszélgetett. Majd hozzájuk csatlakozott Paris.

Egyszer, előadás után aranyszakállat és szigonyt hozott oda. Azon a napon Neptunust játszotta.

Nero, aki tökrészeg volt, elkérte tőle. Az utcán föltette az aranyszakállat, kezébe vette a szigonyt és úgy ballagott Senecával, mint a tenger istene, a hajnali ködben.

A Palatinus alatt találkozott egy púpos emberrel.

A császár eléje állott.

- Miért vagy púpos? - kérdezte tőle, kérlelhetetlenül.

A púpos szomorúsága kietlen csöndjéből tekintett föl rá, hogy hallotta a durva kérdést, melyet még senki se intézett hozzá. Megvetően tovább akart menni.

- Megállj - ordított rá a kérdező -, sohase büszkélkedj annyira, barátom, a góg az ostobák erénye. Lásd, én nem vagyok púpos, mégse hengegek. Ha az ember háta kissé kidudorodik, akkor púpos. Nem is olyan nagy dolog. Holnap kitöröm a gerincem s én is olyan púpos lehetek, mint te. Menj hát, te tiszteletre méltó tevé a sivatagban és aztán ne hordd olyan fönn

az orrodát. A púp kétségtelenül csinos dolog. De nem olyan szép, mint te gondolod. Különböző ízlés dolga.

Alig bírt lábán állni. Seneca karon ragadta, úgy támogatta. Közben folyton beszélt, a mesterére dőlve.

- Te - mondta Senecának, egész elázva - most, valami eszembe jutott. Az emberek feje hasonlít a dióhoz. Nem gondolod? Vagy a tojáshoz. Föl kellene törni és megnézni, mi van benne - és nevetett.

Seneca is nevetett.

- Aztán más is eszembe jutott. Mért van úgy minden, amint van? Az ég mért nem piros és a csillagok mért nem zöldek? A tenger mért nem sárga? Az oroszlánok mért nem tudnak röpködni? Mindenekelőtt pedig mért nem szülnék a férfiak is? A férfiak férfiakat, a nők pedig nőket.

Hahotázott és amint kitérte a száját, Seneca megrémült tőle.

- Mi? - kérdezte még egyszer a császár vigyorogva.

- Nagyon érdekes - mondta Seneca -, de feküdj már le.

Otthon Nero a szörnyű élmények hatása alatt sápadtan emlékezett vissza a sok kusza dologra, és nem tudott egészen eligazodni, kicsoda az, aki játszott az imént és kicsoda az, aki most erre gondol. Kudarcnak ízét érezte, összezavarodott a feje, utálta magát. Minden ködösnek rémlett.

Csak az bizonyos, hogy a múltkori ütlegektől még mindig puffadt volt a szemhéja és sajgott: az élet otthagya nyomát.

De, hogy számot vetett magával, úgy hitte, hogy mindez mégis szükséges s a kezdő irodalmi tanuló buzgalmával ismételte el, amit látott és átélt.

Másnap pedig újra kezdte.

NŐNEK A SZÁRNYAK

- Lalage.
- Mi az, kedves?
- Hazajött már?
- Még nem, kedves.
- Nézd meg újra, dada.
- Megyek, kedves.

Lalage, Octavia császárné dajkája kisietett a folyosóra, hogy a császár lakosztályához érjen.

A folyosó roppant boltíveivel, nyirkos-dohos leheletével ráfeküdt mellére. Barátságatlanul kongottak a visszhangok, melyek megszázoszozva jajgatássá váltak a távolban.

Még sötét volt. Csak a virrasztó örök kezében lobogtak a fáklyák, de az éjszakát azok se oszlatták el teljesen. Túl a vörhenyes párafényen, a folyosó mélyén látni lehetett a titkos, alattomos homályt.

Octavia addig egyedül maradt. Kis fekete fejét tenyerébe hajtotta. Tizennégy éves volt. Három évvel ezelőtt ment férjhez. Azóta a palotában élt, ki se mozdulhatott a magas, komor falak közül. Apró gyerekasszony, nappal bábúival játszadozott, este pedig félt.

A dada visszajött. Közölte, hogy még mindig nincs otthon. Octavia felsóhajtott.

- Nem szeret - mondta -, látod, nem szeret.
- Meséljek valamit? - kérdezte a dada.
- Mért nem szeret? - szólt Octavia - arról mesélj, mért nem szeret? Csúnya vagyok? Kicsi vagyok? - és fölkel.

Augustus ükunokája, a császárné ottan állt a dada előtt, hogy megnézze őt. Bizony csöppecske volt. De finom és előkelő, a szobrokra emlékeztető tökéletes vonalakkal.

- Szép vagy, kedves, nagyon szép vagy.

Octavia elpityerült.

- Mégse szeret. Mit tegyek? Nevessek? Azt mondja, szomorú vagyok. Beszéljek? Azt mondja, nem tudok beszélni. Britannicust se látom soha. Egy év óta nem találkoztam a bátyámmal. Mi lehet vele?

A dada vigasztalta, csókolgatta kezét.

A földszinti teremből egyenesen ki lehetett látni az oszlopcsarnokra s a császári kertre, mely sötétségbe burkolódzott. Lenn a szökőkút mellett, a fügefák közt, mint minden éjjel, megszólalt a fuvola.

- Hallod? - mondta a dada.
- Megint fuvolázik valaki.
- Milyen vidám - szólt a dada, dúdolva a dalt.
- Milyen szomorú - mondta Octavia és ő is ugyanezt dünnyögte.

Kiültek a csarnokba, hallgatták, mint rabnók börtönrácsok mögött a szabad madarak dalát. Sírt a fuvola, minden lomb és bokor vele sírt. Octavia odakönyökölt a falra, lelkét ábrándozva sodortatta a dal hullámaival messzire, és látta a császár szőke fejét, hallotta szavát. Egyre jobban szerette.

Néha jöttek össze, az asztalnál. Nero fáradt volt és ideges. Még a tekintetét is kerülte. Nyugtalanította ez a félénk és riadozó kis nő, akinek keze-lába mindig hideg volt, mint a békáé, szeme ki volt sírva. Úgy érezte, akadályozza szabad mozgásában.

Csak éppen pár szót beszéltek: „császárné... császár...” Aztán sietett barátaihoz és nekik panaszkodott, mennyire nem érti, nem értheti őt ez a gyermek. Mit is tudhat ő egy költőről.

Az éjszakai kirándulások elvadultak. Nero egy éjjel valamelyik vargabódében, a külső város végén talált egy furcsa-ferde törpét, aki kancsal volt és buta, olyan csúf, hogy magával hozta és a palotában tartogatta, leláncolva; vendégei mulattatására. Vanitiusnak hívták. Zodicus és Fannius pedig minden este remekelt. A Fabricius-hídról kutyákat, macskákat dobáltak a Tiberisbe, úgy ordítottak, hogy az alvók felkeltek álmukból, s az éji őrök a rendőrtribun vezetése alatt kivonultak a helyszínre, abban a hitben, hogy ott gyilkolnak valakit.

Seneca nemigen járt közējük. Szégyellte az ostoba csínyeket, de nem mert szólani. A nyári hónapok alatt pedig Baiaebe vonult, hogy az ottani meleg forrásban gyógykezeltesse köszvényét.

A császár mintha terhes gyámságból menekült volna meg, föllélegzett, mikor kéziratainak nem pihent többé a mester szürke-éles szeme, mely nemlétező hibák után kutatott. Visszatért belé a biztonság. Keblében szerencsejelként viselte aztán annak a kígyónak a bőrét, mely gyermekkorában, mikor aludt, meg akarta fojtani, és ismét érezte, hogy ő kiváltságos, mindennek sikerülnie kell, amihez hozzáfog. Szabadon csapongott a végtelen egekben s mulatott egykori kétségein és aggályain. Még többet írt, mint eddig.

Senecát pedig epés, gonosz és fontoskodó öregúrnak látta, aki irkálja *Erkölcsei leveleit* az ifjúság használatára, de életében bátortalan és erkölcstelen, szószátyár és szétfolyó, egyetlen szikrácska sincs benne az igazi költőből, aki nem okoskodik, hanem az örület vadságával és érzékiségével mer szólani. Zodicus és Fannius szintén így vélekedett. Ő a rhetor, a szónok, aki mondvacsinált drámáit felcifrálja az ékesszólás színes cafrangjaival, de tartalom alig akad bennük. Mennyire nevetséges, hogy egykor felült ennek a féltékeny bolondnak. Kacagott rajta.

- A fiatalágnak van igaza - kiáltott diadalmasan -, nem a göthös vénségnek, nektek hiszek, barátaim - mondta és a fiatalemberekhez fordult, kik a császári kertben valami édes, jeges italt szopogattak.

Ezek többnyire költők voltak. Firkáló ifjoncok, homályos múlttal, zugírók, kik még sohasem nyertek díjat, de Seneca távollétét felhasználva, ellepték az udvart.

A császár nem becsülte őket túlságosan sokra. Alkotásaikat nem ösmerte. Nem is érdeklődött irántuk. De úgy találta, hogy némelyikük finom ítélőképességgel és művészi érzékkel van megáldva.

A költőket Zodicus és Fannius szállította tízével, húszával, ők már egészen otthonosan mozogtak itten, vezérkedtek az ifjak táborában, benn laktak a palotában, éjjel-nappal az uralkodó körül lebzseltek. Zodicus kimosdott, megfésülködött, szandálját ezüst csat tartotta össze. Fannius a császár levetett tógáit viselte.

- Neked hiszek - folytatta a császár -, Zodicus, ki az imént sírtál, mikor hallottad a Messzenyilázó Apollót, s neked, édes barátom, Fannius, ki múltkor egy versem hatása alatt elájultál.

Mindnyájan az aggokat ócsárolták és az ifjúságot istenítették. Nero, ki az emelvényen állott lámpák és virágfüzerek között, kissé meghajtotta bodros-fürtös, kövéredő fejét. Lantját, mellyel verseit kísérte, kezébe fogta, és könnyed bólintással, mint nagy művészekről látta, eltávozott.

A pontifex maximus pedig nyár végén áldozatot mutatott be a capitoliumi Jupiternek: Nerónak Agamemnon haláláról szóló költeményét, melyet aranyáblára véstek s a császár első szakállát, melyet Nero levágatott és gyöngyökkel kirakott tokban felajánlott a főistennek.

HÁROM KÖLTŐ A GŐZFÜRDŐBEN

Seneca csak ősszel tért vissza a Városba.

Rómában már több napja időzött, de meghívást nem kapott a császártól. Nem tudta mire vélni. Várakozott, bosszankodott, duzzogott.

Az időt azonban fölhasználta s befejezte a Thyestesről szóló drámáját.

Kora reggel a gőzfürdőbe ment, hogy folytassa a kúrát, melyet Baiae-ben megkezdett. Botjára támaszkodva járt, mert a fájdalom olykor élesen tagjaiba nyilallt. Áthaladt az Argiletumon, ahol könyvesboltok sorakoztak egymás mellett, az irodalmi újdonságokkal, aztán a fórumra tartott. Kliensek szorongtak a patríciusok házáinál és várakoztak, hogy az ajtó megnyíljon a reggeli üdvözlésre. Gyönyörű reggel volt. A nap rózsás-sárga koszorúval övezte a fórumon álló Alkibiades szobrát, ki örökké szép maradt és aranyköntöst akasztott Marsyas délceg termetére. Lassanként népesedett a tér.

Éji korhelyek botorkáltak még hazafelé, kisebb-nagyobb csoportokban, s egy-egy részeg megállt a csatornánál és belehányt. A zugügvédek nem messze a napórától, szokott helyükön ágáltak, gyors mozdulatukkal és sunyi orrukkal. Megérkeztek a bámészkok is, azok, kik egész nap semmit sem tesznek, de a késő éjjeli órákig nem tűnnek el a fórumról és rejtély, miből élnek. Majd jöttek a többiek, kik színt és életet adnak ennek a térnek, az alkuszok, a közvetítők, a közismert uzsorások, a kalmárok, kik ásítva nyitogatták boltjaikat. Egy utcagyerek a nőstényfarkas szobra előtt kénes gyufát árult. A pénzváltók, csempészek és bankárok pedig, köpcös rómaiak vagy cingár zsidók, elhelyezkedtek boltíveik alatt, kőpadjaiknál és hangosan tereferéltek.

Zúgni kezdett a levegő, ismert lármájával. Illatok és bűzök feleseltek egymással, az érett alma és füge szaga, a halpiac kigőzölgésével és az illatszeres boltok tétova páráival elkeverözve. Seneca önfeledten hallgatta a zajt, magába szívta a sok felemás aromát, s ezen az áldott őszi reggelen, mely fájdalmas és boldog volt, az elmúló élet szépségét érezte.

Akkor azonban sietni kezdett, mert kongott a gőzfürdő jelzőharangja, mely a kapunyitást adta hírül és egészen idehallott.

Amint Castor temploma mellett lépegetett, egyszerre gyökeret vert a lába.

Egy házfalra nézett. Itt a sokféle irkafírka közé, mellyel Róma falai mindig telis-tele voltak, bronzra vésett új törvéncikkek és kiadó szobákat ajánló hirdetések mellett, trágár megjegyzések és ábrák társaságában, valaki ezt a distichont írta oda vörös krétával:

Nero, fülelj, mi e zaj? Hahotáznak az istenek is fönn. Rigmusodat nevetik, versfaragó nyavalyás!

Seneca arcán hökkent mosoly jelent meg. Aztán elkomolyodott és fejét csóválta, rosszallóan. Mintha ezt kérdezné önmagától:

- Ejnye, hát ennyire vagyunk?

Három hónap óta nem járt a Városban. Emberekkel nem érintkezett, fogalma se volt, mi történt tulajdonképpen. Már mások is tudták? De hogy szivároghatott ki? Érthetetlennek tartotta.

Nerót a nép alapján szerette. Bőséges kenyeret adott mindenkinek, az adókat leszállította, gladiátorjátékokról gondoskodott. Még az elszegényedett patríciusoknak is juttatott életjáradékot. Mindenki úgy látta, hogy Caligula és Claudius után jó uralkodó került trónra. Hiszen itt a fórumon is beszélték, hogy az ifjú császár még két útonálló halálos ítéletét se akarta aláírni, és mikor eléje tették, felsóhajtott, bárcsak ne tudna írni. Elégedetlen nem mutatkozott sehol. Az a néhány köztársasági érzésű család, melyben még megmaradt a régi idők emléke, behódolt, vagy vidéki birtokán éldegélt. Seneca csak ámult-bámult. Szaporázni kezdte lépteit, hogy emberek közé jusson és beszéljen barátaival. A kapus, aki barackszínű ruhában állott a gőzfürdő ajtajánál, beengedte, aztán a ruhatáros szaladt feléje, aki elvette tőle tógáját.

Egy szerecsenfiú az *Acta diurnát* nyomta kezébe, a hivatalos napilapot, melyet Seneca mohó érdeklődéssel kezdett olvasni. Agrippina, a császárné ma négy szenátort fogad. Neróról egyetlen szó sincs. A tanácsülés jegyzőkönyve. Sok házasság, de még több elválás. Egy verekedés a Campus Martiuson két ficsúr közt, egy ismert kéjné miatt. Színházi pletykák Parisról, s végül nagy cikk Zodicusról, a híres költőről. Seneca elejtette a lapot.

Éktelen zűrzavar harsogott körötte. Vagy háromezren fürdöttek. Hallani lehetett a csapok és zuhanyok permetezését, a víz locsogását, a csövekben acsarkodó fojtott gőz sivalkodását. Távol, valahol magasan, fuvolák szóltak. A gőzfürdő házizenekara működött. Megkezdődött a reggeli hangverseny.

A szűk alagutakon, melyek az épületet keresztül-kasul szeltek, szolgák futkostak, a fürdő alkalmazottjai, kik egy-egy színes tunikát vittek karjukon, a vendégek ruháját vagy gőzölgő tálakat, poharakat az étkezőbe. Már égett a konyhában a tűz, a szakácsok sütöttek-főztek.

- Nem parancsolsz valamit? - kérdezte a szolga, aki elkísérte Senecát az öltözőbe.

- Nem - intett szórakozottan.

Egy cukrász a közelében süteményeit ajánlgatta.

Seneca levetkőzött, aztán meztelenül indult a fürdőbe, botjára támaszkodva.

Unokaöccsét, Lucanust kereste, a költőt, akiről tudta, hogy ilyenkor szokott fürdeni s a többieket, kiktől valami fölvilágosítást remélhetett.

Az első teremben, mely földetlen volt, fölötte a reggeli égbolttal, a hideg medence nyúlt el, sötétzöld vizével s fehér, fiatal testek lubickoltak benne. Bajnokok úsztak itt, kik a versenyre készültek, a víz alatt siklottak nyitott szemmel és csak néha dugták ki a hullámok alól kondor fejüket, egy pillanatra, levegőt szippantva hatalmas tüdejükbe. Amint kiugrottak a medencéből és leültek, gyöngyözött róluk a víz s a sírókhoz hasonlítottak, kiknek arcáról könny perog. A rhetor sokáig szemlélte őket megigézve, de barátjait nem találta közöttük.

Egy félkörű termen át a langyos fürdőbe ért. A kádakban lusták cirógattatták ernyedt tagjaikat a vízzel s a kőpadokon a dögönyözők és kenők, herélt rabszolgák dörzsölték az olajtól csöpögő vendégeket érdes kesztyűikkel. Lucanus, úgy látszik, ezzel is végzett. Benézett a forró kamrába, az izzasztóba. A párák fellegében nem látott. Meztelen emberek köhögtek, hahotáztak, kiabáltak, de nem lehet kivenni, mit. Végül felmászott az emeletre s a pihenő egyik sarkában meglelte őket.

Lucanus már megfürdött. A heverő ágyak mellett borzas-fekete hajjal, skarlát köpenyben beszélgetett Menecratesszel, az énekessel és Latinusszal, bámulójával. Ez a lelkes és tolakodó gyerkőc, ki elverte apja egész vagyonát és most padlásszobában nyomorog, mindig híres költőknek udvarolt.

- Az irodalom - kiáltott Seneca tréfás és kedves hódolattal s üdvözölte a társaságot.

Lucanus eléje sietett. Szájon csókolta nagybátyját, kétszer.

Seneca annak idején elsőnek pártfogolta őt. Ő fedezte föl rendkívüli tehetségét, még csodagyermek korában, mikor Athénben tanult, s ő hozta Rómába, ahol megnyerte a császár kegyét és bizalmát. Csakhamar quaestor lett belőle. Verseivel, szellemes előadásaival, melyeket a színházban tartott, egy csapásra meghódította az irodalmat és a nőket. Lucanust tekintették a legnagyobb élő latin költőnek. Orpheusról szóló költeményéért nemrég kapta meg az irodalmi díjat. Mérheterlen önérzet ragyogott le róla.

- Csakhogy látlak - szólt Lucanus és még egyszer megcsókolta Senecát.

Gyönyörű szál férfi volt. Andalúziában született, Cordubában, és forró, füledt spanyol vér nyargalt ereiben, akár Senecáéban. Göndör fején órákig dolgoztak a fodrászok és borbélyok, körmeit sikáltatta, s annyi illatszert és kenőcsöt használt, hogy állandóan illatos köd lebegett körötte.

- Nem zavarlak benneteket - mondta Seneca, aki a lépcsőjárástól lihegett és egy ágyra dőlt -, csak folytassátok - s egy ott levő könyvet vett elő a fürdő könyvtárából és forgatta.

Lucanus, aki belemelegedett egy vitába, Menecrateshez és Latinushoz fordult:

- Tegnap is nézegettem, de pár sornál tovább nem jutottam. Ma már nem lehet olvasni.

- Remélem nem rólam van szó - mondta Seneca.

Nevetve válaszoltak:

- Dehogy, Vergiliusról.

- Ah, a te vesszőparipád - szólt Seneca mosolyogva és lehunyta szemét.

- Nincs-e igazam? - heveskedett Lucanus.

- Minden betűje halott. Kattogó versek, hivatalos állami költészet, lélek nélkül. Lejárta magát. Ma azonban még nem merik bevallani.

- Talán a negyedik ének ér valamit - vetette oda Latinus, tisztelettől remegő hangon.

- A Dido szerelméről? - kérdezte Lucanus.

- Meg a Bucolicák - tette hozzá Menecrates. - Aztán ő írta: „az álomnál lágyabb hullám.” Ez szép.

- Van benne valami idilli, szemérmes és szende - fontoskodott Latinus.

- Akár egy aggszűz férfi - szólt Lucanus. - Egy fogatlan iruló-piruló aggastyán, nevetőgöd-röcskéekkel, aki selypít és szájába dugja kisujját. Jaj, de utálom.

- Nekem tetszenek a holdról szóló sorai - mondta Latinus.

- Hogyne, a holdat nagyon szerette - felelt Lucanus -, a tolvajok pártfogóját. Hiszen irodalmi tolvaj volt.

- Titokzatos költő - ugratta Menecrates.

- Tudod, mi a titka, Menecrates? Az, hogy egyetlen eredeti sora sincs. Mindig utánoz valakit. Olvasd el Aristotelest, Demosthenest, Xenophont, Lucretiust, Sophokleest, Euripidest, Pindarost, Thucydidest, Theophrastost, Theokritost, főképp őt, s akkor meglátod, mit rejteget előtted.

- Azt mondják, mindig éjjel dolgozott - fitogtatta jólétesültségét Latinus.

- Mint a betörők - szikrázott Lucanus.

- Mennyivel különb Horatius - igazította magát helyre Latinus. - Az legalább férfi.

- Igen - mondta Lucanus -, az férfi. Hideg nyárspolgár. Alacsony és köpcös ember volt. Rövid lélegzetű. Versei is hamar kifulladásra, mint a gazdájuk. Nem tudnak szaladni. Aztán színei egyáltalában nincsenek. Nem látott semmit. Azt beszélnek, hogy folyton fájt a szeme. Lírálja, ha szabad ezzel a kifejezéssel élnem, csipás.

Latinus kacagott, Menecrates a borbélyhoz ment, nyíratkozni.

Aztán Lucanus egy kézmozdulattal lefricskázta magáról a kullancskodó széplelket és Seneca heverőágyához sietett.

- Mi újság? - kérdezte Seneca izgatottan és gyorsan.

- Nem akartam ezek előtt - súgta oda Lucanus. - Holnap utazom.

- Haza?

A haza még mindig Hispánia volt ennek a két spanyolnak, Rómában csak idegeneknek, vendégeknak vagy diadalmas hódítóknak érezték magukat.

- Cordubába? - szólt Seneca még egyszer.

Lucanus nem felelt.

- Hát hová?

- Galliába. Vagy máshová. Akárhová. Száműztek.

- Miért?

- Miért? - kérdezte Lucanus is. - A császár.

- Az lehetetlen - mondta Seneca csodálkozva.

- Magához hívatott. Rövid volt. Megtiltotta, hogy bárhol is szerepeljek. Tudod, az Orpheus miatt. Mert ő is pályázott, aztán látta, hogy mekkora sikerem volt múltkor a Pharsáliával, melyet felolvastam a színházban. A felolvasásom végét meg sem várta. Megszökött azzal, hogy tanácsülésre kell mennie. Nem bírta el. Akkor már sejtettem.

- Ha itt lettem volna - szólt Seneca. - Úgyis dolgozni akarok. Nekem mindegy.

Nem messze tőlük, néhány ágyal tovább, egy fiatal ember feküdt. Fejét hidegvizes borogatás kötötte körül. Kinyitotta szemét, megdörzsölte a szétnézett. A ruhát levette fejről. Most föl-kelt.

Lucanus és Seneca tisztelettel és barátsággal meghajolt előtte, mert észrevette benne Britannicust, Claudius császár kitagadott fiát.

Halovány, sovány ifjú volt, bajusztalan és szakálltalan, álmodozó és kedves, a hallgatás bűvös előkelőségével. Szerényen, közvetlen melegséggel odament a két költőhöz és átölelte őket.

Rossz napja volt. Britannicus nyavalyatörésben szenvedett, előző napon rohamon esett át, mely több óráig tartott.

Ilyenkor hetekig fájt a feje.

A közügyektől távol élt, visszavonultan. Tartózkodott az emberektől és beszédétől, már Octaviára, a hűgára való tekintettel is, aki a császár felesége.

Minden mellőzést és megaláztatást türelmesen, mintegy néma örömmel fogadott. Irodalmi barátainak azonban nem tudott ellenállni. Ő is írogatott.

Mindössze egy-két, pársoros verset alkotott eddig, melyekről maga se tudta, hogyan születtek. Szinte akarata ellenére jöttek létre a fájdalom napjaiban, mikor már sírni se tudott, és átadta magát a bánatnak, mely pihegő és zengő mélységek fölé ringatta. Ezekre a versekre sohase gondolt. Elmosolyodott, mikor barátai eszébe juttatták s újra írásra ösztönözték és csak szűk körben adta elő őket. Vékony, kisgyerekes keze ilyenkor egy aranylanton pihent, néha-néha, alig hallhatóan, megpendített egy húrt, s dalolt is hozzá, aranyhangján, mert kellemesen, természetesen tudott énekelni.

Lucanus lázas elragadtatással beszélt írásairól. Őt nevezte a jövőendő költőjének. Seneca csodálta.

Ez a három költő most szembenézett, mint egyenlő.

- Róla beszéltünk - szólt Lucanus.

Britannicus tudta, kiről beszéltek.

- Most már nem kell megtiltania - mondotta Lucanus Britannicus felé fordulva -, hogy ércszakállúnak nevezd. Képzeld, a tüzesszakállú levágatta szakállát, a borbéllyal lenyisszantatta és fölládozta a főistennek egy tokban. De a szegény Jupitert becsapta. Mert a vörös szőrök mellé egy költeményt is mellékelte, a saját versét, melyet aranytáblára vésetett. Hogy nem fél az istenek haragjától. Tegnap pedig vihar volt. Jupiter mennydörgött, feleletül villámokat hajított le, tiltakozott, a költeményt elfogadhatatlannak találta.

Seneca óvatosan kacagott.

- Hogyne - folytatta Lucanus -, Jupiter irodalmi szakértő, Neptunus pedig esőt bocsátott a földre, hogy a tábláról lemossa az istenkáromló, silány rigmusokat.

Britannicus figyelt. Száján a csönd varázsával.

- Mondd, kérlek - szólt Lucanus Senecához -, egészen megbolondult ez a szerencsétlen?

- Úgy látszik. - szólt Seneca. - Folyton verseket gyárt. Nekem állandóan olvassa.

- De ha lenne egy csipetnyi képessége - mondta Lucanus. - Én ilyet még nem láttam. Egy kocsisnak, egy rabszolgának, egy ugató barbárnak több képzelete van. Valóságos csoda. Ragyogó tehetséggel leplezi a tehetségtelenségét. Művelt és tanult, de annál veszedelmesebb. Nála mindig csak istenek szerepelnek. Nem adja alább. Semmit se tud nevéen nevezni. Mikor hascsikarása van, akkor a hascsikarás istene látogatja meg. No, én az ő verseit Mephitisnek ajánlom és Cloaciának, aki, tudjátok, kinek az istennője.

Lucanus lángolt. Utálta az elcsépelet latin mitológiát, a nehézkes római hagyományt, az álarcot és parókat, Senecával együtt. Ők ketten a spanyol arisztokraták voltak ebben a városban, frissek és merészek, eredetiek és vadak.

- Egy szépelgő barbár - sistergett tovább Lucanus -, aki görögül is nyafog. Hallottátok a versét? - *Drága apám, ki leszállsz a kietlen Hades ölébe...* - és itt szavalni kezdte a költeményt, hangosan, mint dörögdelmes színész, csúfondáros elérzékenyüléssel, majd orrhangon.

- Agamemnon haláláról szól - szúrta közbe Seneca -, de az apjára érte, az édesapjára - Domitius Aenobarnusra. A Capitoliumra is kittede.

- Szegény proconsul - szólt Lucanus -, fel akarta magasztosítani a fia. *Drága apám, ki leszállsz...* Sajnálak, vízkórságos proconsul, a Hades kietlen ölében. Főképp a sírgyalázó költő hiéna-karmai között. Süvöltő marhaság. A szavak mintha rothadt csirizzel vagy penészes kovással lennének összeragasztva.

- Ti azonban nem ismeritek a többieket - suttogta Seneca nagyon óvatosan. - Ez még hagyján. De az Apollóról meg a Daphnis és Chloéről szóló. Ott már mérték sincsen. Az a nyávogó semmi. Ha elgondolom, az egész nem is olyan mulatságos - és itt komorrá vált arca -, ez borzalmas.

- Igen - tette hozzá Lucanus -, ez természet fölötti és borzalmas. Nyápic erőszakoskodás. Tudjátok, ki ő? Az igazi költőt homlokon csókolta a Múza. Ővele nem esett meg ez a szerencse. Erre gondolt egyet. Nero homlokon csókolta a Múzsát. Erőszakot követett el rajta.

Britannicus, aki az egész párbeszéd alatt egyetlen szót sem szólt, megbocsátó szelídséggel mondta:

- Hagyjátok, gyenge költő.

Lucanus újra szóra nyitotta száját.

De Seneca hirtelen megrántotta köpenye szélét.

- Hallgass - suttogta.

- Mi az?

- Nézd - és egy távoli ágyra mutatott.

A heverőágyon valamilyen gyanús alak feküdt, akit eddig nem vettek észre. Fejébübjáig be volt takarva paplannal és horkolt.

- Valami korhely - mondta Lucanus. - Részeg. Látod, hogy alszik.

Figyeltek.

A csöndben erősen, feltűnő-erősen hallatszott a horkolás.

- Vigyázzatok - mondta Seneca barátainak -, egy szót se többet.

Lucanus legyintett kezével és Britannicusszal az öltözőbe ment. Utánuk Seneca.

De mielőtt eltávozott, még vissza-visszanézett az ágyra.

- Ki lehet ez - gondolta magában Seneca.

A TESTVÉREK

Az alvó még sokáig horkolt. Nem mert kinézni paplana alól.

Hogy aztán semmi neszt se hallott és biztonságban érezte magát, felugrott.

Zodicus volt.

Sebbel-lobbal öltözködött, hányta magára a ruhát.

Azonnal a császári palotába rohant.

Nero a szájából kapkodta a szavakat.

- Seneca, Lucanus, Britannicus - hadarta Zodicus.

Ezen a néven Nero fennakadt.

- Britannicus? - kérdezte és rácsapott a névre.

Elmondotta, hogy mit beszélt.

- Ennyit? Semmi többet. Ő tehát nem gúnyolódott.

- Nem - vallotta Zodicus.

- Csak ez tehát - pihegett Nero. - És így. - Nem is mosolygott. - Köszönöm.

- Szóról szóra így - buzgólkodott Zodicus és utánozta Britannicus hangját, mintha farkas próbálna bégetni - „hagyjátok, gyenge költő.”

- Hallottam már - szakította félbe Nero és elvörösödött a haragtól.

Azt, amit Britannicus mondott, azonnal elfelejtette, pedig hatalmasan felkavarta vérét és mozgásba hozta minden indulatát. Csak a gyanú és fájdalom maradt meg belőle, bizonytalan érzés, melytől szédült. Most meg se értette, mit jelent az, hogy ő gyenge költő. Fogalma se volt, miért történt ez a kijelentés, mi bírhatta rá mostohaöccsét. Valami ok után kereskedett, hogy megmagyarázza: talán a mellőzés fájt neki vagy a múlt, a megaláztatás, vagy a trónjára vágyakozik alattomban. Minden lehetséges.

Mit tegyen?

Lucanus száműzetésbe megy. Ő el van intézve.

Senecával nem törődött, alaposan ismerte, tudta, hogy ilyen, nem csalatkozott benne. Egy kézlegyintésére újra másképp beszél s mindent letagad.

Britannicus volt a fontos. Látni akarta.

Öccsével ritkán találkozott. Britannicus úgy élt, mint az elítélt, szigorú nevelőinek felügyelete alatt, kiket az udvar választott és keményen ellenőrzött. Magával a kis herceggel eddig nem akadt baja, azonkívül, hogy évekkal ezelőtt egy gyermekes összeszólalkozás lázában „ércszakállú”-nak nevezte őt. Nero ezt megbocsátotta, Britannicus pedig megkövette őt. Pirosszegélyes gyerektógában jelent meg a circusbán, jeléül annak, hogy elismeri bátyja uralmát, aki erre az alkalomra diadalmi ruhát öltött, fehér férfifitogát és mosolyogva állott a pironkodó fiúcska mellett. Különbén a császárt minden lépéséről pontosan értesítették az udvari besúgók. Semmi gyanúsat nem jelentettek.

Tudta, hogy öccse lelkében megtört, s hajlama inkább a művészetek felé vont a minden idejét igénybe vette az írás, a lant- meg az énektanulás. Erről annál gyakrabban hallott.

Seneca figyelmeztette új verseire, melyeket akkor magához kéretett és felolvastatott. Semmi különöset nem talált bennük. Nagyon rövidek voltak a versek, szavalásra nem alkalmasak, majdnem megfoghatatlanok.

Most azonban, hogy újra átnézte őket, elsápadt. Utolérhetetlennek érezte zenéjüket, mely a szókat könnyű fuvalomként röpítette. Úgy rémlett, valami nagyon természetes és magától értetődő történik, ami mégis csoda, írójá mintha rabul ejtette volna az átlátszó levegőt, vagy szeszélyes játékában megmerevítette volna a mindig változó hullámot. Kutatta a nyitját, de nem találta. Beléje akart hatolni. Egy fal zárta el az utat.

Britannicus délből vezették eléje.

Nero a trónon ült. Úgy fogadta. Fején aranykoszorúval. Hatalmasnak akart mutatkozni. Arannyal áttört ruhát viselt.

- Császár - köszöntötte Britannicus és földig hajolt.

Nero megdöbbsent. Mióta nem látta, felényire fogyott. Úgy látszik, a betegség emészti. Bőre, mint a pergamen. Majdnem szálnalmas.

Ezt gondolta hirtelen:

- Ez se él sokáig, szegény - és boldogan tapogatta egészséges, köpcösödő testét.

Aztán egy székre mutatott. Britannicus leült.

- Mit akarsz? - kérdezte Britannicus, már természetesen, mint testvér.

Nero nem tudott felelni. Csak rámeredt. Száján pedig ugyanaz a kérdés lebegett:

- Mit akarsz te tőlem?

És nézték egymást, sokáig. A császár és a költő.

Nero egy pillanatig habozott. Visszanyelte haragját és elhatározta, nem is érinti, amiről beszélni akart. Indulata anyagából cifra, színes mondatokat faricskált. Tudott ő is tettetni. Hiszen művészféle volt.

- Azt akarom - kezdte, még mindig a hatalom ormán -, hogy a régi barátság fűzzön össze bennünket. És szeresd a császárt, ki szeretettel tekint reád. Szűnjön meg a félreértés, mely elválaszt, felejtjük el a múltat és a csitri haragot. Szívesen látlak udvaromban, Britannicus.

- Ó.

- Ne így. Beszélj másképpen. Látod, én őszintén szólok. Igazat akarok tenni.

- Igen.

- Nekünk kettőnknek együtt kell haladnunk - szólt Nero. - Nagy terveim vannak veled a jövőben. A quaestori, vagy consuli méltóság nyitva áll előtted, hogy érvényesítsd fényes tehetséged a birodalom javára. Kell talán tartomány? Csak egy szavadba kerül. Bithynia. Vagy például Syria.

- Nem.

Nero érezte, hogy hamisan kezdte. Túlon túl magasan. Ezért lejjebb szállt. Újabb hangot fogott, hogy a kapcsolatot közvetlenebbé tegye. Pillanatról pillanatra tudta változtatni szerepét, zökkenés nélkül, folyamatosan beszélt, minden hangnemben.

- Őcsém - mondta melegebb árnyalattal, de tartózkodva -, kedves testvér, nem jó szemmel nézem, hogy visszavonulsz. Claudius atyánk közös volt. Tied is, enyém is. Tied a vér szerint, enyém a szíve szerint. Mindkettőnkét kedvelt. Emlékezned kellene, mivel tartozol neki és nekem. Nem helyeslem tehát, hogy magányban élsz és nem kérsz részt a munka dicsőségéből. Némely esetben a szerénység szerénységtelenség.

- Beteg vagyok.

- Tudom - és megállt.

Nero gyermekkorában látta egyszer, amint Britannicust elfogta a roham, egy népünnepélyen, mire a gyülekezetet azonnal feloszlatták, mert ezt rossz jelnek tekintették. Arca ekkor elkékült, nyakát görcs puffasztotta, nyelve tajtékban fuldoklott.

A nyavalyatörés üldözte őt, az „isteni kór”, a „szent nyavalya”, melyet a rómaiak Herkules-betegségnek neveztek, a beteget pedig, ki ebben szenvedett, átkozottnak és látónak, szerencsétlennek és szerencsésnek hitték. A császár se szánta most őt. Inkább irigyelte egy kicsit. Mert érdekesnek tartotta.

Majd folytatta:

- De azért mégse kellene elhagynod engem. A versenyeken, ünnepélyeken, gladiátor-játékokon sohase látlak.

- Nincs időm.

- Értelek, te írsz. Irodalommal foglalkozol. Ah, a művészet hosszú, az élet pedig rövid, mondja Hippokrates, a görög orvos, aki a halhatatlan költőket is halandóknak jelenti ki ezáltal. Magam is érzem ezt. Bizony sietni kell. Olvastam verseidet. Egy-két sora megragadott, elbűvölt. Csodálatos tehetség vagy, Britannicus, eredeti és friss. A gondolat világos, a forma, az ütem lejtése tökéletes. Érdekes, te is jobban szereted a dactilost és anapestust, mint a trocheust és iambust. Akárcsak én. Mindig mondom, hogy a iambus gyermeknek való játékszer. De a gondolkodásunkban, a művészetről való felfogásunkban is van valami közös. Te szintén írtál egy verset Apollóról, mint én. Aztán az a másik, az asclepiadesi, mértékben halványan emlékeztet az Agamemnon kezdetére. Természetesen egészen más. De mégis. Mintha a költészetben is rokonok lennénk. Nem gondolod?

- Hogyne.

- Úgy vettem ki szavaidból - mondta Nero - hogy lenézed a közéletet, a politikát. Talán igazad van. Amit az emberek alkotnak, hadvezérek és császárok, hamar elmúlik, a diadalívek összeomlanak és elfelejtik őket. Homérosz ezer évvel ezelőtt meghalt, Sappho hatszáz éve, Aischylos négy százada nem él, de többen tudnak róluk ma is, mint Caesarról vagy Augustusról.

- Igen.

- Azt kell megragadnunk, amit gondolunk és érzünk, nem amit birtokolunk. Én is ezt teszem. Drámát írok Niobéről. Lucanus meg akart előzni. Képzeld, valahol meghallotta a tervemet és elcsízelte. Már azzal foglalkozott, hogy drámáját Pompeiben előadatja. Erre magamhoz hívtam. Nem mint császár, hanem természetesen mint író társa. Megmagyaráztam, hogy miután a római jog védi a magántulajdont és súlyosan bünteti azt is, aki elemel egy ast vagy egy lyukas kondért, a szellem birodalmában is oltalmaznunk kell az értéket, mely becsesebb minden aranynál és drágagyöngynél. Kicsit dohogott, füstölgött, de végül belátta, hogy igazam van. Őszintén szólva egyébkor nem sokat törődöm vele, de tudod, a tárgy nagyon nekem való. Tantalus leánya, az atyjától kapott örvényes vágyakozással, a legboldogabb anya, kacagó gyermekeivel, akire az irigy istenek féltékenykednek s megbüntetik őt. A dráma jól indul.

Naponta dolgozom rajta. Latinul írom, hogy a köznép is megértse. Hiába, néha a nagy művészeknek is engedményt kell tenni. Mindent belementtem, amit tudtam. A kövéválás utóbb történik, nyílt színen. Niobe megmered a fájdalomtól. Egy jajgatás az egész felvonás. A gyermekeitől megrabolt anya úgy sikolt, mint a természet. Úgy jajveszékel, mint a sziklák, fürgetegben. Fárasztalak? Téged inkább a lantos költészet érdekel.

- Nem, dehogy.

- Végre ennek vagy mestere. A dráma nekem is új, idegen terület. Ingerlő és vonzó, de azért a dal örök szerelmem, az óda és epigramma. Hallottam, gyönyörűen énekelsz és lantolsz. Én is éneklek. A lant-tanítóm Terpnus, elsőrangú görög mester, naponta fáraszt. Görcsöt kapnak az ujjaim, és körmeim véreznek. Mindegy, semmit se lehet ingyen. Tegnapelőtt csinos kis dalt szereztem, lantkísérettel. Előadnám, ha nagyon érdekelné. Különben hagyjuk. Majd máskor. Most csak ismerkedjünk, Britannicus. Nekünk össze kell tartanunk. Mind a ketten írunk, sokat használhatnánk egymásnak. Együtt csiszolgatnánk verseinket. Te nem írtál utóbb semmit?

- Semmit.

- Sajnálom, mert minden érdekel, ami tőled való. A kerti ünnepélyre azonban okvetlen el kell jönnöd. Afféle kis irodalmi estély. Csak értök számára. Zárt körben. Költők és írók olvasnak fel, mint rendesen. Nem szabad hiányoznod.

Nero felkelt a trónról. Az aranykoszorút kényelmetlennek érezte. Letette egy asztalra. Palástját földre dobta. Úgy beszélt, egészen közvetlenül, tunikában:

- Ne érts félre. Jó helyet biztosítok számodra a műsorban. Az elsőt vagy az utolsót. Ahogy parancsolod. Ha kívánod, én nem is éneklek. Nem akarlak háttérbe szorítani, árnyékot vetni rád. Mennyire félreértetek ti, mindnyájan, akik köröttem vagytok. Hiszen meg sem nyilatkozhattam még előtted, szívem szerint. Fogalmad sincs, ki vagyok és főképp, hogy ki leszek. Az a fáradtságos gyakorlat, a napi munka alázatossá tesz, és tudom, milyen végtelen az út a tökéletességig, vágyakozom gyarló voltomban a koszorúra, akár te. Vannak hibáim. Hibák mindenkiiben vannak. Fejlődnöm kell még, ha lehet. Minden művész tökéletlen a kezdetben. Jaj, ha látnád bensőmet, megszeretnél engem és verseimet is, melyeket életem ismerete nélkül meg sem érthetsz. Titáni arányok és hörgő iszonyatok. És a kétségeim, Britannicus. Mint az oroszlán rothadó sebei az afrikai napban. Tályogok, az eves lé sárga mártásával leöntve, férgek eleven koszorújával. Mégis csendesen beszélek, mint más. A császár magasan fölötte áll azoknak, akiken uralkodik. De a művészetben nem ismer korlátot. Itt egyformák vagyunk, költők. Én is, te is.

Britannicus megmozdult, határozatlanul. De semmit se szólt. Némán nézett rá.

Nero ideges lett. Fejébe szállt a vér. Elkacagta magát, csúnyán.

Úgy érezte, kisiklik lábai alól a talaj. Közel ment öccséhez.

Leheletük majdnem összefolyt.

Aztán a császár fojtott indulattal csak ennyit:

- Mért gyűlölsz engem?

Britannicus meghökkent:

- Nem gyűlöllek.

- Akkor nem szeretsz.

- Csalódom.

- De igen: te másnak érzed magadat. Úgy érzed, hogy én merőben más vagyok, különböző. Verseim is mások. Olyanok, hogy te fel se foghatod. Talán nem is becsüled őket.

- Alig ismerem.

- Hiszen mindenki szavalja - szólt Nero, sértődve.

- Nem járok emberek közé.

- Az Agamemnon se olvastad?

- Elmondták egyszer.

- Gögös vagy. Az a bajod. Nagyon gögös és dölyfös vagy. Azt képzeled, gonosz tervek lappanganak bennem, ellened. Talán, hogy nem beszélek őszintén. Vagy hogy nem is tartalak költőnek. Nincs így. A szívem tiszta. Semmi aljasságot nem rejtegetek. Én szeretlek. Te nem szeretsz. Nem vagyok rossz. Te vagy a rossz.

- Lehet.

- Miért nem beszélsz? Ha gyűlölsz, ki velem, mondd a szemembe. Most szabad. Esküszöm, nem lesz bántódásod. Saturnalia, saturnalia - kiabált Nero, mint pap a fórumon, mikor kezét kiterjesztve jelzi az ünnep kezdetét, melyen a rabszolgák felöltik uruk ruháját és szabadon sértegethetik őket. - Játsszunk hát saturnáliát - s dúdolni kezdett valami dévaj, ünnepi éneket.

Britannicus csodálkozott.

- Nevezd ércszakállúnak - mondta Nero - vagy tüzesfejűnek, mint egykor, tépd a fülem cimpáját, öltsd rám a nyelved. Ma jókedvemben vagyok. Csak ne alattomoskodj. Ezt a csöndet nem bírom tovább - és befogta fülét.

Szaladgált a teremben, izgatottan. Kövér homloka izzadt. Megállt.

- Neked valami titkod van - mondta hirtelen.

- Semmi.

- Akkor miért titkolódzol?

- Hallgatok.

- Hallgatsz? - szólt a császár csúfondárosan. - Elhallgatsz valamit. Ti hárman. Ismerlek benneteket. Seneca, Lucanus meg te. Mindig együtt, sülve-főve és titokban, éjjel suttogtok, főztök valamit, hátam mögött jeleket mutogattok, melyeket csak ti értetek. Tudom, egy követ fújtok. Kerülitek az igaz szót és kacskaringósan, csavarosan beszéltek, kancsal bölcsek. Nini, hasonlítok is egymáshoz. Most veszem észre. Mind a hárman. A nézésekben van valami rendkívül azonos.

- Nem értem.

- Azt meghiszem. Te például látszólag nagyon nyugodt vagy, de azért folyton szenvedsz. Sok minden bánatod volt. Nem tudom én, nem érted el, amit akartál, beteg is vagy, mint mondd, kicsit szigorúan tartottalak, államérdekből, de azért úgy teszel, ravaszul, mintha örülnél ennek. Vagy lehet, tényleg örülsz. Bajnoka vagy a szenvedésnek, akár azok a jómadarak, akik a föld alatt kúksolnak, bálványok előtt. Tudod, kikre célzok. Mi ez?

- Ez?

- Igen, ez. Ha fájdalmad van, akkor kiabálj, ordíts, üvölt, vagy legalább beszélj. Hosszan, folyton-folyton beszélj. Nem jobb beszélni? Akkor az ember megkönnyül. De te csak némán vársz. Minden szavad mögött annyi hallgatás áll, hogy megnövekszik a súlya, mikor ki-mondod és leírod, annyi csönd, hogy zavarba hozol vele mindenkit. Verseidben is ezt vettem észre. Minden igéd mintegy a hallgatás tornyából lép ki, mindenkit megtévesztve, sápadtan és jelentősen. Hogy csinálod ezt?

- Sehogyz - dadogta Britannicus -, azaz valahogy.

- Mondtam, valami titkod van. Egy boszorkányos fogás vagy babona, melyet csak te tudsz. Meg talán a társaid. Az achaiok olyan görögtüzet gyártottak, mely olthatatlanul égett még a vízben is, a hullámok alatt. Másnak nem árulták el keverését és most hiába keressük. A tyrosi bíborszövetet most már senki se tudja utánozni. Ma a bíbor olyan fakó és kopott, mint az éretlen cseresznye. Áruld el a módot, melyet ismersz, a szavak bűvöletét.

- Nem tudom - mondta Britannicus és csodálkozva vállat vont.

- Te sokat szenvedsz bizonyára. Seneca mondta, hogy a nagy költők sokat szenvednek, a fájdalom beléjük hatol, átmegy vérükbe és aztán valami előttünk ismeretlen rejtélyes úton, kijön verseikből. Ezt nem értettem. Aztán arról is beszélt, hogy ezek tulajdonképpen szeretik a szenvedést. Majdnem akarják. Mert csak szenvedés által láthatjuk meg a világot. Aki nem szenved, az vak. Az nem tud írni. Mondd, jó szenvedni?

- Jó - felelt Britannicus és sietve hozzátette: - rossz.

- Jó is meg rossz is? Megint rejtélyeket adsz föl. Úgy látszik, tréfálni akarsz velem. Én is szenvedtem. Most is szenvedek. Úgy, mint senki. De nem akarok szenvedni, és nem látom, miért mindez. Hiszen még többet is elfogadnék, csak tudnám, mit tegyek vele. Taníts meg rá. Nézd, letérdelek eléd, a lábaidhoz kúszok vinnyogva, mint egy állat. Könyörülj rajtam, segíts, testvér.

Öccse most meghatódott. Fölemelte őt, szelíden.

- Minden az enyém - kiabált Nero, dühösen, magánkívül és dobogott. - Az is, ami nincs.

Britannicus mintha rázta volna fejét.

Ezt gondolta:

- Nem, az az enyém. Ami nincs, az mind az enyém. A semmi nem a tied. Csak a minden.

Csönd volt.

Most újra rámeredt a császárra az a fal, melyet Britannicus verseiben érzett.

- Mit tegyek? - tépte magát újabb dührohamában. - Csaló vagy, gaz és zsaroló. Akarod a trónt? - és rámutatott. - Odaadom, nem kell. Csak azt add ide, amit kérek. Mert a kezeim közt vagy, nyomorult. Tudom, mit mondtál rólam. Mindent tudok - és itt ordított. - Azt mondtad, hogy... - hadart valamit, úgy, hogy maga se értette, Britannicus se.

Még most se akarta kimondani.

Majd hirtelen ellágyulással:

- Megbocsátom. Mindent megbocsátok. Meggondolatlanság volt. Csacsiság. Ugye? Miért nem szólsz?

Britannicus megijedt tőle. Azt a homályos fejfájást érezte, mint rohamok előtt, mikor szíve garaboncáskodni kezd és öntudata kihagy. Fehéren rámeredt, a hallgatás szózatosságával, bűvölő szemmel. Nem felelt. Hipnotikus némasága pedig lefegyverezte a császárt, aki az ő vörös dührohamában elhalványult, megenyhült.

Így néztek farkasszemet sokáig.

Nero bámulta a bukott trónörököst, akitől mindent elvett, amit lehetett, koronát, boldogságot, a fiút, aki semmit se akart és öellene szegült, aki mindent akar, a szenvedőt, aki száműzetésnél keserűbb nyomorban gyötrődik, a költőt, az isteni hallgatót, a beszédes némát, aki fáradt mozdulattal hátradólt a széken, s mindig nagyobb, érthetlenebb, titkosabb, minél többet rabolnak el tőle, annál gazdagabb. Ha akarna valamit, akkor közelébe lehetne férkőzni. De így megfoghatatlan, mint a szél.

A császári kertben a nap leáldozott. Néhány sugár áttört a lombon és varázsos fénnel kerezte Britannicus fejét, aki túlvilági fölséggel emelkedett ki a homályos teremből. Homlokán letéphetetlen aranyból koszorú volt.

Nero egy darabig nézte és tűrte. Aztán eléje lépett keményen. Úgy, hogy eltakarta a beözönlő fényt.

Ekkor Britannicus arca egészen fekete lett. Mintegy elhamvadt és megsemmisült.

Reáborult az árnyék, melyet a császár vetett.

ORVOSOK A BETEGÁGYNÁL

Nero lement a kertbe.

Alkonyattájt itt szokott időzni, a szökőkút mellett, mely a levegőt hideg, fehér vízporral fújta tele és zajával ábrándokat fakasztott könnyen érzékenyülő lelkéből.

Innen átlátott az Esquilinus lankáira, hol nem is régen a szegények temetője terjedt el, rabszolgák rendezetlen zezugos sírkertje nyitott tömegsírjaival, melyek meleg napokon dögletessé tették egész Róma levegőjét. Minthogy a malária rengeteg áldozatot szedett és a Láz istennőjének felállított oltárok semmit se használtak, Maecenas elhatározta, hogy a temetőt nyilvános sétánnyá alakíttatja át. Most vidám gyerekek játszadoztak itten, háromszögű labdát, vaskarikát dobáltak visongva, s kislányok bújócskáztak a bokrokban.

A televényföldnek jót tett az évszázados ugarolás. Egymás után következő nemzedékek trágyázták a talajt, buján nőtt minden cserje és virág. A kertészek irtani se győzték. Kővér indák heverték a földön, a folyondárok fölmásztak az oszlopokra, a kúszónövények poharaikkal, harangjaikkal a márvány istenek tagjaira szemtelenkedtek. Elmúlt életek gazdagsága intett a lombokból és a gyöpon színek pompáztak, rubin, ametiszt, topáz.

Estefelé az illat olyan terhes volt, hogy szédülés fogta el az ott-tartózkodókat. A liliomok zsíros, majdnem emberi gőzeikkel megmérgezték a levegőt. Ilyenkor a babonás hegyen boszorkányokat is láttak. Varázsló nők jártak ide, kik mezítláb, feltúrt fekete ruhában a gazdátlan sírokat keresték, bakvért áldoztak, hosszú körmeikkel gödröket ástak, kutatták azt a ritka varázsfüvet, melyből valaha Caligula császárnak bájjalt főztek és az eszét vesztette tőle. Mirtuszok, pálmák vigyáztak a csöndre. Egy-egy rózsa úgy világított, mint folyton égő piros lámpa. A császár székre roskadt. Nézte ezt a pompát és hallgatta a vizet, mint mindig, mikor dolgozni készült, hogy ihletet merítsen a hullám ütemes lármájából és hozzászoktassa fülét a zenéhez. Drámájához tervelte ki azokat a részleteket, melyeket később megírt. De ma nem ment a munka. Kábult volt és lázas. Semmi se jutott eszébe. Alakjait nem látta és nem hallotta, csak Britannicus hangját hallotta.

Még ma sem tudott számot adni arról, ami történt közöttük, ott fenn a teremben. Az bizonyos, hogy soha ilyen harca nem volt még emberrel. Folyton vitatkozott még és készült választ adni láthatatlan ellenfelének, egy-egy mozdulatot tett, hogy leszerelje. Minden ízében reszketett, noha már nem is emlékezett arra, mit mondott az öccse.

Kedvetlenül vacsorázott, és vacsora után lanttanítóját, Terpnust elküldte azzal, hogy fáradt.

Terpnus másnap is hiába jelentkezett. Az öreg görög, aki állandóan részeg volt és csak akkor józanult ki, mikor lantjához nyúlt, azt tanácsolta a császárnak, igyon egy kis bort, az majd visszahozza erejét. A maga példájára hivatkozott. Ő bizony reggeltől estig iszik s annak köszönheti, hogy zenél és minden ujjából sugárzik a muzsika. Nero megpróbálta, de nem segített. Munkakedvét teljesen elveszítette, állapota pedig nem javult, hanem rosszabbodott.

Egy napon aztán rájött, hogy tulajdonképpen beteg, súlyos beteg, ami annál jobban meglepte, mert eddig soha semmi baja nem volt és nagyszerű szervezete minden törődést pompásan állt. Nem tudta, kihez forduljon. Az istenekben nem hitt, baráti társaságban szellemes élcekkal sértegette őket. Hasonlóan nem bízott az istenek cinkosaiban; az orvosokban sem. Uralkodása elején ugyan az Esquilinuson orvosi egyetemet nyitott s Andromachust, Hippokratés követőjét udvari orvossá nevezte ki, aki tanítványaival, az orvosnövendékekkel vizsgálta a Város nyavalyásait, az egészséget azonban nem tartotta egyébnek nevetséges hókuszpókuszsnál.

Maguk az orvosok is harcban állottak egymással. A methodisták, akik a nyavalyákat csakis ártalmas nedveknek tulajdonították és étrenddel, hideg vagy meleg vízzel gyógyították, gyűlölték az új iskolát, mely a ciliciai születésű attalai Athenaeus vezetése mellett azt hirdette, hogy minden a lélek, s elsősorban a lelket kell kezelni, akkor a test is felépül. Az utóbbiak, akiket pneumatikusoknak neveztek, viszont a methodistákat tartották kuruzslóknak. Nero mind a két párton egyformán mulatott.

Hogy állapota tűrhetetlenné vált, mégis az újabb iskolához fordult, melyben a régi varázstudományok felébredését látta.

A varázslókra a köztársaság vége felé nem jó napok jártak. Etruriából és Thessáliából ezrével üzték ki azokat a bűbájosokat, kik elűzkösítették a kalászokat, épületeket mozdítottak ki helyükből, sőt Hekate segítségével egy ízben magát a holdat is földre csalták. Caligula császár aztán kibékült a papokkal, visszaállította a haruspexek és augurok jogkörét, az orvostudományba újra beiktatta a varázslatot. Nero se bántotta őket. Százával éltek Rómában bűvölő orvosok, egyiptomiak, perzsák, görögök, akik gözőkkel altattak, hogy a beteg álmában tudja meg Aesculapiustól gyógyulása átkát, s kézzel, lábakkal, bűvös igékkel gyógyítottak.

Nero ördögösnek és megszállottnak tartotta magát. Feküdt az ágyán, fetrengő kínok között. Nem tudott másra gondolni, csak arra, ami a teremben történt. Görcsök rázták testét.

- Nem vagyok nyavalyatörős? - kérdezte Simon mágustól, az egyiptomi orvostól, aki Isis főpapja volt és ismerte a papírusok minden titkát, a babiloni, asszír, arab szentkönyveket, írásokat. - Sokszor mintha szédülnék, a nyelvem habzik - és mutatta ingerülten.

A mágus rátekintett. Nero arca kövér volt, szemetükre fényes. Nem tartotta nyavalyatörősnek.

Ellenben a fejét nagyon tapogatta. Hite szerint itt lakozott a gonosz szellem, mely nem hagyja aludni és gondolkodni, csak még nem tudta, melyik rekeszben. Különösen a tizenhatodikat és tizenhetediket tartotta gyanúsának. A fej az egyiptomi orvostudomány szerint harminckét rekeszre oszlott.

- Szemed kinyitja Ptah, szájad kinyitja Saksi - mondta a mágus az évezredes bűvös mondást. - Isis megöli a rontó csírákat. Érzed?

- Igen - mondta Nero -, de még mindig rossz gondolataim vannak.

- Akkor köpj a földre hamar. Minden elmúlik. A nyállal elmennek a rossz gondolatok. Jobb most?

- Valamivel.

Kevés javulás mutatkozott.

Simon mágus a mellére száraz tehéntrágyát tétetett, melyet Egyiptomban szentnek tiszteltek és azt tartották, könnyíti a lelket.

Egy perzsa bűvölő Ahriman szellemeit sejtette a császársban, s imádkozás közben látta is, amint kiszállt belőle egy nagyobbacska sárkány.

Balbullis, az ephesusi orvos galagonyaleveleket rágatott vele, hogy kissé tisztítsa vérért.

Nero mindent lelkiismeretesen teljesített. De mikor egy napon nagyon nyugtalan volt, mégis Athenaeust hívatta, a pneumatikust.

Mosolygó, szelíd görög lépett be, nagy szakállal. Jóságosan üdvözölte. Aztán eltűnt arcáról a mosoly. Kiegyenesedett, félelmesen.

- Maradj nyugodtan - szólt.

A császár, mintha megbénították volna, csak állt.

- Nem tudsz mozdulni sem - folytatta az orvos. - Merev vagy. Mint a kő.

Majd leültette egy székre. Mutatóujját közvetlen szeme elé tette.

- Mi ez? - kérdezte az orvos.

- Ujj.

- Nem, ez kard.

- Kard - rebegte a császár.

- Nézd, milyen éles a pengéje - és odatette homlokához, mire a császár fölszisszent.

Athenaeus megfogta Nero kezét.

- Látsz engem?

- Látlak!

Sárga kendővel betakarta magát.

- Most látsz?

- Nem látlak.

A homályos háttérbe ment. Ott tüzes krétával emberi alakot írt a falra.

- Ki ez? - kérdezte az orvos.

- Ember.

- Nézz rá erősen. Mit érzel?

- Az ember rám néz.

- Most feléd megy ez az ember. Azt mondja, légy nyugodt. Nyugodtabb vagy?

- Igen.

- Ezt a szót - és fülébe súgta -: halál, nem tudod többé kimondani. Azt mondod helyette - ezt is fülébe súgta -: élet.

- Igen.

- Mi vet véget az életnek? Felelj.

Kis szünet után a császár:

- Az élet.

Nero egy darabig lekötve, akaratlanul vesztegelt és engedelmesen átadta magát orvosának, aki feje fölött széles, nagy íveket írt le. A beteg azonban nyugtalankodni kezdett. Erre az orvos sűrűbben rajzolta föléje a bűvös jeleket és megfeszített arcán, különösen szemöldöke körül, rángatóztak az izmok. Kínos birkózás volt mindkettejük számára. Az orvos még egyszer sújtott rá, hatalmasan és kemény akaratával, melynek eddig senki se állhatott ellen, összekötözte a beteget, mintegy farkasgúzsba, úgyhogy egy pillanatig moccanni se tudott. Nero mindig jobban erőlködött, hogy kiszabadítsa magát, oldozgatta azokat az akarathurkokat és erőbogokat, melyekkel körülszorította az orvos, emelgette karját és kinyújtotta fejét. Athenaeus nem akarta hinni, de be kellett látnia, nagyobb erővel van dolga, olyannal, amilyennel még sohasem találkozott, s maga is elsápadt, mintha őt delejezték volna meg. Ingadozott és visszahanyatlott.

- Nem bírom - mondta Athenaeus bosszúsan -, nem bírom - és a beteget, akit fáradtságos munkával lefogott, kiengedte kezei közül.

Nero pedig talpra szökkent és az ábrára mutatva kiabálta, már ébren:

- Britannicus.

- Kicsoda? - kérdezte az orvos.

- Az az ábra, amelyik rám néz.

- Hallgass - mondta Athenaeus.

Összemorcolta szemét, szigorúan. Kézen fogta, ágyra fektette.

- Végy mélyen lélegzetet, az orrodon. Tartsd vissza. Számolj hétig. Most bocsásd ki a levegőt. Lassan, nagyon lassan. A szádon.

Amíg mellette volt, valahogy uralkodott magán. De aztán annál rosszabb lett. Athenaeus ezért szükségesnek tartotta, hogy a varázslatot akkor is rásugároztassa, mikor távol van, és kis táblákat készíttetett, melyeken színes betűkkel nyugtató, csillapító, erősítő mondások állottak.

Az elsők, kékkel és sárgával - a nyugalom színeivel - ez volt:

Nagyon nyugodt vagyok.

A császárnak, aki hanyatt feküdt, rá kellett tekintenie.

Később új táblát mutattak a rabszolgák, melyet ismét pár percig szemlélt a beteg.

Piros és kék betűk raktak ki egy görög mondatot. A hatalom színei ragyogtak rá:

Enyém minden erő.

Később lila és sárga betűk árasztották a szépség varázsát:

Gyönyörűen énekelek.

Majd a narancsszín váltakozott zölddel, vidámságot gerjesztve:

Apolló reám mosolyog.

Végül piros betűk jöttek, egyedül, keverés nélkül. Biztos, erős, ellenállhatatlan sugallás:

Nagy költő vagyok.

A császár mohón nézte. Aztán a rendelet szerint sokszor, halkán utána mondta a szöveget:

- Nagy költő vagyok.

Mikor el akarta vonni a rabszolga a táblát, rászólt:

- Hagyd még.

És olvasta, mondogatta:

- Nagy költő vagyok.

Ennek a kezelésnek több fogantója volt, mint az előbbinek, de csak ideig-óráig. Arról, hogy írjon vagy énekeljen, még szó sem lehetett. A gyógymód babonássá tette. Most minden jelentett valamit, azon túl, amit látott. Ha tüsszentett, rabszolgák szaladtak megnézni a napórát, elmúlt-e dél, mert a tüsszentés délelőtt nagyon jót jelent, délután nagyon rosszat. Sohase ment el hazulról, mikor tógája megakadt egy székben, vagy mikor lába elbotlott a küszöbön. Egy reggel hajadonfőn rohant Castor templomába, ott egyik fabálványnak fülébe súgott valamit, aztán kiszaladt a templomból, leste, mit mond az az ember, aki a templom

előtt először kerül útjába és szavában a feleletet vélte fölismerni. Félt a macskától, de annál jobban szerette a méhet és hangyát, s az oroszlánt, melyet különösen jó jóslatú állatnak tartott, annyira, hogy ágya elé márvány oroszlánt állíttatott. E sok jelképbe belezavarodott. Már maga se tudta, mit tegyen és mit beszéljen. Varázstetteivel újabb és újabb szerencsétlenséget zúdított magára, melyek elkövetésére ellenállhatatlan kényszer bírta, s megint elhárító tetteket kellett véghez vinnie, megcsókolnia egy piszkos követ, vagy mindenki szeme láttára térdre ereszkednie egy kutya előtt, hogy elfordítsa a végzetet.

- Abbahagyom - magyarázta udvari orvosának, a krétai Andromachusnak, a hírneves methodistának -, mert többet árt, mint használ. Veled nyíltan beszélek. Valaki leköti bennem a dalt. Erről van szó. Nem engedi ki mellemből a hangot és a költészetet is rabul tartja. Szabadítsd ki.

- A dolog egyszerű - felelte Andromachus -, minden az étrend - mert ő az étrendre esküdött. - Mi az ember? Hús és vér. Az vagy, amit megeszel. Ha megváltoztatod az étrended és előírás szerint élsz, akkor azzá teszek, amivé akarlak. Boldoggá és isteni művésszé, aki voltál.

- Száraz vagyok - panaszkodott a császár -, száraz és égő. Nedveim nem keringenek, ahogy kellene. Meddő fájdalom emészt, könny sose buggyan szememből. Hangom ércetlen, gyöngé. Hallod, hogy nyávog? Nem tudok énekelni és sírni. Érzéseim egy idő óta elapadtak. Add vissza.

- Figyelj tehát rám és kövesd tanácsaimat. Tartózkodj a gyümölcstől, mert az rontja a hangot. Az almától a hang pudvás lesz. Ne egyél többet. A körte elfullasztja a mellet, melyre nagy szüksége van az énekesnek. Hagyd a tányéron. Barackot a világért se. Az a szívet nyálkásítja el és nem tudsz többé érezni. A fügeből, birsalmából, dinnyéből és datolyából csak keveset. Különbösen édes nyirok sűríti el véred. Nagyon is jól érzed magad és ismét nem alkotsz semmit.

Nero követte az előírást. De nemsokára ezt mondta:

- Kövér vagyok - és domborodó pocakjára paskolt -, sovány akarok lenni - és Britannicusra gondolt.

A császár egy idő óta hízott, ami határozottan elrútította, mert termete a közepes alatt maradt, és a hegyes kis poh szánalmasan himbált vékonyka gyermeklábai között, mint terhes nők hasa.

Elhatározták a soványító kúrát. A császár örömet magára vette minden gyötrelmét és lelkiismeretesen megtartotta. Azokat az ételeket, melyeket kedvelt, föl se tálaltatta az asztalnál, többször napokig nem evett semmit, csak este ivott egy korty forró vizet. Ha pedig lakomán vett részt, nyomban evés után tollal csiklandozta garatját, hogy hányjon. Majd a hánytatót állandóan ott tartotta asztalán egy serlegben és minden falatra kortyintott egyet. Az orvos később allövetet is rendelt. Ezt az egyiptomi papok készítették, az ibiszek és gólyák példája után, melyek hosszú csőreikkel tisztogatják magukat.

Nero sikeresen fogyott. Most azonban arról panaszkodott orvosának, hogy teste eltűnik, mellkasa összeroskad. Andromachus ekkor köveket tétetett mellére, hogy kiszorítsák belőle a hangot. Ezekkel kellett feküdnie, naponta három óra hosszat.

Estefelé Terpnus jelentkezett, aki szakavatottan vezette be a művészet titkaiba.

- Nagyon fakó vagy - mondta az énekmester -, egyél valamit.

- Nem. Kezdjük.

Nero semmiért se evett volna. A kint a siker reményében képesnek találta. Pillái azonban majdnem leragadtak.

- Talán aludj kicsit - szólt Terpnus, aki látta, hogy a császár elalszik álló helyében.

- Nem - mondta -, még tanuljuk meg ezt a dalt - és egy korty forró vizet nyelt. - Ha elszundítok, kelts fel.

- Császár.

- De biztosan. És ha elhibázom, üss a körmömre, verj meg. Értetted? Azzal az ostorral.

- Nem lesz rá szükség.

- Fejlődök? - kérdezte Terpnust, és ránézett, kimerülten.

- Határozottan, de ez a dal még mindig nem megy. A kisujj nem rugalmas. És a hang se sima. Fogd kezedbe a lantot. Keményebben. Csináld utánam.

Terpnus játszani kezdett.

Nero gémberedett ujjal verte a lantot. Egyszerre elengedte.

- Ki az? - kérdezte ingadozva.

A levegőbe nézett egy pontra.

Terpnus, aki látta, hogy senki sincs a szobában, intett, hogy téved.

Nero most már határozottan beszélt:

- Te vagy? Állj egyenesen. Ne fordítsd el a fejed.

Majd könnyörögve:

- Mért nem beszélsz? Hallgatásoddal meg akarsz bolondítani. Ismerlek. Emeld ki hát kis, vézna arcod a sötétből. Hiszen így is látlak.

Szánakozva:

- Sajnálak. Egészen kicsiny vagy. Eltiporhatnálak.

Terpnus ijedtében megivott egy kupa bort. A császárt pedig bevezette a szobájába és magára hagyta.

Nero az ágynál csak állt. Tagadóan rázta fejét:

- Árnyék vagy, semmi. Te semmi vagy. Én erős vagyok.

A rabszolgák az ajtó előtt figyeltek. Nero hangja elcsuklott.

- Bár erősebb lennél - mondta sírva -, olyan, mint Herakles. De gyöngé vagy. Nem bírok veled.

Hosszú szünet. Aztán:

- Mért énekelsz mindig?

A földre bukott és úgy nyöszörgött. Haja a rettenettől égre szökkent. Mert újra látta.

- Britannicus - ordította -, szeretlek téged. Csak te nem szeretsz.

A földön kotorászás hallatszott. Egy tálat ragadott meg valahol és teljes erejéből a falhoz vágta.

- Te dög - hörögte -, dög.

Percekig nem mozdult semmi. Már a hang is elnémult. A császár fölkel, lámpákat hozatott be. De nem akart aludni. Leheveredett az ágyra, hánytatót ivott és várta hatását. Két rabszolga tartotta verejtékező fejét.

Később mellére tétette a köveket, melyek alól nehezen szakadozott fel sóhaja és megtörő lehelete. Állkapcáit összeharapta. Arca most halottfehér volt. Szenvedő és megható. Szeme réveteg, lázasan-fáradt.

Így virrasztott.

GYILKOSSÁG

Meddig lehet szenvedni? Csak addig, ameddig elbírjuk. Aztán, hogy a szenvedés túlnő rajtunk, megsemmisíti önmagát. Aki kétségbeesetten gyötrődik és semmi reménye sincsen, ezt a reményt nem veszti el, tudja, hogy mihelyt a fájdalom elviselhetetlenné válik, meg is szűnik, átalakul valami mássá. Senki se szenvedhet többet, mint egy ember.

Nero hajnalig kínlódott. Akkor hirtelen jobban lett. Nem gondolt többé a mardosó iszonyatra, melyet képtelen volt lebírni, nem forgatta jobbra-balra szégyenét, melyből gyógyulást remélt, hanem másra szögezte figyelmét.

Felült ágyában. Egy anyóka jutott eszébe, akit kirándulásain a csapszék szurdokában mutattak neki, Locusta, aki füvekből és bogyókból erős, azonnal ható mérgeket készített s ott árusította titokban. Azóta sokan hullottak el főztjétől és börtönbe csukták.

Sötét hajnalban, mikor még mindenki aludt, felöltözködött. Julius Polliót hívatta, a tribunt, meghagyta, hogy a méregkeverő szipirtyót küldje haza vityillójába és az asszony ott várakozzon rá. Még néhány utasítást adott. Ünnepi ebédet rendeltetett, melyre meghívatta a hivatalos személyiségeket, a szenátorokat és katonákat, a költőket is és Britannicust.

Azzal eltűnt. Fényes, nyugodt reggel ragyogott fel. Olyan mélaság és fáradtság ömlött szét mindenben, hogy az emberek pihentek és mosolyogtak. A szőlőkben a fürtök szüret előtt érni siettek, magukba szívták az utolsó forróságot, és a rózsaszín bogyókban, melyek átfülledtek a napsugaraktól, látni lehetett a langy bort, a kibuggyant cukros nedűt. Amerre a szem tekintett, egyetlen felhő se mutatkozott. Az ősz néma diadala volt ez.

Nero gyalogszerrel a külső város felé igyekezett és már a görbe utcákat taposta. Minden követ, minden házat ismert erre, mert valamikor ezen a tájon folyt le élete. Itt kereste a feledést arra, amit nem tudott kikiáltani, ide menekült az elől, amit ott látott, a hálósobában, és szeretetet akart, sok-sok szeretetet. Rómát akkor Athénnek álmodta s magát nagy-nagy költőnek. Azóta minden abbamaradt. Az utcák olyanok, mint régen és ő se változott.

Káprázva tekintett körül az éles fényben, borzongott, hogy újra ideérkezett, ezekbe az utcákba, melyeket egykor éjszaka látott és verseire emlékeztették, azok pedig az indulás mámorára, a kezdés perzselő reményére. Tébolyogva, csetelve-botolva járt, mint a részeg. Egy árokparton tövis, beléndek, üröm nyílt. Ijedten tapogatta meg borostás állát, melyen szintén mérges tüskék voltak, csúnya, vörös szőrök, mert már napok óta nem borotválkozott.

Nem bírta tovább a gondolatot, hangosan sikoltozott, hogy ne hallja:

- Csak meg kell tenni - ismételte -, olyan egyszerű az egész - és elmosolyodott, annyira egyszerű volt.

Most szaladni kezdett. Úgy ért a vityillóhoz, melyet sáros udvar környékezett, disznóhizlálással.

Az ajtót belökte. Kis töpörödött néni állt előtte, akit felismert.

- Adj mérget - mondta lihegve, mint a beteg.

Locusta eléje tett valamit.

- Nem - szólt -, nem hiszek neked. Állás közben elromlott. Főzz frisset. Itt előttem.

Az asszony kiment, gyökeret hozott és szekrényéből kivett egy tégelyt meg egy üveget, valami pépet kotyvasztott.

- Ez jó lesz? - kérdezte a császár.

- Jó!

- De halálos-e? Olyan kell, amitől felfordul. Mert vannak mások. Ismerem. Azoktól csak hánynak, hasmenést kapnak és azután magukhoz térnek. Azonnal öl?

- Rögtön.

- Látni akarom.

Az asszony a szobába hajtott egy sertést, melyen rengett a háj. Korpába keverte a mérget egy darabka fával és a sertés elé tette.

Nero felállt a székről. Izgatottan nézte.

A sertés ide-oda turkált sáros orrával. Jóízűen habzsolta a korpát. De alig nyelte le, elterült a földön.

- Vége - mondta az asszony és diadalmasan vigyorgott.

- Nem - szólt Nero -, még rőfög.

Aztán a sertés elcsöndesedett.

A császár most legörnyedt, gyanakodva. Egyszerre a sertés elrúgta lábait.

- Jaj - kiáltott Nero - jaj -, mintha kísértetet látott volna, a falhoz tántorodott rémulten - jaj!

Homlokát kiverte a verejték.

- Most adja ki páráját - csitította a nő.

Sokáig figyelték együtt. A sertés elnyúlt, nem moccan.

- Milyen undok - szólt a császár és ráköpött. Aztán belérúgott a hasába.

- Ronda - mondta -, te ronda. Véged van - és boldogan elkacagta magát -, véged van.

Magával vitte a mérget, annyit, hogy egy kondának is elég lett volna. Otthon, a dolgozószobájában már várta Zodicus.

- Szóval az ebéd elején? - kérdezte.

- Nem - rázta fejét Nero. - A végén. Hadd egyen előbb.

Thalamus, az udvari borbély, belibbent. Fésűkkel és kefékkel a hajában jött, borotvával és ollókkal, hajlongott, táncolva közeledett a császárhoz, akit beszappanozott, borotválni kezdett. Visszafojtott lélegzettel babrált szája és orra körül, majd a forró sütővassal bodorította szőke hullámos haját, és csevegett, szapora szavú szicíliai, arról, amit a fórumon hallott, szónokokról, birkózókról, nőkről. Nero kezében a kézitükörrel figyelte az arcát, amelyen még mindig átvirrasztott éjszakák nyoma sötétedett. Ezért a fürdőbe ment, előbb megmosakodott. Friss akart lenni és fiatalos.

Mikor Zodicus a nyugati szárnyon levő főbédlőbe ért, már több vendég megérkezett. Csoportosan állottak a senatorok, kik bámulták ezt a mozgó csodatermet, melyet lenni a pincében éjjel-nappal működő szerkezet forgatott és fönn az elefántcsonttal borított mennyezetén az égboltot mutatta, minden csillagával. Találgatták, melyik csillag micsoda. Aztán a padláról egyszerre illatszerek permetezték le a társaságot. A katonák, Vespasianus, Rufus, Scribonius Proculus egy asztal mellé heveredtek. Burrust, a testőr csapatok parancsnokát hallgatták, aki kacská kezével magyarázott valamit. Zodicus üdvözölte a senatorokat és a

katonai pártot, a császár hű embereit, aztán áthaladva a hatalmas ebédlőn, a konyhába sietett és a borok után nézett.

Agrippina cifrán, ékesen tűnt föl, mint páva a napfényben. Lila ruhát viselt, sok ezüstdíszsel. A „legjobb anya”, ahogy fia nevezte őt, már őszült. Halántéka körül pár tincs fehérlett, melyet ügyesen elfésült, fátyolokkal takart, hogy még mindig fiatalnak lássék, hervatag ajkát is festette, csak széteső húsán látszott a kor és kövér mellén, melyet a kivágott ruha csupaszon hagyott. Magas, izmos fiúk környékeztek, mind szókék, kékszeműek, a germán testőrszázad katonái, kiket őrizetére rendelt, mert már csak bennük bízott. Ez óriások mellett a kis latin katonák törpéknek, csenevészeknek látszottak.

Lassan haladt előre, ünnepélyességet árasztva. A senatorok és katonák, kiket gyűlölt, ösztönösen meghajlottak előtte. Érezték, a volt császárné haladt el itt, aki egykor diadalszekéren robogott a Capitoliumra, mint istenekkel egyenlő Pallas követe.

A főhelyen foglalt helyet. Pallas melléje heveredett és fülébe súgta, hogy Britannicus is hivatalos az ebédre. Agrippina felderült, örült, hogy nem lesz egyedül a császár hízelgői között. Ő volt az egyetlen, akit felhasználhatott fiával szemben, kinek növekvő becsvágyát hiába igyekezett csitítani. Nero rohant előre és Seneca vezette.

Octavia néhány katona kíséretében érkezett, Britannicusszal együtt. A herceget Agrippina mellé vitték.

Nero könnyedén belépett s Octavia mellé feküdt. Finoman borotvált arcáról illat párolgott. Fehér tógájában, göndör fejével úgy hatott, mint egy piperkőc. Csiszolt üveget csipentett bal szemére, mert ez a szeme különösen gyöngye volt, és körültekintett a vendégeken.

Britannicust kereste, akit első izgalmban nem talált. Végül, hogy többször végigjártatta tekintetét az asztalon, észrevette Agrippina mellett, vele szemben. Szíve megdobbant. Nem hitte, hogy ilyen közel van. Minden mozdulatát szemügyre vehette.

Közönyösnek látszott és a kicsipett udvaroncok között majdnem jelentéktelennek, a rövidre nyírt, fekete hajával és a kicsiny, feltűnően kicsiny fejével. Egypár udvarias szót váltott mindenkivel. Aztán úgy tett, mintha keresztülnézne a társaságon, mely körötte mozog, csak a hűgán pihent meg a szeme, szeretettel.

A császár Zodicusra pillantott. Ő az asztal végén, Fannius mellett hevert, a zugköltők sötét társaságában. Bólintott, hogy minden rendben van.

Az ebédlőn végigszaladtak az étkefogók, fehér tunikában, fehér vászonövvvel, hozzák az előételeket.

Nero sokat evett, farkasétvágygal. Amit előző hónapokban elmulasztott, egyszerre kipótolta, feloldotta magát a soványító kúra alól és úgyszólván az előételekből jóllakott. Hörpintette a friss osztrigákat, megízlelte a retket, spárgát és olajbogyót. A struccvelőt, kedves nyalánkságát, falta.

- Te nem eszel? - kérdezte Britannicust. - Remélem, nem vagy beteg. A színed jobb. Lassanként magadhoz térsz.

Octavia és Agrippina figyelt, az egyik aggodalmasan, a másik szigorúan.

- Egyél, testvér, a költőnek jól kell táplálkozni. Csak az istenek élnek ambróziából.

Lenn a fűzfaköltők kacagtak. Agrippina felemelte kis, kövér, vajsárga kezét. Akkor csönd lett.

- Nem szereted az ajkát? - kérdezte Nero, még mindig ingerkedve. - Vagy a véres hurkát, forrón, szegfűszeggel. Ezt ajánlhatom. A hangot erősíti.

- Az ő hangja eléggé erős - mondta Agrippina.
- Tudom - felelt Nero -, de nincs benne tűz.
- A melegség több, mint a tűz - szólt Agrippina.
- Azért kell húst ennie - vetette oda Nero tanácstalanul és zavartan. - Az angolna nem jó.

Nero kenyeret kért, hogy megtörölje benne zsíros ujjait. Tálcán vitték eléje az ő kenyér-szeletkéit, melyeknek héja meg volt aranyozva. Egy kukta kis bíborseprűvel eltakarította a terítőn heverő morzsákat.

- Hol van Seneca? - kérdezte Agrippina, aki mindig féltékenyen figyelte legnagyobb ellenfelét.
- Kimentette magát - jegyezte meg a császár, anyja felé fordulva. - Nagy moralistánk beteg, a csúz kínozza. Aztán fáradt is. Most írta meg darabját. Tegnap elküldte nekem.
- Milyennek találod - szólalt meg Fannius, aki tele pofával zabált.
- No - mondta a császár. - Az ő stílusában. Sok közhely és lendület. Nem a legjobb dolga. Hiszen már öreg. Kírta magát.
- Mi a címe? - érdeklődött Octavia, hogy valamit mondjon.

- Thyestes.

- Ah, ah - suttogtak a költők.

- Tudod, császárné, ki volt ez az úriember? - szólt Nero Octaviához.

- Nem.

- Ha megengeded, magyarázattal szolgálok. Az ő nagypapája Tantalus. Attól származik.

- Attól - duplázott rá Fannius -, aki tulajdon fiát pecsenyének sütötte meg.

- Attól - hagyta helyben Nero.

- A híres szakácstól? - kérdezte Zodicus.

- Valóban - folytatta Nero hideg hangon. - No, de az unoka se volt méltatlan nagypapájára. Nem ismered a mesét? Azzal kezdődik, hogy Thyestes megfojtja mostohaöccsét - és itt Britannicusra nézett.

Britannicus most szép volt, nagyon szép. Izzó fekete szeme fáradt és fojtott lobbanással égett. Ártatlanul, nyugodtan hallgatta a császár elbeszélését, melynek csattanóját előre tudta. Láthatóan unta is.

- Ez csak rege - igazította helyre Agrippina.

- Az - mondta Nero -, de milyen rege - és letörölte szájáról a rózsaszín mártást, mely a kecskehúst fűszeres ízzel itatta át. - A kecskét jobban szeretem, mint a tejben főtt kappant. Sót kérek.

Megsózta a combot, kezébe vette és így folytatta:

- Thyestes tulajdonképpen jó fiú volt, de kicsit szerelmes. Atreusnak, a bátyjának, elcsábította a feleségét, akitől több gyermeke született. Bátyóka ezért kicsit megharagudott - és itt úgy röhögött, hogy a bor elfolyt száján -, a nőt a tengerbe vetette. Ugyebár, helyesen cselekedett?

- A moralisták - mondta Zodicus - helyeselnék.

- Seneca is? - kérdezte Fannius, derűtség közepette.

- De ezzel még nincs vége, császárné. Atreus se esett ám a feje lágyára. Meg is büntette kikapós öccsét. Színelég kibékült vele, lakomára hívatta. Gőzölő tálakon gyenge, finom húst szolgált föl. Thyestes torkig lakott vele. Akkor aztán elárulta, hogy saját fiait ette meg.

- Borzalmas - szólt Octavia.

- Minden költészet borzalmas - mondta a császár, a költők felé. - Nem cukros víz. Maga a nap is elszörnyülködött ezen az ebéden s másnap nyugaton kelt föl tévedésből és keleten áldozott le. Mit eszel, Burrus?

- Rigót - szólt az öreg katona.

- Á, rigót. Borssal én is szeretem - és rátekintett a tálra, elérzékenyülten. - Íme, így ér véget az énekesmadár pályafutása.

A költők karban nevettek. Nero, hogy kiaknázza a sikert, még hozzátette:

- Kedves kolléga, megdicsőült énekes, lenyellek. Kartársi szeretettel.

Majd folytatta az Atreus-család történetét, melyet Agrippina rosszálló fitymálással hallgatott:

- Azt becsülöm ebben a nemes, köztiszteletben álló családban, hogy annyi közvetlenség lakozott benne. Thyestes például meleg kapcsolatot tartott fenn saját leányával. A boldog és példás frigyből leány született. Atreus pedig, Thyestes bátyja szórakozottságból elvette ezt a leányt, aki Thyestesnek leánya is, meg unokája is volt egyszemélyben. Vagy hogy is van ez? Elhagyom, mert egészen belezavarodom. A családfájuk gyökere egészen a Hadesig nyúlik.

Az ebéd a vége felé járt. Már a gyümölcsöket és befőttöket hozták. Nero kedvére evett almát, körtét, barackot, melyet szigorúan megtiltottak orvosai, de most nem törődött hangjával és falt, beszélt, folyton beszélt. Zodicust, aki türelmetlenül rátekintett, hogy cselekedjen-e már, leintette. Élvezni akarta a helyzetet.

- Nagy szemük volt ezeknek az atyafiaknak - folytatta -, nagy és nyugodt szemük, és semmit se lehetett benne meglátni. Tőlük származik különben Agamemnon is, akiről a versem írtam. Azt, amelyik annyira tetszik Britannicusnak. Micsoda?

Britannicus Agrippinával beszélgetett, oda se figyelt.

- Parancsolsz? - ocsúdott később.

- Az elégiámról van szó.

- Igen - mondta Britannicus.

- Arról, hogy mi a véleményed az Agamemnonról?

- Nagy király volt - felelt Britannicus és nem mondott többet.

- Úgy látszik, nem tudsz beszélni - kiáltott Nero jókedvűen. - Igyál talán egy korty bort, hogy megjöjjön a hangod.

Pythagoras kancsóban hozta a falernumit. De az aloétól és egyéb fűszerektől annyira meg-alvadtt, mint a méz s a kancsó fenekéről késsel kellett lekaparni, darabokban beletenni a poharakba és forró vízzel fölhígítani. A szolgák a bort szokás szerint megízlelték, aztán átnyújtották uruknak, Britannicusnak is.

Nero csodálkozva nézett Zodicusra.

Britannicus ivott egy kortyot, de túlságosan forrónak találta és hideg vizet kért. Erre Zodicus odaugrott s beleöntötte pohara tartalmát. Britannicus most fölhajtotta.

Agrippina nyugtalannak találta a társalgást és nem bánta volna, ha vége az ebédnek. Fogpiszkálóval tisztította fogát. Nero pedig újra belekezdett mondókájába, emelt hangon.

- Agamemnon tehát, a király, akiről a versem írtam...

- De akkor Octavia elkiáltotta magát:

- Rosszul van - és Britannicusra mutatott.

Britannicus egyet nyelt. Feje az előtte levő arany tányérba bukott.

Mint a disznó - gondolta a császár -, akár a disznó. - És elégedetten nézte, milyen sápadt.

- Csak rohama van - mondta hangosan -, hiszen nyavalyatörős. Igyál talán még egy kortyot, öcskös. Szóra se érdemes. Mindjárt elmúlik - és csitította a nőket, akik ijedten fölkeltek és hozzárohantak.

Érezte, minden szem rátekint. De meg se rezzent. Tovább beszélt.

- Elég az hozzá, hogy ez a jeles család virult.

Ekkor már sokan felugráltak, halálra rémülten.

- Meghalt - kiabáltak és kirohantak a teremből.

Octavia kővé meredve nézte. Bátyja feje csendesen hevert az asztalon, és nem mozdult többet. De azért nem mert sírni, se jajgatni. Agrippina magából kikelve rohant el és elvezette Octaviát.

Britannicus testét kivitték. A lakoma azonban folytatódott. Nehéz görög borokat ittak mostan, rhodusit és ciprusit, fügelével. Vanitiust, a törpét behozatták, leoldották láncait és itatták. Koszorút tettek fejére.

A költők közelebb húzódtak a császárhoz, aki tomboló jókedvében kornyikált, részegen.

- Az énekesmadár - szólt Fannius, Britannicusra célozva.

- Az ám - mondta Zodicus -, a rigó - és utánozta a rigófüttyöt.

FELEJTENI

- Végre - kiabált Nero, hogy egyedül maradt -, végre, végre - és föl kacagott és jajgatott, és ment és jött, és állt és ült, és mosolygott és sírt, és azt érezte, hogy szabad, hogy többé senki se árthat neki, hogy mindenkit legyőzött.

Jaj, mennyi minden szakadt le melléről, kövek és sziklák, melyek éjjel rajta aludtak és nem hagyták lélegzeni. Most egyszerre könnyű lett.

Ez volt az első. Sohase hitte, hogy csak ennyi és ilyen. Megdöbbenően jól és gyorsan ment.

Azonnal meghalt, ő pedig olyan természetesen viselkedett ott az asztalnál, hogy nemcsak a vendégek csodálkoztak rajta, hanem most maga is. Mintha mindig ezt művelte volna, egy pillanatra sem vesztette el nyugalomát. Akkor se, amikor azt hallotta, hogy a holttest arcán, a halál beállta után, apró kék foltok jelentek meg, a mérge nyomai. Ezeket gipsszel kenette be, hogy senki se lássa, a halottat pedig még az éjjel eltemettette. Zuhogó esőben, nagy tömeg előtt. A gyors temetést a szenátusnak azzal indokolta, hogy sajnálta öccsét és kurtítani óhajtotta a fájdalom idejét.

Britannicus nincs többé, se égen, se földön, se víz alatt, sehol.

Beérte azzal, hogy ezt az ürességet szemlélje, vigyorgó gyönyörűséggel, bandzsál örömmel, mert pihenni akart, s figyelmét jólesett arra szögeznie, amit közvetlenül elért.

Az pedig óriási volt.

Minden volt egyszerre: babér és taps, nyugalom és hírnév, az élet, az egész élet visszakapása, mely olyan teljesen kezébe hullott, hogy eleinte nem is tudott vele mit csinálni. Megint élni, habzsolni mindent, ami eléje került és főképp írni félelem nélkül írni, akár azelőtt.

- Britannicus nincs többé - mondotta még egyszer.

Milyen gyermekes is volt szerénysége, melyet hamis bölcsék oltottak belé és Seneca csak táplált. Amikor számot vetett magával, azt látta, hogy rosszak az emberek, aljasok, irigyek. Csak bennük csalatkozott, nem magában. Ő jót akart, de nem engedték jónak lenni. Nyilvánvaló; hogy nem benne volt a hiba, nem ott, ahol kereste, hanem másokban, rajta kívül, a világban, mely elzárkózott a szeretet elől. Csak az volt a hiba, hogy ezt nem vette észre. Itt künn kell rendet teremteni s nem ott benn, a lelkében viaskodni. Ezzel semmire se jutott.

Az alázata csak lefelé taszította, ide, ahova megérkezett. Meg kell védenie önmagát, keményen. Hiszen az erő csak arra való, hogy az értéket oltalmazza, mint test a leheletét, és a hatalom is nagyszerű, csak jó célra használják. Van-e szentebb cél az övénel? Ércfallal körülveszi személyét, hogy zavartalanul alkothasson. Nélküle a költő is elpusztul, hiába írja a legszebb verseket.

Megtanult beszélni, ércesen és metszően, olyan hanghordással, melynek nem lehet ellentmondani, eltiporni minden gondolatot, mely a hallgató agyában keletkezik, igazán uralkodni a lelkeken. Az állam majd biztosítja azt, amit ő nem tudott. Kezdett figyelni erre, arra a pártra, mellyel eddig nem törődött, az emberekre, akik végül is a költő közönsége. Most érezte először, hogy hatalmas, hogy császár, és boldog volt, hogy császár.

Anyjának nem bocsátotta meg, amit az asztalnál mondott. Rövid parancsban tudatta vele, hogy megfosztja germán testőreitől, a palotát pedig el kellett hagynia és átköltözködött az Antonia-kastélyba. Agrippina könyörögni próbált. A császár, aki fegyveres katonák előtt fogadta, hajthatatlan maradt. Főlemelte fejét és ránézett, idegen tekintettel.

Úgy megváltozott, mint a színész, ki átöltözik. Hihetetlenül megkövéredett. Mióta abbahagyta teste sanyargatását és mindent evett, amit szeme-szája megkívánt, zsírpárnák rakódtak testére, hátán és nyakán rózsaszín hurkákba torlódott a hús, álla alatt toka gömbölyödött. Arcán pedig mintha maszk lenne, ismeretlen, majdnem isteni visszfény, a hatalom, öntudat, biztonság ragyogása, mely a szemlélőt zavarba hozta.

Agrippina megsemmisülten távozott.

Különbén jó hírek érkeztek mindenünnen. Keleten, az örmény harctéren, Syriában végül döntés történt. A római sasok előrerepültek. Corbulo, aki néhány szedett-vedett keleti légióval vonult fel az örmények és a velük szövetséget kötött parthusok ellen, kifárasztva az agyafúrt keletiek folytonos visszavonulásától, tette határozta magát. Hazaküldte az öregeket, Cappadociában és Galatiában soroztatott, aztán feldúlta Tigranocertát, Artaxatét elfoglalta és hadseregét odavetve, nyílt csatában legyőzte Tiridates örmény királyt. Rómát kivilágították. Nero megkapta az imperator nevet.

Most a palotát, melyben eddig lakott, egyszerre szűknek érezte. Elvitette a régi császárok szobraikat, melyek reánehazdtek, az oszlopcsarnok előtt felállította a maga szobrát, egy száz láb magas bronzkolosszust, mely akkora volt, hogy ő is megilletődött, mikor reátekintett kép-mására. Régi ruháit mind elégette. Mindennap új tógát öltött, melyet este eldobott. Fürdőszobájába tizenkét mérföldről bevezetette a tenger vizét, úgyhogy az óceán egyenesen kádjába folyt, egy másik csapból pedig forró, kénes forrás gőzölgött, mely Baiaeből érkezett. Maga vette kezébe az udvartartást is. A szakács, ékszerész, illatszerész, a kenőcsök őre, a szabó, a varga neki tette meg jelentését. Most a palota termeivel és csarnokaival, borospincéivel és családi kriptáival egész városrészt alkotott. Kertjében szelíd párducok s oroszlánok sétáltak, minden fa mögöl egy isten tekintett rá.

Legtöbb gondot okozott azonban hálósobája. Ezt folyton szépítette. Gyöngyházzal, drágakövel rakatta ki falait és szobrokat állított íróasztala fölé. Itt ült reggeltől estig. Csakhogy a munka nem ment. Görcs állt kezébe, az íróvessző kihullott belőle.

Tépelődött, mi lehet ennek az oka. Egy napon aztán megjelent előtte egy nőarc, halaványan és véznán, Octaviát látta.

- Ő az oka - mondta hangosan -, mindennek ő az oka - és csodálkozott, hogy eddig nem jött rá.

Octaviát soha, egy pillanatig se szerette. Akkor se, mikor hozzáadták. Azóta a közöny undorrá változott és fájdalmat érzett, valahányszor közelébe jött. Fekete, egyszerű haját lesimítva hordta. Aztán valami idegen volt arcában, mely lehűtött minden szenvedélyt. Vontatottan beszélt, előre megfontolva, amit mond és mereven nézett, örökké egyforma kék szemével, mely kedélytelenséget árasztott. Annak idején iskolás irodalmi műveltséget kapott, nem mint a korabeli nők, és sohase érdekelte az, amit a császártól hallott.

Bátyja halála után az ebéden se jelent meg. Egyedül evett. Ha pedig emberek közé jött, nagyon ritkán, hátra-hátratekintett, nem áll-e valaki mögötte. Rendesen bábuival játszadozott a szobában, melyek piros, kék ruhában ültek a pamlagon s olyan lelketlenül tekintettek mozdulatlan szemükkel, mint ő. Ezeket öltöztette-vetköztette, dalolt nekik, kis altató nótákat.

Gyermeke nem volt. A császár a lupercaliákon, mikor a meddő nőket szíjostorral paskolják, az utcára vitette őt és maga a főpap érintette ágyékát. Az se használt.

- Meddő - mondta a császár - és engem is meddővé tesz.

Nero még nem ismerte a nőket, csak az ő savanyú csókjait és kopár öleléseit. Biztos volt abban, hogy ő sorvasztotta el nagyra törő tehetségét, aki jeges testtel jár a palotában és megfagyasztja maga körül a levegőt, az ő lángjait is, melyek ki se törhettek, miatta. A császár kielégületlen lélekkel szólogatta az örömet. Azokra a szerelmekre gondolt, melyek felolvasztják bennünk azt, ami másképp oldhatatlan, a langyos testek ernyedésére, a lázakra, melyek verseket sugalmaznak. Mit is kaphatott tőle? Megvetéssel intett.

Zodicus és Fannius is sokat beszélt erről, de a császár már unta őket. A költők ismételték magukat és nyíltan zsarolták őt.

Más társaságra vágyakozott. Jól öltözködő, elmés, csinos fiúkra, hogy szórakoztassák, kedvre derítsék. Epaphroditus, görög titkára, művészi szakértelemmel válogatta össze ezt a társaságot, mint ínycsiklandó étlapot, hogy a különböző emberek sikeresen kiegészítsék egymást. Paris, a római nők kedvence, a siker volt. Doryphorus, az írnoke, a szépség, Anicetus, a vad tengerész, a császár egykori nevelője, az érdes férfiaság. Senecio inni tudott, Cossinus adomázni, Anneus Serenus, Seneca rokona, hallgatóként szerepelt, az a csöndes-társ volt, ki minden barátságban nélkülözhetetlen és önfeláldozásával, hűségével, szenvedő tétlenségével váltja meg jelenlétére való jogát. Otho pedig az élc volt, a léha és kedves nőhódító, ki szikrázó elmésséggel meséli el azokat a kalandokat, melyeket két világrészben élt át.

A császár itt jól érezte magát. Könnyebbség volt számára közöttük élni, akik sima modorukkal kellemessé varázsolták a percet, nem áskálódtak, mint az írók. Az élet így elviselhetőnek tetszett. Különösen Othót szerette, a quaestort, aki előkelő consuli családból származott, két marokkal szórta a pénzt, nem ismerte a bölcseket, de olyan epikureus volt, hogy magán az iskolaalapítón is túltett. Piros száján jóllakott mosoly lebegett. Kétértelmű tréfákat mondott, melyeket a színházakban hallott, mimosoktól. Mértékkel evett és ivott, de a szerelemben telhetetlen étvágyúnak mutatkozott. A császárt valósággal elkápráztatta, mikor a hálósobák titkait szellőztette, felsorakoztatta szeretőit, a zöld szüzeket és érett asszonyokat, a senatorok tisztos feleségeit, a péknéket, vargánékat és a felszarvazott férjeket is, kik andalító ártatlansággal semmit sem tudnak a történeletről.

Epaphroditus egyszer nőket is hozott. Lakoma után, hogy a császár vendégei végigdőltek a párnákon, híres szépségek vonultak föl. Nevezetes lányok, kiket mindenki ismert, de jó családból való patricius-asszonyok is, kik titkos meghívót kaptak. Nero közönyösen szemlélte a nőket, és azután szemét egy rabszolganőre vetette, aki a sarokban üldögélt, nem volt se szomorú, se vidám, tetszeni se akart, mint a többiek, akik versenyeznek kegyéért, csak nézett maga elé. A termő természet nyugalma lakozott benne.

Ezt magához intette, ölelésében megismerte azt az áldott vágyat, mely táplálta, mint a kenyér és szomjúságoltó, mint a víz. Hazamenet jólesett látni Octaviát, és tudni, hogy porig alázta. Más öröme azonban nem volt. A nőt csak addig szerette, amíg látta, később elfelejtette. Ha gondolkozni próbált, azt érezte, hogy van és jó, hogy van, semmi többet. Ennek a vágnak csak boldog jelene volt. Múltja és jövője nem.

- Ez lenne a szerelem? - kérdezte Epaphroditustól. - Hol maradnak a szárnyas szavak? Miért nem jajgatok és énekelek, mint a költők?

Megint barátai között élt, akiket már kifárasztott. Félt egyedül maradni. Ahogy kedvelte azelőtt a magányt, úgy irtózott most tőle, folyton hallani kívánta hangját és a mások hangját is, akik körötte voltak, nehogy csönd következzen utána.

Epaphroditusnak pedig ágyáig el kellett kísérnie és ott beszélni, amíg el nem alszik.

EGY NŐ A NÉZŐTÉREN

Gyakran járt színházba is.

Egy este a Marcellusba ment Epaphroditusszal és Parisszal. Itt baloldalt egy kiugró páholyban foglalt helyet, közvetlen a színpad közelében, az orchestra mellett, rézsút a prosceniummal.

A színház zsúfolt volt. Három óriás emelet, tele emberekkel. Kemény fejek, fésülhetetlen sörtével, fekete dróthajjal, rómaiak, kik farkastejet szoptak. Ezek megérkeztére felugráltak, kezüket nyújtogatták feléje üdvözlötül, a nevét kiáltották. Nero boldogan állott ebben a farkasordításban, aztán kitérte karját a karzat felé. Most megismétlődött a kiabálás. Ilyen tisztesség csak Vergiliusszal esett meg. Páholya rostélyát leengedte, hogy elfekhessen a pamlagon. Paris és Epaphroditus melléje ült.

Itt afféle kis kusza jelenetkéket játszottak, mert a nagy tragédia ideje már lejárt. Dirib-darab bohózatok voltak ezek, melyek a népet röhögésre készítetik, dalok fuvolakísérettel, vagy sikamlós némajátékok. A közönség már csak ezeket kedvelte.

Elkezdődött az előadás.

Két színész jött ki az előszínré. Az egyik a kövéret alakította, a másik a soványat. Csúfolták egymást, nem nagyon szellemesen, nyelvüket öltögették. Végül összeverekedtek.

A karzatok tomboltak, a színház harsogott a hahotától.

- Unalmas - mondta Nero -, mindig ugyanaz. Mi van még?

Paris, aki ezen az estén nem szerepelt, magyarázta a számokat.

- Úgy látszik, nem érdekes. Antiochus és Terpnus dalt ad elő, lanton. Pártjaik egyforma számban vonulnak föl. De nincsenek szervezve. Hallod?

Antiochus kilépett a színpadra, mire taps és fütty hangzott föl. A két párt birkózott egymással. De taps is, fütty is elhalt. Csönd lett.

- Aztán?

- Aztán egy némajáték. Végül Pammanes is. Ő már nem számít. Szegény, folyton fogorvosánál ül, de mindennap kevesebb a foga.

A némajáték díszlete hegyet ábrázolt, patakkal. Ezt a tömeg megtapsolta. A cselekmény a szokott mezsgyén mozgott. Venus tűnt fel, utána Vulcanus, tetőtől talpig vértben, és a csöcselék multságára csipkedni kezdte a meztelen istennőt. Nero elfordult a színpadtól, ismét felhúzta páholya rostélyát, inkább a közönséget szemlélte.

Rómát látta maga előtt, a durva várost, mely csak kacagni kíván. Izzadó emberek szorongtak a félkör alakú nézőtéren, helyel-közzel férfiak és nők vegyest, leányok, katonákkal karon fogva, bizalmas együttesben.

Páholya alatt, a földszinten, a lovagok sorában egy nőt vett észre. Mintha a császári páholy felé tekintett volna.

- Ki ez? - kérdezte Nero Parist.

Paris odasúgott:

- Nem ismered? Minden este itt van Poppaea Sabina.

- Otho felesége? - kérdezte Nero.

A nő, úgy látszik, észrevette, hogy róla beszélnek. Nyomban elfordította fejét, a színpad felé nézett.

Áttetsző fátyolt viselt, mely arcát orráig eltakarta, csak vonagló száját mutatta, mely fanyar vonallal görbült meg.

- Poppaea - ismételte Nero -, ez babát jelent. Kis játékbabát. Milyen furcsa.

Szemét rászögezte. A nő teste csöndesen pihegett. Kicsiny volt, kerek, álmos mellel, törékeny, gyöngéd állal, álélt kezekkel. Szépsége úgy hatott rá, mint valami keserű illat, melyet érthetetlennek talált. Haja nem volt dús. Mintegy szenvedő és szomorú haj volt, borostyánsárga. Egészen természetellenes.

- Olyan, mintha aludna - jegyezte meg a császár - vagy beteg lenne.

- Az anyja egy színészt szeretett - mondta Paris -, és öngyilkos lett miatta. Az is híres szépség volt. Egész Róma rajongott érte.

Ekkor a nő előrefordult. Fátyolát váratlanul föltolta. Kétértelmű, kéjes mozdulattal. Látni lehetett arcát.

- Mindig ilyen sápadt? - kérdezte Nero.

Ennek az arcnak igazi varázsát a finom, kedves orr adja meg és azok a szabálytalanságok, melyek külön-külön hibák, de együtt döbbenetes, kifürkészhetetlen rejtéllyé olvadnak. Szobrot nem lehetne róla faragni, de képíró se rajzolhatná le. Milyen változó és megfoghatatlan. Ha száját hosszabban szemléli, nem is fanyar, hanem kérő, talán fenyegető. Ajka és orra közötti tér nagyon szűk. Alacsony homloka tompa vágyat gerjeszt. A szem szürke, és zavaros álmok szunnyadnak benne. Vékony csontjai pedig kecsessé teszik arányait.

Aki nézte, az az anyjának, a regényes szeretőnek szépségére gondolt, és új meglepetést érzett, mert ezt többnek látta, különösebbnek, izgatóbbnak: egy régi nyár sugara tekintett le róla. Mint a fiatal ősz, mely elájul izzó emlékek hatása alatt.

Fátyolát megint lehúzta, ajkáig. Csak ajka maradt meztelen.

- Mellette valaki ül - szólt a császár.

- Alityros.

- Ki ez?

- Színész. A nő él-hal a művészetért.

- Biztosan nem római - szólt Nero. - Görög.

- Úgy tudom, zsidó.

A császár gondolkozott.

- A zsidók is bálványimádók, éppoly veszedelmesek és izgágák, mint a keresztények. Tiberius négyezer zsidót kiutasított Rómából.

- Miért nem néz ide? - mondta Nero türelmetlenül. A némajátéknak vége volt. Az öreg énekes jött ki a színpadra, valaha a közönség szemefénye, ma már csak tiszteletre méltó rom.

A császár bámulta a nőt. Paris, aki ismerte, tovább pletykált róla:

- Rufrius Crispinus volt az első ura. Azt egy szép napon otthagya. Aztán másodszor is férjhez ment.

- Holnap látni akarom - mondta a császár.

Paris lement a nézőtérre. Poppaea mellé ült és átadta neki a meghívást.

POPPAEA SABINA

Octavia még virult. Tőről levágott fehér bimbó, a pohár vízben. Régen halott, de azért szép.

Poppaea másnap jött.

- Titokban vagyok itt - mondja Poppaea -, senki se tudja, Otho se.

És félénken megy előre, gyáva kislány.

Nero magában: - Édes és furcsa.

De nem olyan, mint tegnap.

Távolról bonyolultabbnak látszik, így egyszerű. Azt hinné az ember, őszinte.

Fönn az orrtő körül néhány szeplő, melyet a színházban nem vett észre.

Ruháján - nemes és drága kínai csalánszövet - semmi szalag, dísz. Ékszer nem visel. Fűzöt se. Mellei kecsesen sejlének a szövet alatt. A festéket mindig megvetette. Anyja tanította, hogy csak a közönséges nők kendőzik arcukat, és ő egy régi szerető-dinasztia hagyományos előkelőségével tartózkodik is tőle. Csak pilláin rémlik valami feketeség meg a szemhéján egy kék árnyék.

Nem sokat készülődött.

Otthon pár csöpp izgatószerrel vett be, melyet orvosa adott, hogy friss és nyugtalan legyen, lenn pedig, mikor a gyaloghintó a palota márvány lépcsőjére ért, szelencéjéből kiemelt egy mirtuszgolyócskát és szétharapta. Ezzel szokta szagosítani leheletét.

Régóta várt erre, és tudta, hogy biztosan megtörténik, azért járt színházba is.

Most szédül a pompától. De nem mutatja. Közönyösen néz a császárra.

Nerónak a szíve dobog. Valamit akar mondani, toroka kiszárad. Csak ennyit szólhat:

- Asszonyom, ülj le - és puha kerevetet mutat neki.

Poppaea, aki mindenre vigyáz, nem ül oda, hanem egy távoli zsámolyt keres. Arra kuporodik le.

Mind a ketten érzik, hogy ez vakmerőség és tiszteletlenség. De azt is érzik, hogy megváltoztatta a hangulatot, a látszat ellenére közelebb hozta őket egymáshoz. Hihetetlenül közel.

A császár örül ennek. Természetesen beszélhet vele.

- A fátyolt miért nem teszed le? Látni akarom arcodat.

És hogy Poppaea leemeli a fátyolt:

- Másnak képzeltelek.

- Csalódtál?

- Azt hittem, kissé szomorúbb vagy. Tegnap a színházban szomorú voltál. És szép voltál.

Poppaea elkacagja magát. Hangja tompa, mintha ellankadna melle forró édességén, míg áthalad rajta.

- Egyszer - mondja Poppaea könnyedén - láttam magam, mikor sírtam. A tükör elé álltam, néztem a gyöngyöket, melyek legurulnak arcomon. Furcsa volt. A könny sós. Mint a tenger - ezt görögül mondta.

- Te tudsz görögül?

- Hogyne. Majdnem anyanyelvem. Görög dajkám és nevelőim voltak. Anyám is jól beszélt görögül.

A társalgás így folyik. Poppaea beszélni kezd, a császár boldog, hogy ezt az irodalmi nyelvet hallja, mely Rómában különben is divatos és a lapos latin mellett az előkelőséget jelenti. Beszélnek, nevetnek, beszélnek. Daloló záporpatakon rohannak, virágos csónakban és alattuk csacsognak a habok, csevegnek a hullámok.

- Különös - szól a császár fölcsillámló szemmel, melegen -, amit mondasz, minden érdekes. A nők, a többiek, fonnak a guzsálnál, szoptatnak, unatkoznak. Én is unom őket. Lehet, hogy félnék tőlem. Nagyon tisztelnek. Hiányzik belőlük egy kis merészség. Te, úgy látom, bátor vagy, szavad természetesen folyó és finom. Veled jó érzem magam, teveled tudok beszélni.

Poppaea ezt a bókot nem veszi észre. Magára ocsúdik. Sóhajt egyet, mintha szólani akarna, jelentősen elnémul. De a csönd nem kellemetlen.

- Nyugtalan vagy - mondja a császár.

- Félek. Nincs itt senki? - és körülnéz.

Majd bizalmasan:

- Lefüggönyözött hintón jöttem, kis utcákon. Ha csak megsejtené is, rettenetes lenne.

- Kicsoda?

Poppaea most nem felel.

- Nézd - szól aztán -, hogy ver a szívem.

A császár gyöngéden odateszi kezét. A kis szív a mellkosár kalitkájában vergődik, viharosan.

De az idegen nyelv merészséget ad a császárnak.

- Szép vagy - vall Nero elcsigázva -, baba, fáradt; beteg baba. Azaz nem is vagy szép. Különös vagy. De nekem épp ezért tetszel. Hogy nevettem én mindig Venust, hogy lenéztem, hogy utáltam a szépség hivatásos istennőjét. Sohase tetszett. Se ő, se a többi. Minerva meg Diana. Ők a tömegéi. Ami szabályos és egyenes, nem lehet szép. Az csúnya. Csak a szörnyű és a ferde a szép, a rendellenes. Te is ilyen vagy. Ó, kis furcsa, nyugtalan szemöldökkel és lélegző cimpáiddal, melyek apró vitorlaként lebegnek.

Poppaea először csak ennyit akart. Ő, aki eddig minden leheletére ügyelt s gondosan számon tartotta azt, amit tett és mondott, most fölkel, kezét kivonta a császár kezéből. Mára elég volt.

Othóról ejtett még néhány tétova szót, aki várja valahol, és újra sóhajtott. Mennie kellett.

Délután a császár érte küldetett. De nem találta otthon. Másnap Poppaea azt üzenté, hogy beteg. Csak harmadnap találkozhattak.

- Hova tűntél? - szól Nero. - Bujdosol előlem és mikor meglátalak, úgy nézel rám, mintha nem ismernél és mást találtam volna, nem azt, akit keresek. Milyen nagy a szemed. Most egészen fekete.

Poppaea idejövet mérget cseppentett szemébe. Szembogara elnyelte a szivárványhártyát.

Nero párnákon fekszik, félig lehunyja szemét, folyton beszél:

- Madár vagy. Fecske. Könnyű fecske. Vagy karvaly. Éles csőrrel és körmökkel. Nem, más vagy. Gyümölcs vagy, rózsa vagy, gyümölcs vagy - kiabál.

Aztán:

- Szeretlek - és mint valami súlyos tárgyat, hozzávágja ezt a szót, kíméletlenül -, szeretlek.

Poppaea előtte ül. Konok, hallgatag, nyugodt. Térdére könyököl, kezével szorongatja természetlen fejét. Úgy tesz, mintha nem figyelne oda és nem is érdekelné, amit hall. Aztán simogatja Nero homlokát, akár a nyöszörgő gyermekét:

- Nyugodj meg - szól -, nyugodj meg.

Szünet után:

- Így. Most beszélhetünk, okosan. Azért jöttem, hogy megmondjam, nekünk el kell válnunk, szépen, harag nélkül, most, míg nincs késő. Mi értelme lenne? Te is szenvedsz, én is. Kár értünk. Hatalmas vagy - és itt lehunyta a szemét, kislányos fontoskodással -, de a lehetetlent te se teheted lehetővé.

- Miért?

- Miatta.

- Otho? - riad föl Nero.

- Ómiatta - mondja Poppaea - és ómiatta - s a császárné szobája felé mutat.

- Ómiatta? - kérdi a császár fitymálva. - Szegény - teszi hozzá szánakozva.

- Pedig azt mondják, hogy szép.

- Lehet. De csak te vagy szép énnekem, lüktető láz; forró önkívület. Neked meleg a kezed. Az övé hideg. És a lábad is meleg. És a szájad is. Az ismeretlen szájad, az izzó méz ízével. Ezt keresem - közeledik feléje a szájával.

De Poppaea hátrál.

- Nem. A császárné több. Istenek unokája. Vagy leánya. Nem tudom.

- Ne beszélj róla.

- Ő a feleséged és anya.

- Igen - mondja Nero nevetve -, a Gracchusok anyja. Gyermek nélkül.

- De fönséges. Nézd, bennem nincs semmi fönség.

- Jaj, mennyire utálom a fönséget. Az ő unalmas fönségét.

- Vétkezel ellene - szól Poppaea közönyösen -, téged boldoggá tehetne.

- De nem akarok boldog lenni, érted? Ha boldog vagyok, boldogtalan vagyok. Hallottad a görög költőről szóló mesét? A költő beteg volt, napról napra hervadt, nem tudott se enni, se aludni. Akkor elment egy híres orvoshoz. Az meggyógyította. A költő már tudott enni is, aludni is, csak írni nem. Erre a boldogtalan poéta az orvoshoz rohant és így szólt: „Visszaadtad az egészségem és elvetted a költészetem, te gyilkos...”

- És mit csinált?

- Megölte orvosát - lihegte Nero.

- Hát mi a boldogság?

- Ez - mondja szomorúan a császár.

- Az, hogy nem szerethetjük egymást?

- Mit tudom én, talán az. Ha nem vagy itt, akkor is itt vagy. Sohase hagysz el. Mindig velem. Örökkévaló. Koplaltatsz és táplálsz velem, üres poharat adsz és abból itatsz, nem csókolsz és perzseled a szájam. Nem lehet veled betelni soha. Ami nincs, azzal nem lehet betelni.

Poppaea most figyel. Fölemeli okos kígyófejét. Majd határozottan:

- Te művész vagy - mondja hódolattal -, te költő vagy.

- Igen - szól Nero, mint alvajáró, aki pillanatra fölébred kóros álmából és nem tudja, miért van ott, ahol van, aztán újra becsukja szemét és megy tovább a meredély peremén. - De már régen nem énekeltem.

- Énekelj valamit.

Nero előkotor egy lantot, kaparász a húrokon. Süket zűrzavar cseng belőle.

Poppaea azonban tökéletes zenész, tovább játszik testén, ezen az isteni hangszeren:

- Újabban nem írtál?

- Nem.

- Elhanyagolod. Kár. Néhány dalodat kívülről tudom. Neked sok ellenséged van.

- Sok - mondja Nero rekedten és leül, a lantot asztalra dobva. - Mindenki.

- Érthető. A művészek féltékenyek, le akarják egymást törni. Miért engeded? A költeményeid, az éneked alig ismerik, hiszen eddig megfosztottad tőlük a világot, elbújtál, senki előtt se mutatkoztál.

- Igen.

- A házi közönséged kicsiny volt, és úgy tudom, nem is a legjobb. Ha egyszer láthatnánk és hallgatnánk, minnyájan, sok, sok ezer ember. Egy művésznek nem lehet elég a szűk környezete. Igaz, a császárné szereti a zenét.

- Ő? Nem szereti.

- Különös - szól Poppaea. - A fuvolát se?

- Nem. Miért kérdezed?

- Semmi. Csak azt hallottam. Tudod, mindenfélét beszélnek.

- Mit?

- Hagyjuk - szól Poppaea.

- De most tudni akarom - követeli Nero izgatottan.

- Egy fuvolás - mondja Poppaea. - Aki állítólag zenél neked. Titokban. De bizonyára mendedmonda.

- Kicsoda?

- A nevét elfelejtettem. Várj csak. Úgy rémlik Eucaerusnak hívják.

- Eucaerus - szól a császár. - Igen, a fuvolás. Egyiptomi fiú.

- Az - bólint Poppaea.

- Éjjel folyton fuvolázik. A császári kertek alatt. Nem tudtam tőle aludni. Az ő ablakánál.

- Még gyermek, azt mondják - teszi hozzá Poppaea és másról kezd beszélni.

Poppaea menni készül. Nero gyöngysort nyújt át.

- Nem - szólt Poppaea -, én nem viselek gyöngyöt - és kezébe teszi, mint értéktelen kavicsot.

- Mit adjak neked?

- Magad - mondja Poppaea hirtelenül.

- Aspasia, Phryne, Lais! - kiált Nero, örjöngve.

- Költő - felel neki Poppaea és kisurran.

Fátyolát lehúzza, megy. Otho várja. Mind a ketten meg vannak elégedve, de Otho azért tovább féltékenykedik, mert pénze fogytán, a quaestori állás is sovány. Egyelőre még semmit se szabad elfogadni a császártól, se gyöngyöt, se aranyat. Ostobaság eladni a jövődöt. Otho legalább egy helytartóság felé megy. Poppaea máshová. Sokkal magasabbra. Octavia szobáit még aznap este katonaság szállotta meg. A testőrök munkához láttak. Fáklyavilágnál történt a kihallgatás, nagyon röviden. Eucærus tagadott és sírt, úgy cipelték a börtönbe is, kezén bilincsekkel. A császárné komornái nem vallottak. Feleseltek a katonákkal, szembe köpték őket, mikor úrnőjüket rágalmazva, ki akarták csikarni belőlük a sugalmazott hazugságot. Octavia a hozzá intézett kérdésekre nem válaszolt. Azt se tudta megmagyarázni, miért sírt utóbb annyit, amit úgy értelmeztek, hogy szerelmese miatt bánkódott. Erre a császár elhatározta száműzetését. Reggel katonai fedezet mellett Campaniába vitték.

Poppaea elutazott. Közben Alityrost küldette a császárhoz, rövid levél kíséretében, melyben figyelmébe ajánlotta régi ismerősét, a kitűnő színészt, aki az ő egyszerű, bevált módszerével már százakat megtanított a művészet csínjára-bínjára. Ez a rendszer csakugyan nagyon egyszerű volt. Alityros mindentől el volt ragadtatva, amit Nerótól hallott, hibáit nem javította ki, becsmérelte elődje célra nem vezető gyakorlatát, akit vén részegesnek nevezett. Nero mindjárt megszerette őt, Terpnust elbocsátotta.

Alityros értesítette Poppaeát, mi történt. Akkor eljött.

Előző estén szépítette magát. Krokodilnyállal kente kezét, hogy halvány és fakó legyen, arcát lefekvés előtt bevonta azzal a kenőccsel, melynek keverését még anyjától tanulta, a főtt árpa és olaj gyengéd vegyületeivel. Ezt kora hajnalban langyos tejjel mosta le. Aztán pár pillanatig fürdött. Rabszolganői hattyúpihékkal szárították testét, majd kisikálták körmét, nyelvét elefántcsontlemezekkel simogatták, hogy bársonyos és puha maradjon. Vidáman vitette magát a császári palotába.

- Régi királyok leánya - mondta Nero színpadias, óriás taglejtéssel -, a császár szeret téged.

- Én nem őt szeretem, hanem - szólt jelentősen - téged.

- Szenvedtem miattad - sóhajtott a császár.

- Azt akartam, hogy szenvedj. Miattam és más miatt, költő. Annak adom a szájam, a kis véres szájam. A tiéd vagyok.

Fuldokolva csókolóztak.

Poppaea eltépte száját a szájáról. Aztán kezébe tette kezét és a márványlépcsőn - már otthonosan - vezette lefelé a költőt. Le, a császári kertekbe.

A HALLGATÁS NAPJA

Róma, óriási, ordító város, nem pihen el.

Világ csodája, kiabáló, ki nem fulladó és el nem rekedő, reggeltől estig hirdeti az életet, mely emberhangokból, érc-csörömpölésből, szerszámkopácsolásból tevődik össze.

Kezdődik a zenebona kora hajnalban, mikor a pék házról házra járva árulja kis friss süteményeit, s a tejes régi nótájával fölveri az álomszuszékokat. Akkor megmozdul az alvó. Ébrednek a vityillók, melyek valamely domb alján lapítanak, a bérkaszárnyák, melyek felhők közt vesznek el a porban, rozoga, piszkos lépcsőikkel, proletár lakóikkal, kik poloskás ágyban hálnak, feleségükkel, öt-hat gyermekükkel együtt és reggelire csak savanyú, fekete kenyeret rágnak.

Micsoda zűrzavar az utcán. A műhelyekben zajong a munka. Kalapácsok, vésők, fűrészek feleselnek egymással. Kocsisok káromkodnak, kik majdnem elgázolnak egy rabszolgát, suhancok és a gladiátor-tanfolyamok növendékei birkóznak az iskola kapujában, borbélyok hajlonganak, ravasz ötlettel csalogatják be a járókelőket, a kocsmákban betörik az ember orrát, aki üvölt, a többiek röhögnek, az utcasarkokon pedig a szemfényvesztők, bohócok, kigyóbüvölők, malacidomítók úgy szavalnak, hogy a szekerek zaját is túlharsogják.

A tömeg közönyösen halad, az urak hintón, a rabszolgák gyalog, roppant terhek alatt görnyedezve. De nem mindenki úr, aki annak látszik. Sok tóga alatt gyanús alakok, örökség-hajhászok, veszedelmes szélhamosok lappanganak, kiknek ebédre való pénzük sincsen, s talmi gyűrűket viselnek, hogy bizalmat keltsenek a vidékről feljött hiszékeny öregekben.

Idegen mindig rengeteg van. Aki könyököl a magas erkélyen, valahol a hetedik emeleten, az az ismert latinnal elkeverve hallja a gyülevész fővárosi csócselék beszédét, a görögök, arabok, egyiptomiak, zsidók, mórok éneklő szavát, a parthusok, alánok, cappadociaiak, sarmaták, germánok barbár torokhangjait.

Ez a lárma csak februárban szünetel a feralián.

Feralia a halottak ünnepe. Ilyenkor elnémulnak az utcai kikiáltók, a templomokat, boltokat becsukják, zenét se hallani sehol. Mindenki azokra gondol, kik a föld alatt fekszenek. Plútó az alvilágból kiengedi az árnyakat, melyek ellepik a várost, és a temetőben meg az utcákon, hol híres emberek sírjai állnak, szurokfáklyák égnek.

Nero a hallgatás napján egyedül ült palotájában, abban a teremben, hol valaha első költeményét írta, rajongó magabizakodással és lázzal. Senkit se bocsátott maga elé. Künn egyhangúan csöpögött a téli eső.

Sok idő múlt el azóta, hogy Britannicus Augustus mauzóleumában feküdt. Eddig nem zavarta őt. A császár verset is írt, egyet, új kedveséről, melyhez Alityros szerzett zenekíséretet, és Poppaea, akit szakértőnek érzett, el volt ragadtatva mindkettőtől.

Hogy maga mit tartott felőle, arról már nem gondolkozott és bajosan is tudott volna számot adni, mert csak az arcokat nézte, örült a feléje sugárzó elismerésnek. Csak ma kételkedett kicsit, akár azon az éjszakán, hogy nem tudott aludni és szavak után vágyakozott.

Délután, hogy hófelhőktől egészen elborult az ég, rossz gondolatai támadtak. Britannicus nyugtalanította. Azt beszélték neki, hogy a temetésen az eső lemosta arcáról a gipszet, újra kiütköztek a kék foltok. Nero attól tartott, hogy ezen a napon szelleme a többi árnnal és

lélekkel kiszabadult, s a kastélyban járt. Ezért pusztá kíváncsiságból is a palota északi szárnyába ment, hol Britannicus lakosztályai voltak.

Ezeket a termeket nyomban a haláleset után lepecsételték, azóta senki se jöhetett oda. A pecséteteket most feltörette, és a császár, akit csak egy katona kísért, egyedül ment előre.

- Ki az? - kérdezte ijedten, mihelyt a terembe lépett.

Senki se felelt. A csönd, melyet a hang megbolygatott, kicsit hullámozott, aztán elsimult, a hallgatás még nagyobb lett.

Minden úgy maradt, amint hagyták.

Hosszú, vetetlen ágy nyúlt végig a fal mentén, asztal, félig kiivott vizespohárral, két szék, mely közül az egyik föl volt döntve. A terem áporodott levegője még megőrizte a múlt ős langyosságát. Homályos délután borongott. Nero megállott, tűnődve. Nézte az ágyat, mely hiába várt gazdájára, az asztalt, a vizespoharat, egy ajak nyomával, a feldöntött széket, melyet mintegy sietős indulatban fordított föl valaki, s olvasni próbált a jelekből. Semmire se ment. Új nyomok után kutatott. Egy másik teremben valaki rábukkant öccse kardjára. Benne a neve. Egy kis tükröt is talált. Belenézett és örült, hogy saját arcát látta a lapján. Más semmi. Csak a ruhatára. Sok száz tóga és tunika, az ő vékonyka termetére szabva és ugyanannyi magasszárú cipő, félholdas csattal, vagy aranyozott szíjjal, mert szeretett csinosan öltözködni.

Egyik asztalkán meglelte lantját.

- Nini - mondta Nero, valami különös mosollyal -, itt maradt.

A lant, majdnem eleven, lelkes hangszer, melyet már egészen belepett a por, gömbölyűen hevert az asztalon és hallgatott. Még talán jobban hallgatott, mint az, aki játszani szokott rajta... Olyan nagy volt a csöndje, hogy hallani lehetett.

A császár föléje hajlott, eszelős kíváncsisággal.

Kezét feléje nyújtotta, félénken, és megpendítette.

A húr aranylármája végigzengett a kihalt termeken, a hallgatás napján talán ez volt az egyetlen hang, mely a gyászoló városon átzengett, dallamosan és erősen. De aztán elnémult.

Nero vadul magához szorította a lantot. Mögötte, láthatatlan uszály, lebegett a végtelenség.

- Erről nem is tudtam - szólt és magával vitte, beburkolva a tógájába.

Seneca ezen a napon váratlanul meghívást kapott a császárhoz. Maga se tudta mire magyarázni. Már hónapokig távol élt az udvartól, betegség örvén, melyet oly gondosan színlelt, hogy rabszolgái előtt is sántított. Csak a birodalom hadügyével foglalkozott. Britannicus megöletését még a gyilkosság napján megtudta. Erében megdermedt a vér. Úgy érezte, rajta a sor és elsápadt.

Első gondolata az volt, hogy a császárhoz fut, bevallja hibáit, kiábrándítja abból a hiedelemből, melyet mesterségesen gerjesztett benne, visszatartja a lejtőn, melyen elindult. Mi következik erre? El tudja-e viselni a császár az igazságot? Nincs-e későn? Az ő szokott rugékony modorában azonban továbbfűzte gondolatait világosan, szellemesen, mint leveleiben szokta, megértette magával, hogy semmiről se tehet, csak eszköz volt a sors kezében, és különben is, nem szabad feláldoznia a lélek nyugalma, melynél nagyobb kincs nincsen. Más nem lehetséges, mint behódolni.

Később, minthogy magának is terhesnek tetszett kétértelmű viselkedése, elhatározta, hogy színt vall. Britannicust lázadással és pártütéssel vádolta. Majd elhitette magával, hogy Nero nem is olyan rossz költő. Ezt hangosan mondogatta, amíg kertjében sétált, s csakhamar belátta, hogy nagyon bizonyos volt abban, amiben senki se lehet bizonyos és már jó lélekkel küldte el babérkoszorúját a Niobe költőjének, kémlelőül. Nem érkezett rá semmi válasz. Most a meghívás rejtélyes meglepetésként hatott.

Késő este indult a palota felé.

Útközben balsejtelmek gyötörték.

Temetőből hazaérkezőkkel találkozott, akik bőrig ázva botorkáltak a sötét utcákon és köhögtek. Csúnya, barátságatlan este volt, melyen az ember szeretne meghalni.

Mikor azonban meglátta a császárt, földerült. Nero ismét csupa ragyogás és kedv volt. Soha ilyen szívesen nem köszöntötte őt.

- Azért hívtalak - mondta -, hogy közöljem veled határozatom: Britannicus birtokait és hagyatékát közted és Burrus közt osztom meg. Tiéd a lant is - és átnyújtotta néki a lantot.

Seneca olvadozott a boldogságtól. Szemében mindenre kész hűség.

- Áruló volt - szólt -, megérdemelte, a trónodra tört.

- Igen - vetette oda Nero megvetően, mert látta, mennyire nem ismeri őt Seneca. - De te a barátom vagy ugye, az is maradsz? - és megölelte őt.

A lantot elvitette, de ez nem sokat segített.

Aztán mindig hallotta a hangját és a láthatatlan költő tovább viaskodott vele. Nero nem kísérletezett, mint azelőtt. Megértette, hogy viadalra kell szállni vele, megmutatni, hogy ő a különb, s joga volt úgy cselekedni, mint cselekedett. Most már maga előtt is vállalta a gyilkosságot, majdnem kellemes felelősségérzet sarkallta. Sikert akart, csak sikert, mindennél nagyobb, nem törődött azzal, hogy miképpen. Igaza van Poppaeának, nem ismerik, azt se tudják, kicsoda. Vágy mardosta, hogy ünnepeljék és mindenki csak őt hallgassa. Olykor látta magát ebben a fényben és arca feltündökölt. A gondolattól pedig nem volt nyugovása.

Az, aki háta mögött állt, az örökkévaló vetélytárs, hajszolta előre. Mindig tovább és tovább.

TAPS

Poppaeának megvolt a maga módszere. Időközönként minden magyarázat nélkül eltűnt és semmi hívásra sem jelentkezett. Aztán sóhajtozva, könnyek között családi perpatvarokról, csúnya féltékenységi jelenetekről panaszkodott. Nero rendszeresen üzeni szokott érte.

Most annyira elfoglalták ezek a gondok, hogy megfeledkezett róla.

Poppaea elment Senecához.

Becsöngetett, a portás kaput nyitott. A kavicsos úton, ápolt gyöppályák és virágok között két kedves, fehér kutya szaladt eléje. A főúri villa elkápráztatta. Fönn a kert végében, a peristylum korintusi oszlopai mögött egy nő olvasott, gyémánt fülbevalókkal és gyűrűkkel, Paulina, az öreg költő fiatal felesége.

Seneca a parkban elefántcsont asztalnál ült és dolgozott.

- Mester - mondta Poppaea -, bocsáss meg, hogy zavarlak és elrebbentem a Múzsát.

- Ó - szólt Seneca nyájas mosollyal, mint öreg gavallér-, egyik Múza nem bántja a másikat. Most ketten vannak - és széket tolt oda.

- Csak azért ülök le, mert tudom, hogy mindig zavarnálak. Hiszen neked a Múza állandó vendéged.

- Nagyon szeretetre méltó vagy. Mivel szolgálhatok?

- Arról van szó - szólt Poppaea -, hogy föl akarom léptetni.

- Kit?

- Őt.

- Őt?

- Igen - mondta Poppaea. - Egy idő óta nagyon nyugtalan. Többször tett célzást rá. Ezt illik elérteni. Barátjait, a költőket unja. Szeretne nagyobb közönség előtt bemutatkozni.

- Színházban?

- Esetleg ott.

- Melyikben?

- Nem tudom. A Bulbusra gondoltam. Az kedves. De kicsiny. Vagy a Marcellusra. Az is csinos. Talán a Pompeiusban. Az viszont nagyon nagy. Mennyi néző is fér belé?

- Negyvenezer.

- Nem, ott nem - szólt Poppaea és mosolygott. - Érted, mire gondolok.

- Teljesen - mondta Seneca.

- Ezért jöttem ide. Hogy mindent meghányjunk-vessünk. Semmi meglepetésnek nem szabad előfordulni. Rómát ismered. Gúnyos, vásott, nevetlen. A császár is barbár városnak tartja. Röviden, el kell készülnünk az előadásra.

- Úgy - mondta Seneca elgondolkozva. - Burrust beavathatom?

- Hogyne.

Seneca tenyerébe csapott, mire több rabszolga szaladt elő, tunicában, meztelen karral. Egyet elküldetett Burrusért.

- És mit adna elő? - kérdezte Seneca.

- Természetesen verset. Az ő versét, melyet utóbb írt. Egy bacchansnőről.

- A borostyán hajú nőről? - szólt Seneca hódoló fejbólintással Poppaea felé.

- Arról - felelt Poppaea, alig látható ajkbiggyesztéssel. - Zöld tógában. A maszkot már el is készítette. Az én arcom. Úgy képzelem, előzően valaki bejelentené őt a színházban. Csak pár szót mondana. Gallio vállalkozik rá. Alkalmas?

- Mindenesetre. Várjunk csak - gondolkodott Seneca. - Most lesz a juvenália. Az ő ünnepe, melyet maga alapított, szakállának emlékére. Juventa, a fiatalság istennője, satöbbi. Azt hiszem, ő is kedvesnek találná. Ezen mutatkozzon be először.

- Jó. A többi művészekről pedig te gondoskodj. Paris semmi esetre se maradjon ki. Őt nagyon kedveli a nép, különösen a nők. Talán Alityros is. Őt pedig a császár kedveli.

Burrus megérkezett. Sziszegve szállott le gyaloghintajáról, mert valaha, egy ütközetben, sebet kapott a combján, az egy idő óta sajgott.

Komor volt és kedvetlen. A gyilkosság óta nem is igen szeretett beszélni. Utálta önmagát, hogy nem tette vissza méltóságát a császár kezébe, és környezetét, mely pillanatról pillanatra jobban belebonyolította a hálóba, úgyhogy már ki se tudott bontakozni. Sóhajtott, letette sisakját. Homlokán halványpiros sáv maradt.

- Talán menjünk a másik asztalhoz - szólt Seneca -, mert idesüt a nap - és a lombok alá vezette vendégeit, hol a sötétzöld árnyékban szintén elefántcsont asztal állott. A villa pazarsága a császáréval vetekedett. Mindenütt szobrok, domborművek, képek, egy öreg műgyűjtő ritkaságai. Seneca vagyonát háromszázmillió sesterciusra becsülték. Sokat keresett és pénzt nagy kamatra adta ki Britanniába.

- A rendet kell biztosítanod - mondotta a testőr csapatok parancsnokának -, a császár a juvenálián fellép.

Burrus Poppaeára tekintett, kérdően, akinek halvány arca a homályban most olyan andalító és olvatag volt, hogy az agg katona nem tudott szóhoz jutni.

- Azt óhajtja - folytatta Seneca -, hogy a színjáték simán folyjon le. Újabban több rendzavarás fordult elő, cirkuszokban és arénákban, még a színházakban is mindent fölkiabálnak a színészeknek. Egyet a múlt héten véresre vertek.

- Miért? - kérdezte Burrus.

- Mert nagyon magasnak találták - szólt Seneca. - De holnap azt agyabugyalják el, aki alacsony. Nem lehet kísérleteznünk. Úgy hiszem, a testőr csapatok fenn tudják tartani a rendet.

- Hány néző lesz? - érdeklődött Burrus.

- Körülbelül tízezer - mondta Seneca.

- Akkor ötezer emberre van szükségem. Minden két nézőre egy légionárius. Karddal és korbáccsal. Hogy csitítsák a zajongókat. Így simán megy minden.

- Igen - mondta Seneca, majd Poppaeához fordult mosolyogva. - És a többi? Úgy értem, hogy az is simán megy-e?

- Nero - szólalt meg Poppaea, aki eddig hallgatott, könnyedén néven nevezve a császárt, mintha már felesége lenne. - Nero - mondta még egyszer, olyan határozottan, hogy két hallgatója most tisztelettel bámult rá - azt óhajtja, hogy semmi kivételt se tegyenek. Ő nem mint császár lép föl, hanem mint művész. Ezért rendszeren feliratkozik majd előbb a versenyzők közé, nevét bedobja az urnába, aztán húzással dönti el, mikor kerül rá a sor.

- De az ünnep érdekében valónak találnám - jegyezte meg Seneca -, ha mégis megbeszelnénk egyet-mást. Például a tapsot.

- A katonáim tapsolhatnak - nyilatkozott Burrus.

- Világért se - szólt Poppaea. - Nekik erős a tenyerük. De a tapshoz nem elég csak a tenyér. A rabszolgák nem tudják, mikor kell sírni, mikor nevetni.

- Nevetni nem kell? - érdeklődött Burrus.

- Nero - folytatta Poppaea - mint tragikus dalnok mutatkozik be. Ezt kell megtapsolni. Mégpedig úgy, hogy ne vegyen észre semmit. A vezetéshez értelmes emberekre van szükségünk. Patríciusokra.

- Én szólhatok néhány barátomnak - indítványozta Seneca.

- Nem így gondolom - magyarázta Poppaea. - Mi a fáradságukat megfizetjük. Vannak szegény, tönkrement nemesek, kiknek a nemességükhöz már csak kalapjuk van meg. Százával lézengenek a fórumon és nyomorultabbak, mint a rabszolgák, kik a Tiberis partján ácsorognak. Ünneprendezés címén negyvenezer sesterciumot kapnának fejenként. Miért ne keressenek ők is? Minden munkájuk csak annyi, hogy betanítsák a tapsoncokat, akik adott jelre belekezdenek vagy elhallgatnak. Mert vigyáznunk kell. Ő nagyon okos és érzékeny. Nem akarok durva sikert. A hatásos verssorok után például nem szabad azonnal fölhangzania a tapsnak. Időt kell hagyni, mintha a tömeg meghatódna, ájultából még nem ocsúdna föl. Csak azután dörögjön föl a taps, de akkor öblösen, tömören, ütemesen, el nem csillapíthatóan. Majd megmondom, hol és mikor. Ügyeljének azonban arra is, hogy ne nyúljon a végtelenségbe. Szomorú az, mikor a taps vergődik, csak néhány tenyér ütődik össze, aztán megszűnik. Akkor ürességet érzünk utána. Új vágyat, hogy elkezdődjön, szinte azt kívánjuk, hogy meg se tapsoltak volna. Íróktól tudom ezt és Alityrostól. A vég tehát határozott legyen, mint a kezdet. Egyesek pedig megszeghetik az illedelem tilalmát is, és dacolva a rendtartó katonákkal, nem félve a korbácsütéstől, ordítsanak föl egypár szót, ne sokat, a színpadra, nem tisztelettel, hanem durván, egy-egy beszédfozlányt, mely az elragadtatást, az önkívületet jelenti. Dobogjanak lábukkal, hogy a por az isteni színész orrába szálljon. Nem baj. Mindezt különben részletesen megbeszéljük. A tapsoncok a császári palotába jöjjenek. Ott betanulhatják.

Poppaea egyfolytában, frissen, kedvesen mondta ezt el. Burrus alig értette. Seneca azonban, kinek csodálata minden szónál növekedett, mikor Poppaea befejezte, tréfásan összeverte tenyereit. Ő is tapsolt.

A rabszolgák behozták a gyaloghintót, Poppaea lehúzta fátyolát, beleült, vitette magát, gyorsan, mert úgy látszott, még sok dolga van.

Seneca és Burrus ült a kertben. Percekig szót se szóltak.

Végre Seneca szólalt meg.

- Tudod mi történt itt?

- A császár színész lesz - mondta Burrus álmélnködva.

- Nem - szólt Seneca -, Poppaea császárné lesz.

AZ ISTENI SZÍNÉSZ

Zodicus és Fannius éjfél után a kerten át ment a palota kijárata felé, boros hangulatban.

Amint a rengeteg épület végére értek, mely vagy félóra járásra lehet a császár lakásaitól, egyszerre lármát hallottak.

Egy rabszolga, aki tálcán sült pávát vitt s nemrégiben érkezett a harctérről, azt hitte, hogy megint a parthusok kiáltását hallja, a vasszekerek dübörgését. Annyira megijedt, hogy a tálcát pávástul a földre ejtette.

- Mennydörög? - kérdezte Fannius.

- Dehogya - mondta Zodicus -, gyakorolják magukat.

Aztán hallgatóztak az éjszakában.

- Még egyszer - kiáltotta egy hang -, gyorsabban és közvetlenebbül. Ez nem elragadtatás.

A tapsorkán újra fölhangzott.

- Most jól van. Mindig te kezded, ott azon az oldalon - és az olajlámpa alatt látni lehetett az első emeleti teremben a tapsvezető alakját, aki nagy mozdulattal intézkedett.

Őszbe csavarodó, magas patrícius volt. Előtte vidám fiúk ültek, csinos tógában. Mindenre elszánt, kaján, mohó alakok, kik mögött egy rövid élet állott, előkelő, bűnös szerelmekkel, titkos úton szerzett aranyakkal.

Egyesek kijöttek a folyosóra, bort ittak egy asztalnál, mások fújták sajtó tenyerüket.

- Még egyszer - mondta a hang, és most a palota megrengett a zajtól.

- Ez a vége - magyarázta Zodicus -, úgy látszik, már tudják. Nero holnap lép föl.

A juvenália kora reggel kezdődött. Róma erre a napra átalakult. A munka szünetelt. Koszorúk és füzérek intettek a házak homlokáról, zenés körmenet járta a várost, az alkalmilag felállított bódékban mindenki ingyen kapott enni, inni, a nép virágos szekéren kocsikázott.

Nero nem fogadott senkit. Már napok óta egyetlen szót se szólt, hogy kímélje hangját. Nyakát selyemkendőbe bugyolálta, úgy gubbasztott. Mellette Alityros.

- Ó, boldog nép, mely mulat - írta föl egy viasztáblára, mert beszélnie nem volt szabad -, ó, boldogtalan művész, aki mulattat - és odanyújtotta a színésznek.

Alityros bólintott, nagy megértéssel.

A császár kiment az oszlopcsarnokba, hogy végignézze a menetet. Diadalszekéren fügefából való phallust vittek, melyet a tömeg, papok és utcagyerekek követtek s tisztes asszonyok és züllött lányok kibontott hajjal, őrvöngve ordítottak körül. A versenytéren az ifjak levágták első, zsenge szakállukat, parázsra dobták és megégették, majd gladiátor-játékok, kocsi-versenyek következtek. Nero a játékokon nem vett részt, mert az előadáson szerepelt, erejét erre tartogatta.

Kora délután olyan izgalom fogta el, hogy nem bírta uralkodni magán. Jött-ment, hátratett kézzel, homlokát verejték verte ki. Érezte, ez a döntő nap. Füle pirosra gyulladt, arca zöld volt. Majd forróság öntötte el, majd fázott, meleget, hideget kívánt, de semmit se mert magához venni, mert attól tartott, hogy megárt a meleg is, hideg is és még mindent elront vele.

Láz borzongatta. Később szúrások jelentkeztek elszoruló gyomra tájékán. Nem is volt addig nyugta, míg a színházba nem vitette magát.

A színház üres volt, az előadás csak este kezdődött, kivilágítás és tűzijáték után. Nyomban az öltözőbe ment, mely a szín mögötti fal tövében állott, és leheveredett egy pamlagra. Nemsokára megérkezett Poppaea, aki sápadtnak, izgatottnak látszott.

- Jaj - mondta Nero és szája elé tette kezét, mutatva, hogy tilos a beszéd, majd fölírta egy táblára, hogy fél.

Főképp a versenyszabályoktól rettegett, melyeket pontosan követnie kell majd minden versenyzőnek, különben kizárják és a díjat nem kaphatja meg. Éneklés közben például tilos leülni és köpni, az izzadságot nem szabad letörölni, csak a köpeny szélével. Ezeket ismételte magában és simogatta homlokát. Az orrfúvás egyáltalán nincs megengedve, ami nyugtalanította, mert kissé náthás volt.

- Ne félj - mondta Poppaea.

- Bort küldess a színpadra - írta a táblára -, samosi sárgát és lesbosi pirosat. Mindkettő meleg legyen. Ne meleg - írta hozzá -, csak langyos.

Nero kiment a színpadra, hogy maga intézkedjen. Végigjártatta szemét a roppant nézőtéren, mely így üresen fekete és fenyegető volt.

- Végem van - jegyezte föl, hogy visszajött az öltözőbe -, elájulok a félelemtől.

- Bátorság.

- Fölírták már a nevemet? Nézd meg. Mikor kerül rám a sor?

- A negyedik vagy.

- Jó hely ez?

- A legjobb.

- Ki énekel még?

- Alityros és Paris.

- De előttem?

- Az öreg Pammanes.

Nero mosolygott.

Künn az utcán durrogtak az ünnepi tüzek, égtek a lámpák. De a közönség lassan gyülekezett. Először a testőr csapatok vonultak be, érces lépéssel, félelmesen, s elhelyezkedtek, ki-ki kiosztott szerepe szerint. Egy-egy besúgó a levezető lépcsőkön állott, hiúz-szemmel a széksorok között, magasan, hogy mindenkit szemügyre vehessen.

- Sokan vannak már? - kérdezte a császár.

- Sokan.

A fal mögül kikukucskált. Boldogan szédelt.

- Nagyon is sokan. Jobb lenne talán, ha valamivel kisebb közönség lenne. Vagy lehet, neked van igazad Poppaea. A versenybírákat kisorsolták?

- Most, mind az ötöt.

- Szigorúak?

- Nem, alig várják, hogy halljanak.
- De az arcuk nagyon szigorú lehet.
- Egyáltalán nem szigorú.
- Csak semmi részrehajlás - írta -, ne tegyenek kivételt.

Minden percben mást jegyzett fel és rendelkezései keresztül-kasul ellentmondtak egymásnak. Nero már nem tudta, mit gondol. Ide-oda tekintett szomorúan forgó, lázas szemével, majd megragadta Poppaea kezét és azt szorongatta némán.

Lucanus az ünnepre visszaérkezett száműzetéséből. Titokban barátjánál, Menecratesnél szállott meg, aki tájékoztatta a történekről, s bemutatta vendégének, Antisius praetornak. A praetor éppúgy szerette a császárt, mint ő, több sikerült gúnyverset szerzett róla. Elhatározták mind a hárman, hogy megnézik az előadást, melyet bűn lenne elmulasztani. Vidám hangulatban indultak el.

Mire a színházhoz értek, a bejáratnál nagy tömeg feketedett. Mindenki be akart jutni. Az emberek, akik fölhevültek a napi mulatozástól, dulakodtak, feleseltek az ajtónállókkal, mutogatták az elefántcsontot vagy az ólomjegyet, mely órákig izzadt piszkos markukban és belépőül szolgált. Életveszélyes tolongás támadt. Egy anyát karon ülő porontyával összetapostak, de holttestükön át új rohamoszlopok indultak a színház felé, harci kiáltással. A bejutás különben sem volt sima. Annak, aki odatartotta a jegyét, előbb arcába világítottak a katonák, csak aztán bocsátották be.

Egy fiatalembernek utat nyitottak. Jegyet se mutatott, csak intett. Zodicus volt, akinek állandó helye volt minden előadásra, a császári prosceniumpáholy mellett. Mögötte került be valahogy a három barát.

Lucanusék a harmadik emeleti karzatra szorultak, hol rabszolgák figyeltek, katonák őrizete alatt. Már zúgott a vihareg, a kellékes rázta a kavicsokat, görgette a sziklákat, ami az előadás kezdetét jelezte. Andalúziái és egyiptomi leányok táncoltak a színpadon. Utána a versenyzők léptek fel. A színészek a császárra való tekintettel ezen az estén abban vetélkedtek egymással, ki énekel rosszabbul. Igazán nehéz dolguk volt, mert Alityros, az első énekes készakarva olyan hamisan dalolt, hogy a többiek szemrehányást tettek neki a tisztességtelen verseny miatt. Paris egyszerűen elejtette számát. Pammanes azonban, ki remekelni akart, mindkettőjüket lefőzte. Ő volt mégis a legrosszabb.

A negyedik szám előtt felhúzták a függőnyt és hosszú, nagyon hosszú szünet következett. Vízet ittak a nézők, levegőért kapkodtak, mert a színház meleg volt, s a pállott emberi lehetőséget még az a sok virág sem nyelte el, melyet mindenüvé elszórtak.

Elöl, az orchestrával szemben, a főpap foglalt helyet, augurokkal és haruspexekkel, majd a szenátorok, kik a napi munkában eltörődtek, és szép számmal szerepeltek katonák is, kik hazajöttek a harctérről, köztük Rufus, Scribonius, Proculus és Vespasianus is, ki egy szemléről érkezett utolsó pillanatban és alig tudta egyenesen tartani öreg fejét. A tömeg nyugtalanzkodott, várta a számot. De a testőrök résen voltak. Szigorú szemöldökkel tekintettek minden rendetlenkedőre, mintegy ezt kérdezve: talán nem tetszik? Egy-egy vihogás hirtelenül elhalt, mert korbácsütés csattant. A besúgóok hegyezték fülüket.

- Ne ordítsatok - kiabált a harmadik emeleten egy bamba afrikai katona, hangosabban, mint azok, akiket figyelmeztetett.
- Most jön - súgta oda Lucanus Menecratesnek.

Mind a hárman rendkívül mulatságra ajzottan várakoztak. Alig tudták visszatartani a nevetést. De még mindig nem jött.

A függőnyt leengedték, kezdődött az előadás.

Gallio, a színész, megjelent az előszínen. Csak ennyit mondott:

- Domitius következik.

- Kicsoda?

- Domitius - ismételte.

- A császár, a császár - kiabálták -, Domitius, Domitius.

Tompán morajlott a nézőtér. Ez a név, mely Nero kétes származását jelezte, tilos volt eddig, súlyosan büntették azt, aki kimondta.

- Nero, Nero - szóltak többen. - Miért Domitius?

Gallio mosolyogva meghajolt:

- A költő következik, nem a császár.

- Hallod? - mondta Antisius Lucanusnak.

A leereszkedés azonban hízelgett a csöcseléknek, mely erre önkéntelenül tapsolni kezdett.

A színpad pár pillanatig még üres volt. Aztán megkezdődött a fölvonulás.

Egymás után jöttek a színre a testőrök, karddal és sisakban, a tribunok, utoljára a testőr-csapatok parancsnoka.

- Burrus - sóhajtott föl Lucanus ott fenn -, milyen szomorú, szegény.

Aztán egy aggastyán lépett a színpadra, félénken, a nagy fénytől káprázva. Arca vékony, mint a papiros. Zavartan nézelődött maga köré. Izgatott volt.

- Seneca - hördült föl Lucanus -, édes, öreg-öreg Seneca. Meg se ismerem ezen a komédián.

Végül egy apród haladt át a színen ünnepien, lassan: a császár lantját hozta, selyempárnán, és Dionysos oltárára tette.

Most már annyira föl voltak csigázva a nézők, hogy a kopasz és fogatlan Pammanes, aki a szintársulat vállalkozójaként szerepelt, a császár öltözőjébe ment és térdre rogyva kérte őt, ne várakoztassa a tömeget, mert minden késlekedés árt a sikernek, különben is a versenyszabályok szerint az egyes számok között nem szabad ily nagy időköznek lennie.

Nero megindult a színpad felé, rogyadozva. Poppaea támogatta.

De mielőtt kilépett, még ivott egy korty olajat, melybe metélő-hagymát aprítottak, hogy hangját erősítse.

- Itt van - mondta Lucanus.

Mind a hárman előrehajoltak.

Az, amit láttak, nem volt nevetséges, amint várták, inkább megdöbbenő és ijesztő.

A császár ott állott a színpadon, óriás falábakon, úgyhogy mindenkinél magasabbnak rémlett. Aranycsatos cothurnust, csillagos, zöld tógát viselt, melyet a nép szájtátva nézett, mert ilyen pompás ruhát még sohase látott, s egy vászon álarcot, mely Poppaea arcát utánozta és felül borostyánsárga fürtökben végződött. A borzas hajbetét alatt a császár izzadt. Csak a hang-

tölcséren kapott levegőt, azon a szörnyű és torz repedésen, mely a száját mímelte és arra volt hivatva, hogy az énekét öblösítse, elvigye a legmesszebb széksorokig. Karjáról színes szalagok lógtak. Alakja a sok ruhától fölpuffadt.

- Rettenetes - suttogta Lucanus, elhúlve a látványtól -, rettenetes.

Poppaea a császári páholy leeresztett rostélya mögül figyelte, mi történik.

Nero, mikor kilépett a színpadra, semmit se látott, elfeketült előtte a világ, s azt képzelte, hogy üres a nézőtér, mint előbb. Majd tapsorkán zendült föl, melytől szinte megsüketült. Vakon és süketen imbolygott a falábakon, melyek kopogtak a színpadon. Szíve döngette a mellét. Az a remegés, mely az öltözöben kínozza, növekedett. Elájulni és összerogyni szeretett volna legjobban, elfelejteni mindent. Orra égett az álarc alatt, homloka csöpögött és nem merte megtörölni, toroka elszorult. De a feléje áramló állati indulatok, a mások figyelme, érdeklődése valahogy lelket öntött beléje. Egy lépést tett előre.

- Figyeljetek reám - szólt elcsukló hangon.

Az énekes a költeményen kívül sohasem mondott mást, ez a bejelentés tehát bizonyos megütközést keltett a hallgatóságban s nem is tudták, mi az értelme. Nerónak most jutott eszébe, hogy ezzel megsértette a versenyszabályt. Izgalma még nagyobb lett. Ide-oda mozgott, majd mindenre elkészülve, bátran ennyit mondott:

- Egy korty bort iszom csak, egy kortyocskát és aztán kellemes hangomon éneklek valamit.

A tömegnek tetszett a félszeg locsogás, melyet közvetlenségnek érzett. Már tapsoltak is. Lucanus fõnn a karzaton úgy összeverte tenyereit, hogy majdnem kirepedtek. Egy katona haragosan nézte.

- Nem szabad tapsolni? - kérdezte tőle.

- Még nem - felelt a katona szigorúan.

A császár megitta borát, aztán egyesek fölkiáltottak a színpadra:

- Egészségedre.

Nero meghajolt, kezébe vette a lantot és most énekelt.

Kappanhangja gyengébb, fátyolosabb volt, mint egyébkor. De a fuvolások annál erősebben dolgoztak a zenekarban. Bicsaklásait helyreigazitották, utánasiettek, elmaradtak mögötte, amint kellett, ha pedig rossz hangot fogott, úgy sivítottak, hogy semmit se lehetett hallani. Az énekes többször újrakezdte. Ekkor a zenekar is visszafordult rémulten, míg végre valahol találkoztak és a bacchansnőrõl szóló hosszú dithyramb befejezõdött.

Mindenki tapsolt, Lucanus, Menecrates, Antisius, a karzat, a nép, a katonák, a szenátorok, a papok, a testõrök a színpadon, a színészek, Burrus és Seneca is. A dõrgedelmes zúgást érthetetlen és lelkes kiáltások erősítették. Soha ilyen jól nem ment még és a tapsvezetõ boldogan integetett. Percekig nem ült el a vihar, mely a rozoga színházat összedõléssel fenyegette. Az ünnepelt költõ feje fölé szalagokat, koszorúkat hajigáltak és fülemüléket, meggyújtott szárnyal, melyek haldokolva énekelni kezdtek. Sivalkodott, üvöltött, hörgött mindenki.

Nero ezt nem várta. Álarca alatt kigyulladt a szeme a boldogság tüzében. Türelmetlen mozdulatot tett, aztán letépte a maszkot, megmutatta magát, igazi arcát, hogy megfürõdjön a siker teljes dicsõségében.

Most a taps tombolássá vált. Nero nézte az őrjöngő ember-óceánt, szemébe könnyek tolu­l­tak, a gyermeki meghatottság őszinte könnyei.

- Ah - nyögte -, köszönöm, nagyon köszönöm - és sírt -, nem érdemlem meg.

- Te isteni - ordított egy taponc.

- A nép az isteni - mondta a császár és térdre esett a nép fönsége előtt, kitérve karjait, csókot hajított mindenkinek.

De a nézőtér még mindig nem halkult. Új éneket követelt. Nero tétovázott, a versenybírákra nézett, akik állva tapsoltak, aztán gögösen, meghajlás nélkül kiment. Nem adott ráadást.

Egyenesen az öltözőbe szédült, a kis szobába, mely megtelt hajlongó, tapsoló emberekkel, akik fenyő-, olaj-, babérkoszorút hoztak, várták az ünnepeltet. Nero a szenátorok, színészek, írók sorfala között jutott ide, álarcát kezében tartva, törülgetve izzadságát. Boldogságát nem tudta titkolni. De a sok hódoló láttán uralkodott magán, diadalérzését félelemre játszotta át, és míg a mámor könnyeit nyelte, álszent szerénységgel sopánkodott:

- Rossz voltam, nagyon rossz.

- Nem hallod a tapsot? Még mindig tapsolnak - feleltek egyszerre mindnyájan.

- Mennyi koszorú - szólt, hogy leült az öltözőben és mennyi virág. A levegő nehéz. Megfulladok - tette hozzá és intett, hogy a virágokat dobják ki.

Parist vette észre először, aki egy sarokban állt, néma elismeréssel.

- Paris, te voltál jó. Ma gyönyörűen énekeltél. Hallottalak - hazudta, mert egy társát se hallgatta meg. Micsoda hang és előadás. Hiába, te vagy a művész, nem én, aki csak próbálkozom, szegény vergődő. Ne szólj semmit. Amit érzek, azt érzem. Ma elvesztettem a díjat. Nincs méntségem. Sok hibát követtem el, a versenyszabályokat nem tartottam meg. Akkor, mikor bementem és kijöttem. Beszéltem, az álarcot is letettem, kétszer. Kissé megfélemeztem magamról. A népnek azonban tetszett. Határozottan éreztem, hogy tetszett. Ugye, tapsoltak valamicskét?

Figyelt és hallotta, hogy a nézőtéren még mindig csattogott a taps.

- Alityros - folytatta és kezét nyújtotta a színésznek - és te is, Pammanes; igen, te is remekül énekeltél. Csak ne szerénykedj. Egy hosszú, becsületes élet, egy nemes művészi pálya minden küzdelme van előttem, mikor téged látlak. Tiétek a koszorú, valamennyiteké. Engem kizárnak a versenyből, annyi bizonyos. Vegyétek ezt - és egy-egy koszorút nyújtott át a színészeknek -, babér a művészetért. Mindenem a tiétek. A szívem is.

A színpadról hírnökök érkeztek, tudatták, hogy a versenybírák a császár éneke után szünetet rendeltek, mert nem tartották illendőnek, hogy közvetlen utána más énekes lépjen föl, és tanácskozássra vonultak vissza, hogy a történeteket megvitassák.

Nero megszeppenve nézett maga elé. A lehető legrosszabb eshetőségre gondolt. Arra, hogy megszegyenítik, hibái miatt mindörökre eltiltják a nyilvános szerepléstől, s noha ezt nem tartotta valószínűnek, élénken kifestette, úgyhogy vissza akart lépni a versenytől. Pammanestől nem félt, az nem jön számba. Alityros nagyon fiatal és mint mondják, tavaly kapta meg a díjat. Csak Paristról lehetett szó, de nem bizonyos, hogy jobban énekelt-e, ő azt állítja, hogy nem, neki is rossz napja volt. Hogy hűtse lázát, a császár tréfákat mesélt, melyekre maga se tudott figyelni. Aztán kétség, remény közt hánykolódva ült Paris és Poppaea között, egy egész óráig szédülésekkel küszködve, melyeket a mellette vigyázó Andromachus igyekezett enyhíteni. Végre meghozták a versenybírák a döntést.

Ez úgy szólt, hogy a nép óhajtására még egyszer föl kell lépnie, mert ilyen arányú művészt nem lehet megítélni egyszeri hallásra, a versenybírák pedig ragaszkodnak ahhoz, hogy ítéletük pontos, biztos, pártatlan legyen. Nero újra öltözködött, ami ismét sok időt vett igénybe, s minthogy addig más színész nem jelenhetett meg a színpadon, a közönség tanácstalanul várakozott.

Éjfél felé járt az idő. Sokan elálmosodtak, szerettek volna hazamenni, de az ajtókat bezárták, a katonák rendeletet kaptak, hogy senkit se bocsássonak ki.

A császár másodszor tág, rózsaszín köpenyt öltött, magasszárú csizmát, mely combjait is eltakarta. Már fesztelenebbül mozgott, a színpadra jövet mélyen meghajolt a versenybírák felé, éneklés közben le se vette róluk a szemét. Egymás után adta elő valamennyi költeményét, az *Agamemnon*t, a *Messzenyilázó Apolló*nt, a *Daphnis és Chloé*t, melyet mindannyiszor taps követett. A tapsocok még mindig derekasan működtek, de tagadhatatlan, hogy utóbb ők is kissé lanyhultak, bármennyire buzgólkodott Burrus és a többi felügyelő. A lárma nem volt oly tömör, mint annak előtte, az öblös és villamos vihar miután kitört, záporrá változott, mely eleinte zuhogott, később rések támadtak benne, csak csorgott és csöpögött, Nero most maga intette le a tapsot egy kézlegyintéssel. Nem érezte fontosnak. A szöveg volt a fontos, melyet olvasott, minden kérés nélkül. Egészen belemelegedett.

Egy óra múltán szünetet kért, de hódolva az előírásnak, nem távozott a színpadról, hanem a zenekarba vitette vacsoráját, ott evett. Hogy megvacsorázott, éjfél után, lankadatlanul folytatta a szavalást. Általános tájékozatlanság uralkodott, hogy az előadás mikor ér véget. Művelt öregurak, akik fiatal korukban Athénben tanultak, hangosan megbotránkoztak ezen a végtelemben húzódo játékon. Róma szégyenének jelentették ki, hogy ilyesmi egyáltalában megeshet. Csak itt történhet ilyen.

Mindenki unta, azok is, akik komolyan vették és azok is, akik eddig nevettek. Kétségbeesett gondolatok fészkelődtek az emberek fejében. Már-már azt hitték, hogy vége és akkor új dal következett. Nem tehettek mást, megadták magukat az unalomnak, mely laposan és szürkén terpeszkedett fölöttük.

Vespasianus, aki az első székek egyikén ült, elszundított. Oldalt billent száraz és sovány feje, szája tárva maradt. Arról álmodott éppen, hogy a fölolvásásnak már régen vége van, ő hazatért és elnyújtózva fekszik kényelmes ágyán. Hirtelen durva lökésre ébredt föl. Két testőr közrefogta és kifelé tuskolta. A folyosóra vezették, egy öltözőfélébe, mely erre az alkalomra katonai őrszobául szolgált. Egy testőr-centurio kihallgatta, igazoltatta, aztán megfenyegette őt s csak öreg korára való tekintettel engedte szabadon.

Ennek híre futott a nézőtéren, és a többiek, akik ott ültek, remegtek, hogy ők is elalusznak. Megkérték szomszédjaikat, csípjék meg karjukat, ha bóbiskolnak. Fölpeckelt szemmel erőlködtek. Néhányan a hőség miatt rosszul lettek. Egy anya gyermeket szült. Ezeket hordozó ágyon cepelték ki a katonák. Most a merészebbek, kik mindenáron haza akartak jutni, vérszemet kapva, leestek a földre, mereven végignyúltak és mint halottakat vitették ki magukat. A színház egy ostromlott városhoz hasonlított.

Lucanus, Menecrates és Antisius azonban nem unatkozott, ők pokolian mulattak ott fön, a szédületes magasban, minden verssornál összenéztek és a titkos megértés továbbfutott egyikből a másikba. Lucanus nem bánta, hogy élete kockáztatásával szökött meg száműzetéséből, a multság megérte. Pecsényévé tapsolta kezét, berekedt a kiabálástól. És amikor a császár egy utolsó hajlongással befejezte dalát, szinte kevesellte. Még tarthatott volna egy kicsit.

A versenybírák tanácskozás nélkül fölálltak s a legidősebb, egy tiszteletre méltó aggastyán, remegő, de elég erős hangon kihirdette, hogy a játék győztese Nero lett, akinek homlokára azonnal ráhelyezték a koszorút. Így állott a tapsviharban, kimerülten és elcsigázva, a boldogságtól szétfolyva, percekig, mert a tapsoncok ezúttal kiadták minden erejüket.

Aki kilépett a bűzös színházból, első pillanatban azt hitte, hogy már megvirradt. Nagy világosság tündökölt mindenütt. Még mindig égtek az örömtüzek, az Aventinuson zöld lángok, a Palatinuson pirosak, völgyön és hegyen rikoltóan lobogtak, amerre a szem nézett.

Nero az öltözőben összevissza csókolta a színészeket, vigasztalta a veszteseket, hogy majd máskor győznek. Ma ő került fölébük, mert a műsor második részében csakugyan olyan hangokat vágott ki, amilyeneket nem hallott énekesektől, és utolsó versei elemi hatást keltettek. Különben mindenkihez előzékeny, kedves volt. Kis élelmiszeres kosarakat küldött a színházból távozóknak egyiptomi datolyával és fügével, s a szétoszló tömeg közé marokkal szóratta az aranyakat. De nem ment aludni. Tízlovas fogaton kihajtatott a mulató néphez. Mellette rabszolgák futottak, kétoldalt, égő fáklyákkal.

A Tiberis tűzfényben állt és a hajókon már nagyban folyt a lakoma. Két pofára evett a nép, meztelen lányok ölében, kiket az ünnep művészi rendezői előszeretettel ültettek szenátorok feleségei, tisztos családanyák mellé. A tereken fuvolások lármáztak. Tánc járta, mely alól a császár kívánsága szerint senkinek sem volt szabad kivonni magát.

- Egyformák vagytok - kiáltotta Nero -, mint az aranykorban. A művészet, a szent és halhatatlan művészet nevében - és ő is tapsolt.

Zodicus és Fannius állandóan körülötte lebzseltek. Ők figyelték meg azokat, akik nem táncoltak és pironkodva a háttérbe vonultak. Ezeket a költők a császár elé vezették, és az volt a büntetés, hogy legnagyobb fényben kellett elropniok a táncot azzal, akivel a császár akarta. Úri hölgyek, hogy kijátsszák a kényszert, maszkot öltöttek. Zodicus és Fannius azonban letépte álarukat, a nép tetszésétől kísérvé. A kedv magasra hágott. Kurjantottak és rikkantgattak. Ekkor történt, hogy Aelia Catella, a nyolcvan éves matróna, a mindenkitől tisztelt patrícius asszony, aki két fiát és három unokáját vesztette el a párthus harctéren, kivált a tömegből s mintegy hirtelen elmezavarban a császár elé ment és fölemelve ruháját, mutogatva fanyar lábikráit, különös mekegő és vékony hangokat hallatva, táncra perdült egy rabszolgával. A tömeg röhögött. Nero pedig a földig hajolva megsókolta kezét.

Reggel felé férfiak és nők egyaránt eláztak. A császár lefeküdt, a nép is oszladozott. Borongó hajnal komorlott föl a hegyek mögül erre a mérgezett éjszakára, mely cifra tébolyként ült a városon. Füst és korom szállt a levegőben. A járókelők agyongázolt koszorúkon, haldokló virágokon, utolsót lélegző lombokon jártak. Némely helyen egész borpocsolyák sötétlettek, mint eső után a tócsák. Egy elefánt elvesztette valahol gazdáját, a fórumra rohant, s ott egy szobor előtt lehasalt és kürtölt.

Seneca gyaloghintón ment hazafelé.

Mikor Jupiter templomához ért, másik hintóval találkozott, melyből valaki kiabált feléje:

- Seneca.

- Lucanus - szólt az aggastyán, aki a hintóból kihajolt.

Egymásra meredtek, mint hogyha alvilágban találkozik két árnyék, mely fönn, valamikor szerette egymást.

Seneca Lucanusról régóta nem hallott. Egy idő óta levelet se kapott, nem értette, hogy kerülhet ide ilyen messziről ő, a száműzött. A találkozást egy pillanatig látománynak gondolta, az eszelős éjszaka utolsó káprázatának. Megdörzsölte szemét.

Kiszálltak a hintóból. A hajnal megvilágította őket. Mindkettőnek arca hamuszínű, halálosan józan.

- Mit szólsz ehhez? - kérdezte Lucanus és nevetve fakadt.

Sokáig torkaszakadtából kacagott.

Rázkódó fejét pedig odahajtotta Seneca mellére, a költő agg szíve fölé.

- Jaj - szólt Seneca -, én már nem tudok kacagni.

- Miért? Talán nem volt pompás: a játék, a vers, az ének, minden?

- Nem - felelt Seneca, félénken, öreges ellágyulással -, te nem ismerted őt azelőtt. Hiszen én neveltem. Látnod kellett volna régen, mikor tizenöt éves volt és tanult és hitt és akart valamit, mint mások. Mint te meg én. Hová jutott. El se tudod képzelni, hová jutott - és lefelé mutatott a földre.

Szeme könnyel telt meg. A könny kétoldalt, vékony patakban kicsorrant szomorú, élettelen arcára.

- Szegény - mondta és hogy gyaloghintójára visszaszállt, még mindig sírt.

DIADAL

A császár sokáig aludt. Kövér álmok táplálta, mely jóleső lanyhasággal duzzasztotta tagjait.

Már magasan állott a nap, mikor kinyitotta szemét, és arcát megcsiklandozta a napsugár, mely nagy-nagy boldogságot hozott messziről, a gyermekkor ébredéseiből. Körötte koszorúk, a tegnapi est zsákmányai.

Frissen tekintett feléjük. Egészen ki volt aludva. Az a kellemes bágyadás lankasztotta, mint hosszú álmok után, mikor a test mintegy megérve, gyümölcsként, természetesen válik el az ágytól, nem kíván semmit, csak még kissé dőzsöl a nyugalom bőségében.

Csigás haja rendetlenül hullott homlokára. Most majdnem szépnek lehetett mondani. Amint ingéből kibomlott rózsaszín nyaka és szőrtelen melle, egy elégedett fiatalember képét mutatta, egy beérkezett művész volt, aki élvezi kellemes emlékeit és azokra a küzdelmekre gondol, melyek valaha a céltratörés sanyarúságában keserítették napjait.

- Hahaha - kacagott - hahaha -, és torkát az édesség karcolta s visszakérődzte még egyszer, míg meg nem unta.

Rugdálózott a rengeteg ágyon, hogy a testében fölgyúlt erőfelesleget valahogy foglalkoztassa. Majd megállapította, hogy a föld nem olyan rossz, ahogy képzelte, az emberek általában kedvesek, csak tudni kell velük bánni. Künn a kék és forró tavasz virágpelyheket sodrott a verőfényben. Siker és mámor ragyogott feléje. Miért is botorkált annyit a sötétben?

Epaphroditus zavarta meg álmodozását, aki a reggeli üdvözlőket bejelentette. Nagyon sokan jöttek, hogy a tegnapi estéhez szerencsekívánatukat fejezzék ki. Nemesek, magányosok, küldöttségek. Hat viasztábla megtelt neveikkel.

- Nem fogadhatok senkit - mondta Nero ásítózva -, nagyon ki vagyok merülve. Mit zavarnak? Nem érdekelnek.

De minthogy puhává tette a boldogság, mégis megnézte a névsort. Minden névnél időzött.

- Otho? - kérdezte. - Vajon mit akarhat? Őt mégis kéretem.

Otho a szokásos hízelgéssel kezdte, de a császár azonnal észrevett arcán valami árnyékot.

- Csak nincs baj? - vallatta.

Barátja habozott. Folyton visszatért egy pontra, határozatlanul. Azt mondotta, megváltoztatta életbölcseletét, nem mintha esküdni tudna a stoikusok elveire, de az epikureusok elfelejtették, hogy nem mindenkinek módja teszi lehetővé az ő drága filozófiájukat. Elég az hozzá, eszközei fogytán, hitelezői szorongatják, birtokai maholnap elúsznak. Majd egy kis nyaralóról beszélt, egy tengerparti villáról, melyet megvételre kínáltak. Ő azonban egyelőre nem is gondolhat ilyesmire.

Nero hamar elérte. Míg beszélt, fölírta valamit és átnyújtotta, hogy váltsa be a kincstárnál. Otho szabadkozott, de engedett. Nagy összeg volt. Sokkal több, mint amennyit várt.

- Máskülönben? - kérdezte a császár, új tárgyra térve, a boldogok leereszkedő érdeklődésével.

- Nincs újság.

- A régi társaság, Anicetus, Senecio, Annaeus, Serenus. Összejöttök még?

- Alig.

- Kaland?

- Semmi.

- Valami kis vad tivornya - kacsintott oda Nero és mulatott azon, hogy megcsalt férjjel beszél, aki, úgy látszik, semmit se tud.

Otho leszegte fejét és halkan:

- Nem, nincs semmi. Azaz - és gondolkozott -, szerelmes vagyok.

- Á.

- Igen.

- Kibe?

- Hogy kibe? - Otho elmosolyodott. - Különösen hangzik. A feleségembe. Igen, a tulajdon feleségembe. Miután megpróbáltam mindent és végigizleltem valamennyi asszonyt, szőkét, vöröset, feketét, visszatértem hozzá. Nem vezekelve, hanem új vággyal. Te ezt nem értheted. A házasságnak is vannak korszakai, amikor a régi szerelem fölelevenül, mintegy megdicsőül. Ami addig szokott volt, egyszerre rendkívüli lesz, mint a bűn. Újra fölfedezzük, amit egykor szerettünk, a múlt zamatát, és végzetnek fogadjuk el. Hát én is így jártam. A kék és barna szem egyhangú unalma után a szürkét bámulom, melyben minden szín gazdagsága egyesül. Lásd, ábrándozom róla, mint az iskolás kamasz. Őszintén szólva, a nyaraló, melyről előbb szóltam, szintén ehhez az ábrándhoz tartozik. Unjuk a várost és itt akarjuk hagyni. Por, láрма, emeletek. Valahol távol élni, kristály csöndben, hullámok zajánál, nyáját látni, pásztort, fürödni és csókolódn.

Künn az utcán egy kocsi vasrudakat vitt s megzavarta a rögtönzött pásztorkölteményt.

Nero csak fél füllel hallgatta. Nem hitt benne. Meg aztán meg volt győződve arról is, hogy Poppaea csak őt szereti. Mosolyogva mondta:

- Én a Várost többre becsülöm. Rómát és Athént. A zengést és fényt, a bíbort és rongyot - és elbocsátotta barátját.

Otho a kincstároshoz sietett, hogy beváltsa az összeget.

Amint áthaladt az előszobán, az már zsúfolt volt, javarészt művészi küldöttségekkel, melyek köszönteni jöttek új, fönséges és utolérhetetlen kartársukat. A tragikus dalnokok, énekesek és bohócok hangosan, biztonságosan beszélgettek. Minden mozdulatukról lerítt, hogy ők itten nagyon kedveltek. Szegény polgárok, nyomorult és reménytelen kérelmezők, kiket előbb az udvaron megmotoztak, hogy nem rejtegetnek-e valamit maguknál és csak azután jutottak ideig, kora hajnaltól kezdve várakoztak s most se tudták, mikor kerül rájuk a sor. Szemüket ájtatosan emelték a művészekre, akiknek minden szavuk és tettük rejtély. Valóban nem lehet eldönteni, játszanak-e vagy élnek. A színlelés annyira természetükké vált, hogy elvesztették valódi hangjukat és folyton ágáltak, mintha valami jelenetben szereplnének.

A Pompeius-színház egyik színésze, aki Herculest és Jupitert szokta alakítani, ármányos tekintettel, görbe, szögbetörő szemöldökkel mérte végig a közönséget. Azok, akik gémberegett tagokkal és bomló idegzettel lesték az ajtó nyílását, félénken szóba elegyedtek a művészekkel. Kérdezősködtek a császárról s igyekeztek kerülő úton megnyerni jóindulatukat és pártfogásukat. Egy özvegy szenátorné könnyezve mesélte, hogy fiai rongyos ruhában járnak. Mellette egy aggastyán panaszkodott. Húsz évig a császári bíborágyak alkalmazottja volt, de megrokkant, nem tud dolgozni és most elbocsátották. Segélyt kér, hogy magával tehetetlen feleségét elartsa. Emelgette béna karját, mintegy közszemlére téve és siralmas

hangon nyöszörgött hozzá. A színészek körülállották. Figyelték előlről, hátulról, oldalvást, szakértő szemmel, mint valami becses ritkaságot. Herkules és Jupiter alakítója elhatározta, hogy ezeket a félszeg és rendkívül sikerült mozdulatokat fölhasználja legközelebb, mikor majd az agg Priamost játssza.

A titkár egymás után bocsátotta be a küldöttségeket. Előbb a Pompeius-színház tagjait, majd a Marcellusét és Bulbusét, aztán a fuvolások Szövetkezetét és a Római Citerások Egyletét.

Utánuk még a táncosok és versenykocsisok következtek volna, de a császár egyszerre berekesztette a fogadást, mert termének titkos ajtaján kopogtak.

Poppaea lépett elő, aki a színelőadás óta nem is látta.

A tegnapi diadalt joggal magáénak is érezte. Most úgy ment hozzá, mintha már a trónja lépcsőjére hágna.

- Szeretsz? - kérdezte tőle támadóan.

- Szeretlek - felelte Nero.

A császár arca nyugodtabb, tisztultabb volt. Eltűnt róla a keserűség és határozatlanság. Poppaea úgy látta, többé nincs semmi útjukban. - Citerásom - jajgatott és szájára ugrott egész édes testével.

A csók után: - Fáradt vagy?

- Nem - mondta a császár. - Igen. Egy kicsit - és leült.

Poppaea nem értette.

- Csoda-e? - kérdezte a császárt. - Ah, tudod, az a fény, mintha még vakítana. És a taps, mintha még hallanám. Leroskaszt a boldogság. Nagyszerű kortyok, isteni falatok. Részeg vagyok és jóllakott.

A császár beírta azzal, amit kapott. Nem is beszélt másról.

- Emlékszel-e? - szólt. - Láttál-e mindent? Hallottad-e a népet, a versenybírákat és költőket, akik a császárnak bókolnak, de irigyelték a vetélytársat, úgyhogy belesápadtak, a nyavalyások. Nyomorult csürhe. Hogy szeretne legázolni, de én tartom magam. Nero győzött mindenben és mindenkin. A parthusok leverése nem volt ilyen diadal.

Odavezette a koszorúkhöz és mutogatta egyenként. Aztán új föllépéséről szólt hosszan. De egyébről nem.

Poppaeát észre sem vette. Nem könyörgött és udvarolt, hanem megcsókolta, mint férfi, lekötölte szerelmével.

Elhibáztam volna? - gondolkozott Poppaea. - Én sikerhez juttattam, megtapsoltattam. Most pedig...

Egyelőre úgy tetszett, elvesztette a játszmát. Ő, aki az estét rendezte, tárgyalt és fáradozott, fizette a taponcokat, ámulva látta, hogy a császár nem vágyakozik úgy, mint azelőtt.

- Nem járt itt senki? - kérdezte.

- De igen, Otho.

Poppaea hírnökül küldte maga elé, hogy elkészítsen mindent. Remegő hangon tudakolta:

- Mit beszélt?

- Amit szokott. Fecsegett. Összevissza.

- Rólam is?

- Rólad is.

Nero visszament megint a koszorúkhöz. Poppaea azonban most kitört.

- Lásd, ezért jöttem. Nem élhetek tovább így. Üldöz, les. Titokban leset mindenkivel.

- Igazán?

- És félek tőle. Sokszor olyan különösen néz rám. Egy szót se szól. Csak néz. Még megöl.

- Otho? - mondta Nero megvetően. - Hiszen ismerem. Gyáva.

- De elvisz, el akar vinni, tőled, valahová, a tenger mellé. Ments meg - kiabált Poppaea.

Aztán más hangon:

- Ne engedj vele. Tarts magadnál. Én nem szeretem őt. Csak téged, téged.

Görcsösen sírt. Síkos, szép könnyek hullottak arcára, melyek összemorzsolódtak ajkán, természetellenes könnyek, melyek mindig készen állottak szemében, mint a nevetés vagy harag. A császár fölényesen itta ezeket a könnyeket.

- Nem szeretsz - zihálta Poppaea. - Ez az igazság. Most, mikor legjobban szeretlek és nagy vagy, a legelső a földön. Már nem szeretsz. Tudom. Érzem. Hagyj el - szólt -, ne hagyj el - összevissza -, elmegyek örökre, sohase látsz többé, itt maradok lábaidnál, hiába kergetsz el.

Nero engedte, hogy fogadkozzon és sírjon, a mellén, míg el nem fárad, álmos leányka.

Ez a síró nő nem volt kellemetlen. Hozzá tartozott diadalához az a tudat, hogy őt is meghódította művészetével és most azt tehet vele, amit akar. Pár szóval megbékítette. Panaszkodó száját elnémította, ajkait letiporta ajkaival. Majd, elküldte, diadalmasan.

Szívesen foglalkozott volna még vele többet is, de ezen a napon alig maradt szabad ideje. Fölment a Római Citerások Egyletébe, hogy nyilvános föllépése után fölvetesse magát, s nevét, Lucius Domitius Nerót beiktassa a tagok lajstromába. Ezzel tartozott a fennálló szabályoknak, valamint kartársai szeretetének, akik őt többé nem műkedvelőnek tekintették, hanem maguk közül való művésznek. Az egylet javára nagy alapítványt tett.

Itt új küldöttségek zaklatták. Messze keleti tartományok, görög szigetek megbízottai kérték, lépjen föl, látni és hallani akarják az isteni színészt.

Egy praetor egymillió sestertiust ígért egyetlen fellépéséért.

- Lehetetlen - mentegetőzött Nero és hálásan szorongatta a praetor kezét -, minden napom le van már foglalva. Végre nem téphetem magam ezer darabra.

VISSZAGURULÓ KARIKA

Poppaea esős, piszkos hajnalban tükre előtt gubbasztott, magába rogyva.

Szeme alatt kék karikák. Arca kialvatlan.

Ha látta volna most valaki, aki megbámulta, mikor a színházban ült páholyában, csodálatos kikészítettséggel és ideges frissességgel, az megdöbben és arra gondol, mennyi áldozatba, öntudatos mesterkedésbe kerül a szépség, mely mindig csak másoknak szolgál gyönyörűségül, nem magunknak. A köpeny, melyet sietve magára kapott, hogy kiugrott ágyából, lecsúszott válláról és látni engedte fáradt meztelenségét, összeborzongott a hús teremben. Valami gonosz, boszorkányos áram futott végig hátgerincén, egészen föl a feje búbjáig, és teste eltorzultan vonaglott.

Fésülködött, mert nem tudott mást csinálni, babrált kis, csenevész hajával, apró mozdulatokba ölte türelmetlenségét. Tépte, szakította haját mérgesen és fésűje tele volt sárga gubanccal. Feje új és új tervekkel viaskodott. Nyughatatlan, kócos golyó, gyönyörű bogyója a természetnek, mérges farkas-cseresznye a szépségnek.

- A komédiás - mondotta vacogva - komédiás. Mégiscsak csepürágó. Kissé elszámítottam magam.

Nero nem értette el az ő titkos útmutatását. Nem engedelmeskedett neki, nem teljesedett be, amit kívánt. Először életében, kudarcot vallott egy férfival szemben. Különben már császárnénak kellene lennie. Hogy is lehet ez?

Magához akarta vonni és eltávolította. Valószínűleg nagyon is mohón cselekedett és szándéka kicsillant tette mögül. Nem ez a helyes mód. Újra kell kezdeni mindent.

Otho, mikor megvirradt, a szobájába jött.

- Mennyire vagytok? - kérdezte, mint szokta. Poppaea sötéten kuporgott a széken.

- Semennyire - felelte. Otho vállat vont.

- Mindent elrontottál - szólt Poppaea.

Öltözködésnél minden semmiségnél haragra lobbant. A nőt, aki ruháit adogatta, végigkarmolta egy tűvel, hogy barna bőréből csorogtak a vércseppek.

Poppaea, miután felöltözködött, nem mozdult el a tükör elől. Igazi munkája abból állott, hogy itt időzött órákig és tanulmányozta magát. Nézte mozdulatait, melyeket még mindig nem ismert egészen, figyelte pillarebbenését és öntudatlan borzongását, melyet öntudatossá tett, hogy kellő pillanatban fegyverül használhassa.

Észrevette, hogy bizonyos idő múltán bele lehet bámulni arcába azt, amit akar. A tükör nemcsak tükröz, hanem meg is változtat. Ezért sohase mulasztotta el ezt a szembenézést, naponta dolgozott magában, szorgalmas művésznő, és csak akkor ment el, mikor teljesen birtokában volt teste, elkészült azzal a varázssal, mely mintegy tű hegyén központosította minden ígézetét.

Most is tudta már, mit tesz. Nem a fejével, hanem a testével, minden idegével tudta, az ujja hegyével érezte, melyből sistergett a láthatatlan delej. Ha eddig túl sok hitelt adott neki, elvesz belőle valamit, annyit, amennyi éppen szükséges. El kell őt dobni, messzire. Ügyesen, mint ezermesterek cirkuszban a karikát, keményen, de utoljára egy alig észrevehető, visszarándító

mozdulattal, úgy, hogy miután elszaladt, magától visszajöjjön oda, ahonnan dobták. A karika mindig visszagurul.

Végigvitette magát a Campus Martiuson, az Octavius-Oszlopcsarnok alatt, mely az előkelő hölgyek és urak sétahelyéül szolgált. A Marcellus-színház előtt Menecratesszel találkozott, aki meghívta villájába.

Poppaea fölkereste a színészeket és írókat, kiket utóbb elhanyagolt, noha közöttük érezte magát legjobban.

Itt értesült a legfrissebb irodalmi pletykákról.

Seneca, mióta a császárral kibékült, abbahagyta a tudományt és csak költeményeket írt, mint kegyura.

Lucanus az előadás után minden baj nélkül visszalopta magát száműzetésébe.

Antisius ellenben horogra került. Egy vacsorán fölolvasta a császár elleni gúnyversét, amiért letartóztatták és fölségsértési pörbe fogták. Mindenki biztosra vette halálos ítéletét. A szenátusnak viharos ülése volt. Thrasea, az öreg, bátor szenátor, kis pártjával védelmére kelt a szatíraírónak, a hízelgők a halál mellett kardoskodtak. Ekkor a császár kezébe tették a döntést. Nero ezt visszaadta a szenátusnak. Beérte azzal, hogy a versírót, aki részeges bolondnak nevezte őt, száműzzék. Végeredményben a császár nem is érezte magát sértve. Hiszen minden költő kicsit részeges és bolond.

Nero pazar volt, bőkezű, jó és megbocsátó. Római és vidéki sikerei egészen elbódították. Ezer kocsival utazott le vendégszereplésre, és katonák cipelték lantját, álarcait. Dicsősége delelőjére szállt. Az iskolákban Vergilius és Horatius költeményei mellett tanították verseit, s a kis nebulók szorgalmasan magolták az Agamemnon halálát.

Vetélytárs nélkül állt mint remekíró. Azt pedig, amit kapott, visszaadta mindenkinek pénzben, melynek értékét már nem is ismerte. Doryphorusnak, aki néhány versét lemásolta, két és fél millió dénárt adatott, és mikor figyelmeztették, hogy ez talán sok, még egyszer annyit fizettetett ki, különös nevetéssel.

Poppaea szeretetre méltó volt hozzá, nemegyszer meg is csókolta, de beszélgetés közben az egyszerűség és természetesség metsző hangját ütötte meg. Többnyire azokról a hírekről számolt be, amelyekről az összejöveteleken hallott.

- Lucanus hosszú költeményt írt - mondotta. - Azt beszélik, nagyon szép. Hallottál belőle valamit?

- Milyen?

- Nekem mutattak egy részletet. Széles, hősi hang. Remekbe készült szavak. Általában tetszik. Aztán néhány új poéta is van, kikhez sok reményt fűznek. Egy új Vergilius. Meg egy latin Pindaros. - Nero nem fogott tüzet.

- Seneca is sok verset ír - tette hozzá Poppaea.

- A jó öreg, a kedves öreg - atyáskodott Nero.

Poppaeának nehéz dolga volt. A császár többé nem féltékenykedett senkire, elterpeszkedett gögijében.

Poppaea egyszer csak úgy foghegyről megjegyezte:

- Tegnap hallottam egy kis verset. A viola tengerről. Pár sor az egész.

- Igen - szólt Nero rendkívül izgatottsággal és már tudta, miről van szó. - Ki írta?

- Britannicus. Úgy hallom, tőle maradt hátra.

- Szép?

- Hogy szép-e? - és vállát vont. - Inkább furcsa.

Nero mintha sírból jövő kísértetet látna, Poppaeára nézett. Hallgatta őt:

- Igen, furcsa. Mert ha az ember egyszer hallja, nem felejt el. Észre se veszi, mindig azt mondogatja.

- Csakhogy erőtlen - szólt a császár.

- Olyan, mint ő volt, vézna és sápadt. Beteg és nemes kis dal.

- Nem gondolod, hogy az ilyesmi nem maradhat meg? Pillanatnyi sikere van. Aztán elfűjja egy szellő.

- Lehet.

- Az egészség az több - szólt Nero lázasan -, az a jövő és halhatatlanság. Miért nem felelsz?

- Őszintén szólva, nem értek hozzá - és hirtelen elnémult.

Nero megszólalt.

- Tudom, mire gondolsz. Arra, hogy én nem írtam ilyet. Igen, arra gondolsz.

- Dehogy.

- Miért mondod ezt ilyen bizonytalanul?

Poppaea elnézett Nero feje fölött.

- Én is írtam a tengerről - szólt a császár. - Ott dübörögnek a hullámok, habzik és tajtékzik a vers. Ismered?

- Igen.

Nero érezte, hogy Poppaea lenézi őt, gyűlölte is miatta, de már nem haladhatott egyedül. Érette küldetett mindennap. Poppaea pedig eljött. Kezelte őt, tépázta önbizalmát, halk, ravasz kézzel, olykor egy kis elismerést hullajtva ölébe. Már nem volt magában. Támogatta a halott költő, titkos segítőtársa, távoli emlékével.

A harcok torz csókban végződtek, melyek nem hoztak se kielégülést, se örömet.

Doryphorust behívták, hogy egy-egy kéziratot kérjenek el tőle, mert Nero és Poppaea nemegyszer verseket is olvasott.

Még mindig ő másolgatta Nero költeményeit, újra és újra, sok változatban, pergamenre és papírosra, vörössel és feketével, gyönyörű gyöngybetűkkel, ami a császárnak azt a kellemes csalódást gerjesztette, hogy dolgozik. Nem sok munkája akadt. A divatos író nem írt többet. Régi verseit olvasgatta föl és abból a szellemi tőkéből élt, melyet valaha megszerzett.

Az írnok görög fiú volt, két fejjel magasabb a császárnál, alig húsz éves. Szerényen jött, a fiatalság komorságával s zavartan távozott.

- Ki ez? - kérdezte Poppaea.

- Senki. Az írnokom.

- Csinos fiú - mondta szórakozottan és forgatni kezdte a kézirat lapjait. - Szép írása van. Mindig ilyen félenk?

- Miért kérdezed?

- Érdekel. Láttam egy szobrot Athénben. Ahhoz hasonlít.

Többet nem beszéltek. De legközelebb újra be kellett jönnie. Most Nero akarta, ragaszkodott hozzá.

Doryphorus elfogultan adott át egy kéziratot. Keze valahol megbotlott és Poppaea forró keze a görög fiú kezébe hullott, ott aludt egy pillanatig. Aztán a kezek, rövid álom után, ijedten és fájdalmasan fölbredtek.

- Ügyetlen - szólt Poppaea, mikor Doryphorus kiment.

Poppaea egy reggel megjelent egyedül a császári irodában. Nero verseit gyűjtötte össze, hogy új anyagot leljen, mert a folytonos vendégszereplés elnyűtte a régit, a császár kifogyott mindemből.

Doryphorus, aki az irodát vezette, elpirult. A fehér márványból rózsaszínű márvány lett, cifra szobor, rajongó, kék szemekkel.

Órákig keresgéltek együtt. Doryphorus alig beszélt. Szíve torkában dobogott. Lázálomnak tetszett az egész.

Poppaea ürügyet talált, hogy ne bocsássa el és kivitte magával a kertbe, ő tartotta szóval. Mentek a szép utakon, a nagy tó mellett, a szobrok és fák hús közelében, olyan természetesen, mintha mindig együtt jártak volna. Poppaea, anélkül hogy érintené, feléje simult, teste égette Doryphorus testét, aki támolyogva lépdelt, megfogódkodva egy olajfába.

Nero az emelet ablakából meglátta őket. Napok óta várta ezt. Ezer alakban elképzelte, most pedig előtte volt, testté válva a sötét kép, mely nyugtalan óráiban gyötörte.

- Szereted? - kérdezte Poppaeától.

- Kit?

Nero fülébe súgott. Poppaea elkacagta magát.

- A kisfiút - és jóízűen nevetett.

- Mit beszéltetek? Mit jártok mindig együtt? Nem most először. Máskor is. Éjjel a házad előtt áll és sír és illatszerrel locsolja küszöböd. Megőrültetek? Találkoztál vele a lakásodon, titokban, tudom. Idehozatom, neked adom, szeressétek egymást, itt előttem. Csak mondd ki az igazságot. Nézz a szemembe.

Poppaea a szemébe nézett. Nyíltan, becsületesen, őszintén. Ez a tekintet zavarba hozta. Csak azt látta, hogy nem lát semmit. Szeme üres volt, mint az üveg.

Többet a nő nem találkozott az írakkal. Már fölösleges volt. De a császár most se nyugodott. Figyelte mindkettőjüket és mindent kétértelműnek talált, közönyös szavukból és tettükből messzemenő következtetést vont le, mely elkuszálódott a gyanú gombolyagában. Ha szét-törhetné fejüket, megnézhetné, mi van bennük, akkor talán többet tudna, őrt állított az iroda elé, bizalmas embereivel vigyáztatta, kik semmi gyanúsat nem jelentettek, de hite szerint épp ez volt a gyanús. Ezért maga leste őket. Álrúhában ment Poppaea után és egy egész éjszaka ácsorgott háza előtt, szakadó esőben. Leste a lámpát, mely meggyullad, elalszik, a kiszüremkedő neszeket. Semmi, semmi nyom.

Egyszer, hogy Poppaea várakozott reá, nála, a termében függöny mögé bújt.

A nő fejét lehajtva ült. Arcizma se rándult. Egyszerű volt és közönyös.

Nero végre kilépett a függöny mögül.

- Itt vagyok - szólt.

Poppaea fölsikoltott.

- Mit akarsz?

- Vallj be mindent.

- Ne gyötörj - szólt Poppaea. - A kezeid között vagyok. Öless meg.

Nero gondolkozott.

- Akkor se tudnék meg semmit - mondta. - Nem. Élned kell.

- Élnem kell - sírt Poppaea -, pedig kis híja, hogy látsz. Tegnap a Fabricius-hídon jártam. Furcsa gondolatom támadt. A folyó mély, az ár gyors. Egy pillanat az egész. Nem bírom tovább - és kezét tördelte.

- Te szenvedsz?

Poppaea lehunyta szemét:

- Kimondhatatlanul.

Nero most attól félt, hogy öngyilkos lesz és akkor vége mindennek.

Mihelyt nem látta, idegeskedett. Késő éjjel palotájába hozatta.

- Beszélj valamit - szólt fáradtan.

- Váljunk el.

- Nem, ne menj el. Maradj itt. Azt akarom. Így legalább elbírom a szenvedést. Meg kell beszélünk mindent. Utazzunk el, ketten. Itt fuldoklik az ember a hőségől. Nem lehet gondolkozni.

Rómában olyan meleg volt, hogy a város éjjel élt, nappal aludt. Sok rabszolga az utcán napszúrást kapott, szörnyethalt. Mint izzó dárda, átdöfte egy napsugár.

Nero és Poppaea Baiaebe utazott, a misenumi fokhoz, a kies fürdőhelyre, hol színesen és lármásan visongott a római előkelőség, a milliomos semmittevők és léhűtők hada.

Az idegbetegek és köszvényesek, kik hajdan gyógyulást kerestek a forró, kénes vízben és a tengerben, már alig jártak ide, vagy csöndeskésen éltek a közeli városban, meghúzódva egy olcsóbb szobában, s a gyógyhelyet birtokba vették a mulatók, kik egész éjszaka zenéltettek, nem hagyták aludni a szegény nyavalyásokat.

Unatkozó patríciusok nyaraltak itt, kik a nap tűzében feketébbre sültek, mint fekete rabszolgáik, gyárosok, kalmárok, köztük egy dúsgazdag család is, mely a parthus háború alatt hevedereket, lószerszámokat szállított a hadseregnek és most Lucullus hites kéjlokát bérelte. Egészséges fiacskáik, finom kisleányaik, elhízott asszonyaik a napon heverésztek, nézték a meg nem unható vizet, melyen narancssárga, sötétvörös vitorlák lebegtek és párnás liliputi bárkák, minden kényelemmel berendezve. Vidám csónakázók, férfiak, nők beveztek a nyílt tengerre és ott eltűntek a szemek elől.

A hullámokon rózsafüzérek úsztak. Görög, egyiptomi hetérák, kik rajban lepték el a villákat a gazdag emberek hírére, annyi illatszert locsoltak a vízbe, hogy a tenger öklődött, csuklott tőle, fölélmelygett és dagály idején visszaköpte a partra. Napszálltakor a parton a babérfák és mirtuszlombok mozogtak. Szerelmesek dulakodtak mögöttük, vad sóhajjal.

Nero villája a vízbe nyúlt. Márványlépcsőin az avernumi tenger sétált le-föl.

Itt állapodtak meg Poppaeával, kétnapi utazás után.

- Jobban érzed magad? - kérdezte Poppaea.

- Jobban.

- Pihenj kicsit - mondta és nem szólt sokáig.

A nyílt oszlopcsarnokban ültek, honnan látni lehetett az eget és tengert, nagyon messze, a távoli fehér villákat, melyekben a nyaralók fürdés után vacsoráztak, lámpa világánál.

Nagy hőség volt még mindig. Poppaea a kis táskájából egy kígyót vett elő, a nyaka köré csavarta, hogy annak hús vére fölfrissítse.

Fáradtak voltak mind a ketten.

Közös hintóban jöttek idáig és a hosszú úttól elgyötörve, a vitáktól, melyek megoldást nem adtak, szájuk többször csókba kulcsolódott, mely ismét nem hozta őket közelebb.

Most jó volt hallgatni, nézni az almazöld eget, mely összeolvadt a halványuló vízzel.

- Egyedül vagyunk - törte meg a csöndet Nero.

- Igen - szólt Poppaea -, a palotában sohase lehattunk egyedül. Ott figyelnek bennünket.

- Kicsoda? - kérdezte a császár.

- Mindenki. Nem gondolod, hogy ezért szenvedtél múltkor is? Így nem lehet szeretni. De te határozta - és megsimogatta kezét.

Nero tűnődött.

Poppaea dévaj mosollyal:

- Igaz, elengedtek? Agrippina. Azt mondják, egy lépést se tehetsz nélküle.

- Én?

- Te. Most kimenőt kaptál. A kisfiú, jó és engedelmes kisfiúcska.

Poppaea anyáskodva beszélt. Idősebb volt Nerónál.

- Ne morcold a szemöldököd. Így olyan vagy, mint a haragvó Jupiter. Nem illik hozzád. Jaj, hogyha látná a mama, fájna neki, nagyon megbántaná. Csak nem haragszol, hogy dicsérlek? Mindenki bámul azért a fiú szeretéért, s a jövő költői bizonyára úgy állítják majd oda Nerót, mint a gyermeki hűség mintaképét, aki anyjának áldozta föl mindenét. Nyugalmát és életét. Még a trónját is.

- Ez nincs így.

- Hát nem ült oda? Mikor követek jöttek, előtted foglalt helyet a trónon és azok neki hódoltak.

- Azóta nem lakik a palotában. Testőrei sincsenek.

- Igen - válaszolt Poppaea, vontatottan, mintha untatná az egész -, de az Antonia-kastély, melybe beköltözött, ma már fontosabb, mint a te kastélyod. Te talán nem is sejtéd. A császárral kevesen ösztinték. Csak azok beszélhetnek így, kik nem a császárt szeretik, hanem Nerót. Katonája csakugyan nincsen. Mert mindenki az ő katonája. Titokban, láthatatlan szálakkal átszötte-fonta az egész világot és most uralkodik a porban, azokkal az emberekkel, kik körülveszik. És ami igazán történik, az ő nevével függ össze. A tribunok, aedilisek, praetorok nem hozzád sietnek, hanem hozzá. Ismerheted, milyen fukar és szívós. Arról regélnek, hogy rengeteg vagyont gyűjtött, az aranyak pedig elgurulnak mindenhová, a világ végére is. Pallast kidobtad. Jött helyette tíz. Nők a harcosai, cseles amazonok, kik mindenütt ott vannak és tereferelő fúriák, viszik a híreket. Tégy, ahogy akarsz, de ezt tudnod kell, különben nevetségessé válsz. Én hallok mindent. Téged ma már Nero császárnőnek neveznek, ő pedig Agrippina, a rómaiak császárnéja.

- Ó, nem.

- De igen. Vagy nézd a pénzt - és eléje dobott egy aranyat. - Itt van ő. És itt a másik oldalon te. Csecsemő arccal. Örökké csecsemő maradsz.

Nero nézte az aranyat.

- Láss világosan - mondta Poppaea. - Most, hogy Pisóval együtt másodszor consul lettél, elájult. Még ezt se tudta elviselni.

- De mit akar? - kérdezte Nero csodálkozva.

- Fogalmam sincs. Nem is fontos. Végre minden belátás dolga. Ha neked így jobb, maradjon így. Nem mindenkinek való a hatalom. Egyesek akkor érzik jól magukat, ha labdázhatnak velük. Téged bizonyára más érdekel.

- Művész vagyok - mondta Nero.

Poppaea mosolygott.

- Min mosolyogsz?

- Azon, hogy Agrippina megkíméli a művészt az uralkodás nyugétól. De viszont a költőtől sincs elragadtatva, akinek a világ tapsol. Emlékezz a színházi estére. Agrippina nem volt ott, tüntetően távol maradt, mikor mindenki lábadhoz borult. Germanicus leánya, az isteni vér kicsit szégyelli, hogy fia a Múzsák barátja. Szeretné, ha abbahagynád a versírást, mely árt komolyságot, veszélyezteteti a trónt. Az ő trónját.

- Honnan tudod?

- Mindenki tudja.

- Ha hazamegyek - szólt Nero elszántan és most félelmes volt -, beszéllek veled.

- De meg ne haragítsd. Kíméletesen beszélj. A durva hangot nem bírni el. Szegény, sokat szenved.

- Miért?

- Britannicus miatt. Őt nagyon szerette. A ferialián éjjel a mauzóleumban volt, koszorút vitt neki. Babérkoszorút.

Későre járt. Zöld holdfény imbolygott a tengeren, végigcsorgott a fákon és ráfolyt Poppaea arcára is, aki beszélt, hideg, smaragd arccal.

Távol részeket kurjantottak, komisz tréfákat és aljas ékeket vagdostak egymás fejéhez. Aztán csönd lett. Csak a tücskök ciripelését lehetett hallani a délszaki éjszakában.

Lámpákat hoztak, terítettek az oszlopcsarnokban vacsorára. Poppaea bement a villába, hogy átöltözködjön. Nero künn maradt egyedül. Amit hallott, alaktalan gomolyban kavardott előtte és nem tudott mit tenni. Gyötrődve maga elé bámult, szeretett volna újra beszélni arról, amit elhagytak és mozgott a szája. Igen és nem váltakozott a nyelvén. Végre visszajött Poppaea.

Könnyű és bő ruhát öltött magára, melyen átvilágított teste. A ruha csak arra szolgált, hogy kívánatosabbá tegye takart meztelenségét. Ledér és furcsa volt, szokatlan, tunikáján azokkal az apró virágokkal, melyeket csak kéj nők hordottak.

Enni kezdtek. De nem tudtak. A falat ólommá vált szájukban. Eltolták a tálakat, inkább ittak. Egyik poharat a másik után. Poppaea sokat ivott, de nem részegült meg, józan volt és isteni.

Mínthogy zavarta őket a fény, Nero elvitette a lámpákat, úgy beszélgettek. A hold világított, meszes, lidérci lánggal. Fagyos fénye hűtötte a császár homlokát.

- Mit tegyek hát? - kérdezte a bortól ügyetlen nyelvvel.

- Ah, még mindig ezen tépelődsz. Nem érdemes. Ne dacolj vele. Te szereted őt. Imádod. Sokat mesélnek erről. Régi emlékek. Nem szabad agyonkínoznod magad, kotolni hiábavaló gondokon, határozz. Add be a derekad. Kövesd meg, térdelj elé. Talán megbocsát.

- Ha nem lenne az anyám - szolt Nero nehéz sóhajjal -, akkor tudnám, mit tegyek.

- De az anyád. Te pedig a fia vagy. Az is maradsz. Minek a komédia? Ő engem nem szível. Amíg él, gyűlöl és téged is csak miattam gyűlöl. Útban vagyok. Ha elmegyek, minden rendben lesz.

- Nem tehetek semmit - mondta a császár csüggedten.

- Nem hát. Békülj ki és hívd vissza Octaviát.

Nero összerezzen.

- Őt igen - folytatta Poppaea. - Vagy ő, vagy én - és fölállt, kiegyenesedett. - Mért félsz? Színt kell vallani, kétféleképpen nem lehet. Engem a nép se szeret. Octaviát sajnálja, a kis ártatlant, akinek a száműzetésében - mint mondják - gyermekbetegsége volt, fáj a torkocskája, de itthon egyiptomi fuvolásokkal bujálkodott. Zúgolódnak ellened, hogy kegyetlenül bánsz vele. Nem kap eleget enni, lefogyott, nyivákol, mint a kis cica. Igazán embertelenség. Vedd vissza, hívd ide. Aztán újra kezdődik, ami elmúlt. Megint hallod a fuvolást. Minden éjszaka.

- Hallgass - kiáltott rá Nero -, ne beszéljünk többet - és megragadta őt, teljes erejéből.

A kis, könnyű testet ölébe ültette. Eszeveszetten szorongatta, beléfogódzott, mint egyetlen biztosba a zűrzavarban.

Újra ittak. Amint a vörösbor végigömlött a kis fehér márványasztalon, Poppaea babrált a kis tócsákban és mulató római nők szokása szerint egy betűt rajzolt az asztalra. A nagy D betűt.

- Doryphorus - üvöltött -, a szeretőd.

Poppaea összemaszatolta a foltot.

- Dionysius - felelt -, a mi istenünk, a szerelem istene.

Nero ellökte magától, vadul. Poppaea bortól csöpögő nedves kezével arcul ütötte a császárt.

- Vadmacska - mondta Nero és utánaugrott.

Poppaea egy oszlophoz állott a tornác másik sarkán. Körmével védekezett. Nero szeme parázslott.

- Őrült - ordított Poppaea és fújtak egymásra, ragadozók, nyugtalan fenevadak.

Nero elkacagta magát. Poppaea nem értette.

- Azon kacagok - lihegte a császár -, hogy leüttethetem a fejedet.

Sokáig kínozták egymást. Végül összebékéltek. Miákolva a kéjtől, hosszú-hosszú, keserű csókban keveröztek, melyben halálra fáradt idegzetük pillanatnyi enyhületet lelt. Csak ültek, elcsigázva.

Poppaea aztán ennyit mondott:

- Reggel visszamegyek - és indult.

- Én is teveled - s utánastraladt.

Kergették egymást, kárhoztak, hol Nero Poppaeát, hol Poppaea Nerót.

- Virrad - szólt Poppaea, tompán.

Terméketlenül múlt el az éjszaka és már jött a reggel. Szél kerekedett. A víz ólomfényűvé vált. Aztán az ég utánozni kezdte a vizet, áttetsző, üvegszerű fátyolokat aggatott magára, fellegetek hömpölyögtetett. A két szerelmes fázott a lenge ruhában, de nem mozdult onnan, az emeleti erkélyről nézte a vihart.

Az óceán tehetetlenül ordított a palota lábainál, harapta a márványlépcsőket, föluggott a legfelsőre is, ostromolta a falat. Tarjagos habok nyargaltak egymás után, fehér pikkellyel. Egy hullám, mely a villa bejáratáig jutott el, szétporzott az oszlopon és pofon csapta azt a szatírszobrot, mely boros tömlőjével, pityókos kópé, őrt állt és most mintegy undorodva prüszkölte szájából-orrából a sós vizet. Minden mozgott. Akik fõnn ültek, átvirrasztott arcukkal, azt a hitet keltették, hogy hajón hánykolódnak és tengeri betegek.

Nero bámulta ezt a látványt. A hajnali tenger egy bomlott hetérához hasonlított, aki reggel, fésülködés előtt, kócosan és keserűn őrzõng, drágagyõnggyel ékesítve, titáni kék hajcsomókkal. Hentergett álmatlan ágyában és nem békelt el, sírt és jajgatott, és mint a meddõ nõ, ki a semmivel vajúdik és szülni sohasem tud, elájult, odavágta magát, görcsökben fetrengve.

NŐK KÖZÖTT

Reggel együtt útra keltek.

A táj, melyet idejövet láttak, másodszer is elvonult szemük előtt, nem ingerelte őket, akár azok a szavak, melyeket már elmondtak egyszer. Semmi megtárgyalnivalójuk nem volt. Unottan könyököltek a hintóban. Hallgattak, ásítottak, hallgattak.

Rómába érkezve, elváltak egymástól.

Nerónak csupa köd volt a feje. Érezte, semmit se intézett el, semmit se tisztázott, és az egész út merőben fölösleges.

Először Doryphorust kívánta látni.

Már vágya se foglalkoztatta, csak a féltékenység, mely megmaradt szerelméből, mint művészetéből a becsvágy salakja.

- Mi bajod? - rivallt rá. - Az arcod kicsiny. Aztán micsoda írás ez. Reszket a kezed - visszadobta az írást.

Csüggedten ment ki az írnok és a császár nézte, amint lógó karral, lehorgadt fejjel ballagott át a kerten, az irodába.

Aztán megbánta, hogy ilyen röviden végzett vele, és nem fogta vallatóra. Érte küldetett, de akkor már a fiú eltávozott.

A császár magával vívódott. Gyalázatos jelenetek üldözték, trágár csoportok, melyek folytonosan visszajöttek, hiába próbálta elhessegetni. Akarata ellenére látni kellett, pedig maga gondolta ki mind, hogy még jobban szenvedjen. Poppaea és Doryphorus, mindig csak ők szerepeltek mindegyikben. Ha megtörténik az, amitől félt és saját szemével látja, talán akkor se borzad meg annyira.

Poppaea magára hagyta, hogy érjenek benne azok a szavak, melyeket elhintett, és várta hatásukat.

Nero az anyjához futott.

A száműzött anyacsászárné az Antonia-kastélyban élt, nem messze a palotától. Besúgók vették körül és minden mozdulatáról jelentést tettek a császárnak meg Senecának, ki hatalmától teljesen megfosztotta. Agrippina egyelőre csak a jobb időre számíthatott. Neki is voltak besúgói. Ezek találkoztak a császár embereivel és kölcsönösen figyelték egymást. De eredményt nem ért el. Britannicus halála után az volt minden reménysége, hogy Octaviához talál szálát és szövetkezik a Claudius-család híveivel, kik Octaviát visszahozzák és az ő révén újra kezébe kerül régi hatalma, de Poppaea mindent meg hiúsított. Fia kisiklott kezei közül. Most már tudta, hogy nem lehet megállítani őt, és csak arra vágyakozott, hogy minél előbb leérjen a lejtőn.

Esténként egy nőtársaság jött össze nála, mely arról suttogott, hogy legközelebb nagy változás történik a trónon. Csak alkalomra lesnek. Ez az alkalom azonban mindig távol volt.

Nero érkezése megdöbbenetett. Katonai kíséret, fegyver nélkül érkezett hozzá, akár egykor, a boldog időben.

- Pihenni akarok - mondta a császár - nálad - és lefeküdt egy heverőágyra.

Agrippina melléje ült, ölébe vette fejét. Ringatta fiát, nézte őt, aki testéből származik. Finom, mindent ismerő kezével, mely meghentergett az életben, eltakarta a császár szemét, hogy semmit se lásson. Hatalmas mellével föléje hajolt, beárnyékolta.

- Fiam - mondta -, fiam.

Nero ellankadt. Hallgatta szavát, mely zsongította és egy pillanatra érezte a tej elfeledett ízét, a nyugalmat, mely csak anya közelében száll reánk, veszedelem idején. Óriásnak látta őt, mint valaha, gyermekkori éjszakákon, mikor betegen inni kért tőle. Agrippina pedig édes vérét, gyermekét ismerte föl, ki miatt oly messzire ment el, hogy maga is megriadt, mert megjelent lelkében a reménytelen út, melyet bejárt.

Könyörgött néki, szépen csöndesen.

- Octavia - szólt -, Octavia. Mért haragszol rá? Csak miatta szenvedsz. Rómában mindenki őt sajnálja. A szenátus is mozgolódik, hogy hazahozza. Akkor minden elsimulna és boldogak lennénk mindnyájan.

Nero feje bomlottan mozgott Agrippina ölében.

Agrippina pedig magához bilincselte. Vitte őt a gyaloghintón, egymás mellett feküdtek, bizalmasan suttogva, mint régen. Nem engedte el napokig.

Este eléje állt, ő, aki trónt szerzett, az anya, parancsoló mozdulattal. Arcát kipirosította, homlokába húzta kis röpködő fürtjeit, ölelte, csókolta. Majd a száját és mellét nyújtotta oda csókra, lábához borult, patakzó szemmel, magánkívül.

- Hívd vissza - kérte -, hívd vissza.

Nero fölfigyelt. Mintha távoli visszhangot hallana, melyet már ismert. Poppaea éppígy könyörgött:

- Hívd vissza, hívd vissza.

Senki se tudta, mi történik a palotában. Nero folyton anyjával kocsizott s a gyámság alatt csillapodott is. A lábadozó mosolyával hagyott helyben mindent.

Egy napon, hogy könyvei között babrált, lármát hallott.

A fórumon arról beszéltek, hogy Octaviát visszahozták és a palota távoli szárnyában helyezték el titokban.

Csoportok keletkeztek, tárgyalták az eseményt, változást reméltek. Egy-egy csoport elindult a palota felé, hogy köszöntse a császárt, aki kegyelmet adott, üdvözlje a császárnét, aki kegyelmet kapott, és a tüntetők találkoztak más csoportokkal is, melyek léha kíváncsiakból, zavargókból állottak. Ezek egyesültek, úgy hullámoztak előre.

Az áradat veszedelmesen dagadt. Tört, zúzott, amerre ment, Poppaea szobrait ledöntötte és helyükbe Octavia képmását emelte, megkoszorúzva.

Nero változó érzéssel hallgatta a zajt. Maga se tudta, mit tett és már megbánta, amit tett. Semmi jót se remélt.

Künn a testőrök dulakodtak. Karddal verték vissza a tömeget, mely behatolt a palotába és már rohant föl a széles márványlépcsőkön, hogy a császárhoz jusson. Egyszerre kinyílt a terem ajtaja. Poppaea állt előtte. Fátyol nélkül, kócosan.

Látszott, hogy szaladt és gyalog ért idáig a tolongó sokaságban, élete kockáztatásával. Zihált.

Ez az üldözött nő, akire az utca halált kiáltott és most iderebbent, csapzottan, megtépázva, mint útszéli lány, megindította. Hosszú távollét után új erővel hatott rá a szépsége. Leverte a lábáról.

- Mi történt? - kérdezte Poppaea vádoló, számonkérő hangon.

Nero rossz lelkiismerettel állott előtte.

- Komédia - felelt Nero. - A nép színházat játszik. Zendülés van, tüntetés. Az történik.

Zeneszó hallatszott. Fuvolások játszottak a palota ablaka alatt. Virágokat dobáltak.

- Ez öneki szól - nevetett Poppaea -, a fuvolások most igazán örülhetnek.

Aztán morajlott a tömeg. Egy-két füttyszó. Kövek repültek.

- Ez pedig nekem szól - mondta Poppaea sápadtan.

- Nekem szól - hebegett Nero.

- Nekem és neked, akik elvesztünk. Mert lásd, el akarnak veszteni. Nyíltan beszélnek. Ők ketten. „A legjobb anya” és ő, a „legjobb feleség.”

Nero leroskadt egy székbe.

- Én elmegyek - mondta Poppaea -, csak búcsúzkodni jöttem. De te nem vehetsz el. Nem engedheted, hogy életedre törjenek. Nem engedheted. Octaviát idecsempészték. Holnap császárt is találnak hozzá.

Nero figyelt kifelé. A zsvaj halkult. Aztán testőrök jelentették, hogy a tömeg oszladozik.

Poppaeát a császár ottmarasztalta. A veszedelem elmúltával maga mellé ültette.

- Megjósoltam - mondta Poppaea csüggedten. - Tudtam. Erről beszéltem. De te nem hittél nekem.

- Kiben bízzak? - tétovázott Nero.

- Bennem - szólt Poppaea, határozottan.

- Ha megígéred...

- Megígérem.

- Hogy többé soha...

- Többé soha - hagyta rá Poppaea.

A császár elcsitult, megragadta Poppaea kezét.

- Igazad volt - szólt -, csak neked volt igazad és csak benned lehet bíznom. Most látok - és kimeresztette rémlátó szemét -, látok mindenkit. Csak téged is látnálak, édes, és ne fájna.

- Mi?

- Hogy annyira szeretlek.

- Mért nem akarsz egészen boldog lenni? - kérdezte Poppaea keményen. - Mert félsz a boldogságtól? A nagy-nagy boldogságtól?

Nero magához vonta, ráhajtotta kábult fejét.

- Tégy velem, amit akarsz - szólt fáradtan.

Aztán:

- Még ma visszaküldetem Octaviát. Pandataria - tette hozzá.

Pandataria a halálraítéltek szigete volt, mocsaras, gyilkos tájék, melyen a száműzöttek rövidesen elpusztultak.

- És Otho? - kérdezte Poppaea. - Ő is itt van. Szabadíts meg - rimázkodott, mikor odaalélt mellé.

Nero kinevezte Othot Lusitania helytartójának, aki nagy diadallal utazott el.

Az Antonia-kastélyt pedig ettől a naptól fogva dupla őrség szállotta meg és Agrippina mozdulni se tudott benne. Csak várt, az éjszakának fordított arccal.

Mindenesetre tört hordott magánál, s mint általános szokás volt jobb körökben, minden étkezés előtt és után ellenmérget vett be, abból a szelencéből, melyet tunikája titkos rekeszében hordott, a szíve fölött.

„RÓMAI CITERÁSOK EGYLETE”

A „Római Citerások Egylete” a Via Appián mindössze két szobából állott az emeleten és évekkal ezelőtt csak arra szolgált, hogy a művészek összejöhessenek, megbeszélhessék mesterségükre vonatkozó ügyes-bajos dolgaikat. Húrokat, hangszervázakat árultak itten, jutányosabban, mint egyebütt. Esténként a citerások együtt vacsoráztak a szegényes szobában, pacallal meg ecetes babbal töltötték feneketlen gyomrukat, bort iddogáltak és énekeltek.

Most az egylet Róma legfényesebb, legkeresettebb helye. Elfoglalja az egész földszintet és emeletet, de így se tud elhelyezkedni, mert a tagok száma megszorodott, annyian keresik fel, hogy valóságos központtá változott és éjjel-nappal mozgalmas élet zajlik benne. Ez meglátszik külsején is. Párnák puffadnak a heverőágyakon, aranyozott székek, szobrok kerültek a hiányos bútorok helyébe, meleg ételeket, ínycsiklandó falatokat szolgálnak föl, melyeket a föld és tenger ad az embernek. A citerások már választékosabban öltözködnek, kalapot is hordanak és tógát, mert alkalmazkodniuk kell az új környezethez, patríciusokhoz és kalmárokhoz, kik mind gyakrabban keresik föl helyiségüket.

Eleinte csak egy-kettő szállingózott ide, különböző ürügyön, alkalmoszerűen, valakit keresve. Ma második tanyájuk. Viszont ők is átvették a citerások, irodalmárok, grammatikusok modorát. Könnyedén beszélnek, a költőktől ellesett hányaveti modorban nem sokat adnak a külső formára. Akad olyan gyáros, ki reggelente köményes vizet iszik, hogy érdekesen halvány legyen az arcszíne. Idők során költők, polgárok egymáshoz hasonultak s most jól érzik magukat együtt.

Mindjárt az ajtónál Vanitius ül, a törpe, egy széken, szokott helyén. Ő az egylet állandó vendége. Már délelőtt följár és csak késő éjjel távozik, az utolsók között. Nem bolondozik többet a császár asztalánál, hanem neki bolondoznak. Rengeteg a pénze és tekintélye, s méltósággal, önérzettel viseli a púpját, mely emberi sorba, kivételes helyzetbe juttatta. Akik bejönnek, először itt hajlonganak. Asztalka áll előtte, melyen ételek, italok vannak. Alig nyúl hozzájuk. Nem éhes és nem szomjas többé. A tányérnyalók megkönyékeznek, zaklatják egy-egy állásért, mely csak egy szavába kerül, ő azonban lerázza őket. Hangja vékony. Többnyire hallgat, nem szeret beszélni.

Délután kezdődik a kockajáték. Szedett-vedett népség ül össze játszani. Dobálják a poharakból az elefántcsont kockákat, pedig a tét, mely annak előtte egy as volt, négyszáz sesterciusra is rúg, de természetesen vannak magasabbak is, ki hogy bírja. Egyelőre csak néhány borzas íróska gyomrozza egymást. De később fölmelegszik a hangulat, indul az igazi játék. Megérkezik pár költő, ki újabban nagyon költekeznek, néhány jobb színész, köztük Antiochus is, aki szenvedélyes játékos és maga elé önti aranyait, őneki itt nagy a becsülete. A Marcellus-színházban évi hatszázezer sestercius a fizetése.

Hallani a játékosok kiáltását, amint a téteket jelzik egy-egy megjegyzéssel:

- Kutya - mondják -, kutyadobás. Te vesztettél.
- Venus-dobás - szól egy magányos hang. - Nyertem.

A nyerő Sophokles, a költő, nyápic emberke, ki sok pénzt söpör be, mert kedveli a szerencse, és sajátos módszere szerint forgatja a kockákat, melyet nem árul el.

Ez a görög, kinek pillátlan szeme vörös a virrasztástól, azzal szokott dicsekedni, hogy vérrokona, közeli atyafia az egykori tragédiaírónak, amit nem lehet ellenőrizni, a többiek tehát vagy elhiszik vagy nem, aszerint, nyer-e vagy vesz-e. Különben úgyszólván csak ebből a

hitből él, mert se énekelni, se írni nem tud, legalább senki se olvasott tőle semmit és beszéde se igen vall költőre. Összevissza hazudik, családfáját az istenekig vezeti föl. Kapzsi és önző.

Tranio ül mellette, a Bulbus-színház tagja, jelentéktelen színész, ki a színházban a kutyaugatást utánozza a szín mögött, s szerencsétlenségéről híres, és ezért hallgatólagos szövetséget kötött szerencsés barátjával. Sophokles évek óta nem segített rajta, de azért barátságuk nem lazult.

Később jön Bubulcus, a sokszoros milliomos, a gyapjúkereskedő, ki itt szerezte összeköttetését a császárhoz; udvari szállító és azóta annyi vagyont lopott össze, hogy a legdúsabb polgárokkal vetekszik.

Öt háza Rómában és Sabinumban egy olajfákkal kerített villája, halastóval és gyümölcsösssel, körötte végtelenbe nyíló birtokok, melyeken birkákat tenyésztenek, gyapjút nyírnak, szántóföldek, hol bérlői vetnek és aratnak. Se szeri, se száma gulyájának, kondájának, ménésének. De már nem tud vagyonáról. Mióta a császár fölszabadította, hátat fordított a munkának, és rabszolga keze, mely valaha trágyában túrt, megfinomodott, csak csempe körmein, rövid ujjain látszik származása, melyek közt most olvasatlanul csorranak át a megszámlálhatatlan milliók. Homloka vad és erőszakos. Szemében azonban már enyhült mosoly ül, kedves igyekszik lenni azokkal, akikkel beszél. Arca óriási, mint az egyiptomi vízilóé.

Erre az alaktalan testre a legdrágább ruhákat ölti, hogy mindig tüntessen gazdagságával, s ujjai merevek a gyűrűktől és ékkövektől. Máskülönb is igyekszik lépést tartani a korrallal. Noha alig tud olvasni, görögül pedig egyáltalán nem ért, gyönyörű könyvtárat szerzett, mely több szobát elfoglal, cédrusfa állványokkal, és összevásárolta a ritka kéziratokat, a bőrszíjas könyveket, melyek csak egy példányban lelhetők a fórumon, a Sosius-testvéreknél, Horatius könyvkereskedőjénél. Palotájában magánszínház van, melyen föllép feleségével együtt, aki Parisnál tanult táncolni és Zodicus iskolájába járt. Fiait Fannius tanítja, a „Római Citerások Egyleté”-ben levő tanfolyamon, hol költőket olvasnak a növendékek, és maguk a híresebb poéták is előadják új verseiket. Ebben a környezetben, mely létalapját adta, letesz dölyféről, visszaemlékezik, mivel tartozik a sok írónak és nyájnak, szerény, leereszkedő.

Gallióval lépett be, a kis színésszel, ki feleségének a szeretője és Latinusszal, a széplélekkel. Nagy tisztelettel fogadták őt. Akik kockáztak, mind fölálltak, a játék pillanatra abbamaradt, még Vanitius is fölemelte közönyös fejét.

Sophokles, a tragédiaíró élelmes leszármazottja, kinek határozottan érzéke van az ilyen drámai fordulatok iránt, azonnal föl pattant helyéről, belekarolt és vitte a kockázóasztal felé. Tranio el van ragadtatva frissességétől és fiatalágától. Florus gyűrűit dicséri. Phorniónak az a fogása, hogy gorombaságokat röpít a fejéhez, melyeken a kalmár nevet. Mindenki csak őt hívja játszani. Ez a társaság nem engedi ki körmei közül és ahhoz az asztalhoz tessékeli, melynél mindennapi udvara ül, a hízelgőkből és élősdiékből.

Itt álldogál Fabius is, a szegény írnok, többszörös családapa, aki az *Acta diurna* hivatalos híreit másolgatja. Szerepe évek óta csak annyi, hogy lesi Bubulcus kockáit, és ha vesz, sóhajtozik, ha nyer, mosolyog. Ügyetlen bókoló, beéri azzal, hogy néha valami butaságra nyitja száját, amiért Bubulcus a társaság helyeslése közben hátba löki őt. Fabius azért nem megy el. Vár türelmesen, aztán fájdalomdíjúl kap egy aranyat, hogy legyen miből vacsoráznia. Bubulcus mértékkel szórja a pénzét, mert már ismeri embereit és tudja, ki mennyit ér a piacon, mennyire van a császár kegyében. Ezért az adakozásban bizonyos kulcshoz tartja magát. Crispus, az ösztövért olajkereskedő azonban új ember, ő csak rövid ideje forog a művészek körében, kinek jóvoltából udvari szállító óhajtana lenni, félszeg és bátortalan, tájékozatlan, úgyhogy Zodicust olyan nagy írónak tartja, mint Senecát, Traniót akkora színésznek, mint

Parist. Boldog, hogyha egy-egy szóba ereszkedik vele. Ebben bőségesen van része. Őt is körülveszik a lebzselők és halkán kölcsönkérik tőle, amit Crispus készségesen teljesít. Szegény, derék olajkereskedő egy eltévedt gyermeknek tetszik a Múzsák e kedveltjei között.

Más világ van most, mint hajdanán, mikor a színészek rabszolgáskorban álltak, száműzték, korbáccsal verték őket a hatalmasok, s tisztos ember még leányát se adhatta hozzájuk. Majdnem mind felszabadultak. A régi császárok rendeletei, melyeket az erkölcsök elpuhulása ellen hoztak, érvénytelenné váltak, új korszak következett, és az állami művésztelen napról napra jobban virágzik. Az aedilisek, a játékok rendezői úgyszólván minden este hivatalos órákat tartanak itten, hogy érintkezzenek a kor kitűnőségeivel, s egyetlen magasabb hivatalnok se mulaszthatja el, hogy megmutassa magát ezen a helyen, hol a császár színház után vacsorázni szokott.

Zodicus estefelé érkezett Fanniusszal, zajongó csoport élén. Iskolájukban véget ért az óra. Pylades, a némajátékos, aki tanfolyamukon a táncot és vívást tanítja, fűgén libegett be, repülő kezekkel és lábakkal. Neki is sok tanítványa volt, különösen a szenátorok közül. Nero utóbb egy ünnepélyen gladiátorokkal állította kardversenyre a szenátorokat, kik, nehogy készületlenül érje őket a harc, edzik testüket, hajlékonyá, ügyessé igyekeznek tenni öreg inaikat.

A tekintély azonban Zodicus, a költészettan tanára és Fannius, ki szavalásra meg énekekre oktatja tanítványait. Híveik seregében haladnak, kik még mindig kérdésekkel ostromolják mesterüket.

Lentulus, egy szerény és öregedő kisbirtokos, aki vénségére elhatározta, hogy versírással próbálkozik és tanulmányozza a költőket, még mindig a lecke hatása alatt áll és arra kéri Zodicust, magyarázza el még egyszer, amit előadott. A kisbirtokos fáradtan néz maga elé. Az a sok új dolog, melyet ezeken a leckéken hallott, elcsigázta, és míg mestere beszél, családjá jár eszében, gyermekei, felesége, majorsága s alig tud már figyelni. Rendkívül szorgalmas, de semmire se jut. Nehéz a feje.

- Csak a dactylost tudnám - sóhajtozik.

- Pedig nagyon egyszerű - válaszolt Zodicus és hüvelykét végigjárta ujjperecein, skandál egy hexametert.

- Igen - feleli Lentulus bambán és ő is tapogatja ujjait.

A terem csupa lárma és fény. Crispus, a nyájas olajkereskedő egy tétre félmilliót vesz, kifosztottan föláll, de azért szeretetre méltóan mosolyog. Bubulcus még bírja.

Zodicus és Fannius nem elegyült a társaságba, félreült egy oszlop alá, ott beszélgetett.

- Alig győzöm - mondta Zodicus. - Megint hat patrícius. Egyre többen jönnek.

- Én főlemelem a tandíjat - szólt Fannius -, de ma megint megrohantak. Főképp az aggastyánok vívnak.

- És haladnak? - kérdezte Zodicus.

- Nemigen - válaszolta Fannius, fakó vigyorgással kaján száján.

Mind a ketten duzzadtak a pénztől és becsüléstől, de azért nem jó hangulatban voltak.

Ezt a két embert az irigység tartotta össze. Közösen féltékenykedtek mindenkire, aki valamit elért, és általában semmit se helyeseltek, ami jó és megnyugtató. Csakhogy egymásra is éhes gyűlölettel tekintettek. Zodicusnak fájt, hogy Fannius is boldogul, Fannius pedig nem bírta el Zodicus sikerét. Ezért állandóan együtt jártak, mert attól tartottak, hogy egyikük a másikuk

távollétében többre viszi, és tudták, hogy mihelyt elválnak, csak mocskolják egymást, így lett belőlük Castor és Pollux.

Kevés szeretetet kaptak az életben, elismerést semmit. Zodicus fiatal korában a fórumon loholt, és érzékeny versikéit, melyeket ugrándozó báránycsordáról és turbékoló gerlicékről írt, fülébe harsogta mindenkinek, de meghallgatást nem talált, kinevették vagy ellökték. Ezt nem felejtette el még most sem, hogy a császár magához emelte. Bosszúra vágyott, mindenkivel szemben, aki vidám és elégedett, s visszafizette a rosszat azoknak is, akik sohase bántották őt. Fannius valamikor mint rabszolga, köveket cepelt a hátán, kitörte bal lapockáját és összezúzott csontja úgy sajgott, hogy sokszor aludni se tudott miatta, ő sem békült meg soha. Horkolt az örömtől, valahányszor rosszat hallott vagy mondhatott valakiről. Mérhetetlen boldogtalanság és aljasság lakozott ebben a két húsos, alacsony rómaiban. De szemükben még ott pislákol a régi vágy a szeretet után, mélyen, hamuval borítva, és mindannyiszor föltündökölt, mikor valaki dicsérni kezdte őket vagy csak azt a reményt gerjesztette, hogy becsületet érez irántuk.

- Jön? - kérdezte Fannius.

- Mit tudom én - mondta Zodicus ingerülten.

Még mindig a császár volt minden gondolatuk, most is, hogy alig fogadta őket. De ezt szégyelltek bevallani egymásnak.

- Mikor voltál nála? - vallatta Fannius.

Búsan üldögéltek.

- Múltkor - szólt Zodicus -, most sok a dolgom.

- Nekem is. Aztán mindig játszik.

- Igen - mondta Zodicus, torz fitymálással -, Parisszal járkal. Fölléptette a Bulbusban is. Meg a Marcellusban. Láttam.

- Jó volt?

Zodicus nevetett:

- Pocsék. Nevetséges. Nem veszik komolyan. Alapjában véve senki.

- Senki - mondta Fannius, mély, megvető hangon. Csak mi csináltunk belőle valakit.

Epe fröccsent nyelvükről. Lenyelték, mint valami undorítót, amitől arcuk is elcsúfult.

Aztán puhatolóztak, figyelték egymást, nem akarták elárulni, hogy kicsöppentek kegyéből.

- Ma hol lép föl? - kérdezte Fannius.

- A Pompeiusban - felelte Zodicus. El se mentem - és elbiggyesztette száját.

Callicles három nővel jelent meg, mint szokott, Lolliával, aki Bubulcus szeretője, de soha sincs vele, s a gazdag kalmár, mint beszélnek, csak divatból tartja, és két egyiptomi hetérával, kik kicsiny, fakó arccsokájukat kékesfekete fürtökbe rá mázták és sajátos vidámsággal mutogatták a fényben fehér fogaikat. A nők fátyolát Callicles vette át szertartásosan. Mindenki feléje fordult, bizonyos kedves derűvel, amit ő széles mozdulattal köszönt meg.

Görög neve ellenére is latin származású volt, fiatal éveiben hosszabban tartózkodott Athénben, szokásaiban, beszédében egészen elgörögösödött és mérhetetlen lenézéssel viseltetett a katonai latin állam iránt, melynek véres barbárságát, nehézkes művésziatlenségét nevetségesnek tartotta. Termete törékeny. Haja kevés, középütt gondos és egyenes választékkal, melyet

olykor kisujjával hoz rendbe. Ametiszt színű, kopottas tógát viselt, de azért előkelően redőzi, mint valami patrícius.

Sokan színésznek, írónak, táncosnak vélik, noha nem az, hanem minden együttvéve. Egy összetört életet rejteget magában, s nemes és szomorú céltalansága kiül fáradt arcára, melyet orrtól a szájig mély árkok sötétítenek, hosszú és érdekes orrára, mely mintha régi vágyai felé sírna. Szemében megalvadt feketeség, parázsló, mély és égetett, akár egy öreg madáréban.

Abból azonban, amit elrontott az élet negyven év alatt, ő csodát művelt és a drága roncsokat pazar kézzel dobálta. Görögül csevegett. Záporosan tudott beszélni mindenről, ami eszébe jutott, nők cipőiről, násfákról, szépitőszerekről, versekről, elképzelt szerelmeiről, melyeket egyiptomi királyleányokkal élt át, kiknek ősei gúla alatt alszanak, költők ocsmányságairól, ismert államférfiak szokásairól, csupa sete-suta dologról, melyet a hallgató fontosnak és jelentősnek érzett, mert annyi lelket öntött belé, hogy megelevenült. A művészek e tanyáján, úgy rémlett, egyedül ő a művész, aki nem vallotta magát annak.

Mindenki az ő ajkán csüngött.

Külön nyelvet teremtett ódon szavakból, melyeket régi remekírók használtak és ezeket csúfondárosan, bizonyos áljóhiszeműséggel elegyítette azokkal az éjszakai kifejezésekkel, melyeket itt hallott. Csípős volt, néha maró és kegyetlen. Gúnyal nyilatkozott mindenkiről, elsősorban önmagáról, hogy szánalmat ébresszen maga iránt. Az a sok érzés, mely finom lelkében élt, az édes láz megsavanyodott, a borból ecet lett. De az erős és még mindig illatos.

A nők, kik körötte ültek, figyeltek. Kellemes, bársonyos hangján beszélt. Poppaea sárga szalagjait dicsérte, melyekkel lábait átköti, az aranycipőkben.

Időközönként megszakította beszédjét, mert észrevett egy-egy nőt, ki elsuhant mellette.

- Bájos - mondta a nő felé -, elbűvölő - bókkolt a lányoknak, udvarias túlzással, száján egy enyhítő mosollyal. Ezeket a bókokat úgy szórta szét, mint értéktelen rózsákat, felületesen, de kedvesen.

Aztán tovább beszélt:

- Ó - sóhajtott -, Athénben a hölgyek halvány fátyolt viselnek. Fejüket pedig kissé hátrahajtják, mikor énekelnek, így. Az athéni nők csuklója finom és jóindulatú.

Ivott kicsit, mert szerette a bort és poharába nézett, szomorúan.

- Nagyon szomorú - tette hozzá, lógó fejjel.

- Micsoda?

- Nagyon szomorú. Ma láttam egy római nőt, gyapjúköntösben. Kövér volt és szuszogott. Nem szomorú ez, hölgyeim?

Hátul a kockasztalnál haldoklott a játék. Bubulcus is fölkel, a költők osztozkodtak a pénzen. Sophokles még egy rohamot intézett a kalmár ellen.

- A művészek - mondta Callicles, leírhatatlan furcsa kézmozdulattal - Sophokles, a nagy költő ükunokája, íme, egy új jelenet Oedipusból: „Oedipus Rómában.”

Babulcus a nők felé ment.

Callicles, ki közönségesen csak potrohos férfiúnak hívta őt és sok változatban írta le szörzetes mellét, bütykös lábát, dagadt fejét, most a pénzeszsák közeledtére tiszteletteljes arcot öltött, mert a gazdag embereket bámulta.

- Adonis - röpítette felé a szót.

- Tessék? - szólt a kalmár, aki nem tudta, kicsoda Adonis.

Callicles nem volt képes hízelegni, mert bár ravasznak hitte magát, nem ismerte az embereket, sohase tudta eltitkolni lenézését azokkal szemben, akiket meg akart nyerni. Nem is kapott semmit soha, s abból éledgett, hogy hetérákat tanított görögül.

Mindenki kacagott a kalmáron. Callicles pedig zavartan magyarázkodott:

- Komoly, derék férfiú - mondta Bubulcusra mutatva. - Ércipőkben halad célja felé. Mint a szárnyas Mercurius. Ne értsenek félre - tette hozzá.

Most Zodicus is odasompolygott hozzá. Neki naponta szüksége volt arra, hogy Fanniusról valami rosszat halljon, amit Callicles készséggel teljesített. Fanniusnak viszont Zodicust jellemezte tömören.

- És Nero? - kérdezték Calliclest, mind a ketten.

- Ő a császár - mondta hódolattal.

- De a versei?

- Meleg, párnás kezei vannak - szólt Callicles.

- Mégis - vallatták a költők, akik tudták, mit tart róla.

- Anakreon - szólt Callicles - nagy költő volt - itt kiitta poharát -, de ő nem volt császár - és körülnézett, leplezve mosolyát, mely csak szemében izzott.

Fölugrott, a konyhába sietett, hogy érdeklődjön a vacsora iránt, mert ínycsoki is volt, kedvelője a finom falatoknak és az aszúbornak. Itt egy mosogatólánnyal csevegett, aki kicsit szurtos volt ugyan, de nagyon szép. Callicles elővette kis üvegét, melyet mindig magánál hordott, a leány nyakába illatszert csorgatott, mely végigömlött hátgerincén és sikoltásra készítette, aztán ő, a tébolyító királylányok kedvese, vadul szájon csókolta a rabszolganőt és istennőnek nevezte. Majd visszatért a három hetérához.

- Fülemlile leves lesz - újságolta -, az imént kétezer vértett el kitűnő szakácsunk kése alatt - és a nőket átkísérte az ebédlőbe.

Az ebédlő csupa rózsza volt. Nyolcszázezer sesterciust adott ki a kincstár pusztán rózsákra, mert a császárt ide várták.

Nero ott hevert az asztalnál. Színház után érkezett s fáradtnak látszott. Mostanában sokat kellett játszania; mert a nép egyre több játékot kívánt, és ő énekelt, szavalt, cirkuszban, színházban, majdnem minden este, hogy elfeledtesse a zendülés emlékét. Vacsora előtt drágagyöngyöt vetett borába és megitta. Amint mondta, egy milliót nyelt le. Aztán érezte, hogy a gyöngy gazdaggá teszi torkát és gyöngyházfényt lop szemébe.

Színészek vették körül, kik vele együtt játszottak és most mulattatták. Később, hogy nehéz borokat ittak, egymás közt kedélyeskedtek, mint kartársak. Gallio a fogatlan Pammanest utánozta, Alityros Traniót, Lucius Phanumot, Phanum Porciust, Porcius pedig Alityrost. Ebből a szerepből egész este nem zökkentek ki. Senki se volt ő maga. Mindenki más volt. Antiochus, aki eddig nem vett részt ebben a furcsa játékban, egyszerre fölkel és a nagy színészt mímelte, akit eddig nem mertek utánozni, híres vetélytársát, Parist. Tragikus rémület sugárzott róla, suttogott, mert a nagy jelenetekben suttogni szokott és kezével ijedt mozdulatokat tett. Annyira élethű volt, hogy Nero dülöngött a nevetéstől.

Mikor javában kacagtak, belépett Paris. A kedv tetőpontjára hágott. Mulattak a két Parison, az igazin és a játszotton, kik szembe kerültek egymással.

Paris azonban dúlt volt, ijedt. Egyenesen odament Neróhoz és fülébe súgta:

- Összeesküvés.

Nero elérte a tréfát:

- Rettenetes - súgta vissza és mint jó színész, elfehéredett.

Aztán arcába nézett Parisnak, elnevette magát. Rávert a vállára:

- Remekül játszottad - kacagta -, feküdj le és igyál.

Ők ketten, a nagy színész és a császár bizalmas barátságban éltek s gyakran megengedtek maguknak ilyen tréfát. Szinte versengtek egymással, ki tudja megtéveszteni a másikat úgy, hogy a játékot valóságnak higgye. Nem érték be pillanatnyi ötletekkel, előkészítették, alátámasztották, folytatták az ugratást, sokszor napokon át. Paris egy alkalommal, mikor együtt ittak, hírnököt küldetett magához, hogy villáját kirabolták. A hírre sírni kezdett, tépte haját, hazarohant és sokáig nem mutatkozott a császár előtt. Aztán részletesen festette le, könnyel szemében, hogy dúlták föl szobáit és engedte, hogy a császár vigasztalja. Nero, mikor rájött a turpisságra, haragra lobbant. Magából kikelve közölte, hogy az illetlen mókáért számúzi Parist és azonnal el kell hagynia a várost. A színész már úton volt, mikor visszahívatta azzal, hogy ő győzött. Mert ő is csak tréfált. Erre a két színész átölelte egymást, kölcsönösen meg volt elégedve, kacagott.

Nero maga töltött Parisnak, de az nem nyúlt a pohárhoz.

- Nem - susogta halkán -, most nem tréfa.

- Olyan pompásan csinálod - mondta a császár -, mint még soha.

Paris fáradt volt. Nero fölállt, még mindig kémlelve arcát.

- Nem játszom - mondta Paris, és most szája körül valami elárulta, hogy igaz.

Lementek, hintóba szálltak. Nero, hogy együtt maradtak, még egyszer kérlelni próbálta, hogy ne folytassa a játékot. Már nevetett is, de akkor ajkára fagyott a kacaj.

- Rubellius Piatius - szólt Paris -, Augustus rokona, őt akarják trónra ültetni.

- Ó.

Paris idegesen beszélt:

- A senatus egy részét megnyerték. Lázadást szítanak a katonák között. Még a testőr csapatokkal is érintkeznek. Minden szál a kezükben. A vezetőjük is.

- Kicsoda?

Paris nyelt egyet. Mintha nem akarna beszélni. Aztán:

- Agrippina.

- Ó? - kiáltott Nero. - Az anyám - és harapta a gyaloghintó párnáját -, az anyám, az anyám - és szaggatta a párnát fogával, mint a tigris.

VIHAR

Hogy hazaért, akkor is csak ezt ismételte.

- Anyám - kiabálta -, az anyám.

Emlékek rohanták meg a fejét, a régiiek, a gyermekkorából és újak, édesek és szörnyűek.

Seneca, aki megjelent az éji tanácskozáson, nyugodtan viselkedett.

Ő ismerte ezt az asszonyt, éveken át szeretője volt. Szomorúan bólintott.

- Ő lenne? - kérdezte tőle a császár.

- Ő - szólt Seneca.

- És mi a teendő?

- Az - felelte Seneca, emelt hangon -, amit az állam érdeke követel.

Agrippina tagadott. Nem ijedt meg, háromszor volt császárné, tudta, mi a hatalom. Az embereket mélységesen megvetette. Okos fő, szívósan védekezett.

Odaállt fia elé, szigorúan. Nyakizma feszült, férfiválla rángott. Úgy hallgatta végig a vádakat. Majd csak ennyit:

- Nem igaz.

A haragvó Nerót büszkén nézte. A fia volt. Szép volt. Hatalmas volt. Most is azt gondolta, amit trónralépésekor: ölessen meg, de uralkodjon. Mikor azonban vallatni kezdte, rárivallt:

- Nero - nevéen szólította, mint gyermekkorában, mikor megszidta és összemorcolta sűrű szemöldökét.

Őrjáratok járták végig a várost. Éjjel, fáklyafénynél több helyre bementek, de nem találták a bűnösöket, azok, kiket gyanúsítottak, beigazolták ártatlanságukat. Minden nyom eltűnt. Agrippina keze remekelt.

Aztán, mást nem tehettek, a testőrcsapatok parancsnokát vették elő. Burrust azzal vádolták, hogy tudott róla. Odavonszolták a császár elé és kihallgatták. Az öreg katona önérzetesen, durván válaszolgatott. Arca, ősz haja alatt, elpirult.

Lángoló szégyennel ment ki a palotából és lovára ült. Kifelé igyekezett, a kedves ló vitte. Tompa szomorúság borult reá. Léptetett lován, nézte a természetet, mely vigasztalta jóságos közönyével, a földet, bokrokat, fákat, a katona kedves és nyílt ismerőseit, melyeket mindig jobban megszeretett, hogy eltávolodott az emberektől. A föld az sánc, a bokor az védőhely, a fa az akadály, de az emberek kiismerhetetlenek.

Caligula alatt kezdett szolgálni, mint a császár híve, sok csatában vett részt és meghalt volna egy semmiért is. Sohase kímélte vérét, nem ragaszkodott az élethez. De itt a békében a katona egy göröngyön is megbotlik, céltalan a hősiesség, s tájékozatlan a sok csel és érdek között, mely ide-oda rángatja, vak eszközül. Már nem ismerte ki magát ebben a zűrzavarban, őt is elérte a gyanú, mint a többiekét. Sajnálta azokat, kik ma élnek, mert még rengeteg szenvedés vár reájuk, s örült, hogy ilyen öreg és közel a sírja. Becsületes embernek többé nincs itt semmi keresnivalója.

Lova nélkül, hogy kormányozná, a táborba ment, a Róma alatt elnyúló katonai gyülekezőhelyre, hol a csapatok tanyáznak. Annyszor megtették együtt ezt az utat, hogy a ló ösztönösen idetévedt. Egy zsoldos a földön árpakenyert rágott. Centuriók adták ki másnapra a napiparancsot, öszvérek vontak ostromgépeket. Burrust a meghiúsultság fogta el az ismert kép láttán, és táguló orrcimpával szívta magába a tábor nyers, férfias szagát.

Arrafelé tartott, hol kék lobogó lengedezett, a lovasok táborához, mely lenyugodni készült. Nyerítést és nyihogást hallott. Lóápolók vakarták, abrakolták hatalmas harci ménjüket. Leült egy székre. Öreg katonák mentek az úton, marcona vitézek, kiket név szerint ismert, a régi időből és újoncok, kik a gyakorlótérről jöttek, vastag karddal vagy kis törrel, parittyások és nyilasok, ismeretlenek, kik fiatalok, éppoly ifjak, mint mikor ő kezdte és egy folyton megújuló hadseregnek, a halhatatlan latinságnak el nem múló életét jelentették. Sisakjuk vidám, egészséges arcot árnyalt, páncélingük feszült a mellükön.

Burrus átölelte hosszú, búcsúzó tekintettel az örökkévaló Város örökkévaló hadseregét és megmámorult a római világbirodalom nagyságán, mely Britanniától Moesiáig, Galliától Dáciáig, Hispániától Achajáig terjedt. De valami sejtelem azt mondta elszoruló szívének, hogy ez is csak múlandó, és szeme, mely nem ismerte az érzékenységet, elhomályosult.

Itt-ott tüzek gyulladoztak. Egyre több helyen kürtök szóltak, a katonák vacsorázni mentek a tábori konyhákhoz, aztán aludni tértek. Rászállt a táborra az álom. Ő azonban nem feküdt le, hanem régi dolgokon gondolkozott. Többször járt itt a császárral, évekkor ezelőtt, hogy kedvet gerjessen benne a katonai tudomány iránt, de hiába, Nero nem volt fogékony, a játék után futott és őt elhagyta. Külön-külön éltek. Most mindkettőjük végzete betelt.

Szél rázta a fákat, vihar volt keletkezöben. A mennydörgés szokatlan alattomos morajjal, északról nyugatra vonult. Ezt rossz jelnek tekintette. Burrus vallásos ember volt, katonacsalád sarjadéka, ükapja is harctereken vérzett, s ő a hitetlen nemzedék közepette megőrizte tiszta hitét, melyet ősei vallottak. Az égi híradás megrendítette. Fölsóhajtott és elkomorodott. Aztán sátorába ment, megírta a császárhoz lemondólevelét, melyben keményen és egyszerűen elbocsátását kérte.

A vihar nem csillapodott. Hánykolódott anélkül, hogy ki tudott volna törni és a levegő lehült volna. Egyre morajlott az ég. Lenn a szemhatár alján kis hangtalan villódzások rohantak végig.

Nero Poppaeával beszélgetett a hálószobájában.

Poppaea már nem távozott el többé. Egy kísértet biztonságával járt a palotában.

A hajsza, melyet utóbb átéltek és a nyomában járó kétség megviselte őket. Mind a ketten nehezen lélegzettek a fullasztó éjben, mely port szórt szét és vakon botorkált künn a kertben. A palota barátságatlan volt.

- Talán feküdjünk le - mondta Poppaea.

Lefeküdtek, egymás mellé, az ágyra. Be se takaróztak, arra se volt kedvük, mezítelenül heverték.

Sokáig nem szóltak semmit.

Nero végül:

- Alszol?

- Nem.

- Miért?

- Ah - sóhajtott Poppaea.

Jobbra-balra fordultak, de nem találtak nyugalmat. A párna égette testüket. Se aludni nem tudtak, se csókolózni. Nyitott szemmel bámulták a sötétséget, néma hullák az ágyon.

Valami roppant kerengett köröttük.

- Őrzik? - kérdezte Poppaea.

- Minden ajtónál három ór.

Poppaea felült: - Nem hallhat senki?

- Nem - felelt Nero.

- Szeretnék beszélni. Ha a hangom hallom, akkor jobb.

Nero az ágy szélére ült. Poppaea az ágyon maradt. Látszott a sötét szobában valami fehérség. Teste derengett. Halványan, mint felhőn át a hold.

- Sohase lesz vége ennek - mondta. - Már aludni se hagy.

Nero hallgatott.

- Hiába - szólt Poppaea. - így kell elpusztulni.

- Ha legalább tanácsot kapnék - mondta Nero -, nem bánám, akárkitől és akármit. Mondaná: ezt tedd. Én megtenném. De ez elviselhetetlen.

- Mégis elviseled.

Nero gondolkozott;

- Lemondani a trónról. Az segítene. Rhodosba vonulnék. Énekelnék.

- Ugyan - vágott közbe Poppaea. - És én?

- Te velem jönnél.

- Igen és én miről mondjak le? Rólad? Mert ezt akarja. Az életemről? Mert erre vágyik.

Egymás mellett virrasztottak.

- Nézd - mondta Poppaea és az Antonia-kastély felé mutatott, melyből gyér fény szüremkedett ki. - Ébren van. Ő se tud aludni.

Nero kitekintett. A sűrű porban egy fénypászma ingadozott.

- Vajon mire gondolhat? - kérdezte Nero.

- Mire? Tereád meg reám. Most mi kerültünk sorra. Te.

- Én?

- Te hát. Biztos lehetsz, túljár az eszeden. Gyakorlata van. Három férje volt. Az első az apád. Domitius Aenobarbus.

- Az édesapám - suttogott Nero.

- A második uráról, gazdag patrícius volt, mindenki azt meséli, hogy ő mérgeztette meg, a vagyonáért. Claudius pedig inni kért.

- Azt láttam - csapott rá Nero.

- Hát akkor? - kiáltott Poppaea olyan erősen, hogy Nero csitította. - Mit vársz?

Nero levetette magát az ágyra.

- Ő volt a kezdet - kiáltott -, az anya. Miatta vagyok a földön. És miatta vagyok itten is, ebben az éjszakában, ahol most vagyok.

Poppaea a császár mellé hullott, haja kibomlott és tépte. Ő is csak szárazon sírt, könny és hang nélkül.

A császár nézte a nőt, aki nem mozdult. Nevén szólította. De az nem felelt.

- Mi az? - rimázkodott. - Mért nem beszélsz? Nem hallod?

Nero, kinek szeme hozzászokott a sötéthez, látott abban a kis fényben, melyet Poppaea meztelensége árasztott.

Poppaea majdnem élettelenül, közönyösen hevert. A görcs sok kis hullámmá aprózta testét, aztán lerögzítette, kővé változtatta. Szeme nyitva. Bandzsított.

- Hová meredsz? - szólt Nero. - Mire kancsítasz ilyen ferdén? - Megőrült! - kiáltott.

Csitítani próbálta, csókjaival melengette a hús ajkakat, de azok fázósan fogadták leheletét. Hosszú idő múlt el.

- Boldogtalan - mondta Nero -, milyen boldogtalanok vagyunk.

Poppaea mélyet sóhajtott, ocsúdott. De bal arca még béna volt, petyhüdt.

- Egyszer - suttogta Nero és belemerült ebbe az arcba, melyben testvériesen felismerte a boldogtalanságot, mintha régi emlék után kutakodna a múltban - én is. Igen, így feküdtem az ágyon. Emlékezem. És nem tudtam aludni, mint most te. Egész éjjel. Csak vártam a reggelt.

Poppaea fölfigyelt.

- És?

- És megvirradt. Éppen ilyen lehettem. Utána pedig...

- Mi volt? - kérdezte Poppaea.

- Egy másik nap. Délajt ebéd. Britannicus.

Megint hallgattak.

Poppaea, határozottan:

- És könnyebb aztán?

Nero várt.

- Nem tudom.

- Nyugalom jön - segített Poppaea.

- Olyanféle - mondta Nero. - Csönd és hallgatás. Zsibbasztó.

Egymás felé fordultak, úgyhogy szemük a szemükbe meredt és szájuk egészen összeért, szinte tapintották rajta a kimondott hangokat. Arcuk most hasonlított egymáshoz. Mind a kettőn gyötrelem, kíváncsiság. Nero száján rövid szó buggyant:

- De...

Poppaea egy csókkal lezárta száját. Átadta hideglelős forróságát.

Aztán anélkül, hogy beszéltek volna, érezték, hogy egyre gondolnak mind a ketten.

- Jó? - csengte Poppaea olyan halkán, hogy alig volt több a lélegzetnél.

- Jó - hagyta rá a császár.

Künn még mindig vajúdott a vihar. A palota előtt levő olajfákba belekapaszkodott s ahogy fonákjára fordította levelüket, egy pillanatra fehérek lettek, mozogtak, mint óriás nők, fehér tunikában. Porfelhők is repültek.

De nem tudott esni.

A LEGJOBB ANYA

Sok mindent próbáltak.

Nero nem helyeselte a mérget, mert az foltokat hagy és rájönni nyomára. Poppaea azt tanácsolta, béküljön ki vele, színleg. A császár ezt tette, abbahagyta a mulatást, minden képességét arra fordította, hogy kiengesztelje és fölkeltsse benne a régi bizalmat. Testőrcsapatát visszaadta. Kézcsókkal üdvözölte, mikor találkoztak. Tökéletesen színészkedett.

Anicetus, a misenumi hajóraj parancsnoka egy liburniai gályát készíttetett, melynek alsó kamráit ólommal töltötte meg, hogy a nyílt tengeren kettérepedjen és elsüllyessze rajta az anyacsászárnét. Agrippina azonban még mindig gyanakodott, nem ült rá, csak visszamenet sikerült a császárnak odacsalni s akkor is kiúszott a tengerből. Mind a hárman kétségbe estek. Poppaea a hálószobája mennyezetét szakíttatta rá, hogy agyonüsse. Ez a kísérlet is kudarcot vallott és még türelmetlenebbé tette a merénylők helyzetét.

Anicetus aztán másra határozta magát. Éjszaka, valamivel éjfél előtt két katonával betört licrinumi villájába, hol az anyacsászárné betegen feküdt. Az ajtókat fölfeszítették és az idegenek nagy zajjal, erőszakosan hatoltak befelé.

Elöl Oloaritus és Herkules, két magas tengerész. Utánuk Anicetus.

A tengerészeknél csak evező volt, Anicetus kezében meztelen kard.

Sötét volt, csak a mécs világított.

Egy kis rabszolgalány, ki az ágy mellett aludt, hogy örködjön, fölriadt és kiszaladt a szobából, sikoltozva.

- Menj - mondta Agrippina megvetően, ki most egyedül maradt és tudta, hogy mi következik.

Nem szólt semmit, könyörögni nem is próbált, csak jobb karját emelte feje fölé, hogy védekezzen. De a gyilkosok féltek. Babonás asszony hírében állt, ki túlvilági varázslattal élt. Nem mozdultak.

- Mit akartok? - kérdezte.

Erre Oloaritus odaugrott és teljes erejéből fejbeütötte az evezővel, úgyhogy az anyacsászárné elsédült.

De még maradt annyi ereje, hogy fölálljon. Kilépett az ágyból és szembenézett Anicetusszal, kinek kezében remegett a kard.

- Ezt döfd át - ordította torkaszakadtából és fölemelte ingét -, ezt, mely Nerót szülte.

A parancsnok ekkor egyetlen szúrással leterítette.

Nero annyira nem bízott a merénylet sikerében, hogy ezen az estén is föllépett, Orestest játszotta, az anyagyilkost s noha alig készült, olyan elragadó és lázas volt, hogy a színház őszintén tapsolta.

Aztán Poppaeával várakozott egy közeli nyaralóban.

Sokszor ültek már így, késő éjszaka, mindig ugyanazt lesve. Most már nem is bíztak semmi-
ben. Több ízben csalódtak és utána mindig keserű volt a kiábrándulás.

A császár az asztalra dobta álarcát. Át se öltözködött, le sem vetette színészuhróját, a kothurnust és a görög köpenyt.

- Hiába várunk - mondta csüggedten.
- Nem úgy ment el - szólt Poppaea. - Izzott. Tudod; hogy gyűlöli.
- De már itt kellene lennie.
- Még nem - mondta Poppaea -, a villa messze van.
- Elfogták - szólt Nero -, talán megölték.

Egyre növekedett valószínűsége annak, hogy Anicetus eredménnyel járt. Múltkor, mikor semmit se végzett, hamarosan visszajött és jelentette. Óráról órára izgatottabbak lettek.

Nero megparancsolta, hogy nőt semmi esetre se bocsássonak a villába, mert attól tartott, hogy Agrippina maga jön ide. Aztán eszébe jutott, hátha álruhában lopózik be, mint férfi. Talán Anicetus maszkjában.

- Akkor leszúrom - szólt, hadonászva a kardjával.

Védekező állásba helyezkedett, vívni próbált, búvóhelyet keresett magának, arra az esetre, hogyha anyja fegyveres katonákkal együtt megtámadná.

Poppaea kifelé figyelt. Semmi nesz se kelt.

- Ki jár az éjszakában?
- Senki - mondta Poppaea.
- Mintha lépéseket hallanék - szólt a császár. - Ezek az ő lépései.
- Dehogy, az ór.

Örök jöttek-mentek, halkán.

Nyugalmas éjszaka volt. A tenger alig pihegett a távolban. Nagy csillagok ragyogtak az ég boltozatán.

Anicetus lovon jött, egyedül. A villa előtt megállították, igazoltatták, kikérdezték, csak akkor jöhetett be.

Nero ijedtében, nehogy felismerje, akárki jön, fölkapta az asztalon levő maszkot és arcára tapasztotta.

- Megtörtént? - kérdezte Poppaea. Anicetus nyugtatóan intett.

Majd bort kért. Egy hajtásra megivott egész kancsóval. Nagyon szomjas volt.

- Meghalt? - vallatta Poppaea. Anicetus megint bólintott.
- Az nem lehet - kiáltott Nero az álarc alól. - Nem halt meg. Ti nem ismeritek. Tovább játszik most is. Ő tudja tettetni az álmot, hosszú pilláival. Csak lehunyja szemét, elhalványul és nem lélegzik. Hányszor láttam. Aztán fölkacag, iszonyú nevetéssel. Hiszen a víz alatt se fulladt meg, órákig a tenger fenekén mászott, nem kell neki levegő, úgy jött ki. Még az óceán se bír vele. Mutasd a kardot.

A kardon semmi nyom.

- Él - mondta Nero -, él és idejön, azóta itt is lehet, megszökött.
- Katonák őrzik a villát - szólt Anicetus -, meg a tájékát is. Több, mint fűszál a mezőn.
- De ki van mellette?
- Oloaritus és Herkules.

- Csak kettő? Elbír velük.

- Azonnal vége volt - ismételte Anicetus -, én szúrtam át.

- Nem hiszem - mondta a császár. - Látni akarom.

Anicetus és Poppaea egyszerre kérdezte:

- Te?

- Én - szólt Nero. - Most. Megnézem - tette hozzá borzongva és mosolyogva az iszonyattól.

Poppaea lefeküdt, hogy a hosszú virrasztás után nyugodtan és elégedetten kialudja magát.

Nero és Anicetus pedig indult. Kocsi röpítette őket az éjszakában.

A lucrinumi villát csapatok állták körül. Nero bement.

Agrippinát közben ágyra emelték, fejénél fáklyák égtek-sercegetek a csöndben.

Nero a hallgatástól elfogódott.

- Anyám - suttogta - szegény -, és odaborult az ágyra. A halott nagy volt. Olyan óriási, mint egy hegy. Mindenen uralkodott most is, erőszakosan.

- Milyen szép - mondta Nero -, nem is tudtam, hogy ilyen szép. A keze - és fölemelte hűlő kezét - finom és bársonyos. És karja is friss, majdnem fiatalos. De válla az férfias. És horpadt. Itt beroskasztotta az evező. Kár érte. A szeme - beletekintett - az gonosz. Anicetus, mért nem beszélsz?

- Mit beszéljek?

- Igaz, te föl se foghatod, mi történt itt. Az Atrens-család minden tragédiája semmi ehhez. Én pedig itt vagyok és látom.

Fölkelt az ágy mellől, kiegyenesedett, és figyelte hideg szemmel, élesen, a fekvőt.

- Énekeljünk - mondotta, és énekelni kezdett, - Ó, anyám és apám Klytaimnestra-Agrippina és Agamemnon-Domitius, fiatok, az árva Orestes, az őrvjögő színész és vad költő mit is áldozhat tinéktek? Íme, csak dalt és könnyet. Meg szenvedést, mely végtelen. Az anya életet ad fiának és fia halált ad az anyának. Most kifizették egymást. Mert az anya, így mondja a pásztorének, az étellel együtt átnyújtja a halált is. Kiabáljunk kissé, fiacskáim, hogy a halott süket füle is meghallja és lásson a vak szem, melyen sötétség ül. Menj a Hades ölébe, ki ellenem törtél, gyilkos, ki fölvirágoztattál és meggyilkoltál. Hiszen én már nem is élek. Csak kísértet vagyok, vérrel táplálkozó és holdfényen sunyító. Nem félek tőled. Te szörnyű vagy. De én még szörnyűbb. Áldásom reád, édes kígyó. Most pedig megyek. Jajgató sziklák, síró folyamok, lázongó tüzek, felétek megyek.

Indulni akart, de visszatorpant.

- Itt vannak ezek is? - mondta ámulva.

Minden úgy, ahogy ottan. Szóról szóra. Az ajtónál fogatlan fúriák, vénasszony szájjal. És az erinnysek. Ősz, véres fűrtökkel. Lekuksolnak a küszöbre. Csakhogy ezek nem sivalkodnak, hanem kacagnak.

- Ezt megtiltom. Ne nevessetek többet. Engedjetez innen, nőstényfarkasok. Tragédia - szólt rekedten -, tragédia, tragédia.

Künn a csapatok a távozó császár tiszteletére trombitáltak.

- Ne trombitáljanak - mondta ingerülten.

Hogy a villába érkezett, még sötét volt. Egyedül ment be.

Megállt a szoba közepén. A trombiták még mindig fújtak.

- Mit trombitálnak? - kérdezte nyöszörögve önmagától. Aztán kiszólt, igénytelenül, könnyörögve:

- Ne trombitáljanak.

Poppaeához akart jutni, ki valamelyik hátsó szobában aludt, de az ismeretlen villában nem tudta a járást, és egyik teremben megbotlott, leesett a földre. Ott maradt. Nem akart fölkelni. Letépte maszkját. Most arca meztelen volt. Azt tapogatta sokáig a sötétben.

Amikor szürkült, hajnal felé, Poppaea megtalálta: a földön kuporgott, fejét előreszegte, bámult maga elé. Mellette álarc. Két keze ütemes mozdulattal simogatta a földet.

- Mit csinálsz itt? - kérdezte Poppaea riadtan.

A császár beszélni akart, de erőlködő nyelve nem tudott hangot adni. Keresett valamit, hogy eszébe jusson minden, amit régen elfelejtett. Keze pedig tovább mozgott, kaparászott, mintha betűket írna a földre.

POLITIKAI LECKE

Nero, ki eddig nem törődött álmaival, most többször álmodott olyan dolgokat, melyek tulajdonképpen semmisek és jelentéktelenek, de ébren is foglalkoztatták, napokig.

Nem az anyját látta. Az meg se jelent. Apró történetek peregtek le álmaiban, melyeknek igazi mivoltát csak ő érthette.

Egy szobor a Pompeius-színház körül leszállt talapzatáról, lassan, nagyon lassan járnival kezdett és vashomloka izzadt. Máskor valamilyen sötét folyosón botorkált, melyből nem tudott kivergődni.

Ezeket a látomásokat a helynek tulajdonította, a tenger közelségének, mely úgy érezte, még mindig emlékszik az anyjára, ezért elhagyta a nyaralót és Poppaeával együtt visszautazott Rómába.

Itten nem keresett szórakozást és barátokat, mozdulatlanul ült egy helyben, az elmebeteg nyugalomával.

Senecával őszinte volt. Tág szemmel tekintett rá:

- Az anyámat - mondta lassan -, meggyilkoltattam az anyámat.

Tagoltan, értelmesen ejtette ki ezt, élvezve annak gyönyörűségét, amit bevallott.

Nero már ifjabb korában szeretett kimondani aljas szokat, melyek kicsinyítik őt, de sohasem esett ilyen jól önmagának meggyalázása.

Seneca visszatántorult attól, amit látott. Minden bölcseséggel fölfegyverkezve sem nézhette közönyösen őt, aki neveltje, szellemi gyermeke volt, végre ő indította útnak annak idején mint költőt.

- És - dadogta a császár - álmodom is. Mindig álmodom. Csak álmok ne lennének. És látni se kellene, hunyt szemmel is. De csak ezt a szememet csukhatom be. Azt, amelyik az álmokat látja, nem - és összeborzongott.

Seneca most ösztönösen lehunyta szemét, hogy ne lássa a császárt.

Nem engedte, hogy hasson rá a látvány, nem akarta őt megérteni. Különben ő is dúltan tekint vissza reá és a benne lakozó költő ismétli azokat a szokat, melyeket az imént hallott a császártól.

Ezért elzárta magát.

- A tényeket nézzük - szólt, közönyös arcot öltve.

Nero nem figyelt rá: - Anyagyilkos vagyok - nyögte.

Rómában az anyagyilkost a legnagyobb bűnösnek tartották. Pompeius szigorú törvényt hozott, mely még érvényben volt. Az anyagyilkost börtönbe varrták, egy kutyával, kakassal, viperával és majommal együtt, aztán tengerbe dobták. Nero egyszer maga is látott ilyen bűnöst.

Az elítéltet barna tógában vezették a tenger felé. Harang lógott a nyakában, lába alá fatalpakat kötöttek, nehogy megszenteltelítse az anyaföldet, és meztelen testét lictorok verték szilfavesszővel.

A képtől nem tudott szabadulni.

- Hagyjuk ezt - intett Seneca, aki véget akart vetni szenvedésének -, vizsgáljuk nyugodtan, mi történt.

- Megöltem az anyámat.

- Az állam ellenségét - magyarázta Seneca rendületlenül. - Nem is te öleted meg. Ő magát ölette meg. Öngyilkos lett, mások keze által. A rossz önmagát semmisíti meg. Ezen nincs mit sópáncodnod.

- Nem értem.

- Senki se tagadhatja - mondta mestere -, hogy a szenátust izgatta ellened, érintkezett az elégedetlenekkel, kiből állandó udvart tartott maga körül, bitorolni akarta a császári hatalmat, mely csak téged illet meg. Ezek a tények, melyek egytől egyig be vannak bizonyítva.

- Mégis - hebegte Nero - gyilkosság.

- Gyilkosság? - szólt Seneca magasra vonva szemöldökét. - Mondd inkább: államérdék, és akkor mosolyogni fogsz. Nem szabad megijedned egy szótól. A szók magukban mindig borzasztóak, mint az üres koponyák. Hiányzik belőlük az élet, a vér meleg, emberi lüktetése, mely értelmet ad nekik. Hiszen gondolkozz csak, mi történt volna, hogyha ez nem esik meg. Ő tovább ármánykodik, a hadsereg kettészakad, kitör a háború, polgárok és katonák egymást ölik. Jobb lett volna ez? Valld be őszintén, ártatlanabbnak, szelídebbnek érzed-e magad, hogyha egy élet helyett sok ezer vész el s hullahalom borítja a Palatinust és a Capitoliumot?

Nero gondolkozott.

- Azt mondják - szólt félénken -, utána egy nő kígyót szült és véreső hullott az égből.

- Dajkamese - legyintett Seneca, aki természettudományokkal is foglalkozott -, a nő nem szülhet kígyót és az égből nem hull soha vér. A valóságnak higgy, mely előtted áll. Az rettenetesebb, de megnyugtatóbb, mint az ilyen káprázat.

Odahajolt hozzá és majdnem fülébe suttozta: - Nem tartod különösnek, hogy mióta a világ áll, senki se merte kimondani egész határozottan, hogy ölni nem szabad? Egyes bölcselők, helyesen fékezni igyekeznek indulatainkat. De ők se állítják, hogy a rablónak nyújtsd oda szívedet és halj meg. Védheted magad, megölheted a rablót, azt jogos önvédekezésnek tartják. Egyáltalán, mindig hagynak valami rést, melyen át a gyilkosság régi szent jogait nyeri el. Ezek a közérdekre hivatkoznak, azok a császárság jóvoltára, emezek a bűnök megtorlására. Mindegy, ezzel szükségességül ismerik el. Hiszen látjuk mi gyarló emberek, bölcssek, minden iskolához tartozók, hogy jó lenne vér nélkül élni, de nem lehet, mert az emberben olyan ellentmondások lakoznak, hogy azokat csak karddal lehet áthidalni.

- És a szelídek?

- Azok az igazi gyilkosok, mert képmutatók és gyávák. Nem merik bevallani, hogy emberek, és levonni belőle a szomorú, gyászos, végső következtetést. Egy bogárkát se tipornának el és picsognak egy madárfióka elpusztultán. De bezzeg elfogadják a jótéteményt, mely a folytonos gyilkosságból származik, a rendet. Ők csak kényelmesek. Másra bízzák a sötét munkát és hátat fordítanak, mintha nem értük történe. Mert a hóhért, aki a rablógyilkost ártatlanná teszi, azért ők se küldenék el. Mindig tele voltak a börtönök és jajgattak az ártatlanok. Ami engem illet, minden embert ártatlannak tartok, a legnagyobb gonosztevőt is, mert megértem őt életkörülményeiből, helyzetéből és szükségesnek ítélem, amit tesz, mert különben nem tenné. Magas bölceleti szempontból pedig úgy vélekedem, hogy nincsen bűnös, ítélni nem szabad, magam nem is tudnék, talán még életem árán se vállalkoznék rá. De egy még magasabb bölceleti szempont azt mondja, hogy igenis vannak bűnösök, gondoskodni kell, hogy

legyenek, ítélni kell, és sajnos, mindig szenvedni kell azoknak, kiket az emberek egészen esetleges megállapodása alapján, mely korok szerint váltakozik, bűnösöknek nyilvánítanak. Ők a bűnbakok, akik lehetővé teszik, hogy a többiek zavartalanul élhessenek.

- Borzasztó - mondta Nero, aki maga is megriadt ettől a világoasságtól.

- Nem borzasztó - csapott rá Seneca határozottan -, csak emberi. Vagy nevezzük az emberit borzasztónak. A történelemben nincs kegyetlenség. Azt látom, hogy a puhák, kik féltek cselekedni és nem tudták megfékezni a lázadókat, mindig több kárt okoztak, mint azok, akik helyes időben, gyorsan, céltudatosan vért eresztettek az emberek testéből, akár az orvosok. Mindig az álmódosók a bűnösök, a szelídség és szétfolyó jószág hirdetői, mert azok fellegekre építenek, olyanban hisznek, ami elképzelve talán szép, de a valóságba áttéve romboló erejű. A kő nem lesz könnyebb, ha pehelynek nevezem és az ember se jobb, ha istennek hívom.

- Ez igaz - szölt Nero.

- Egyelőre bizony - sóhajtott Seneca - öljük egymást. Az erősebb fölfalja a gyengébbet, mint a halak. Az ügyes gladiátor átszúrja az ügyetlent, a jó költő elnémítja a rosszat. Nincs kegyelem. És mindig így lesz, talán évezredek múlva is. Hogy haladunk-e, mint egyes bölcselők állítják, azt nem hiszem. Az ősemler négykézláb mászott, én kocsin repülök, nagy gyorsasággal, mert már ismerem a tengelyt és a kereket. De ez nem haladás. Mind a ketten egyet teszünk: megyünk. Az lenne a haladás, hogyha legyőzhetnénk önmagunkat, itt belül, belátás által, hogyha két édestestvér, ki az örökségen osztokodik, nem gyűlölné meg egymást halálosan azért, amiért az egyik száz sesterciusszal többet kap a másiknál. Erre nem tartom az embert képesnek soha.

- Mi az igazság? - kérdezte Nero mohón.

- Az igazság? Jaj, nincs igazság. Azaz, annyi igazság van, ahány ember van. Mindegyiknek igazsága van. Ezek nem juthatnak érvényre, ellentmondanak egymással. De ebből a sok igazságból meg lehet alkotni egy csillogó, hideg, okos, márványszerű hazugságot, melyet az emberek igazságnak neveznek és ennek megalkotása a te feladatod. Érts meg, mi bölcselők nem tudjuk határozottan, hogy mi a jó és mi a rossz. Firkálunk róla, oktatjuk olvasóinkat, hogy megszelídítsük őket, de magunk is kétkedünk. Keresünk valakit, aki gondolkozás nélkül cselekedjen, a politikust, aki bátran vállalja a gyilkos tettet, mely nélkül egyik ember megölné a másikat. Tedd meg a szükséges rosszat, és legnagyobb jótevője vagy mindenkinek. Minden szabadság a tiéd. Nincs törvény. Te légy a törvény. És nincs erkölcs. Te vagy az erkölcs. A lélegzésed szabja meg, hogy éljenek milliók. Ne riadj vissza csip-csup kétségektől. Az nem méltó hozzád, aki uralkodni vagy hivatva. Főképp pedig ne téveszd össze a művészetet a politikával, mely az érdektelenséget nem érénynek, hanem becstelenségnek tartja. Ha azt kiabálom, hogy éhes vagyok és tele a bendőm, akkor jó költő lehetek, de rossz politikus. Aki ilyen önzetlenül politizál, az buta színlelő, nincs joga szólni. Te is csak saját érdekednek és akaratodnak engedelmeskedj, így jársz helyes úton és tartsd helyesnek mindazt, amit tenni akarsz.

Senecát elragadta a heve. Megsimogatta homlokát, futó láng cikázott rajta.

- Császár - mondta -, császár, ne tépelődj tovább, nem ismerem reád. Amit itt mondtam, azt minden politikus tudta az ösztönével, világ kezdete óta. Nézd a császárok képmását, az államférfiak szobrát a fórumon. Horpadt, gödrös arcuk a mély redőkkel, álmatlan homlokuk, mely megdicsőült ércben és márványban, mind arról regél, hogy ebben a hitben nevelkedtek s ismerték az emberek mérhetetlen aljasságát, kapzsiságát, megvásárolhatóságát, pipogyaságát és határozatlanságát, amiből mégis halhatatlant, istenit alkottak. A költők ismerik az eget. De ők ismerik ezt a földet, minden sarával és mocskával.

A szónok elemében volt, régi mesterségét gyakorolta. Ő, aki Nerónak első költői tanácsait adta, most visszafordította a tett felé, hogy megkedveltesse vele azt, amitől egykor elidegenítette. Óvatosan vezette, lépésről lépésre. Érezte, jó úton jár, szavai hatnak. Nero figyelt. Senecának azonban még egy rohamra volt szüksége:

- Ezért csodálkozom aggodalmadon - folytatta -, mely egy rabszolgának becsületére válna, de nem neked. Ki a gyilkos? Mindenki az, aki él. Tegnap gyalogszerrel mentem a Janiculumon. Véletlenül nem bíbelődtem gondolataimmal, mint szoktam, mert elkészültem napi munkámmal és fejem kellemesen üres volt. Vidáman nézelődtem. Hát egyszer látom, hogy kocsi rohan előre, az úton pedig egy magával tehetetlen anyóka ballag, aki se lát, se hall. Rákiáltok, az anyóka félreugrik, megmentem életét. Ha véletlenül nem írom meg előzően a nyájasságról és szelidségről szóló erkölcsi levelem, akkor az úton is bizonyára vele foglalkozom, nem figyelek, s az anyókát menthetetlenül halálra gázolja a kocsi. Vajon azért gyilkosa lettem volna-e? Nincs, aki felelni tudjon erre. Mindannyian ilyen hálózatban élünk. Egymás mozdulatától függ életünk és halálunk, még az ország sorsa is. Ha nem száll orromra egy légy, holnap kitör a háború. És ha nem iszom meg most egy korty vizet, csak egy pillanat múlva, kigyullad a házam. Az életre nem szabad nagyon vigyáznunk, különben elveszítjük. Ezerszeresen áll ez az uralkodóra. Vágd porba lelkiismereted. Az igazi uralkodó sohase ismerte. Ne félj attól, hogy félsz. Mert most csak ez bánt. Július Caesar több ártatlan embert gyilkoltatott meg, mint valamennyi rablógyilkos, ki most tömlöcökben kuksol, sátorában mégis nyugodtan diktálta írnokának a gall háborúról szóló munkáját, s véres csaták után édesdeden aludt. Lenézte az embereket, akik nyilván nem is érdemelnek mást, fölvetve a versenyt az étellel, csakhogy aztán állta is. Az a fönséges szobor, melyet itt láatsz, a kopasz fejével és babérkoszorújával, tudott csúszni-mászni, hízelegni és ravaszkodni, bókolni és elhallgatni, aedilis korában építtetett, majd ujját húzott a szenátussal, aztán részt vett a Catilina-féle összeesküvésben, de utolsó pillanatban férfiatlanul cserbenhagyta társait. Cicero, az ügyvédje, alig tudta kirántani. Ha akkor elcsípik, névtelen áldozat lesz a kivégzettek lajstromában. Aztán milyen kétszínű minden cselekedetében. Száműzetésében megtanulta, mi a hatalom és hogy kell hozzájutni. Arisztokratának vallotta magát, Venus ükunokájának, de azért a néppel szövetkezett, hogy uralkodhasson. Egy istenben se hitt és valamennyi isten főpapjának választotta meg magát. Britanniát meghódította, a sarcolt aranyakon pedig megvásárolta magának a rómaiak lelkét. A kis tett mindig gaztett, a nagy tett sohasem az. Egymásra halmozta tehát tetteit, melyekről nem tudom, jók-e, rosszak-e, csak azt, hogy óriásiak, az emberi ellentmondásokat összemarkolta, szolgálatába szegődttette, és ezekből a sziklatömbökből emelte magasra egyéniségét, melyet ma nem is bírálunk, csak bámulunk. Nem engedte magát letiporni, pedig mindenki csak ezt akarta, és volt ereje a küzdelemre, mert tudta, hová megy, mert tudta, hogy ő a föld törvénye és erkölcs, aki törvényen és erkölcsökön kívül cselekszik, szabadon. Olyan dolgokat mondok most, melyeket leírni átallanék, de egy hosszú élet minden tapasztalata van benne. Átadom neked. Élj vele. Tanulj ítélni és tarts mértéket a bölcsesség ellenőrzése alatt. Légy te is Caesar.

Seneca megragadta az ülő Nero kezét, aki most fölkel. A szónok úgy érezte, hogy talpra állította őt.

- Más mód nincs - ismételte. - Vagy élni, vagy meghalni. Ha nem akarsz meghalni, akkor élj. Csak az a jó és rokonszenves, aki meghal. Kisebb szívességet el se fogadnak tőlünk embertársaink.

Nero derült volt, feje tiszta. A vigasztalás fölpezsdítette.

Seneca elégedetten ölelte át nevelt gyermekét, noha látta, hogy Nero nem született se művésznek, se politikusnak, mert a művészetben kegyetlen, mint egy politikus, és a politikában érző, mint egy művész. Rossz író és rossz politikus, gondolta. Pillanatnyilag azonban ez is siker volt.

A császár friss léptekkel indult el. De mire elvált mesterétől és a másik terembe ért, ismét hallotta a trombitaszót.

A VERSENYKOC SIS

- Most nőül vehetlek - mondta Poppaeának, fásultan.

Poppaea a trónteremben volt. Ő is fásultan bámult vissza.

- Császárné leszel - ismételte Nero kedvtelenül.

Arra gondolt, hogy mikor először látta, milyen ellenállhatatlanul szerette volna bírni és milyen egyszerűnek tetszett az egész. Poppaea pedig folytonos tusakodására, mely most véget ért. Egyikük sem örült különösebben a beteljesedésnek. Másképp képzeltek.

Poppaea föllépett a trónra. Finom, lenge császárné lett, egy színésznőhöz hasonló, aki elveszett a nagy trónon, mosolygott, virágszerű mosolyával, ott, hol azelőtt komor nőfejek trónoltak, melyek emlékeztettek nagyhomlokú nemzőikre, a zord és férfias uralkodókra, ő egészen nő volt. De könnyedsége nem állott ellentétben a fönséggel és előkelősége természetesebb volt, mint az övéké. Egy fejbólintással sokat kifejezett. Mindig érezte, hogy ember, s ezáltal érzékletesebbé tette a varázst, melyet a magasból árasztott.

Szépségével nem törődött annyit, mint annak előtte. Nem is volt rá szüksége, hogy mindig friss legyen, az unalom és ernyedés kellemesen hat fönn, a hatalom ormán. Azonkívül a siker, a legjobb szépitőszér, gyönyörűen megőrizte formáit. Sokat aludt és nyugodtan élt, kedves és leereszkedő volt mindenkivel, azért meg is szerették, mert csak nőt láttak benne, aki mindig és mindenütt ugyanaz, s egységet teremt a zűrzavarban. Aztán már belefáradt a küzdelembe. Amit elért, azt nem tartotta túlságosan nagynak, az eredmény nem állt arányban a vággyal és harccal, mely megelőzte. Rövid idő múltán azt se érezte, hogy császárné, mintha mindig az lett volna.

Nero bájosnak találta őt, aki enyhítette és beragyogta a római császárság komorságát. Gyakran volt vele együtt. De beszélni nemigen tudtak. A múltól nem ejtettek szót, a jövő már nem érdekeltte őket. Többnyire a császár beszélt, akinek most lett volna igazán szüksége reá. Poppaea unottan dőlt hátra egy székben.

- A versem - mondta a császár.

- Ah, a versed.

- A sikerem.

- Ah, a sikered.

- A terveim.

- Ah, a terveid.

Panaszkodni is szeretett volna, de csak egy ízben kísérelte meg. Elmondotta egyik álmát, s halkán vigasztalást keresve kérdezte tőle, mit jelenthet az. Poppaea csak annyit válaszolt, hogy ilyesmikkel nem jó foglalkozni.

Régi pohártársai, ifjúkori vidám cimborái kikoptak a mulatók sorából, elszéledtek a világban, ki jobbra, ki balra. Otho Lusitániában kormányzott, Zodicus és Fannius tanított, Senecát pörbe fogták ellenségei és uzsoráskodással vádolták. A császár tétlenül nézte, hogy merül el nevelője a piszkos hullámokban. Seneca különben se látogathatta őt, annyira megöregedett, elgyengült, hogy órákig kellett feküdnie kertjében és már mindentől visszavonult.

Nagyon unalmas volt a világ, kívül is, belül is. Nero egyet-mást próbált rajta változtatni és megvalósította ifjúkori álmait. Kertészei azon fáradoztak, hogy rózsából és violából új virágot formáljanak, mely olyan legyen, mint a viola és úgy illatozzon, mint a rózsa, azonkívül összepárosította a sast és a galambot, s mert unta a vörös meg a fehér márványt, a kéket a sárgával keverte és azzal rakatta ki csarnokait. Csakhogy így is szegényesnek látszott.

Maga a színház se volt a régi. Ímmel-ámmal játszottak még, de a tömeg alig látogatta az előadásokat. Ki vágyakozott a szabadba, a gyöpre, hol az igazi életet láthatta, a cirkuszba, vérző gladiátorokat és izgalmas kocsiversenyt nézni, mely fölkorbácsolta szenvedélyét és soha nem békülő pártokra szaggatta a nézőket. A színészek divatjukat múlták. Helyükbe versenykocsisok kerültek, durva fickók, a nép becézett bálványai, kik tapsok között hajtottak, népszerűek voltak, ők is, lovaik is, sokkal népszerűbbek, mint bármelyik költő.

Nero hajtani kezdett. Noha teste elpuhult volt, fegyverforgatásra, katonai gyakorlatra képtelen, beletanult új mesterségébe és némi eredményt ért el. Előbb csak kétfogatúval próbálkozott, de a pythiai játékon már négyfogatúval, az istmosi versenyen hat lóval lépett föl. Versenykocsisok vették körül, kik kiabáltak és szórták a pénzt, melyet a rendezők zsákból öntöttek eléjük. A császár a hajtásban megerősödött. Arca lesült, bőrén nagy szeplők bújtak ki és hasonlított társaihoz. Vastag, zömök kis kocsis, ő is lovacról, díjakról beszélt, és csak akkor érezte magát jól, mikor kocsiján állott, megrészegítette az arcába vágódó levegő, a száguldás láza.

Szüksége volt erre a mámorra, erre a barbár izgatószerre, melyet a szabad ég alatt kapott, különben idegesítette a csönd és a szobában egyedül nem volt maradása. Az volt az öröm, mikor könnyű kocsija végignyilallt a pályán és paripái, alig érintve a talajt, továbbröpültek. Négyszázezer ember bámulta őt, a Palatinus és Aventinus közötti téren, lenn a széksorokon, kinn a cirkusz előtt, fenn a fákon és a háztetőkön. Ilyenkor pihent. Kéket látott, az eget, és zöldet, a gyept, és feketét, a földet. Később pedig még valamit. Egy óriási testszín foltot, az emberek arcait, melyek összekeveredtek egyetlen szfinx-arccá, a tömeget. Ezen lyukak voltak, a szájak, melyekből biztató és fenyegető ordítás hallatszott, hogy győznie kell.

Ott állott a derekáig érő kocsiban, gyepelőkkel körülcsavarva, övében kurta, éles késsel, hogy veszedelem esetén elvágghassa odakötözött testét. Leste, hogy kinyissák a kötelekkel zárt kaput és a pályára rádobálják a fehér kendőt, mely az indítást jelzi. Szája sötéten lihegett. Mellette egy biga volt, távolabb két quadriga. Velük kellett mérkőznie.

Barátságatlanul végigmustrálta a kocsisokat. Lovai alig bírták már. Hátracsapott füllel figyeltek, szemük idegesen forgott.

Aztán ez a feszültség pillanat alatt kirobbant, mikor a kocsikat a jelre elengedték, ő is közöttük haladt. Öntudatlanul szállt, mint a por, melyet fölkaivart. Homokfellegek emelkedtek, zsvivaj verdeste dobhártyáját, a tömeg kiabált, fölállt a padokra, önkívületes elragadtatásban. Az már látta őt. Ott rohant legelől, rövid, zöld tunikában, feltúrt ujjakkal, a zöld párt embere, a császár, látszott kövérded alakja, amint a gyepelőket feszítette, haragos homloka, melyen elszántság tükröződött. Nem messze tőle száguldott a másik három párt kocsisa fehér, vörnyeges és világoskék tunikában. A versenykocsik tulajdonosai izgatottak voltak. De a nép, mely a vesztest cserbenhagyja, pártjára állott, és minden torok csak az ő nevét bögte.

Röpültek a kocsik s ő élvezte az alaktalan sikert. Alacsony fal mellett vágatott, mely a pályát határolta, majd egy sánc tövében, aztán fordult, s egy oszlopnál, hol már sok hajtó nyakát törte, édes bizsergés lüktetett föl agyvelejéig. Csak tovább és előrekarolyult a nyílt pályára. Az életet érezte ebben a rohanásban, és apja villant eszébe, a koszorús versenykocsis, aki fiatal korában többször viaskodott.

Hétszer kellett megkerülni a pályát. A futamokat fönn hét delfin mutatta, melyek közül mindig el-eltűnt egy, mikor a főkapu elé értek. Egy vonalban haladtak már a kocsik. Ő előre görnyedt, megnyúlt, mint lovai, melyek harapták a zablát, nyihogva, szemük a fáradalomtól és portól káprázott, tomporuk csillogott az izzadságtól. A hajtók elfelejtve, hogy a császárral versenyeznek, káromkodtak, s az a türelmetlenség gyötörte őket, mint indulás előtt. Mind a négy ostor lázasan dolgozott. A tömeg dulakodott, sokan verekedtek.

Már ott volt a cél. Szobrok és lombok közt robogtak a kocsik és jött a halálos kerülő, a legveszedelmesebb. Előretörni éppoly kockázatos volt, mint elmaradni, mert a nép könnyen agyonverhette azt, aki megcsalta várakozásában. Izzó tengellyel zörögtek. A nézők szinte vágyukkal tolták előre a kocsikat. Nero kidüllesztette szemét, vakon. Lovai megbokrosodtak, de egy rándítással egyenes vonalba terelte őket és magának is hihetetlen, az utolsó irammal elsőnek jött be.

- Eheu - kiáltozott magánkívül -, eheu - és csak akkor tért magához, mikor kioldották a gyeplőknek bilincsből.

A tíz afrikai telivér, melyet hajtott, reszketett a futástól. Ő is alig bírta a lábán állani.

- Mi ez? - kérdezte a titkárt és a célvonalra mutatott. - A cél ez a fehér krétavonal - dadogta.

- Az - felelte Epaphroditus.

- Az - ismételte a császár, nyomogatva fejét. - Valami után rohantam - mondta és tétován körülnézett, mint aki nem tudja, hol van és hová jutott. - Repültem - szólt -, mint Icarus. Isteni volt.

Tunikája kövér hasán átizzadt és rossz szagot árasztott.

Hogy öltözködött, látni lehetett testét, mely szétesett, formátlanul. Barna, zsíros pöttyök borították mindenütt.

Epaphroditusszal gyaloghintóba szállt. Nem beszélt. Arca konok volt, szeme véres.

Mikor hazatért, kiment a kertbe, egyedül. A Jupiterszobor elé állt.

Vele beszélgetett.

- Győztem - szólt neki halkán. - A koszorú az enyém. Ha láttál volna. De te nem látsz engem, gögös, nem akarsz látni. Vagy tán haragszol, hogy nagyobb vagyok, mint te?

Kiegyenesedett, nézett a főistenre, a mindenhatóság tudatával. Vihart akart, villámokat, hogy megmutassa neki, ő is olyan hatalmas, mint Jupiter.

Nero kimondott csöndesen egy szót és fülében mennydörgést hallott. Majd lehunyta szemét, ismét kinyitotta és úgy rémlett, körös-körül villámlott az ég.

- Látod? - mondotta a szobornak.

A MÁSIK

Doryphorusnak nemigen akadt többé dolga.

A császártól nem kapott verset. Hexameterek helyett most számadásokat másolt, az ünnepekre szóló gazdasági kimutatásokat, melyeket a kincstár gyakran visszaküldött, mert nem tudta kifizetni.

A játékok és versenyek mindent fölemésztettek, s azt, amit a tartományok szállítottak, pár hét alatt fölfalta az éhes város. Pénz kellett volna, nagyon sok pénz, de nem tudták honnan venni. Kisázsia és Görögország minden temploma üres volt már, a katonák kifosztották, az adókat olyan magasra csigázták, hogy mindenki jajgatott, a gazdagok is, szegények is. A nép, mely a császárt tapsolta, tavasz felé többnyire nem kapott enni s a gabonahajók nem érkeztek pontosan. Koldusok kéregettek az utcán, templomok előtt, hídfőknél, mutogatva sebeiket, s a facérok már annyian voltak, hogy csapatokba verődtek.

Egy napon aztán kibontották a Capitóliumon a vörös zászlót, ami a háborút jelentette. Britannia lázadt föl először a tartományok közül, az icének és trinabontok, kiket egy szőke, hatalmas némbér vezetett, Boudicca, lándzsával kezében. Burrus már nem élt, egy napon hirtelen meghalt. Suetonius Paulust megverték a fölkelők, a kilencedik légiót egészen megsemmisítették, s csak aztán tudtak valahogy rendet teremteni.

Az írrok ült az irodában, tudott mindent, de nem törődött vele. Fáradt szemét az iratokból a palota felé emelte, ahol Poppaea lakott.

Az, ami valaha megindult lelkében, tovább haladt. Minden napnak megvolt a maga eseménye. Merész képzelgések, melyek sohasem történtek meg, boldog és szomorú kalandok, kis haragok és kis kibékülések, melyeket maga talált ki, hogy benépesítse életét. Ezeket tovább szőtte anélkül, hogy gögijében a valóságtól valamit is kölcsönkért volna. Poppaeával csak akkor beszélt, a kertben. Többet nem is akart. Féltette vágyát újabb rázkódtatástól. Csak éppen elsétált minden este a tó mellett, az emlékezetes úton, és ezt olyan tilalmas paráznaságnak érezte, hogy csodálkozott rajta, miért nem mutatnak ujjal rá a többiek és miért nem veszik észre azokat a bűnöket, melyeket elkövetett.

Épp ezért rendkívül félénk, szótlan volt emberek előtt. Azt hitte, minden meglátszik, ami ott benn zajlik és mindenki tud mindent. Holott senki se tudott semmit. Poppaea aligha emlékezett rá Elhaladt mellette gyaloghintója, de nem vette észre. Máskor, mintha mégis reátekintett volna, mintegy azt kérdezve, ki ez az ismeretlen. Ekkor Doryphorus elvörösödött, titkos büntudattal. Továbbstietett és tettette, hogy nem is látta meg őt.

Poppaea pedig unatkozott. Mestere az ölelésnek, ki mindent végigízlelt, nem vágyott többé szerelemre. De ez az ifjú talán még érdekelte volna. Ha látja, mit rejteget magában, talán még egyszer megfürdik a csípős, fanyar tavaszban, odanyújtja kezét és lehunyt szemmel engedi, hogy végigcsókolja válláig, nyakáig. De a fiatalság néma.

Doryphorus sokáig játszotta ezt a szerepet. Gögöt mímelt, mintha senkit se látna maga körül.

De mikor hetek és hónapok múltak el anélkül, hogy találkozott volna Poppaeával, nem tudott többé uralkodni magán, nem használt semmi mesterkedés, és ő, ki annyira félt szemérmes szerelmében, hogy remegett minden találkozás gondolatától, hívatlanul bement a császári kastélyba. Az örök beengedték, mert ismerték.

Itt nem talált senkit. Züllötten, szomorúan bandukolt előre. Még cipője csatját is elfelejtette bekapcsolni. Nem tudta, mit szándékozik tenni.

Egyik teremben, hol valaha Neróval és Poppaeával beszélgetett, megállapodott, a bútorokból magába szívta eltűnt idők hangulatát. Majd mintha keresne valamit, egyik teremből a másikba botorkált, végül a hálószobába ért, hol Poppaea aludni szokott.

Itt kicsit habozott, majd lerogyott az ágy elé, és mint aki a sírját látja, melyben legkedvesebbjét temették el, keservesen zokogott. Az, ami régóta fölgyülemlett benne, most kitört, széthullott itten. Doryphorus remény, cél nélkül várakozott, pedig már ereszkedtek az árnyak és lassanként besötétedett.

Nero este meglelte őt az ágy előtt.

Haragja csak egy villám volt.

Másik pillanatban már két rabszolga fogta.

- Itt - mondta Nero a rabszolgáknak.

Azok eléje tartottak valamit. Doryphorus tudta, mi az. Szájába vette, fogai között mohón rágta a halált.

Aztán végignyúlt az ágy mellett csöndesen. Nero vezette be Poppaeát.

- Ki ez? - kérdezte tőle mosolyogva.

- Nem tudom- felelte Poppaea. - Egy fiú.

- Nem ismered?

- Nem.

- Gondolkozz csak.

- Ah - mondta Poppaea és derengett benne valami -, az írrok. Az, aki a verseid másolgatta. Mintha egyszer beszéltem volna vele. A kertben - tette hozzá.

Poppaea nézte őt. Haja kibomlott fiatal homloka körül. Egyszerre távlatok nyíltak előtte és megértette mindazt, amit az írrok nem beszélt el.

- És miért? - kérdezte Nerót.

- Mert bejött.

- Szegény - mondta Poppaea, őszinte sajnálkozással.

Szomorú volt, levert.

- Mit tettél - szólt maga elé.

- Megbüntettem.

- Ezt nem lett volna szabad - jegyezte meg Poppaea és elfordult utálattal.

Először érezte iránta azt az érzést. Azelőtt csak lenézte.

- Szeretted? - kérdezte Nero.

- Nem szerettem - felelte Poppaea határozottan.

- De?

- Kár volt - szólt Poppaea.

Vigasztalanság áradt szavából, mely Neróra is átragadt. A császár meg akarta ölelni, de Poppaea kivonta magát. Fejét lehajtotta.

Később pedig sokat gondolt rá.

Nero sejtette, hogy elhamarkodottan cselekedett és új terhet vett vállára. Nem bánta volna, ha meg se történik az egész.

- Vakmerő volt - mondta, hogy megnyugtassa magát.

Aztán tovább versenyzett. De sikere lanyhult, sok szerencsétlenség érte. Rosszul indult, nyílt pályán leesett a kocsiról, betörte homlokát, kifütyülték. Ő azonban már nem ismert vetélytársat. A kocsikat ilyenkor egyetlen mozdulattal megállította és magát jelentette ki győztesnek.

Egy ízben sötét kedvvel jött haza. Utolsónak érkezett, még a versenybírák se segíthettek. Ő pedig kétségbeesésében összetörte azoknak a győzteseknek a szobrai, melyek a cirkuszt díszítették. Poppaea szemrehányást tett, hogy soha sincs otthon. Nero nem felelt, lovaglóstörővel csapkodta az asztalt.

- Hagyd abba - mondta Poppaea.

- Mit?

- Az egészséget. Látod, hogy nem neked való.

És unott arccal:

- Mindig legyőznek.

Nero nem hitt fülének.

- Kit?

- Téged - szólt, elbiggyesztve száját. - Igazán nevetséges. Mindenki nevet.

Nero azt gondolta, hogy Poppaea tréfál és azonnal visszavonja, amit mond.

- Terajtd nevet - mondta -, igen, terajtd - és rámutatott a császárra, aki kocsisruhában ült ott, vassal szegett, combjáig érő csizmában, ostorral.

Hosszan kacagott rajta.

Máskor a császár támadt:

- Sírtál.

- Nem.

- Szomorú vagy - mondta Poppaeának és fürkészte arcát. - Doryphorus?

- Ugyan - felelte Poppaea -, ő már nem él. Te nyugodt lehetsz.

Poppaea most azt tehette vele, amit akart. Háta mögött állott másik szövetsége, Doryphorus, a halott szerelmes, mint egykor Britannicus, a halott költő.

Nero pedig vergődött a két halott között. Annyira félt, hogy emberek közé se járt. Besúgókat sejtett mindenütt, kik valami titkos rendeletre figyelik. Már megadta volna magát, csak békében hagynák. Gyanús férfiak követték. Ő megállapodott, kéjes borzongással várta, hogy lefogják hátulról, aztán vaskézzel vigyék valahová, a sorsa felé. De a járókelők nyugodtan ballagtak tovább.

Legjobban szenvedett azonban attól, hogy Poppaeával nem beszélhetett. Más nem maradt, mint hogy kiengesztelje őt. Kiadta a parancsot, hogy Octaviát öljék meg.

Octaviát hatéves korában adták férjhez Claudius Silanushoz, aztán mikor tizenegy éves volt, Nero vette nőül. Atyját és bátyját elvesztette, majd száműzetésben élt, négy évig, remegve és siránkozva, idegenek között. Tizennyolc éves korában a barátságtalan szigeten véget ért szenvedése.

Fejét a Városba hozták. Poppaea látni akarta.

Halvány és szomorú volt. Fekete haja szendén simult homlokára mint életében. Szeme kinyílt.

Poppaea farkasszemét nézett vele, hosszan, gyűlölettel.

A halott egy darabig állta. De aztán mintegy elfáradva a harctól, lehunyta szemét.

Még egyszer meghalt.

FORRADALOM

A Tiberisen vontatóhajó volt indulóban, mely kelmét, ruhát, cipőt, edényt, s egyéb háziszert vitt Londoniumba, a britanniai ínséges népnek, mely a hadjárat alatt lerongyolódott és elszegényedett.

Alig ment el a hajó, egy vitorlás érkezett, mely tömlőben és hordókban görög bort hozott. Sípólást lehetett hallani, a parti élet megelevenedett, a raktárak mozogni kezdtek. Kikötői hordárok terheket cipeltek vállukon, fejükön, a kalmárok, kik az árukat várták, kiabáltak a munkásokkal. Egy másik gálya, mely Alexandriából lenszövetet, arabiai fűszert szállított, fáklyák fényénél rakodott ki. Mindenféle keletiek jöttek, kik nézték az előttük elterülő várost és a parton tolmácsok útján igyekeztek magukat megértetni a rómaiakkal. A tartományok tarkabarka emberanyaga volt ez, melyet még a koldusok is lenéztek.

Az éjszaka leszállt. Csak a Tiberis nagy S betűje fénylett meg néhány olajlámpa.

Később még egy hajó futott be, melyen a misenumi hajóraj tengerészei jöttek Rómába.

Óriási lármával, káromkodva, veszekedve kikötöttek, rendetlenül ugráltak ki a hajóból, a parton összefogódtak hárman-négyen és indultak befelé.

Semmi jó nem nézett ki belőlük. Arcukat karmolás és harapás éktelenítette. Üveggyöngyöt viseltek lesült nyakukon, érmet a viharok ellen, fülükben függőt. Karjuk tele volt írva mindenféle jellel, horgonnyal, hajóval. Csak a szemétnép ment tengerésznek, az, melyeknek 1800 sestercius alatt állt a vagyona, a többi inkább a gyalogságnál vagy lovasságnál szolgált, mert ott a szolgálat könnyebb.

Két köpcös tengerész, ki eddig a raktárakban rejtőzködött, várta a hajót a kikötőhídnál. Az egyik valamivel magasabb, mint a másik.

- Hé - mondta a magasabb egy matrónak, aki partra szállt -, mi újság?

- Semmi - válaszolt az és ölelkezve ballagott egy sápadt, betegesnek látszó fiúval, kinek szorongatta vékony kezét.

Most az alacsonyabb állított meg egy matrózt.

- Hová, bajtárs?

- Kifelé.

- No, ne siess olyan nagyon - szólt és megfogta karját. - A misenumi hajórajból vagytok?

- Onnan.

- Mondd - kérdezte a magasabb -, mi volt ma ebédre?

A matróz elfintorította orrát:

- Hát az, ami rendesen. Szálkás sós hal meg zabkenyér.

A magas és alacsony nevetett.

- De bor csak volt? - kérdezték.

- Az ám. Tengervíz.

- Hát hús?

- Hetek óta nem láttunk. Csak emberhúst.

Megint nevettek mind a hárman.

- Van pénzed? - kérdezték tőle.

Rázta fejét.

- Szóval már zsoldot se kaptok? Ej haj, de jó bolondok is vagytok, hogy szolgáljátok a császárt.

A beszélőket egy csomó matróz vette körül.

Az alacsonyabb most megszólalt:

- Hát, pajtások, akartok-e enni meg inni? Itt van mindegyiteknek egy-egy arany - és szétoztott egy csomó aranyat -, menjetek és mulassatok. Mert azért van ám, aki rátok gondol. Pisónak hívják. Ne felejtsetek a nevét. Calpurnius Pisónak.

A magasabb szintén beszélt, egy másik csoportnak.

- A tengerészek éheznek - mondta -, disznóság, a tengerészek éheznek. Nero pedig dőzsöl.

A matrózok szétszéledtek, kis kocsmákba, s a két köpcös hamar eltűnt a raktárak mélyében. Egy lámpa világánál aztán összeviharogtak. Tengerészruhában, övvel és sapkában állott szemközt: Zodicus és Fannius.

Mióta a császári kegy nem jövedelmezett, ebből éltek, mégpedig jól és zsírosan. Összeköttetésben álltak az elégedetlen főurakkal, kik azon dolgoztak, hogy a népet felvilágosítsák és megértessék vele, hogy tulajdonképpen ő elégedetlen. Munkájuk azonban nem ment könnyen. Maga a nép, noha szűkösen élt, nem volt elégedetlen, hiszen az utcán és cirkuszban még ő uralkodott. Az, amit a szenátorok és patríciusok beszéltek, nem érdekelte, a köztársaság emléke olyan messze volt, hogy nem is tudta, mi az. Az öreg katona, ki hátizsákjában még mindig lelt valamit, a forradalmárok beszédére tagadóan rázta fejét, melybe se hogy se fért a lázadás gondolata. Hiszen a katonaéletet megszokta, tizennyolc éves korától kezdve, mikor beállt a légióba, s ő is úgy akart szolgálni a császárnak, mint apja, ki huszonöt évet töltött ott, és aztán mint veterán távozott.

Zodicus örült a mai eredménynek. Sietve útnak eredt, csavargós utcákon, Tanniusszal együtt, Flavius Scaevinus szenátor háza felé, hol éjjel az összeesküvők tanácskozni szoktak.

Az éjszakára alapjában semmi szükségük se volt, akár nappal is találkozhattak volna, de az összeesküvők ragaszkodtak az éjszaka titokzatos lepléhez. Ezt regényesnek és izgatónak érezték. Szemük előtt a Július Caesar elleni összeesküvés lebegett, melynek minden mozzanatát lemásolták, s közben alig gondoltak arra, mit is szándékoznak tenni.

Színpadiasan mozogtak és úgy is cselekedtek.

Zodicus a kapu előtti rabszolgának, aki régóta ismerte, ezt mondta fontoskodva:

- Jó barát.

Majd Fanniusszal együtt bement egy terembe. Ez volt az összeesküvők tanyája.

Szokása szerint megállt a terem közepén, jobb karját felemelte és állt, mintegy szoborrá válva.

- Forradalom - szólt végül.

- Cassius - kiabáltak feléje komolyan is, gúnyosan is. Ő volt Cassius.

Fannius pedig Brutus. Az tört hordott keblében s ahányszor idejött, kivette és fölvillogtatta.

- Összeesküvés - suttogta rekedten.

- A tengerészek éheznek - hörögte Zodicus. - Cselekedjünk.

- Cselekedjünk - ismételte Fannius.

Nemigen ügyeltek rájuk. Az összeesküvők nyomott hangulatban tanácskoztak. Piso, az összeesküvés feje, előkelő úr, dúsgazdag patrícius, kinek már rengeteg pénzébe van a vállalkozás, felleges homlokkal ült közöttük, és kétkedve nézte a szedett-vedett társaságot, mellyel annak idején hiúságból szövetkezett, ő nem volt határozott híve a köztársaságnak, csak Nerót gyűlölte és mindenáron változást óhajtott. De időközben kiesett kezéből a gyeplő, így se előre, se hátra nem tudott jutni, se szabadulni, se ittmaradni. Nem tudta, hova sodródik.

Azok, akik mögéje sorakoztak, hasonlóan gondolkoztak. Lovagokból, nemesekből kerültek ki, kik főképp azt hánytorgatták föl, hogy a szenátus hatalma megcsökkent, és jólesett elmondaniuk azt, amit a szenátusban el kellett hallgatniok. De hogy kibeszélték magukat, minden tetterejük elfüstölgött.

Flavius Scaevinus, a házigazda, rendkívül óvatos ember volt. Ő bár egyetértett mindenkivel abban, hogy Nero uralmát meg kell dönteni, de azért minden szót megfontolandónak tartott s állandóan remegett. Ünnepelesen megíratta végrendeletét, nyílt színen készült a merényletre, mely egyre halasztódott. Africanus Quinctianus, Tugurinus, Nero egykori barátjai, most azzal tették magukat hasznosakká, hogy adatokat szolgáltatottak ellene. Ezek a mérsékeltek általában mind gazdag és hatalmas emberek voltak, s csak azért lázadtak föl, hogy még gazdagabbak és hatalmasabbak legyenek.

Az összeesküvők szélső pártja, mely azonnal cselekedni akart és nyíltan köztársaságot kívánt, ezen az éjszakán összetűzött Pisóékkal. Most amiatt támadták őket, hogy Piso a merényletet váratlanul és érthetetlenül meghíúsította. Megbeszélés szerint Baiaeba csalta a császárt, aki kíséret nélkül el is ment hozzá, de utolsó pillanatban mégse engedte meggyilkoltatni őt, mert eszébe ötlött, hogy Nero a vendége és római patrícius nem él vissza a vendégjoggal.

- Még nem érkezett el az idő - védekezett Piso tétován. - Kire támaszkodjunk?

- Az erőnkre - kiabált vissza valaki az asztal aljáról, hol a forradalmi párt hangoskodott.

Itt többnyire katonatisztek ültek. Lucius Silanus, a vezér, Sulpicius Asper, a testőrcsapatok századosa, Sabrius Flavius a néptribun és Foenius Rufus.

Az, aki közbeszólt, fölkel. Most lehetett látni, kicsoda.

Lucanus volt, aki két katona között foglalt helyet.

Dúltan és sápadtan érkezett meg száműzetéséből az összeesküvés hírére. Szép arcát már ráncok szeltek át. Az a hit, mely egykor sugárzott róla, nem volt többé, csak a gyűlölet, hogy bosszút álljon, az öntött beléje erőt, az adott célt lerombolt életének. Lobogott a haragtól.

Különben fáradtnak látszott. Nagy munkáját, melyet évekkel ezelőtt kezdett, távol a Várostól, befejezte. De a Pharsalia, mely a császárok dicsőítésével indult, utolsó könyveiben már Pompeiust magasztalta és Caesar végül mint gyilkos meredt föl, hullahalmok tetején. A költő elszánt köztársasági lett, a régi szabadság visszasóhajtója.

- A zsoldosok nem lázonganak - folytatta Piso -; élnek a táborban, a sáncok között, ahogy eddig, feleségeikkel és gyermekeikkel. Enni is kapnak.

- És a nép? - szólt egy nő, hatalmas hangon.

Epicharis volt, egy szabados nő, aki rövidre nyírt haját viselt, s olyan húsos-piros arccal és akkora lábakkal, kezekkel rendelkezett, mint egy lovaskapitány. Már régóta dolgozott a misenumi hajógyárban, hol a tengerészeket pártütésre akarta bírni s vad színekkel festette le nekik Nero gáztetteit.

- A nép - felelt Piso szomorúan - tudni se akar rólunk. Kocsiversenyekre jár és tapsol. Sajnos, nem nekünk. Munkátlan még mindig nincs annyi, amennyi kellene. Mindenről pontosan vagyunk értesülve. A képfestők, takácsok, pékek, hajósok, tutajosok, ácsok, mészárosok, olajkereskedők, süteményárusok nem akarnak mozdulni. Dolgoznak és valahogy megélnék.

- De az anyagiilkos csak nem élhet tovább? - szólta Lucanus.

- A nép - felelte Piso - nem hiszi, hogy ő a gyilkos.

- Róma fölgyújtója - mondta Lucanus.

- Mindenki tudja - állapította meg Piso -, hogy ezt a mesét mi találtuk ki.

- Mire várunk? - kérdezte most Lucanus gyűlölettel.

- A jobb időre - szólta Piso szerényen.

A szélső párt felállt, végigmérte a mérsékelt forradalmárokat.

- Arra várunk - süvöltött Lucanus hangja -, hogy mindnyájunkat megöljenek.

Nem tudta magát türtőztetni s hozzátette:

- Éljen a császári köztársaság.

Izgalomtól remegve nézett farkasszemet velük.

- Mit akartok? - kiabálták a mérsékeltek.

- Éljen a császár - mondta Lucanus gúnyosan, a szélső párt hahotája közben.

Mindenki érezte, hogy a két párt jobban gyűlöli egymást, mint a császárt. Nerót Piso és Silanus inkább szereti, mint egymást.

- Így nem lehet tárgyalni - szólta Piso és beszédbe kezdett.

Ezt új beszéd követte, melyre másik beszéd felelt. A régi latin ékesszólás szép építményével, tömör mondataival, izzó szenvedélyével újra jelentkezett, mihelyt forradalmárok találkoztak egymással.

De a szélső párt gyors cselekvést követelt, azt akarta, hogy Ceres ünnepén, mikor Nero cirkuszban lesz, Lateranus konzul kérvényt nyújtson át Nerónak úgy, mint Metellus Július Caesarnak, s a többiek éléboruljanak úgy, mint Brutus, Cassius és Casca, aztán szúrják le. A régi emlék mindenütt kísértett.

- Korai - mondta Piso.

- Késő - visongott Epicharis -, holnap kell. Vagy ma.

- Ha nincs egy római, aki megtegye, akkor magam döföm le a rossz verselőt - lelkendezett Lucanus.

- Színt kell vallani - ordította Epicharis.

Natalis, egy mérsékelt összeesküvő, aki Seneca szabadosa volt, s belőle gazdagodott meg, elkapta a szót és gúnyosan kérdezte:

- Hol van Seneca? Az nem vall színt?

- Beteg - felelték.

- Kormányozható betegsége van.

- Otthon ül - tette hozzá Natalis -, bölcselkedik. És majd ahhoz a párthoz csatlakozik, amelyik győz.

Lucanus indulatra gerjedt.

- Hallgassatok - kiáltott -, ő költő, semmi köze senkihez és semmihez. Se hozzánk, se tihozzátok - és elfehéredett.

Megijedt tulajdon hangjától és szégyellte, hogy szenvedélyes tehetsége ide vezette, ebbe a ronda és aljas társaságba, a császár udvarából, mely szintén ronda és aljas volt. Mit is kereshet egy költő bármilyen politikai táborban? Leült, nagyon leverten. Nem érezte magát többé költőnek. Élete olyan értéktelen volt, hogy szívesen odaadta volna akármelyik pártnak, ingyen.

Senecát azonban mind a két párt magáénak követelte. Tisztelt és nagy neve szájról szájra szállt, csak róla suttogtak, aki nem volt jelen és egyáltalában nem érintkezett velük.

Zodicus és Fannius hallgatott. Elheveredtek az ágyon s nem kis érdeklődéssel figyelték a történőket, noha nem láttak világosan, hányadán vannak. Ezért minden helyesléstől vagy tiltakozástól szigorúan tartózkodtak. De hogy a kedv lelankadt, arra a területre léptek, melyen biztosan mozogtak. Az új Cassius és Brutus Piso mellé telepedett, magyarázta neki mind a kettő, mennyit fáradt és hogy még mennyi a tennivaló a néphangulat fenntartására, a forradalom biztosítására. Piso megvakarta bölcs, kopasz fejét és előkereste pénzét. Tudta, mit jelent ez.

Az ülés most már oszladozott. Nem is határoztak semmi érdemlegeset és senki se volt tisztában, miért járt itt, csak Zodicus és Fannius.

Lucanus csodálkozva nézett rájuk:

- Kik ezek? - kérdezte Subriustól, a testőr csapatok tribunjától.

- Költők.

Lucanus föl vonta egyik vállát.

- Kik?

- Köztársaságiak, forradalmárok.

Lucanus most a másik vállát is föl vonta.

- Ha őket látom - és átölelte a tribunt -, akkor úgy érzem, hogy nem vagyok költő. És ha ők gyűlölik Nerót, akkor én szeretem őt.

Pocsék és keserű kudarccal végződött az összeesküvés. Sokan elszöktek féltükben, sokan elaludtak. Epicharis, a kövér és lelkes forradalmárnő köpködött az undortól.

Lucanus már csak nevetett.

Utolsó pillanatban, hogy menni készültek, az udvarról besétált a terembe egy kutya. Hatalmas, vörösszőrű állat, a házigazda kedves ebe, derékig ért a vendégeknek. Lucanus sokáig nézegette vörös bundáját, majd rákiáltott:

- Nero!

A többiek ujjongva ismételték a kutya új nevét, melyet egyértelműen elfogadtak.

De ez volt az egyetlen dolog, melyben megállapodtak.

Epicharist, amint hazafelé ment a külső városba, szegényes bérelt szobájába, még azon az éjjelen elfogták.

Nem ellenkezett. Egy szót sem szólt. De benn a börtönben sem akart beszélni.

A katonák végigvágta arcán, orrából, szájából patakzott a vér, testét rongyokká tépték, mégse tudtak belőle kicsikarni egyetlen szónyi vallomást sem. Az a tüzes és ékesszóló száj, mely annyit beszélt a tengerészeknek, mintha elfáradt volna a beszédben és céltalanná válna, mihelyt börtönbe került, néma maradt. Később fölakasztotta magát cellájában. A némaságot, melyet magára vállalt, új, el nem múló némasággal tetézte, melyet senki se törhet meg.

Piso azonban öngyilkos lett és akkor kiderült minden, Epaphroditust felkereste az az ajtónálló rabszolga, aki Zodicust és Fanniust beengedte. Flavius Scaevinust, a gazdáját letartóztatták. Megtalálták nála a végrendeletét. Utána hurokra került Natalis is. Aztán elcsípték az egész társaságot, Zodicust és Fanniust kivéve, akik idejekorán kereket oldottak.

- Seneca - dadogták mindannyian.

Most is csak az ő nevét lehetett hallani. Az összeesküvők mind őt emlegették, mert tudták, hogy a híres író a császár barátja, és azt remélték, így enyhébb lesz a büntetésük.

A nemesek és lovagok egymást adogatták föl, s azt, amit meg nem mondhattak egymás szemébe az összejöveteleken, kéjelegve kiabálták ki. Csak a szélsőpárt néhány embere viselkedett méltóságosan. A katonák, akiknek mesterségük az ölés és meghalás, nem hoztak szégyent a forradalomra. Sulpicius Asper utoljára a császár szemébe köpte minden megvetését és úgy halt meg. Sokakat az elfogatásuk színhelyén öltek meg. Lateranusnak azt sem engedték meg, hogy gyermekeit megölelje, a tribun otthonában, saját kezével fojtotta meg.

Nero tombolt. Az összeesküvés, melynek gondolatától azelőtt rettegett, felpezsdítette, láthatóan örült, hogy most jó lelkiismerettel, biztosságosan ítélkezhet és folyton parancsolt. Világosság derült reá, végre tudta, mit kell tennie.

Már megteltek a börtönök, hely se volt több, de mindig újakat hoztak. A hivatásos besúgókon kívül a rabszolgák és szabadosok is működtek, kik urukat egy tíz év előtti pofonért beárulták, s a város megdermedt a rémülettől. Fényes nappal éjféle csönd borult a házakra. Zárt szobában se mertek beszélni, a falaknak is fülei voltak. Egy-egy alak sompolygott az utcán. Nem lehetett tudni, fél-e vagy ijeszt, besúgó-e vagy leendő áldozat, vagy talán mind a kettő egyszerre. Aki beszélt, az gyanús volt, aki hallgatott, az még gyanúsabb. Szidni a császárt halál, de dicsérni és hízelegni szintén veszedelmes, mert ezzel az illető bizonyára csak takarni akar valamit.

Százan és százan haltak meg egy régi Cassius- vagy Brutus-szobor miatt, mely fönn porosodott a padláson. Némelyeket azért szúrtak le, mert állítólag a szobrok előtt kicsit meghajtották fejüket.

- Kiirtani az egész nemességet - mondta a császár -, csak a nép maradjon.

Nero boldog volt és friss. Az emberek pedig szomorúak. Olyan leverten ültek szobáikban, mint egykor a császár.

- Ki van még? - kérdezte Epaphroditustól.

- Mindenki megbűnhődött - válaszolt a titkár.

- Csak minden menjen a maga rendjén - szólt. - Meg kell szokni. Akkor a halál se rettenetes. Csoda ez? Az arc elsápad, a szív megáll. Nem is csoda.

A titkár figyelte Nero arcát, melyen művészi öröm lángolt:

- De azért érdekes - tette hozzá a császár -, talán az egyetlen érdekes a földön. Néha nevetséges. Egyik-másik olyan fontoskodó méltósággal nyúlik végig, hogy el kell magamat kacagnom. Vannak aztán különösök is. Azok megmerevednek és érzem valaminek a kezdetét, aminek sohase lesz vége. Minden halott az élőnek a szobra. Nem gondolod, hogy aki öl, az szobrász? Csak most ízlelem az életet, csak most tudom, mit szabad nekem, amit még egy császár se tudott igazán. Semmi se tilos - és nagy mozdulatot tett a kezével.

Ezt a kéjt elaprózta, kis adagokra osztva élvezte, készült reá. Thræsea Poetus szenátort, akit gyűlölt, mert nem járt színházba és mert nem nyilatkozott a szenátusban, pörbe fogta és hosszú, lelkiismeretes tárgyalás után végeztette ki azzal az indoklással, hogy olyan komor az arca, mint egy tanítónak. Máskor csak egy felvillanó ötlet volt az egész. Valamit elgondolt, amit mindjárt meg kellett tennie. Lepidát, a nagynénikéjét, aki kiskorában nevelte, igen szerette, de hogy az öreg nénike megbetegedett és hashajtót kért, ő halálos mérget küldött neki. Egyiptomi helytartója megfürdött a császár kádjában, ezért egy pillanat múlva elpusztult. Másik nagynénjének, Domitiának pedig amiatt kellett meghalnia, mert Baiaiban és Ravennában villái voltak, melyekre ő áhítozott.

A halottakat mindig megnézte. Sorban heverték előtte, s ő kereste, mi van bennük, a nyitott szemükben és agyvelejükben. De nem találta.

Egyszer mulatott a nemesekkel. Különösnek találta, hogy Scyllának olyan nagyon ősz a feje. Izzgatottan eltávozott, majd palotájába hozatta fejét az ember nélkül.

- Milyen ősz most is - szólt ámuldozva.

Mikor Rubellius Plautus fejét vitték eléje, mosolygott.

- Nagy orra van - mondta - és ez most még furcsább.

Nem tudott ellenállni ennek a játéknak, ennek a nagy-nagy kíváncsiságnak s folytatta tovább.

Esténként, néhány katona kíséretében, kiment az utcára, mint valaha fiatal korában, és megállította a járókelőket.

Az első ember elé lépett:

- Halj meg - szólt -, akárki vagy - és szívébe döfte törét.

Az ismeretlen porba hullott.

- Ártatlan vagyok - mondta haldokolva.

- Tudom - felelte a császár -, annál érdekesebb - és nézte figyelmesen, hogy múlik ki az ismeretlen.

SENECA

Seneca kiszabadult a börtönből. Ártatlansága bebizonyult. Maguk a praetorok is látták, hogy nem vett részt az összeesküvésben, csak ismert határozatlansága miatt keveredett belé. A tanúk mégis ellene vallottak. Akadtak olyanok, kik azzal vádolták, hogy egyenesen a császári trónra tört.

A bölcs ezeket a vádakot türelemmel viselte. Nem várt jobbat az emberektől. A rosszság és gazság hatalmát mindig elismerte, most se tiltakozott ellene, mikor ő volt az áldozat. És mivel a rágalmat megcáfolni nem volt módjában, hallgatott.

Első útja a császárhoz vezetett. Már nagy békesség lakozott lelkében, de kötelességének érezte, hogy életét, amennyire teheti, meghosszabbítsa. Nem fogadkozott, a büntetlenségét nem bizonygatta. Azt tapasztalta, hogy az életben az igazsággal nemigen lehet harcolni. Sokszor hazudnunk kell, mikor igazságunk van. Akkor hamarabb célhoz érünk.

Nerónak, hogy visszavásárolja hátralevő napjait, felajánlotta egész vagyonát, házait, műtárgyait. Arra hivatkozott, hogy fáradt és öreg, szegénységben akar éledgélgni.

De a császár az ajánlatát nem fogadta el.

Majd az életét ajánlotta fel, kérte, hogy ölesse meg. A halálról mint kívánatos megszabadulásról beszélt, abban a reményben, hogy általa leszereli a császár ragadozó, gyermekes vágyát, mely, érezte, már feléje nyúlt. Nero azonban ezt is visszautasította:

- Inkább én halok meg - felelte.

Seneca leverten érkezett haza, a hosszú fogság után. Paulina a kertben várta.

Mikor meglátta, sírva fakadt. Senecának a börtönben kinőtt a szakáll, s haja, melyet már régóta nem fésült és mosott, hosszú tincsben tapadt feje búbján. Ruhája is elhanyagolt volt.

A költő felesége eléje ment, megcsókolta ráncos homlokát, mely olyan volt, mint valami összeszáradt gyümölcs. Aztán leültek a kertben.

Annál az elefántcsont asztalnál foglaltak helyet, melynél egykor Poppaea, mikor a császár színházi fellépése előtt meglátogatta őt. A többi asztal is úgy állt ott, mint valaha.

- Ne készíttessenek fürdőt? - kérdezte Paulina, szeretettel.

- Hagyd - intette Seneca.

Piszkosan, elcsigázottan tekintett maga köré. Régóta élt így, lemondva minden örömről, melyet az élet nyújt, még a fürdő üdítő gyönyörűségéről is. Kemény nyoszolyán aludt, húst nem evett, nehogy megmérgezzék, csak gyökereket, és éjjel-nappal elmélkedett.

- Jobb így - szólt és nézte feleségét.

Paulina is őt nézte. Tekintetéből hű imádat sugárzott erre az öreg emberre, aki mindenkinek halványa volt, de neki több annál, a férfi volt, akit becsült és mélységesen szeretett. Megértés látszott minden mozdulatán.

- Jobb így - ismételte a költő -, az életet csöndesen elhullajtani. Mindennap valamit.

Seneca sárga fa alatt ült, sárga öreg. Fázott kicsit. Spanyol vére lehült, alig csörgedezett ereiben. Csak még a nap melengette. - Most ezt kellene megpróbálni - sóhajtott -, úgy mosolyogni, mint az ősz, egyszerűen és szelíden. Az ősz, mely már semmit sem akar.

Paulina megfogta kezét, hogy ifjú testéből átáramoljon valami melegség. Most ketten melengették őt: a nő és a napsugár. Tovább beszélt és felesége odaadón hallgatta őt.

- Nem lenne szabad túlon túl ragaszkodni az élethez. Akkor fáj. Ezt ifjúkoromban tanultam zsidó sectariustól. Akitől elvesznek valamit, az bölcsebben cselekszik, hogyha előre, okosan odaadja. Ezért kínoztam magam fiatal koromban, nem ettem, nem aludtam és sohase éreztem olyan örömet, mint akkor, s legnagyobb fájdalmam az, hogy ezt hamar abbahagytam. Hidd el, a böjt és álmatlanság a tobzódás. Micsoda álmok látogatnak meg a virrasztásban, micsoda ízeket hoz össze a koplalás, mely folyton szakácskodik és csömör nélkül jóllakat bennünket. Most élvezem igazán az osztrigát, hogy egyáltalán nem eszem többé Ez az igazi ínység. Abban sincs igazad, kedves Paulinám, hogy puha párnákat kínálsz és sajnálsz törődött testemet, mert kemény deszkákon egyenesítem. Én, ki nemsokára a legrosszabb ágyon alszom, melyhez képest minden vacok kéjes és meleg, szoktatom magam a jövőhöz, csitítom lelkiismeretemet, mely sok mindennel vádolhat.

A nő ezt nem értette, de nem mondott ellent. Seneca sovány homlokán összeráncolta az aszott, majdnem fekete bőrt és folytatta:

- Igen, sok mindennel - elgondolkozott. - Hogy is kezdődött? - kérdezte mintegy önmagától. - Szerettem, nagyon szerettem. Azzal kezdődött. Itt kezdődött minden romlás és hazugság. Mindig itt kezdődik.

Paulina szólni akart, de Seneca szelíden elhárította.

- Igen, a szeretet lefelé vitt. Csak az zülleszt és távolít el a céltól, a szeretet: a nagy-nagy szeretet.

Aztán bánat nélkül, kellemesen csevegett:

- Valaha fiatal voltam. Sűrű, kemény hajam volt, sudár alakom, tüzes beszédem. Az apám hozott föl Rómába, nagyravágyásában ő kívánta, hagyjam abba a bölcsességet és tanuljak bölcséletet. Én engedtem. Hírneves ember lettem, irigyelt és gazdag. Milyen szépnek tetszett akkor a Város. Szerettem a dicsőséget. Aztán engem is megszerettek. Mikor végigsétáltam a Campus Martinuson, mindenki megfordult utánam és csak engemet kényeztetett. Boldog hispániai fickó, spanyol-latin kölyök, pythagoraszi bölcséletet hirdettem. Természetesen szép nőknek. Azok hallgatták előadásaimat. Julia Livilla is, Caligula nővére. Egyszer előadás után hozzám fordult, felvilágosítást kért egy erkölcsi kérdésre vonatkozóan, melyet nem egészen értett, utána közös gyaloghintón mentünk sétálni. Nyolc évembe került ez a séta, száműztek Corsica szigetére. Vajon megérte-e? Most úgy rémlik, igen, mert az emléke nagyon szép.

A szende és finom költő-feleség féltékenység nélkül hallgatta. Ezt a gazdag s ismeretlen múltat szerette benne, a régi, csodás és nagyszerű nők varázsát, a sikereket, melyek viharok után övéi is lettek. Seneca belemelegedett az emlékezésbe.

- Csakhogy ezzel belekerültem az életbe, mely millió gyökérszálával körülölelt és nem volt többé menekvés. Vissza akartam jutni a Városba, leveleket írkáltam a hatalmasoknak, hízelegtem ringy-rongy szabadosoknak, kiket megvettem, hogy szóljanak egy jó szót a császárnál az érdekemben. Ők pedig vesztetre meghallgattak. Bárcsak ott hagytak volna elpusztulni. Egyedül és büszkén.

Most lehunyta szemét:

- Ma már világosabban látom azt, ami elmúlt. Mindenki itt van, akivel találkoztam, nők, írók, színészek, még régi magam is. Vannak aztán nagyobb árnyak is. Agrippina. Ő a leghatalmasabb. Aztán a gyermek Nero szöszke feje. Mindez már csak messziről, fátyolon keresztül. De az élet elvesztésében van valami kellemes, megnyugtató is.

Paulina törölgette szemét, közelebb húzódott hozzá.

- A börtönben kinevettek - vallotta Seneca -, fejemre olvasták írásaimat, melyekben a szegénységet dicsértem és kérdezték, miért vagyok gazdag. Úgy tekintettek rám, mint egy megvásárolt, vén figurára. Egy szót se szóltam nekik. Mit is magyarázhatom meg ezeknek az otromba golyhóknak, hogy értem ide. De neked, édes, most el akarok mondani mindent. Legjobban szerettem volna emberek nélkül élni, meztelenül, gőgösen, ahogy születtem. Csakhogy ez nem volt lehetséges. Mert hogy közük kerültem, körülvettek és nyomban azt firtatták, mi a véleményem erről vagy arról a politikai kérdéstről. Költő voltam és bölcs. Közönyös, mint a természet. Csak az örökkévaló dolgokról volt véleményem, de erre nem voltak kíváncsiak. Az ő hitvány, unalmas életharcukról pedig egyáltalán nem volt véleményem. Vagy mi a véleménye egy virágnak a szenátus újabb határozatáról, egy olajfának a cirkuszi vörös vagy fehér párttól? Mikor gondolkozni kényszerítettek, mert számomra se volt kegyelem, rájöttem, hogy az ő ügyükről, melyekről nekik csak egy véleményük volt, nekem legalább két véleményem van, hol ez, hol pedig az, amilyen oldalról szemlélem. A költőben minden megfér egymás mellett, jó és rossz, arany és sár. Nekem azonban, sajnos, állást kellett foglalom. Ez nem volt nehéz. Minden igazságnak két színe van s én mind a kettőt egyszerre láttam és az ellentétes pártoknak nagyon világosan kifejeztem, hogy tulajdonképpen mit is akarnak. Azt mondták, nem voltam őszinte. Holott akkor, mikor kérdeztek, mindig őszinte véleményemet hirdettem, egy részét annak, amit tudtam, mert az egész igazság birtokomban volt, amit ők nem lettek volna képesek elviselni. Nem is az a bűnöm, hogy változott a véleményem és csupa ellentmondás voltam, mint maga az élet, hanem az, hogy egyáltalán színt vallottam. A bölcsnek nem szabad megszólalni és cselekedni.

Odafordult a feleségéhez:

- Szerettem az életet, az igazságát is és a hazugságát is. Minden csak miatta történt. Az egyetlen, vissza nem térő életemet védtem, mely elmúlik, olyan korban, melyben élni nem volt természetes dolog. Jogom volt hozzá. Lángnak születtem, különbnek, érzékenyebbnek, értelmesebbnek, mint itt akárki. Jobb is vagyok, tisztább, mint azok a korlátoltak, akiket jellemeseknek, azok a képzelethíjas durvák, akiket férfiaknak, azok az esztelenek, akiket hősöknek neveznek. De látod, mégis hová jutottam. Lerokkantam, mert közösséget vállaltam az emberekkel. Hibát követtem el, tudom. Akkor a legnagyobbat, mikor odaadtam magamat Nerónak, én, aki költő vagyok, őneki, aki csak császár. Hízalgőnek és kétszínűnek tartottak miatta, sokan becstelennék. Ezt állnom kell. Aki szereti az életet, az olyan, mint én. Hasonló az élethez, mely szép és zagyva. Aki szereti a halált, az olyan, mint Nero. Meddő és sötét. Aki az egyenességet szereti, az olyan, mint Burrus. Igazat mond és belehal. Enyém volt a szebb sors. Éltem, ameddig lehetett. De most meg kell halnom.

Paulina felsikoltott:

- Csitt - mondta Seneca feddően, mint egy kislánynak, akit rendre intenek -, meg kell halnom. Hogy miért? Most jártam a császárnál. Nyájaskodott és biztatott, de épp abból láttam, hogy kevés időm van, jó lesz készülnöm. Nem örülök neki. Nem hiszem, hogy meghalni bátorság. Bátor halottak nincsenek. Meghalni mindig nagy ostobaság, még az utolsó percben is. Csakhogy a végzetet, melyet rám mért a Gondviselés, nem tudom elfordítani. Évekig tartottam fel, de ma már gyenge vagyok hozzá.

Felesége kérte, hogy meneküljenek.

- Nem - mondta Seneca -, kár lenne tovább tépelődni. Caligula császár, mikor fiatal voltam, halálra ítelt. Akkor egy kéjő mentette meg életemet, akit mind a ketten szeretünk. Később is sokszor forogtam halálos veszedelemben, de mindig kimenekültem, elértem, amit akartam.

Úgy játszottam az emberekkel, mint bábukkal, mert hidd el, alapjában véve nagyon egyszerű lények. Egy szó vagy intés kitéríti őket útjukból és mellénk szegődte.

Paulina kérdő mozdulatot tett és mintha remény csillámlott volna szemében.

- Nero azonban más - mondotta Seneca és tagadóan rázta a fejét. - Én ma láttam őt és tudom, hogy reménytelen minden. Nem lehet többé megállítani. Vele is játszottam sokáig. Gyúrtam és formáltam addig, ameddig kezeim között volt. Csakhogy most valami egészen különös dolog történt. Már nemcsak az ő szellemével állok szemközt, hanem a saját szellememmel is, mely ellenem fordult, azzal a korlátlan és hatalmas daimonnal, amelyet én ömlesztettem beléje. Egy költő kiszámíthatatlan szeszélye él benne. Ezzel szemben tehetetlen vagyok. Én, aki egész életemben a gondolatom által diadalmaskodtam, most a gondolatom által pusztulok el.

Seneca elkomorodott:

- Engem tettek nevelőjének. Igen, csakis ez a szörnyű. Csupa jó szándékkal közeledtem hozzá, jóságról, megbocsátásról papoltam neki, de aztán - magam se vettem észre - napról napra, nyomról nyomra kitártam előtte természetemet, megmutatkoztam igazi mivoltomban, kinyitottam magamat és ő meglátta a költőt, aki a korlátlan, őrző természetéhez hasonlít. Ettől a látványtól akárki megőrülhetne. Úgy gondolom, hogy a költő, ki mindent csak látványosságnak tart a földön, az igazi gonosz szellem. Hiányzik belőle az a korlátoltság, mely nélkül nincs erkölcs és élet. Ettől omlott össze ő is. Hogy is nevelhetne valakit költő, aki magát se tudja nevelni életre és boldogságra, hiszen éppen ezért lesz költő. És mi, ketten neveltük őt. Agrippina meg én. Megölette az anyját. Most pedig engem ölet majd meg, a nevelőapját.

Bólingatott.

- Ennen-fiam, szellemi gyermekem támad ellenem, és kezében a fegyver, melyet én adtam neki. Régi és mély harag lappang benne ellenem. Ki tudja, mit hallhatott rólam, mi juthatott fülébe egykor. Azóta nem bocsátott meg, soha. Általában nem szeretett. Mert hiába igyekeztem hazudni és színlelni, szememben meglátta, mit gondolok róla, érezte a lenézést, melyet nem bocsát meg most se. Bizony, vége mindennek és ez nagyon furcsa. Annyit írtam erről, mióta az eszem tudom, minden gondolatom a halál volt, és most a sokszor idézett vendég a küszöbön áll. Hát ilyen. Ifjúkoromban csak képzeletem róla, de most, hogy öreg vagyok és magamban hordozom, tudom micsoda. Az öreg ember atyjafia az elmúlásnak. Nem zúgolódok ellene. Megnyugszom abban, hogy az ostobáké a föld. A bölcsüket nem bírja el.

- Te jó vagy - mondotta Paulina - és szent vagy és tiszta vagy és ártatlan vagy - és megcsókolta Seneca kezét, mondhatatlan gyengédséggel.

A kertben borzongtak az őszi fák. Hűvös légáram rohant az utakon, az október végi szélben zörögtek a targallyak és harasztok. Levelek gördültek le a szobrok válláról.

- Lucanus meghalt - mondta Seneca, színtelen hangon. - Őt is kivégeztette. Azt mondják, nagyon gyáván halt meg. Szeretett volna még élni és írni, visongott és toporzékolt, annyira nem akart meghalni. A börtönben megzavarodott. Mindenáron szabadulni kívánt, s tulajdon édesanyját is föladta, belekeverte az összeesküvésbe. Azt hitte, ezen az áron kegyelmet kap tőle, a másik anyagyilkostól. Csalatkozott. Tegnap fölvtágták ereit. Utolsó pillanatában azonban láz fogta el és szavalt. Emlékszel a Pharsaliából arra a részletre, melyben Lycidas halálát írja le, akit a tenger mellett leszúrnak? Nekem most nem jut eszembe. Paulina, hozd ki a könyvet.

A költő felesége kihozta a Pharsaliát, melyben Seneca meghatottan lapozgatott. Rokonának, a halott költőtársnak halhatatlanságát látta minden betűben. A harmadik énekben rábukkant a részletre, mely a 637. sortól 645. sorig tart. Átadta a könyvet Paulinának, aki olvasni kezdett. Seneca egy fatörzshöz támasztotta lankadt fejét, úgy hallgatta.

Feleségének fiatal hangja pedig szépen, csöndesen hullámozott az őszi levegőben.

*Erre barátjai fölfogják a rogyó daliát már,
Záporosan dől a vér, nem mint a kicsinyke sebekből,
Nagy patakokban bugyog, hiszen ontja a megszakadó ér,
És az az ár, amelyen kanyarogva cikázik az élet,
Mostan a vízbe fagyott. Elesett sohasem ment
Innen el ily nagy úton. Hidegült már törzse szegénynek,
Ámde, hol a dagadó zsigerek pihegése parázslík,
Ottan a végzet is állt, akadozva haladt a tüdőben,
Majd a szívébe rohant s tusakodva a földre teperte...*

Mind a ketten könnyeztek. Seneca szólalt meg:

- Szép versek, pontos és jó sorok. Igaz művész munkája. Tömör leírás, sallang nélkül: a kézzelfogható megsemmisülés, így halt meg, ezeket kiabálta és utolsó szava az utolsó sor volt. Komédiásnak tartották, megvetették, akik látták az élethez való ragaszkodását, de hitet teszek, hogy igazi költő volt, aki szerette a napot és utálta az éjszakát. Én szebb halált nem tudok elképzelni. Az én vérem volt, testvérem gyermeke.

Paulina megkérdezte:

- És még sokan?

Seneca intett:

- Nagyon sokan.

- Zodicus és Fannius is?

- Ők nem - felelt Seneca. - Nekik semmi bajuk. Most forradalmárok, minthogy az jövedelmez legjobban. A társaik jó helyre bújtatták őket. Sohase bukkannak nyomukra. A középszerűség halhatatlan és a hitványság örökkévaló.

Kiérték a szomorúság és gyász érzését, s mint ilyenkor történni szokott, másról kezdtek beszélni.

- Tudod, ki adott föl? - kérdezte Paulina. - Natalis - mondta csodálkozva.

- Natalis? - kérdezte Seneca és kicsit maga is csodálkozott.

- Ő - felelte Paulina - az, akivel annyi jót tettél, mint senkivel, és semmit se vétettél ellene, soha. Hiszen fölszabadítottad a rabszolgáorból és egész vagyonát tőled szerezte.

Szava elakadt. Percekig nem tudták megérteni az emberi elvetemültség e mértéktelenségét, és ez mindkettőjüknek láthatóan fájdalmat okozott.

- A hálátlan - szólt Paulina megvetően -, a rabszolga. Én nem értem.

- Én értem, kedves - mondta Seneca. - A hálátlanság sohase érthetetlen. Sokszor találkoztam vele az életben, többször, mint a hálával, ezért nem is lehet természetellenesnek vagy embertelennek neveznem. Sőt, a hálátlanság nagyon emberi. Azok, akikkel rosszat teszünk, sokkal ritkábban állanak bosszút, mint azok, akikkel jót tettünk. Azt tapasztaltam, hogy lekötöztetettjeink bizonyos idő múltán, később vagy hamarabb menthetetlenül meggyűlölnék bennünket.

Ennek pedig egyszerű a magyarázata. Akik pénzt vagy szellemi segítséget fogadnak el tőlünk, megalázkodnak azáltal, hogy reánk szorulnak, és aztán visszafizetik a keserűséget, melyet tőlünk kaptak. Folytonosan azt hallod, hogy a pártfogolt jötevője ellene fordult, noha tőle várta legkevésbé. A bölcs azonban várja ezt a jutalmat. És nem fáj nagyon neki. Mert ő tudja, hogy nem azok szeretnek bennünket, akikkel jót teszünk, hanem mi szeretjük azokat, akikkel jót tettünk, mindig jobban és jobban, a saját áldozatkészségünk tudatát szeretjük bennük, amire visszaemlékezni kellemes vagy helyesebben a hatalmunk, leereszkedésünk emlékét, amint ők is az ezáltal előidézett megaláztatást gyűlölik bennünk, amire emlékezni határozottan kellemetlen. Miért haragudjak Natalisra? Csak ő haragudhat reám. Én pedig mindig inkább szeretem, még most is jólesik elgondolni, mit műveltem érte, hogy feledem aljasságát és bámulom tulajdon jószágomat, mely nem halványul el hitványságától.

Hogy ezt megértették, enyhülten mosolyogtak, többé nem is vádaskodtak, mert csak a rejtélyes okoz szenvedést. Figyelték az őszet, mely a kertben motozott, titkosan. Leszedte a fákról az alkalmi díszeket, a lombokat, melyeket tavasszal aggatott reájuk, avart szórt lábuk alá, s hallgatták egy-egy gyümölcs súlyos puffanását, mely utolsó pillanatban, hogy megérett, a földre esett, komoly, mélyen muzsikáló zajjal.

A kert alatt léptek közeledtek.

- Itt vannak - mondotta Seneca.

Paulina fölkelt. Két lictor jelent meg, a halálos ítélet végrehajtói, egy centurio kíséretében, aki írott parancsot hozott. Utánuk egy orvos.

Zavartan megállapodtak, mert mindjárt meglátták az agg költőt, akivel végezniük kellett. Elefántcsont székén ült.

Seneca hatalmasan megriadt, úgy, mint még soha életében. Maradék vére elhagyta arcát. Az, amit gondolt és érzett, írt és mondott eddig, összekuszálódott fejében, s csak ez a kép maradt meg mindenből, mely könyörtelen szigorában régen meglevőnek s mégis valószínűtlennek, hihetetlennek látszott. Fel akart állni, hogy nyugodtságot színleljen. De lábai megtagadták a szolgálatot és visszaroskadt.

Paulina első ijedelmében fölemelte karját, mintha a katonák felé akarna sújtani. Aztán céltalan mozdulatát visszavonta, férjéhez ment, megfogta kezét, melyet kivert a hideg verejték.

Seneca szája hangtalanul mozgott.

- Csak a végrendeletem - suttogta.

Két nála lakó hű tanítványa, ki oktatást kapott tőle a stoikus bölcséletben, viasztáblát, íróvesszőt tett eléje.

- Sajnálom - mondta a centurio, nem részvétlen hangon -, szigorú parancsom van.

- Ezt se lehet? - kérdezte a költő.

A centurio alig mozdította fejét, de szája határozott tagadást fejezett ki.

Seneca, hogy késleltesse azt, ami nem maradhat el, megint megszólalt:

- Csak egy szót írnék.

- Nem lehet - mondta a centurio.

Egyik lictor bement a villába, nagy üstökben vizet forraltatott, mellyel majdnem egészen megtöltötte a fürdőszoba kádját. A másik szurokfáklyával világított. Seneca a centurio támogatásával fölkel. - Menjünk - szól, mikor már vezette befelé a fürdőszobába. - Jöjjetek - intett Paulínának és két tanítványának, aki hozta a viasztáblát, íróvesszőt.

Áthaladtak a villán a régi szobákon, melyek olyanok voltak, mint az öreg emberek reménytelen és jövőtelen lakása. Minden csak a múltból beszélt itten, minden ajtófélfá, minden kilincs, minden kulcs, mely megbarnult a használatból, teleszívta magát gazdája életével és most utoljára még kiárasztotta magából. Seneca, mikor a tárgyakra tekintett, az életétől is elbúcsúzott.

A két tanítvány már a fürdőszobában kuporgott. Térdükre tették a táblákat, lesték a mester utolsó szavait, hogy lejegyezzék és okuljanak belőlük. Seneca egyelőre nem szólt semmit. Gyorsan levetkeztették. Bódulva állt a szobában, mely homályos volt a gőztől, a fáklya füstjétől és nézte a mozgó, gyöngyöző vizet. A centurio leültette egy magas székre úgy, hogy jobb lába már a kádba nyúlt, a bal pedig künn maradt, mezítlenül.

- Hát meg kell lennie - szól s nem jutott eszébe semmi se, egyetlen tétel vagy igazság sem, melyet élete során hirdetett Erkölcsi Leveleiben, csak az a félelem foglalkoztatta, mi lesz azután, amiben egyetlen ember sem bizonyos.

A két lictor közrefogta, térdét kifeszítette. Odalépett az orvos. Törődött rabszolga volt, aki pár éve az orvosmesterséget gyakorolta. Ő sem örült.

- Doktorkám - kérdezte tőle Seneca csöndes öngúnnal -, nem várhatnánk még egy kicsit, legalább egy percet? Azért is kár.

A centurio azonban siettette, nehogy kihűljön a víz. Egyik lictor térdéhez tartotta a fáklyát.

- Legyen - mondta Seneca és odanyújtotta térdét, mely kilógott a kádból.

Figyelte, mi történik.

Az orvos a térdkalács alatt szakértelemmel kereste az eret, az élet fő útját, melyben a vér nagy csatornában rohan, hogy a kezében levő élesre köszörült pengével átvágja. Hamar megtalálta. Akkor nagy erővel belecsapott. Az ér, mely már elmeszesedett, érdes zajjal ropogott, mikor a kés fölnyitotta. Seneca a fájdalomtól sírva fakadt. Paulina és tanítványai is sírtak.

Most mindnyájan vártak. Öreg vére azonban, mely megalvadtt a hosszú élettől, akár az óbor, sehogy se akart kicsorranni.

- Nem vérzik - mondta az orvos, bosszankodva.

Ekkor bal lábán is föl vágta a főeret. Valamicske vér szivárgott, feketén. Utána jobb és bal csuklóját nyitotta ki, melyet Seneca a vízbe lógatott.

Beszélni kezdett, természetes hangon.

- Írjatok - szól -, elmondom, milyen. Látom ezt a fürdőszobát, a fáklyát és titeket, mindnyájatokat, kik itt álltok. Paulinát, aki sír, a kedves és áldott - s feléje fordult, intve a kezével -, a tanítványokat, az orvost és katonákat. Csodálkozom azon, hogy csak ennyi. És várom, mi következik.

Hallgatta a vére zaját, mely rózsaszínűen elegyült a fürdővízzel. Majd ismét beszélt:

- Gyengeséget érzek, mintha kicsit álmos lennék. Vagy talán könnyűséget. Mást semmit.

Ismét várt.

- Most azonban nehéz minden. És rossz, írjátok: rossz. De a szemem világosan lát. Hallom a hangom és tudom, mit mondok.

Ebben a pillanatban olyan lett, mint a fal.

- Émelyeg a gyomrom - és a vízre hajolt.

- A vérveszteség miatt - magyarázta az orvos.

- És feketén látok - tette hozzá Seneca -, mintha fekete posztóból lenne minden. Ne haljatok meg. Élni kell mindenkinek, sokáig.

Mélyen lélegzett.

- Nem titkos, csak szörnyű. A titkot még nem tudom, és elmondani, úgy látszik, nem is bírom. Pedig már ott lehetek valahol, a szélénél.

Percekig nem szólt. Elalélt Paulina karjaiba, aki a fürdőkád mellett tartotta őt.

Egyik tanítványa közel hajolt arcához:

- Milyen most? - kérdezte.

Seneca nem felelt. Feje Paulina dagadó, fiatal keblén pihent, az édes, eleven halotti vánkoson. De a tanítvány a halálos álomból még egyszer fölrázta.

- Milyen - firtatta és megérintette arcát, mint akit felébresztenek.

Seneca erőlködve beszélt, de határozottan:

- Nem olyan, ahogy képzeltem - mondta. - Más. Egészen más.

- Milyen? - kérdezte ismét mind a két tanítvány, egyszerre.

Seneca csuklott és vergődött jobbra-balra. A fürdővíz vérvörösen lüktetett.

Erre a centurio gyengéden elvezette Paulinát. Az egyik lictor a halálraítéltet két karjánál fogva, a magas székről, nem durván, beledöntötte a forró vízbe. A költő még egyet sóhajtott és teste elmerült.

Utolsó sóhajából légbuborék lett.

Az sokáig ott táncolt a víz színén. Aztán szétpattant.

Seneca nem volt többé.

EGYEDÜL

Valamivel éjfél előtt a főaugur megfürdött, evett egy keselyűszívet, majd hófehér tógát öltve, a többi madárjóssal együtt kiment az erdőre, kezében egy ellenzős, eltakart lámpával, arra a helyre, ahonnan az égi jeleket szokták megfigyelni.

Szeles, barátságtalan éjszaka volt. A vihar többször egymás után elfújta a lámpát. Egy bottal négy részre osztották az égboltot, erőlködő szemmel figyeltek, sokáig semmit se láttak. Meghajnalodott, de egyetlen madár se röppent a kijelölt égrészekre, se halász-sas, se ölyv, melynek repülése után lehetne jósolni, csak fellegek hömpölyögtek lomha gomolyokban és árnyak szálldogáltak ide-oda. Az augurok a galambot várták, a császár madarát, mert most Nero tudakolta tőlük a sorsot.

Először történt meg ez azóta, hogy uralkodott, annak előtte sohase kérte tanácsukat. Most a birodalom válságos helyzetbe jutott. Júdeában állott a harc, a zsidók föllázadtak és megölték a római kormányzót Ascalon, Acrae, Tyr, Hippo égett, Gadarában egymást gyilkolták az emberek, aztán a többi tartományból se jöttek megnyugtatóbb jelentések. Galliában tavasszal lázadás tört ki, és Vindex megüzente a császárnak, hogy készüljön a végére. Hispániából nem érkezett semmi újság. Galba nem akart színt vallani s azt rebesgették, hogy Vindexszel szövetekezett. Rémhírek szállingóztak a fórumon, noha terjesztőit szigorúan büntették és már a légiókban sem bízott senki.

Nero Poppaeát is eltemette. Egy verseny után durván összeszólalkozott vele, rátámadt, és vassal pántolt csizmájával hasba rúgta a császárnét, aki a szíve alatt reményt viselt, új sarjat a gyermektelen császárnak. Mire lefektették, már nem is élt. Bebalzsamozták, mert a zsidó papok nem engedték elégetni, koporsóba fektették s maga a császár mondott felette gyászbeszédet, őszintén siratta ezt a nőt, aki számára a boldogtalanság keserű malasztja volt, és holtá után jobban hiányzott, mint akárki. Nem gyötörte többé, de nem is ösztönözte senki. És keresni kezdte azt, aki egykor élni és szenvedni tanította. A Circus Maximus körül ólálkodott, a kéjleányok bódéi mellett, károgó, sötét emlékeivel, melyek utána szállongtak, s egy-egy hetérában pillanatra felismerte őt, de aztán észrevett egy alig meghatározható idegen vonást, mely elriasztotta. A bánat megtörte, éjjel-nappal járt-kelt, utazott, kutatta őt elborulva, s meg volt győződve, hogy rá kell lelnie. Végre megtalálta egy fiúban, akit Sporusnak hívtak. A fiú első pillanatra nem is emlékeztetett reá. De hogy figyelmesebben szemlélte, minden elfeledett emlék megelevenedett, s úgy tetszett, ebben a különös, álarcos formában tért vissza hozzá az, akit egyedül szeretett. Poppaeának nevezte őt. Teltebb volt nála, de egész mivolta majdnem azonos vele. A homlok, a haj, az orrtő körül néhány anyaszeplő, s a makrancos és kissé durcás száj is, melynek csókja az aszúszőlő ízére emlékeztette.

Nero nem nyugodott addig, amíg el nem vezette a templomba, mint vőlegény, sárga fátyollal és ünnepiesen össze nem eskette magát vele, a főpap által. Erre az alkalomra a szenátus is megjelent, teljes számban. Sporus nőruhában jött, komornái kíséretében, befont hajjal, lábán kis, sárga papucs, csak akkora, mint egy pillangó, arcán vörös kendő, akár a Vesta-szüzekén, fején majoranna-koszorú. A pap a menyasszonynak szokás szerint vasfüvet nyújtott át, a termékenység jelképét és a szenátorok boldogságot kívántak az új frigyhez.

Csakhogy a fiú ostoba volt és hallgatag. Ebéd után rendesen becsípett és egész nap aludt. Nero pedig ismét csak az eltűntet kereste, akit nem tudott megtalálni.

Akkor fordult a madárjósokhoz.

Az augurok sokáig vártak, de a madarak még mindig nem jelentkeztek, az istenek nem akarták közölni határozatukat. Hangokat se hallottak. Holló, varjú, bagoly, kuvik némán vesztegelt. A madárjósok szeme és füle egyaránt kifáradt. Egyszerre azonban keletre, az erős szélben, emberhangokat hallottak, gyenge és elmosódó jajszavakat, mint a vízbe fulladók vagy a fojtogatottak hörgését, melyek a homályban erősödtek, hirtelen ordítássá váltak, majd elhaltak. A főaugur elfehéredett. Azt, amit ő kiolvasott ebből a jelből, a béljósok, kik a leölt állatok máját, veséjét és epéjét vizsgálták, megerősítették. Maguk a szent tyúkok se törődtek az eléjük szórt búzaszemekkel. Másnap a jóslás eredményét közölték a császárral, kinek a legnagyobb vigyázatosságot, körültekintést ajánlották, és azt tanácsolták, imádkozás közben észak felé forduljon, oda, hol maguk az istenek laknak.

Neróra a baljóslat már nem nagyon hatott.

Egyedül élt, egészen egyedül, azok nélkül, akiket ismert, csak emlékek között, melyek mind a múltra vonatkoztak. Eleven halott, akarat nélkül tébolygott a kietlen palotában, s átadta magát a tunyaságnak, mely tele van lassú kínokkal, alakatlan szenvedésekkel, ő is ivott, mint Sporus és minden este bortól elbódulva roskadt az ágyba.

De nem aludt. Mindenféléről gondolkozott, ami elmúlt.

Ha unta magát, beintette az ajtónálló zsoldost, aki lándzsával örködött hálósobája előtt és elbeszélgetett vele.

- Jöjj már - mondta -, Ancus.

Vézna, szomorú katona lépett be, hosszú lándzsával.

- Te vagy? - kérdezte a holtrészeg császár, és rásandított kis, hájjal benőtt szemével, mint egy sündisznó. Látása nagyon meggyöngült utóbb.

A rabszolga felelet helyett felvonta ajkát, rávigyorogtatta a rossz táplálkozástól fehér ínyét. Aztán lábához tette a lándzsát és várt a kérdésére.

- Van feleséged?

A katona intett.

- Gyereked?

Megint intett.

- Hány?

Gondolkozott, majd hüvelykujját becsukva, mutatta a jobb kezével, hogy négy.

- Fiú?

Helyeselt.

- Leány nincs?

Megint babrált ujjaival és hármat nyújtott fel.

- Hét gyereked van? Az sok.

A zsoldos rábólintott

- Mit csinálnak most? Alszanak, ugye? Már lefeküdtek, megették a levest meg a kenyeret. Várnak haza. Reggel vége a szolgálatodnak.

Nero alig érthetően fecsegett, mert már sok foga kihullott, beszéde szörpögő, csúnya lett. A katona hallgatta.

- Én nem tudok aludni. Kicsit ittam. A bor erős volt. Mit gondolsz, ki vagyok én? Te nem jártál soha színházba?

Ancus rázta a fejét.

- Ide nézz - mondta. - Látod azt a sok koszorút a falon, azok valaha ott lógtak az egyiptomi obeliszken. Mind én kaptam. Egytől egyig. Ezernyolcszáz koszorút, megolvashatod. Babér-, olaj- és fenyőgallyakból. Tyhú, milyen sikereim voltak.

A katona nézelődött.

- Ez a művészet. Látnod kellett volna. Meg hallanod. Úgy ám. Mert azt nem lehet elmondani, akárhogy akarom. Nem is megy a te lapos fejedbe. Versekét írtam, melyeket én magam eszeltem ki. Innen a fejemből. Biztosan azt se tudod, mi az a költő. Vergilius, Horatius - kiabált, hogy fölrázza a zsoldost és magára mutogatott. - Igen, én is olyan vagyok. No, mindegy. Hát énekeltem meg citeráztam. Csak úgy kiálltam a színpadra és már dörgött a taps. Mindenki azt ordította: „Nero, isteni színész.” Akkor egy meghajlás, így, hajbókolás a közönség felé, egy mozdulat, kecses ívvel. Kezdődik a szám.

Nero mindezt megmutatta és a katona bután állt.

- Micsoda szerepek, barátocskám. Szédülök, hogyha elgondolom. Ezt a nagy koszorút akkor adták, mikor Oedipust játszottam. Oedipus, az egy király fia, aki megölte az apját az alagútban és aztán elvette tulajdon édesanyját. Az én voltam. Nem igazán, csak úgy, játékból. Fölöltöztettek, álarcot tettem, hogy ne ismerjenek meg és hajrá, kezdődött a szavalás. A nézők reszkettek. De mikor az utolsó jelenetben rézkapcsokkal kivájtam a szemem és vakon tántorogtam el, már hangosan zokogtak. Idesüss, mégis megvan mind a két szemem.

Ancus nézte a császár szemét és csodálkozott.

- Nem érted, rühes. Játszani, az nem könnyű dolog. Azt mutatni, ami nincs, kitalálni a semmiből valamit, és vigyázni, hogy hasonlítson ahhoz, ami van. Néha meghaltam. Bizony elestem, a színpadon végigvágódtam, úgyhogy meg is ütöttem magam. Aztán fölkeltem, kutyabaj. De olyan remekül színleltem, hogy mindenkit megtévesztettem. Érdekes, egyszer az őrjöngő Herkulest alakítottam, valami görög tragédiát. Csak ülök az öltözőben. Tudod mi az az öltöző? Az az a hely, ahol a színészeket fölmaskarazzák, te bivalyborjú, kicifrázzák, mint a figurákat. Bilincsekkel kötözték meg a kezem. Nem olyan közönséges vasbilincessel, amilyent te láttál. Jó is lenne. Az a többieké volt. Antiochusé, Pammanesé, meg a közrendű komédiásoké. Nekem aranybilincsem volt, de milyen. Nehéz és ragyogó. Szóval az volt a kezemen. Hirtelenül egy katona ugrik oda, aki meglátott a fal mögül, olyanforma, mint te. Ilyen messzire állhattunk egymástól. Két lépés, nem több. Valami újonc lehetett. Hát rám emeli kardját, hogy elvágja a bilincseim. Derék, buta fickó azt hitte, hogy nem tréfa. És meg akarta menteni a császárt. Ilyen jól játszottam.

A katona röhögött.

- Sok mindenről kellene még beszélnem - mondta Nero, akit felpezsdített a katona nevetése. - Egyszer meztelenül léptem a színpadra és megfojtottam ott egy kölyökoroszlánt. Aztán hiszed-e, hogy én már asszony is voltam? Kis csipke meztelen nyakamon, hullámos hajam kisütve és selypítettem, mint egy nő. A darab címe: „A vajúdó Canace.” Nagy hassal jöttem ki, párnákkal a tunikám alatt és nyögtem, a nézők pedig fölszóltak: „szülj, császár”. Ebben a szerepemben voltam a legjobb. Paris elismerte. Éreztem, hogy mindent beleadtam, a mozgás és hangsúly remek, az érzés annyira tökéletes, hogy magam is elképzeltem s azt hittem, nő vagyok. Várj csak, mi volt még? Niobe s igen, Orestes is. Majdnem elfelejtettem. Ancus, ülj le.

A zsoldos, aki váltogatta lábait, leült, lándzsája szárához hajtotta fejét.

- Mennyi dicsőség - mondta a császár. - De az emberek nem érdemlik meg, hogy az Isten megmutatkozzon. Hálátlan mesterség: sok irigy, kevés elismerés. Hidd el, nem is volt érdemes. Róma buta város. A latin nem érti a művészetet, csak kettőnek jó: katonának meg jogásznak. Ezeknek adtam oda a lelkem. Achajában másképpen fogadtak. Nápoly sáfránnyal hintette az utat, melyen kocsim elhaladt, csókolta a kezem, lábam. A színház akkor összedőlt a földrengéstől, de isteni művészetem folytán senkinek sem esett baja. Ott kellene élni Hellasban, Athénben, a városok városában. Jaj, hányszor sírok, hogy nem görögnek születtem. Ancus, nincs igazam?

Nero nem kapott választ. A katona aludt.

- Mafla - mondta a császár -, úgy látszik, ez is latin. Római farkaspofája van. No, csak aludj - tette hozzá. - Korbács való nektek, nem művészet.

Aztán őt is elnyomta az álom.

PHAON KERTJÉBEN

A palota előtt meredt égnék a bronz óriás, Nero képmása. Nap sütötte, zápor verte, por lepte, de nem változott.

Hússzor akkora, mint egy ember: a szemgolyója ökölnyi, ujja egy karral vetekszik, szája vastag, mint egy comb. Rettenetes őr, vigyázott.

Mikor Tiridates örmény király Rómában járt, háromezer parthus lovaggal, hódolni a császárnál, porba borult előtte és istenként imádkozott.

[Nero reggel megállt itten. Föltekintett a szoborra és szíve elfacsarodott.

Fönn a magasban, a kolosszuson bőrszak himbálódzott, melyet a szél ide-oda lógázott. Erre a szoborra, melyhez eddig senki sem mert hozzányúlani és úgy tisztelték, mint tulajdon személyét, valaki nyílt célzásul odaakasztotta a bűnjelt, mely mint szörnyű magzatburok, megfojtja az anyagyilkost.

Hideg rettenet borsózott végig hátgerincén az agyáig, mely meggémberedett és összefagyott. Most megértette, amit eddig nem tudott megérteni.

- A vég - gondolta.

Az utcákon hangosan duruzsolt a tömeg. Germania, mely az utolsó pillanatig hű maradt, föllázadt. Rufus, a kormányzó csatlakozott Galbához, Numídiából Marcus Sodius indult Róma felé, Otho pedig Poppaea gyilkosát jött megfenyíteni. Akadtak egyesek, kik a sabin hegyek között már látták feltűnedezni a hispániai légiókat.

Nero kétségbeesett katonai intézkedéseket tett. Hispániát a tenger felől akarta megtámadtatni, de hiányzott hozzá hajóraj. Szárazföldi hadserege is kevés volt, a testőrcsapatok mindössze húszezer emberből állottak, a légiók keleten tanyáztak. Sorozást rendeltetett el és rabszolgákat is bevett a hadseregbe. Rubrius Gallust a lázadók ellen küldte.

Mély éjszaka volt, mikor Epaphroditus a palotába sietett. Már egyetlen őrt se talált egész útjában. Az ajtók tárva-nyitva. Fölkapott egy mécsest, és azzal rohant be egyenesen a hálószobába.

Nero ágya körül viasztáblák hevertek. Csupa katonai parancs, rendelkezés, megkezdett vers.

A császár, aki nem kérdezte, miért jött, mert utóbb már mindent természetesnek tartott, könnyes szemmel mondta: - Gyászbeszédet írtam - és várta a hatást. - Önmagamról egy végtelenül megindító kis gyászbeszédet. Holnap fölolvassom a népnek. Odaállok, könnyezek és mindent megértenek. Hallgasd meg, elég jól gördül? Nekem tetszik. „Búcsúzom tőletek, ó, rómaiak...”

Tovább olvasta volna, de a titkár megfogta a kezét.

- Most ne.

- Miért?

- Késő - szólt leverten. - Itt a háború. A palota előtt. Egymást ölik az emberek.

- Az nem lehet - mondta Nero, akit a veszély közelsége szíven ütött.

- De igen. Galbát emlegetik császáruul.

- És a nép?

- Az mindig a maga pártján van.

Nero felkapott egy viasztáblát és Epaphroditus kezébe nyomta:

- Vidd a parancsot. Megölni az egész szenátust, a népet, mindenkit.

- Ki hajtja végre? - kérdezte a titkár szomorúan.

- A katonák.

- Nincsenek katonák.

- Katonákat - kiabálta a császár - a vízre, a falra, mindenüvé katonákat - és toporzékolt.

- Csöndesebben - csitította a titkár - meghallhatják. Védtelenek vagyunk.

Idő kellett, hogy magához térjen.

- Akkor magamat ölöm meg - mondta. - A Tiberisbe ugrom. Hol a tőr? Egy gladiátort, aki átdöfi a szívem - és föltépte tunikáját, keresve a szívet.

Elhangzottak a puffogó szavak az álmos, zsibbatag éjszakába, de maga se vette komolyan. Aztán dobozokat, tégelyeket ráncigált elő, melyeket leejtett és összetört. Végül meglelte, amit keresett.

- Méreg - suttogta.

Most annyira elképzelte a halált, hogy az kiült verejtékező homlokára. Keze-lába meghidegedett, akadozva lélegzett, nyeldekelt, mintha már leszaladt volna torkán. Majd székre rogyott. A sötétségen mégis, egy gondolat cikázott át, mint villanat:

- Élni, mindenáron élni, akárhogy élni.

Nero már nem bánta, hogy elvesztette a hatalmat és művész lehet, egészen művész. Alexandriába akart menni, a nagy, művelt, keleti városba, hol majd éneklésből él meg.

- Eltart a művészet is - szólt.

Már lelkesen beszélt:

- Nem gondolod, hogy ebben van valami nagyszerű és fölséges is? Mindenkitől elhagyatottan állni és látni, hogy elvesztünk mindent, átérezni a semmit, élvezni a sötétséget? Akár egy tragédia végén.

- Igen - hagyta rá Epaphroditus -, de siessünk, nincs idő.

- Mit tegyünk?

- Meneküljünk. Át kell öltöznöd, így nem jöhetsz. Fölismernek.

Nero a ruhatár felé tántorgott. Görög köpenyek, bíborpalástok, színes tunikák lógtak ott, melyeket különböző szerepeiben hordott és tompa ujjakkal kaparászott közöttük. Egymás után hajigálta a földre, rájuk tiport. Kezében egy kocsisruhát tartott, melyet első kirándulása alkalmával viselt, a piszkos, izzadt kalapot s a kardot, melyet Paristól kapott. Sietve felöltözött, a kardot oldalára kötve forgolódott, jól fest-e, és utánozta a kocsis durva beszédét. Aztán fölnyalábolt néhány álarcot is és egy lantot, mely Seneca örökségéből származott reá, Britannicusét.

A szívalakú, finom szerszámot nem is engedte el, köpenye alá rejtette, félősen és nagy megbecsüléssel. Azon akart játszani Egyiptomban.

Éppen indulóban voltak, útra készen, mikor a palota távoli terméből zaj hallatszott, csoszogó léptek közeledő zaja.

Sporus botorkált elő, hiányos éji pongyolában, aki a fölkelők lármájára fölbredt és ki akart rohanni. De a főlépcsőt már elzárták a katonák, nem tudott lejutni. Rimánkodott nekik, vigyék magukkal.

Világosság nélkül ereszkedtek le szűk, kacskaringós melléklépcsőn, mely a rabszolgák lakásába torkollt. Itt még találtak néhány alvó zsoldost, akiket fölkeltek, és minthogy kijárat nem volt szabad, egy mellékfalat törettek ki. Azon bújtak ki mind a hárman, a földön, hasmánt kúszva. Sporus álmosan, nyifogva vánszorgott és kényeskedve húzta magára tógáját, Nero utána, Epaphroditus; aki az utat mutatta, legelől.

Amikor kiértek a Palatínus-hegyre, láthatták egész Rómát, de semmi különöset vagy nyugtalanságot nem vettek észre. Csak talán többen járkáltak, mint egyébkor. Ezek beszélgettek.

- A kocsis? - szólt egy ember, amint elhaladtak mellette. - Én szerettem őt.

- Jó bolond volt - mondta a másik -, játszott és énekelt. Ezt el kell ismerni.

Nero meglökte Epaphroditust:

- Hallod? - Ez annyira megnyugtatta a császárt, hogy már vissza akart fordulni, de a titkár, aki jobban látta a helyzetet, megragadta karját és vezette előre.

Távolabb, mint nagy események előtt, mozgott az éjszaka. Gyanús alakok, csavargó katonák beszélgettek. A Pinciuson és Vaticanuson tűz lobbant. Aztán, amint a Tiberis partján haladtak, több hullába botoltak, messziről szűkülő lovak nyihogását hallották, patkók csattogását és egy távoli, láthatatlan tömeg titokzatos moraját. Nero most hallgatott. Szótlanul sietett előre, megkettőzte lépteit. Úgy félt, hogy titkárának támogatnia kellett.

A holdatlan éjszakában nem vette észre őket senki. Baj nélkül jutottak Róma alá, az olajfákkal szegett útra, és ott szaporán lépkedtek az édes, sűrű illatárban. Itt már senki se járt. Hajnalig nem is találkoztak emberrel.

A Várostól nem messze, a Via Salarián, hol takaros nyaralók és birtokok sorakoznak, lakott Phaon, a szabados.

Valaha a császárt szolgálta, mint a kincstár egyik hivatalnoka, és pár év alatt tisztességes vagyont gyűjtött, mely másfél millió sesterciusra rúgott. Még tovább gazdagodhatott volna, de beérte azzal, amit szerzett, búcsút mondott a római életnek, megvált az udvartól, amelytől mások olyan nehezen tudnak elszakadni, és most birtokán gazdálkodott az őskori népek módján. Nem kívánta vissza a fényt és izgalmat, az események iránt annyira nem érdeklődött, hogy az *Acta diurnát* se olvasta.

Phaon korán kelt és kiment kertjébe. Tunikát viselt, feltűrt ujjal. Egészséges arcán az éji nyugalom gyermeteg békéje ömlött el. Tett-vett, hernyózta a gyümölcsfákat, öntözte virágait, a szegfűt, nárciszt, jácintot, melynek gyökereit Afrikából hozatta. Tekintete gyönyörködve pihent meg a színes táblákon, a zibongó virágfejekon. Látszott, hogy elégedett és boldog.

Kicsit le-föl sétált, aztán leült reggelizni. Aludtتهjet ivott és fehér kalácsára friss mézet kent. Egyszerre zörgettek a kapun.

Maga nézett ki. Egy alacsony, köpcös kocsis állt ott, dült arccal.

- Phaon - szólt az neki.

Az ismeretlen rémült volt és határozatlan, mint akit kergetnek s odalapult a kapuba, a szűkölő ebek megható ragaszkodásával. Állán vörös borosták. Mögötte két idegen, kiket szintén nem ismert.

- Nyisd ki - könyörgött és nézte a kilincset, türelmetlenül.

Most a hangjáról észébe révedt, hogy a császár kér bebocsáttatást.

Phaon hajlongva, zavartan beeresztette.

- Halkan - mondta Epaphroditus -, menjünk beljebb. Minden út el van zárva - magyarázta Phaonnak.

Phaon, aki még mindig nem értette, miről van szó, befelé vezette vendégeit, a halastó mentén egy asztalhoz, melyre lombok bókoltak.

Nero maga elé borongott:

- Milyen szép itten - és körüljáratta tekintetét.

A fák remegtek a gyenge szélben. Zöld tüdejükkal mély lélegzetet vettek a hajnali frissesség-ből, mert forró nap ígérkezett és már mutatkozott a természet reggeli láza. Lihegett a föld, a homok, olyan zajjal, mint aki gyorsan, kapkodva lélegzik. Fönn a vakító levegőben, lenn a cserjék félhomályán zsongott az élet millió apró neszével, kifürkészhetetlen babrálásával. Legyek karikáztak a rögökön, melyek mozogni és élni látszottak, bogarak mászkáltak fémkék és zománczöld szárnyal, méhek szálltak ki tömör fürtökben a közeli méhesből, s dőzsölve mézeltek, és pillék is jöttek, mint a hőség délibábjai, színes virágok között ide-oda libbenve, majd elpárologva, káprázat gyanánt, hangtalanul, úgyhogy aki nézte, azt hitte, tévedett, s csak kacér, könnyed kísértetek játszadoznak vele.

Phaon étellel kínálta a császárt, de ő nem evett. Csak egy korty vizet kért.

Ahhoz azonban szintén nem nyúlt. Félt, hogy meg van mérgezve. Lefeküdt a földre, s ott az öntözéstől maradt pocsolyába hajolt, abból ivott, mohón és hosszan.

- Álmos vagyok - dadogta és föl se kelt.

Végignyúlt a földön s sáros szájjal, fején a vastag bőrkalappal, elaludt.

Szagos füvek, sárga vadkaprok között, indák kacskaringóin pihent Nero szörnyű feje. A nap átnyilallt a lombokon, szürkévé szárította ajkán a fekete sárfröccsöt, égette nyakát, pörkölte orrát, de nem ébredt fel. Ő, aki nem szokta a fáradalmat és elcsigázódott az úttól, késő délutánig mélyen aludt.

Phaon csak most tudta meg, mi járatban van a császár. A szenátus a haza ellenségének nyilvánította, mint anyagilkost halálra ítélte s a fölkelők már a nyomában vannak. Ide csak egy pillanatra tért be, aztán, mihelyt lehet, tovább menekül.

Amint azonban a nap áldozni készült, a kert alatt, a Via Salariaán is elvágatott néhány lovas és később egyre több nyargalászott a villa felé. Phaon félt, hogy maga is bajba keveredik, mire Epaphroditus elhatározta, hogy fölkelte őt.

Kezét az alvóra tette. Nero nehezen ocsúdott, hideglelés nyújtózással, borzongva a fénytől.

- Hol vagyok? - szólta, az álomtól mákonyosan.

Végignézett a kocsisruhán, a kardján és nem ismerte föl többé önmagát. Reszketve mondta:

- Ki vagyok?

Epaphroditus nézte, de ő tovább beszélt:

- Nem értem - rebegte -, semmit se értek - és mosolygott. - Ki ez, aki most beszél? Valaki beszél belőlem, és hallom a hangját.

Phaon megsajnálta.

- Jaj - mondta Phaonnak és elkapta kezét, lázasan szorongatva -, ő beszél. Az, aki mindig. Te beszélsz a mellemből és a szájjal, kinek hangját, gondolatát nem bírom el. Valaki más. Hallgasson el. Hallgass el. Tegyetek valamit. Mindig csak ő.

Epaphroditus és Sporus is odament. Nero könnyörögve feléjük fordult:

- Mondjátok meg, mi ez az egész? Mert az egészet nem értem már. Te pedig - és Phaonra nézett - szorítsd a kezem, még jobban. Érzem, hogy ember vagy. És ez jó. Kezed lüktet, szemed él, mint az enyém. Maradj mellettem, akárki vagy, ne engedj el soha. Mert akkor végem. Beléd akarok fogódzni. Vagy ha elszaladsz, akkor egy kutyát küldj legalább, annak a fülét szorítom addig, míg meg nem halok. Csak éljen az is.

- Félrebeszél - szólt Epaphroditus.

- Ember vagy - mondta Phaonnak -, de jó ember vagy-e? Ha boldog vagy, akkor jó ember vagy. De ha boldogtalan, akkor rossz ember vagy, nagyon rossz. Lásd, nekem sokszor fáj a fejem, zavartan járkáltam ide-oda, nem tudtam, merre megyek. De rossz vagyok-e azért? - szeme könnybelábadt és fejét odahajtotta Phaon vállára. - Az istenek se jók. Én nagyon sokat szenvedtem.

Epaphroditusnak valósággal le kellett fejteti Nero ujjait a szabados kezéről, ügyel-bajjal talpra állította őt, megmagyarázta, hogy azonnal tovább kell menniök, különben végük. Nero rogyadozó léptekkel utána bandukolt az erős alkonyi napsütésben. Egyszerre azonban megállt. Visszahőkölt valamitől, három lépést.

- Á, te vagy? - szólt csúfokodva.

- Kicsoda? - kérdezte Epaphroditus.

A császár nem felelt. Szőke haja égre borzadt. Piszkos szája mozgott, mintha számolná és fölsorolná, elismételné magának, mit lát, milyen arcot és szemet.

Sporus odahajolt Epaphroditushoz:

- Poppaeát látja.

- Nem - mondta a titkár -, az anyját.

Kérdezték őt újra, de nem válaszolt.

- Senecát?

Nero fejét rázta.

- Nem, nem őt - és sokáig várt.

Unott, siralmas hangon folytatta:

- Mindig csak őt. Mindig, mindig. Te vagy hát? - szólt csendesebben. - Nem volt elég eddig? Mindenemet odaadtam érted és mindent te tettél.

Most hátrált:

- Gipszes kísértet, kislíú. Fehér arccal - és undorodva elfordult -, kék foltokkal.

- Britannicust látja - mondta Epaphroditus.

- Hogy szerettelek - beszélt Nero -, testvér, mindent te tettél. Ezt is, ami most van. Mert nagy voltál. Milyen nagy művész...

Ekkor közvetlen a villa alatt fölhangzott a katonák trombitajele.

Nerót most mind a hárman betuszkolták egy kis fészerbe.

- A katonák - szólt Epaphroditus, határozottan.

- A végzet - szavalt Nero.

- Ne kiabálj, mert mindnyájunkat megölnek.

Nero leült egy fűrészelő bakra, a hasábfák mellé, a hús fészemben, hol a fűrészpor és forgács fanyar illata lebegett.

- Meghalok - sóhajtott.

A többiek nem ellenkeztek. Ezt várták. A császár keresni kezdte a mérget, de a doboz, melyet mellében tartott, már üres volt,

- Ellopták - siránkozott -, a halálomat is ellopták.

Térdre vetette magát.

- Öljetek meg.

Mind a hárman visszatörpantak. A gondolat, hogy meggyilkolják ezt az embert, aki annyit ölt, lehetetlennek tetszett. Egyik se vállalkozott rá.

- Tégy valamit már - sürgette Phaon.

- Sporus - rimánkodott Nero -, édes,- mutasd meg, hogy kell, szúrd le te magad.

A fiú megriadt és egy farakás mögé bújt.

- Vagy legalább énekeld a halotti dalt, görögül.

- Siessünk - unszolta Phaon.

Most a császár a földre feküdt. Kihúzta kardját, a színpadi kardot, melynek éle tompa volt és odatette torkához:

- Megteszem - mondta halványan. - Föld, ég, búcsúzom tőletek.

Reáereszkedett a kardra, teljes súlyával, de az nem akart belehatolni a gégébe. Erre Epaphroditus, szánalomból, rányomta a fejét. Nero visongott egyet, élesen, mint a disznó, melyet ölnek, aztán vér hörgött torkán.

- Nagy művész - kotyogta szája, a kiömlő vérrel.

A kardot kihúzták torkából. Akkor már halott volt.

Arcával előrefordult. Sokáig bámulták a csöndben, mely a sikolyt követte. Nem mozdult többet.

SIRATÓ

Sporus kiment a fészerből, hogy megnézzze, merre járnak a katonák, de az út megint csöndes volt, úgy látszik, nyomát tévesztették. Aztán édes, csípős görög bort ivott.

Epaphroditus és Phaon a holttest mellett maradt.

- Majd éjjel elvitetjük - szólt Phaon -, mikor senki se látja.

Epaphroditus megindultan hajolt föléje:

- Nézd az arcát - mondta -, milyen erőszakos még a halálában is. Állkapcáit összeharapja és erőlködik. Most is akar valamit. Valami nagyobb, mint a többi ember. Mintha minden titka rajta lenne. Mennyire átdolgozott, kiégett, megszenesedett minden vonása. Mostan különös és érdekes. Úgy érzem, az arca szép.

Epaphroditus várt. És megfontoltan, hangsúlyozottan hozzátette:

- Majdnem olyan, mint egy költő.

- Azt mondta - szólt Phaon -, hogy nagy művész. Kicsoda?

- Talán Britannicus. Talán ő maga.

- Gonosz ember volt - mondta Phaon -, szörnyű.

- A költők mind szörnyűek - szólt Epaphroditus. - Belőlük nő a szépség és virág. De a virág gyökere lenn van a nyirkos, gilisztás földben.

- Szerencsétlen volt - tette hozzá Phaon.

- Római volt - mondta Epaphroditus. - És azt, amit egy görög könnyedén, finoman, természetesen valósított volna meg, egy barbár véres izzadásával, halálos kegyetlenségével vitte véghez, tulajdon életének feláldozásával, ő átélte, amit csak álmodni lett volna szabad. Kétségtelen, hogy az igazi poéták mások. Azok megálmodják, amit nem élhetnek át. De rendkívüli erővel akart költő lenni, annyi vággyal, annyi megtagadással, hogy néha nagyszerű volt, néha nevetséges. Ezért jutott ide. Ebben a tekintetben pedig erkölcsös volt.

- Erkölcsös? - szörnyűlködött a villatulajdonos.

- Az. Én láttam őt napról napra és sajnáltam, hogy dobja mindenét a célnak, melyet nem érhetett el. Például lemondott az életről, úgy élt, hogy minden lélegzete csak a művészetért történt. Valami azonban hiányzott belőle. Nagyon kevés, hogy igazi költő lehessen. Csakhogy ez a nagyon kevés nagyon sok. Ezt nem találta meg. Az a vad anyag pedig, mely nem jöhetett ki belőle természetes úton, most szétrobbantotta. És vége.

- Hány éves volt? - kérdezte Phaon.

- Harminc múlt.

- Milyen fiatal - sóhajtott Phaon, mélységes megdöbbenéssel.

- Most lett volna harmincegy éves - ismételte Epaphroditus, maga is ámulva. - Tizenhárom éve uralkodott a római világbirodalomban Aeneas unokája. Az utolsó a Julius-családból. Gyermeket nem hagyott hátra. Mégis, mennyit élt.

- Még élhetett volna - mondta Phaon.

- Most kezdhette volna. Az életet is. Az írást is. Ezek után. Mohó, hebehurgya, torz lélek.

- Sok bűn terhelte - sopánkodott Phaon.

Epaphroditus elkomorult:

- Az ember mind bűnös, aki a világra születik. De aki meghal, az mindent jóvátesz. A halottak mind ártatlanok.

Kiértek a fák közül egy lugasba, hol terített asztal várta őket, gyenge sajttal, juhtúróval, vajjal. Sporus holtrészegen feküdt ottan, beszélni nem tudott, és mikor kérdezték, mért nem szól, csak nevetett, tunyán vonogatta vállát. Leheveredtek. Ettek egyet-mást, de az, amit láttak és hallottak, oly erősen hatott rájuk, hogy nem tudtak róla beszélni.

A felhőtlen égen a csillagok sárga pontjai ragyogtak, s lenn a szemhatár alján rohant az üstökös, mely a császár végét megjövendölte. Kócos, vörös hajjal lihegett tovább, valami véres híradással, mint az ég örültje.

- Messze lehet - mondta Phaon.

- Nagyon messze - szólt Epaphroditus, ki ifjúkorában a pythagoraszi csillagászattal foglalkozott -, valahol a világmindenség közepén. Ott forog a központi tűz körül. De azért bennük is van tűz.

Így beszélgettek, mikor a kéklő júniusi éjben, a szőlőtőkék közt, a porban fölbukkant egy alak, aki a kerti úton lassan botladozva jött az evők felé. Itten megállt, föltakarta arcát.

Egy öreg anyóka képét látták, akit belepett a por és szomorúság. Nézték, de nem tudták, kicsoda.

Epaphroditus ismerte föl először:

- Ecloge - mondta.

- A dada - szólt Phaon.

Ő a császári udvarból ismerte a görög dadát, ki Nero császárt szoptatta s azóta a palotában élt, nagy tisztességben.

- Itt a dada - mondta a nő, kedvesen, anyáskodva és szemrehányón.

Mindig így beszélt magáról, mint kicsinyeknek szokás: „a dada megjött”, „a dada eszik”, „a dada lefekszik”.

Le akarták ültetni a barna, ráncos múmiát, aki hetven éves csontjait Rómából hozta ide arra a hírre, hogy a császár, aki az ő tejét szívta, elmenekült és kitört a forradalom. De a dada nem akart leülni.

- Hol van? - kérdezte halkán.

Epaphroditus és Phaon fölkelt, s kis olajlámpással világítva a fészert felé vezette a dadát. Oda bementek, szótlanul.

- Itt - mondta Epaphroditus, a császárra mutatva, aki lepellel letakarva feküdt a földön.

- Meghalt?

Mind a ketten bólintottak.

Ecloge levette a leplet és a halottra világított. Nem ijedt meg, mert nő volt és nem csodálkozott. A dada, az első és utolsó dolgok intézője, ki szoptat és temet s bölcsőnél s koporsónál egyaránt otthonos, feltúrta tunikája ujját és munkához készülődött. Vizet és fát kért, hogy megadja neki a halottnak kijáró tisztességet.

Szorgos fürgeséggel, utánozhatatlan női ügyességgel öreg kora ellenére is lekuporodott a földre, egy tál vízben megmosta a hideg arcot és nyakat. Majd a fejet ölébe vette.

- Ó, ó, ó - kezdte -, jajjjaj - azon az édes görög nyelven, mely a tragédiákban kiált, véget nem érő szapora jajgatással és lágy csicsergéssel -, nincsen anyád, aki sírjon. Se gyermeked, aki megkönnyezzen. Se testvéred. Se barátod. Senki. Csak a dada. Az maradt meg neked, árva császár. A dada.

Ecloge könnyezett. Nero fejét pedig forgatta ölében és simogatta, mint kisdednek, aki kissé megütötte magát.

- Nero - mondta -, Nerócska, a dada beszél hozzád. Ni, milyen halvány és szomorú. Alszik. Pedig nem szeretett aludni soha. Ugye, folyton ébren voltál, a bölcsődben egész éjszaka is kiabáltál. Fölverte az egész házat. Akkor meséltem neki. Meg énekeltem - és dalolni kezdett egy görög dajkadalt, mely a lóról szól meg a lovasról, aki elvágta valahová, gyorsan.

A dada Epaphroditus és Phaon felé fordult:

- De játszani, azt szeretett. Kocsikkal játszadozott. A kocsikat zöldre és kékre festette, ő volt a zöldpárti. És színházba járt. Hányszor elszökött a nénitől, a nagynénjétől, Lepidától.

Ecloge nézte élettelen arcát.

- Mi lett belőle? - mondta nagyon búsan és mélyről.

Epaphroditus és Phaon kiment. A dada meg a halott császár egyedül maradt.

Most Ecloge valamit keresett a keblében.

Kotorászva kivett onnan egy rozsdás obulust.

A pénzt bedugta a halott szájába, a nyelve alá, hogy Charon, az alvilági hajós átvigye őt azon a vízen, mely felejtést ad mindenre, lemossa a lázat és görcsöt, mely itt fönn gyötör bennünket és aztán egyenlővé tesz mindnyájunkat.

-&-